

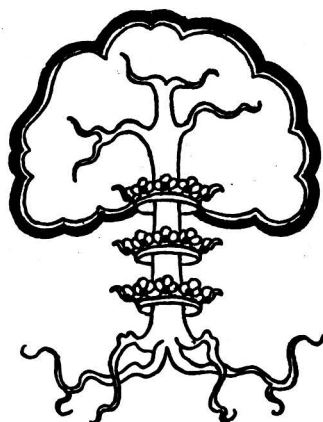
SVERIGES KYRKOR

KONSTHISTORISKT INVENTARIUM

MED STÖD AV K. VIT. HIST. O. ANT. AKAD.

UTGIVET AV SIGURD CURMAN

OCH JOHNNY ROOSVAL

BLEKINGE

BAND I. HÄFT. 2.
MEDELSTA HÄRAD
UTARBET. AV
WILLIAM ANDERSON

K Y R K O R
I
M E D E L S T A H Ä R A D

K O N S T H I S T O R I S K T I N V E N T A R I U M

U t a r b e t a t a v

W I L L I A M A N D E R S O N

M e d s t ö d a v

K U N G L . V I T T . H I S T . O C H A N T . A K A D E M I E N

u t g i v e t a v

S I G U R D C U R M A N O C H J O H N N Y R O O S V A L

S v e n s k a B o k h a n d e l s c e n t r a l e n A . - B .

S T O C K H O L M

CENTRALTRYCKERIET, STOCKHOLM 1932

BLEKINGE
MEDELSTA HÄRAD

AV

WILLIAM ANDERSON

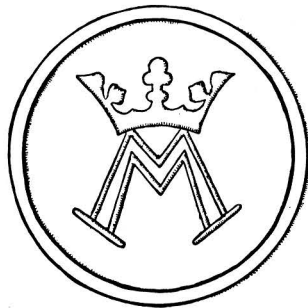

Fig. 197. Nättraby kyrka. Klockstapel.
Hölzerner Glockenturm. — Belfry.

NÄTTRABY KYRKA

BLEKINGE, BLEKINGE LÄN, MEDELSTA HÄRAD, LUNDS STIFT,
MEDELSTADS KONTRAKT.

TRYCKTA KÄLLOR: WILLIAM ANDERSON, Den äldre kyrkliga konsten i Blekinge, Lund 1922, s. 16 ff och fig. 12. — KLING, M., s. 9. — O. och G. PALME, Släkten Palme intill år 1815. Text. Uppsala 1917, Avbildning av kyrkan 1826, s. 504. — SJÖBORG, s. 287.

HANDSKRIVNA KÄLLOR OCH AVBILDNINGSSAMLINGAR: I K.B.: CRONHOLM, s. 422; ELSERS. Landskyrkor. — I BL. M.: 1 bl. laverad avb. (kopia) av VITUS ANDERSSONS gamla gravsten ur »Samlade underrättelser om Carlskrona ifrån dess anläggning till nuvarande tid af JONAS WISEEN. Messingslagare Gesell anno 1810». Hdskr. — I U. U. B.: W. 1153. — I B. St.; uppmätning (plan, två sektioner, två fasader) av L. HEIMER 1884; 1 ritning till träskärmar vid altaret av AR. JOHANSSON 1884; uppmätning (plan) samt ritning till ny orgelfasad av AXEL LINDEGREN 1909.

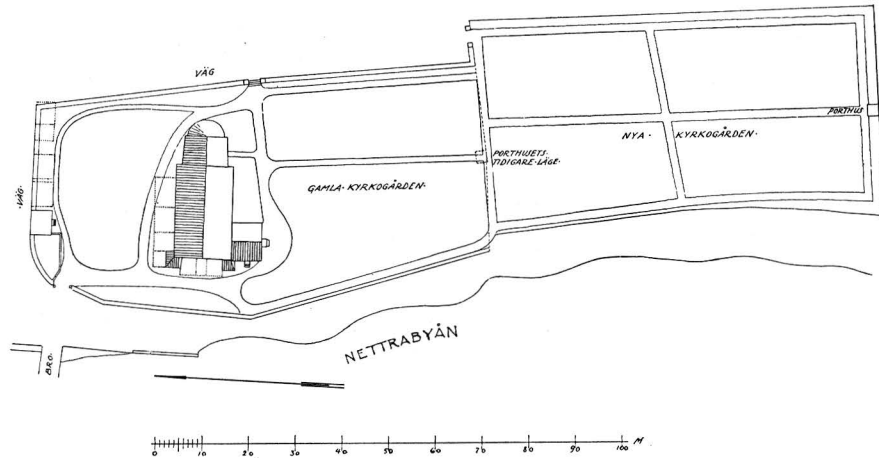

Fig. 198. Nättraby kyrka. Situationsplan. — Edv. Stenfors delin. 1915.
Lageplan. — Plan of situation.

Förf:s ägo: 1 bl. akvarell av F. H. af Chapmans gravmonument på Skärfva, troligen av ELIAS MARTIN.

KYRKANS ARKIVALIER: RÄK. 1662—nu; PROT. vid besiktning av klockstapel ²⁶/₉ 1796, Annotationsbok 1746—1888; plan av kyrkogården 1817 av I. M. LINDBOM; plan av dito, renoverad 1824; plan av dito 1900 av P. J. PIHL.

Av intressanta kulturhistoriska uppgifter i RÄK. må nämnas, att 1703 betalas »för Kyrkans Majning samt Hallm om Jultiden, efter wanligheten 1 dlr. 8 öre smt». 1747 i april antecknas: »Om Siälringningen afgjordes at bör för Bonde och dess hustru betalas för Kläckan 8 S. Smt., men för andra, som siälringning åstunda, 4 S. Smt. Afskiedades, at med Kläckan ringes om aftonen wid Sohlens nedergång och om morgonen wid Solenes upgång hela Sommaren igenom, begynnandes ifrån vårfrudagen och dermed continuerandes till Michaelis tiden, då sådant uphöres».

Numera förekommer »majringning» alla helgdagsaftnar om sommaren kl. 8 och om vintern vid solens nedgång.

KYRKOGRÅDEN

Kyrkan ligger idylliskt bäddad i grönska på östra strandsluttningen av Nättrabyån. Kyrkogården (fig. 198, 201), under 1900-talet ansenligt utvidgad mot söder, begränsas till sin äldre del i ö. och n. av en kraftig, mossbelupen, murgrönshöljd granitmur i (nu mest vittrat) bruk. Stora ekar beteckna även den gamla gränsen. En ingång, troligen av 1818 i östra längan infattas av vitputsade pelare, vars ursprungliga, stora inre grindar tyvärr ersatts med mindre, på utsidan av pelarna fästade järngrindar. I nv. hörnet stå grindarna inom granitstolpar. Ingången till utvidgningen är byggd i efterliknelse av den gamla sydingången. Den utvidgade delen omges f. ö. av liguster-

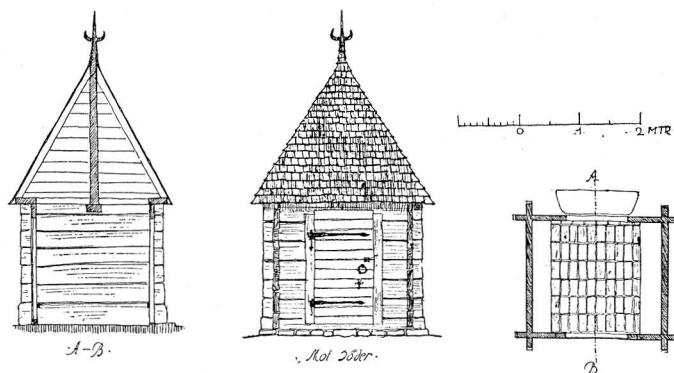

Fig. 199. Nättraby kyrka. Porthus av ek. 1600-talets slut.
 Nils Grafström delin. 1920. Skala 1 : 300.
 Friedhofsportal von Eichenholz. Ende des 17. Jhds.
 Portal of the church yard. End of the 17th cent.

häckar. I fonden av dess mittgång står ett rödfärgat porthus av knuttimrad ek (fig. 199), vars spånklädda, tjärade tak är försett med en spira med fyra drakar. Invändigt tegelgolv samt tvenne sittbräden. I söder en vitmålad trädörr med enkla järnbeslag samt dörring, klinka, rigel och en medeltida nyckelskylt, vilken ursprungligen suttit i långhusets södra ingång. Luckhuset, som före kyrkogårdens utvidgning stod närmare kyrkan, är sannolikt icke något av de tre som nämnas 1665, ty 1684 »uppbyggdes» tvenne luckhus och 1685 ytterligare ett dylikt i väster. År 1746 låter man »stensättia ifrå Södra luckhuset til Prästgården».

I kyrkogårdens nordvästra hörn ligger det Rayalinska gravkoret (fig. 198), sedan 1858 begagnat till bårhus. Det är av gråsten, gulputsat, med vitputsade hörn och omfattningar samt tak av galvaniserad plåt. I söder en gulmålad trädörr. Invändigt äro väggarna slätputsade. Golv av kullersten, varå 1926 (med vederbörligt tillstånd) lagts ytterligare ett golv av cementtegel(!). Utvändigt på var sin sida om dörren en inskriftsflisa av kalksten.

GRAVKOR

Den vänstra: »THOMAS VON RAIALIN / VICE AMIRAL / FÖDD 1673 / DÖD 1741 PÅ DEN ÖRLOGSFLOTTA HAN FÖRDE / GRUNDELIG KUNDSKAP WIDSTRÄCKT ERFARENHET / OFÖRFÄRADT MOD / REDLIGT NIT / NYTTIGA TIENSTER / FÖRVÄRVADE HONOM / ÖFVERHETENS NÅD / MEDBORGARES FÖRTROENDE / FÄDERNESLANDET / BEVARAR HANS DYGD / UTI / TACKSAMT MINNE.

Den högra: »HÅR HWILAR / IOHAN VON RAIALIN / FRIHERRE / VICE AMIRAL / LANDSHÖFDING ÖFVERCOMMENDANT / COMMENDEUR AF KONG. MAI: ^{TS} SVÄRDS ORDEN / HANS FARS / KUNDSKAPER OCK FÖRTIENSTER / BLEFVO GENOM DESS EGNE MERA KÄNDE / SINE BARN / UPPFOSTRADE HAN / AT TIENA KONUNG OCK FÖSTERLAND / — MÅTTE INGEN / AF DESS EFTERKOMMANDE / LÄGGAS I DENNA GRIFT / UTAN AT / HAFVA LEFVAT SOM HAN» —.

Platsen inköptes 1789 av änkan Barbara Leonora Rayalin för 5 rdl. specie. Å norra väggen invändigt en kalkstensplatta med inskrift som här ovan över Johan von Rayalin.

Fig. 200. Nättraby kyrka. Exteriör från söder med ån och hamnen. — Foto Alfr. Edle 1930.
Aussenansicht von Süden. — Exterior from the south.

På två kullar bredvid ligga tvenne kalkstensflisor tillhörande det raserade Sjögrenska gravkoret. Inskrift å ena flisan:

»ÅR 1788. / BYGGDES / DENNA. GRAF-WÅRD. / FÖR KONG^L AMIRAL^{TES}. LIEUTNAN^{TEN}. / HERR. / JONAS. SJÖGREEN. OCH. / DES. KÄRA. HVSTRV. / FRV. B. C. HAHN. / SAMT. / BARN. OCH. EFTERKOMMANDE.

Inskrift å andra flisan: »ÅSKÅDARE. / DU. FRÅGAR. HWAD WJ. GÖRA. / WJ. MULTNA. / DU. WILL. WETA. HWILKA WJ. ÄRO? / HWAD. WI. WARIT. / HWILKA. NÖJEN. WJ. I. LIFSTIDEN. HAFT. / ARBETE. SMÄRTA. SJUKLIGHET. SORGER. / BLANDADE. / MED. ALLA. DE. GÅFVOR. SOM. DYGDEN. / AF. LYCKAN. KAN. FÅ. / BETRAKTAT. DE. MÄKTIGAS. INTET. DE. STORAS. FALL. / MED. SINNS. LUGN. FÖRWÄNTE. WJ. / WÅRT. HOPPS. TILKOMANDE. FULLBORDAN.

Varje flisa H. 110, B. 88.

Inclusive de här nämnda två, funnos enligt SJÖBORG 12 gravkapell under sju tak, vilka tillhörde: 1. amiral Rayalins familj, 2. överste F. Fust, 3. översten Grameen (från detta äro ännu två inskriftsflisor bevarade med årtalen 1785 och 1787), 4. grevinnan Horn, 5. ekipagemästaren, kaptan Fischerström från 1787, 6. löjtnant J. Sjögren, 7. löjtnant Svante Hjelm, 8. landshövdingen, baron Raab (nuvarande material-

Fig. 201. Nättraby kyrka. Exteriör från söder. — Foto William Anderson 1914.

Aussenansicht von Süden. — Exterior from the south.

boden), 9. löjtnant Solberg, 10. Kock, Kullenberg och Billing, 11. överstelöjtnant Hjelm och 12. inspektör Calysendorff.

S. om kyrkan en gravsten av granit över den bekante siste Trossöbonden Vitus GRAVSTENAR Andersson, ägare av de öar, på vilka Karlskrona sedermera anlades, samt känd från sitt mellanhavande med Karl XI. Stenen är rest 1891 och dess inskrift hämtad från en förut på kyrkogården liggande och redan 1861 oläslig (?) sten. Inskriften lyder å åtsidan: »HÄR VNDER. HVILAR. ÄRLIGH. OCH. BESKE:DELIGH. DANNEMAND. VITVS. ANDERSON. SOM. BEGROVS. ANNO. 1688. SAMT. HANS. KÄRA. HVSTRV. ELENA. HÅKANS:DOTTER. LEFVAT. TILSAMMAN. 38. ÅR. AFVLAT. 7. BARN. 5 S. OCH. 2 D. GVDH. GIFVE. THEM. OCH. OS. EN. FRÖGDEFVL. UPSTÅNDELSE». Å frånsidan: »CARLSKRONA OCH DESS OMNEJD RESTE STENEN 18⁹¹». Den äldre stenen låg 20 alnar från kyrkans södra mur. 1748 heter det att ²¹/₁₁ ankom änkefru kaptenskan Cecilia Holtz brev, dat. 1748 ²¹/₁₁ pretenderande på sin sal. farfaders, Vitus Anderssons grav på kyrkogården, »Hwilken så mycket mindre lærer henne kunna disputeras, som farfadren Wittus Andersson ej allenast ägdt för Trådzöo, nu Carlserona, deel uti Bänckerum här i Kyrckian, utan har ock på sin graf uthuggen steen med dess namn uppå, såsom bewijs til pretensionen».

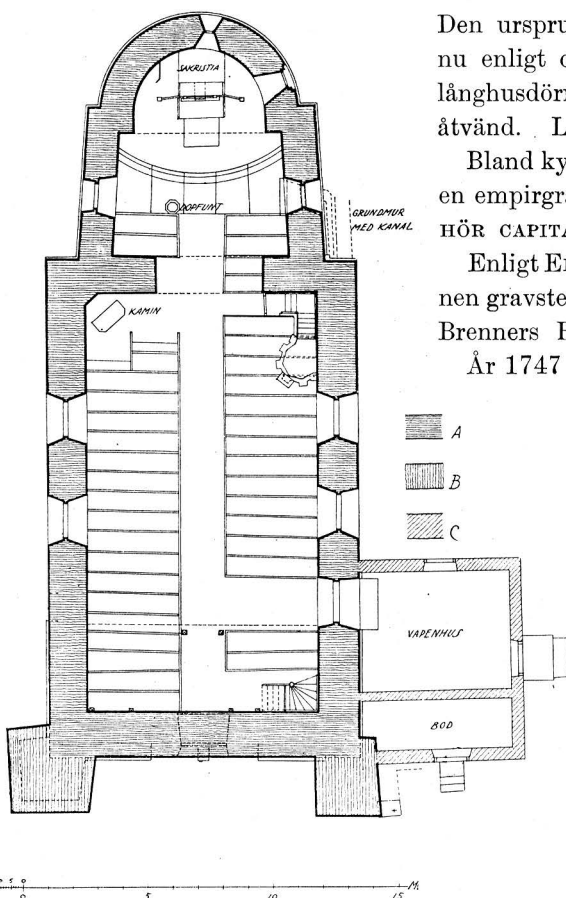

Fig. 202. Nättraby kyrka. Plan. — Edv. Stenfors delin. 1915.
Grundriss. — Plan.

ägare skulle bevisa sin äganderätt i prästgården den $21/11$. Eljest gingo de dem förlustige. Samtidigt bestämdes att ingen fick avyttra grav till någon oskyld eller främmande utan att först ha erbjudit den åt någon i församlingen. 1757 beslutades att dika på östra och norra sidan om kyrkan, så att gravarna i kyrkan befriades från vatten »som eljest utj dem infaller och instiger.» Den vid södra sidan befintliga luftrumman (fig. 207) torde måhända stamma från denna tid.

1748 omnämnes Sjöhjertas och Ankarlos murade gravar i kyrkan. En murad och välvd grav vid altaret ansågs ha uppbyggts av kyrkoherden J. Bering. Dåvarande kyrkoherden ansåg att den var en prästgrav, ty fem olika personer hade anspråk på den. Närvarande församlingsbor berättade att prästgraven var belägen under predikstolen, där både Bering och hans efterträdare Samuel Neostadius låge begravda. Andra ansågo att graven borde vara kyrkans tillhörighet »hälst grafwen måtte med kyrekian upbygd vara; och skiönt Herr Jona Bering skolat den uplaga, finnes han ther intet liggande». 1752 $7/4$ upplystes att kyrkoherden Anders Kolding vilade i den

Den ursprungliga gravstenen av grå kalksten ligger nu enligt obestyrkt uppgift, såsom flisa vid södra långhusdörren i vapenhuset med inskriftssidan nedåtvänd. L. 200, B. 145 cm.

Bland kyrkogårdens andra gravmonument märkes en empirgravvård av kalksten med inskrift: »TILLHÖR CAPITAINEN IOH: OLDEVIG. 1820».

Enligt ELSERS fanns på kyrkogården en nu försvunnen gravsten som sades utmärka »den stora Poëtissan Brenners Hvilorum», men inskriften var oläslig.

År 1747 beslutades att »Korsen, som på Kyrckio-gården stå, utkastade warda; dock med thet tilstånd, att belägga sina grafwar med Grafwård af Eek eller stenar på grafwarne».¹

¹ Följande må ytterligare anföras angående grafvarna: 1748 $5/4$ beslutades att kyrkogården borde »efter hemmanens storlek bytas, och hwar och en wårda sin dehl, at den wid Olofsmässotiden i godt stånd finnes; eljest drager Kyrckiorådet försorg om des upsättande på dess kostnad som dehlen tilhörer». 1730 heter det i en skrivelse från prosten Francke att invånarna på Aspö »ha lijka så sina Graf Ställen här på Nättrabye kyrckio-gård, och har jagh funnit och kan producera ett gammalt kors, som lär ha stådt öfwer thessa gårdars grif-ter af Anno 1589». Åren 1731 och 1748 fanns ingen förteckning över gravplatser inom eller utom kyrkan, varför landshövdingeämbetet kungjorde 1748 $18/10$ att grav-

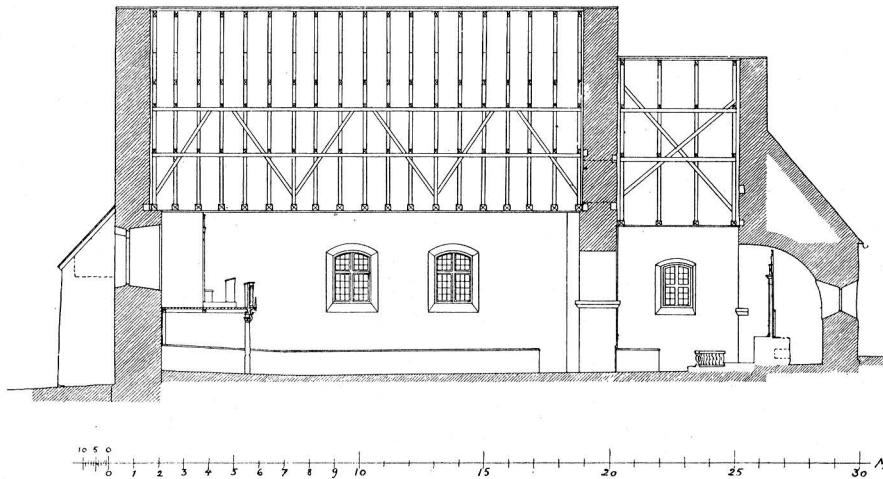

Fig. 203. Nättraby kyrka. Längdsektion mot norr. — Edv. Stenfors delin. 1915.
Längsschnitt gegen Norden. — Longitudinal section towards the north.

I kyrkogårdens nordöstra hörn stod förr en bod av trä, rödfärgad och tjärad. Den BOD
uppfördes 1741 och revs under 1800-talet.

På en backe på andra sidan om den öster om kyrkan löpande landsvägen står KLOCKSTAPEL
klockstapelns av ek och furu (fig. 197), slutet, med tjärat spåntak och spira. Spiran krönes av en flöjel med tupp och inskrift: »1796» eller det år, stapeln om-
byggdes. Tidigast nämnes en stapel 1665. Den var av ek och omtalas 1666 som
förfallen och stod på samma plats som den nuvarande. 1722 uppsattes en ny stapel

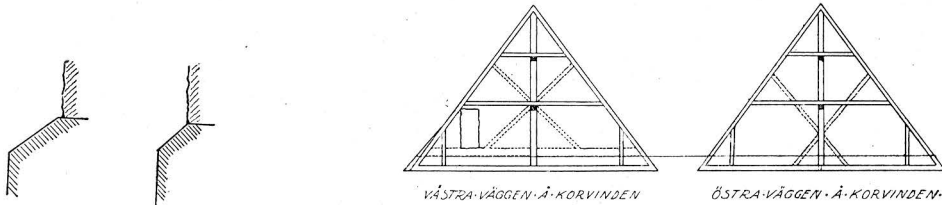

Fig. 204. Nättraby kyrka.
Sockelprofiler. Skala 1:20.
Edv. Stenfors delin. 1915.
Sockelprofile. — Socles.

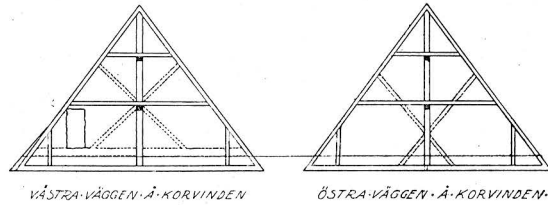

Fig. 205. Nättraby kyrka. Takstolar från 1600-talet. De prickade linjerna angiva spår i gavelmuren efter medeltida takstolar. — Edv. Stenfors delin. 1915.
Dachstühle aus dem 17. Jhd. Die Spuren der Mittelalterlichen Dachstühle an der Giebelmauer sichtbar.
Roof-trusses from the 17th cent. The dotted lines showing tracks of the mediæval ones.

välvdva korgraven, varför det heter, att »alt utmärcker en owisshet om det rätta stället, hwarest
Prästegrafwen tilförne förordnad varit». Slutligen heter det 1820, att alla i kyrkan »ännu be-
fintliga grafvar igenfyldes nya grofva Ekebalkar med nytt golf inlades». — 1893 $\frac{3}{10}$ förklarade
sig Kungl. Vitterhets-Akademien ej ha något att erinra mot församlingens anhållan om tillstånd
till gravransakning å kyrkogården. (Månadsbladet 1893, s. 60.)

ENSKILD
BEGRAV-
NING-
PLATS

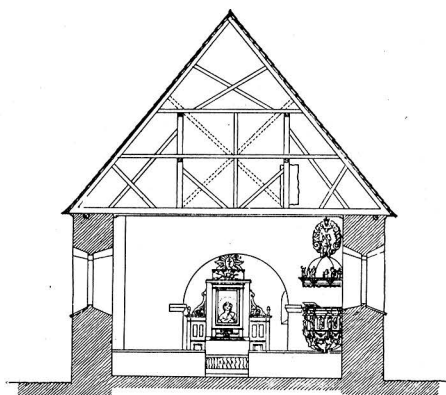

Fig. 206. Nättraby kyrka. Tvärsektion mot öster. — Edv. Stenfors delin. 1915.
Querschnitt gegen Osten.
Cross section towards the east.

av bräder, som tjäras. — Enligt muntlig tradition i orten (se *ELERS*) stod stapeln fordom i kyrkogårdens sydvästra hörn. I densamma funnos två klockor och vid något tillfälle ringdes det så kraftigt, att den stora malmklockan föll i ån, varpå stapeln flyttades till sin nuvarande plats. Men mot detta står ju *INV.* uppgift av 1665, enligt vilket stapeln stod på den nuvarande platsen och att den endast hyste en klocka.

På egendomen Skärfva, vilken åren 1785—1806 ägdes av den berömde skeppsbyggmästaren F. H. af Chapman (f. 1731, d. 1808), lät Chapman åt sig uppföra ett gravmonument av granitkvadrar, med fasad i form av en antikiserande tempelgavel med fronton. Den är anlagd mellan 1793—99, ty sistnämnda år tillät Kungl. Maj:t

att Chapman finge använda den uppförda gravkammaren samt förordnade att den skulle invigas i vanlig ordning. Gravmonumentet torde närmast tillkommit i anledning av att Chapman, liksom flertalet av de officerare från Karlskrona, vilka ägde lantgårdar i Nättraby och Karlskronatrakten, under inflytande av upplysningstidens filosofi var fritänkare och ofta stod i spänt förhållande till prästerskapet.¹ Sedan Chapman 1806 försålt Skärfva och flyttat till Karlskrona, förföll frågan om användning av gravkammaren, och efter sin död 1808 blev han lagd i tumban på Augerums kyrkogård (jfr ovan, s. 154, fig. 170).

KYRKOBYGGNADEN

Nättraby är en av Blekinges få bevarade medeltidsanläggningar: En absidkyrka av spritputsad granit med senare tillkommet vapenhus av tegel. Fönstren äro numera breda, stickbågiga; vita träspröjsar och smårutor, delvis med tegel i solbänken; endast absidens äro små, rundbågiga.

INGÅNGAR

De båda i söder belägna ingångarna från vapenhuset och å koret äro raktäckta, med dörrar i ekfärg. Märken efter en 1881 tillmurad nordportal, sannolikt med bevarad omfattning, synes ännu. Genom framgrävning av sockeln (profil se fig. 204) å västra gaveln konstaterade författaren och uppmätaren att denna var avbruten (fig. 202). Här har tydligen funnits tvenne arkader (B. ca 190 cm) med en mittpelare,

¹ WILLIAM ANDERSON, *Svenskt stadslif under 1700-talet*, Sthlm 1912, s. 113 ff. — Dens., *Blekingebilder från fordom*, Sölvesborg 1926, s. 96 ff.

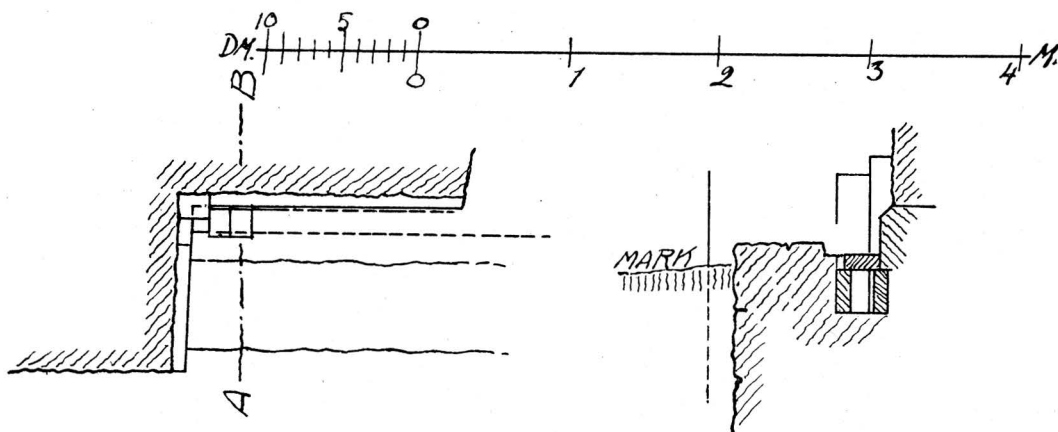

Fig. 207. Nättraby kyrka. Grundmur med av tegel och granithällar byggd kanal, antagligen för luftning av gravkammare under koret. (Jfr fig. 202). Skala 1:50. — Edv. Stenfors delin. 1915. Grundmauer mit von Backstein und Granit gemauerter Kanal, wahrscheinlich Luftgang eines Grabgewölbes unter dem Chore. Air-drain of brick and granite under the choir.

öppnande sig mot ett planerat, men möjligen aldrig påbörjat brett västtorn av skånsk typ, i analogi med Stora Herrestadsgruppens, vilken i Blekinge även varit representerad i Mjällby gamla kyrka i Listers härad.¹

PLANERAT
VÄSTTORN

Golvet i långhuset av trä, i koret av trä och gravstenar (se s. 206), i absiden av en gravsten och kalkstensflis, i vapenhuset av tegel och kalkstensflis. Golvet synes ha undergått stora förändringar. 1672 inläggas furubräder, 1674 stenlägges korgolvet, 1792 och 1846 omläggas golvet vid altaret samt får väl då sitt nuvarande utseende. Slutligen restaureras kyrkan invändigt 1891 samt får sin nuvarande dekorerings.

GOLV

Invändigt äro murarna slätputsade i kvaderimitation. Två nischer ha funnits i absidens östra och södra mur men de fylldes 1881. Absidens hjälmvalv gråblått. I långhus och kor en målad fris i romansk imitation. På korets norra vägg målade epitafier (se s. 206). Tribun- och triumfbågar utvidgade och delvis murade med tegel.

INNER-
VÄGGAR

De platta innertaken äro spikade på en äldre stomme av bräder samt försedda med enkel dekorerings i grått och brunt. Spår av valv äro icke iakttagna. Allt detta av 1891. År 1685 bestod innertaket av »Breder som ere festade under Bielkene». Enligt ELMERS var detta daterat med årtal 1603 på flera punkter. 1749 arbetas på takets panelning. Takstolarna (fig. 205) äro icke ursprungliga. Kanske av 1603. I långhusets och korets rösterna äro dock tydliga märken efter äldre takstolar. Denna sorts takstol blev förmodligen bränd under 7-åriga kriget, såsom traditionen säger. Svärtade murar och kollämningar å vinden bestyrka i viss mån detta antagande. Enligt de erfarenheter, som Hjortsberga och Edestads kyrkor giva torde vi få föreställa oss dessa ursprungliga takstolar såsom öppna (jfr s. 251 och 287). 1710 synas takstolarna åtminstone delvis ombyggts, ty då inköpas sparrar.

INNERTAK

¹ Jfr ANDERSON, Skånes romanska landskyrkor, s. 26 ff.

YTTERTAK

DEN UR-
SPRUNG-
LIGA
KYRKAN

Fig. 208. Nättraby kyrka. Interiör mot öster.
Foto Alfr. Edle 1930.

Innenansicht gegen Osten. — Interior looking east.

Å röstet mellan långhus- och korvindarna en ca 170 cm hög genomgång, placerad något söder om längdaxeln.

Yttertaket är å långhus, kor och vapenhus av tegel, å absiden av galvaniserad plåt (sedan 1886, tidigare av spån). Äldre tak-täckningsmaterial delvis spån; 1665 var hela kyrkan utom vapenhuset täckt med tegel.

Nättraby kyrka bestod alltså ursprungligen av långhus, kor och absid, vilande på en skråkantad sockel. Portaler i korets och långhusets södra murar samt motsvarande den senare även en rundbågig port i norr. Västtorn har avsetts. Små fönster till okänt antal. Denna kyrka synes ha uppförts under 1100-talet.

Västgaveln stödes nu av två ansevärd tegelmurade strävpelare, som möjligen byggts redan under medeltiden (fig. 209. Tidigast omtalade 1669, då de voro bristfälliga). 1739 hade den ena nedfallit, varför den ånyo uppmuras samt förses med järnankare. 1772 revs och uppbyggdes ånyo den nordvästra pelaren, »hwilken pelare med kyrkans gafwel woro rämnade på åtskilliga ställen». Den nordvästra är nu ihålig med ca 40 cm tjocka murar, den södra massiv.

VAPENHUS

Det tegelbyggda vapenhuset bär ovan dörröppningen en inskription: REPARERAT ÅR 1796, & 1891.

Ovisst när, men möjligen under 1500-talet tillbyggdes vid långhusets sydvästra del ett vapenhus, vilket 1665 beskrives vara av »Træ sammensat, med Stolper oc imellom muret med Tegelsteen, lagt med Loft af fyrrer Breder, oc tacht med Spaan». Det var alltså av korsvirkeskonstruktion. Före 1796 torde det ha nybyggts i tegel enligt ovannämnda inskription. En materialbod är sammanbyggd med vapenhuset. Före 1881 var detta rum ett gravkor.

UPPVÄRM-
NING

Kyrkan uppvärms av en i långhusets östra hörn sedan 1877 uppställd järnkamin.

INREDNING OCH LÖSA INVENTARIER

ALTARE
OCH ALTAR-
PRYDNAD

Altaret, som är murat av gråsten och sammanhållet av ett järnband, är framtill klätt av en gravsten, ovan till av trä. Det ommurades 1846. I öster en större nisch.

Altarringen med i trä svarvade dockor, marmorerade, ifrån 1846.

Altarprydnaden utgöres av en i ekfärg målad träskärm, krönt av en skulpterad och förgylld kalk inom strålände sol m. fl. emblem. Inom denna en på duk målad framställning av den törnkrönte Kristus, sign. »J: G: SANDBERG. 1821». Enligt en

inskrift på fränsidan är altarprydnaden skänkt av kommerserådet C. J. Humble samt uppsatt $24\frac{4}{5}$ 1823. Från sidorna utgå träskärmar enligt ritning av Ar. Johansson 1884, varigenom ett sakristirum avskiljes i absiden.

Tidigare ägde kyrkan (enligt ELSERS och W. 1153) en altarpopsats av trä, visande framställningar av Nattvarden, Uppståndelsen och Himmelfärden, flankerad troligen av trästatyer av Moses och Aron¹ samt inskriften: J. A. B., O. A. S., H. B. D. T.

Möjligen höra de 12 st. statyetter (Kristus och 11 apostlar) av furu (fig. 213 a—b), som nu finnas i Statens Historiska Museum, till denna altarprydnad. Smärta gestalter, som stå i mer eller mindre stark kontrapost på halvrunda fotplattor, klädda i livligt draperade fotsida dräkter med fladdrande mantlar. Endast en av figurerna är särskilt karakteriserad genom tvenne musslor på mantelkragen: alltså Jacobus maior; de övriga sakna igenkänningstecken. Dräkterna växla i grönt, rött, gult, brunt, vitt; hår och skägg sepia-bruna. Ryggarna plana, men målade i anslutning till framsidorna. 8 st. av figurerna ha ena eller båda händerna avslagna eller defekta.

Polykromeringen delvis skadad. H. 15—16 cm. 1600-talets mitt eller kort dessförinnan.

På en av figurerna är antecknat »Från Nättraby kyrka, Trossö» med stil från 1800-talets senare del. Inköpt från Åmells konsthandel, Stockholm till Statens Historiska Museum 1929.

Kyrkan har emellertid ägt en ännu äldre altarprydnad, nämligen ett medeltida altarskåp, vilket 1665 beskrives som »en gammal Altare-Tafle med S:t Mariæ oc Apostlernis Billeder, paa hwilche err nogen gammal Forgylding». Enligt ELSERS visade det även »de 3 wise män, stallet och krubban där Frälsaren föddes, m. m.».

¹ Av detta är numera endast Moses-bilden i behåll och fyllande en egendomlig funktion. Strax nedom den närbelägna bron, i Nättrabyån, tronar Moses varje sommar i strömmen som ett slags vattengud. Detta hör till traktens sedvänjor och sevärdheter sedan väl hundra år tillbaka och förklaras så, att bilderna av Moses och Aron för mycket länge sedan lämnat kyrkan och förvärvats av en godsägare i närheten som använde dem som prydnader i sin park. Sedermera tycks Aron ha försvunnit, men Moses övergått till en från Skåne inflyttad mans ägo, som bebadde ett litet hus vid bron och som hittade på att ställa Moses i strömmen. Denne mans arvinge, fröken Ekberg, är nu Moses ägare och vårdare och har berättat historien. Bilden fästes medelst en järnten i åns klipp-botten var sommar, upptas på hösten och omskötes med nymålning vid behov, som en båt.

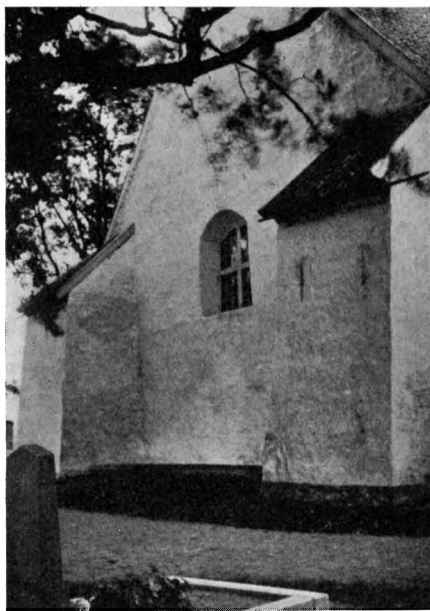

Fig. 209. Nättraby kyrka. Västgaveln med dess antagligen medeltida strävpelare.
Foto W. Anderson 1915.

Die Westfassade mit wahrscheinlich mittelalterlichen Strebepfeilern.
The west-front with the probably mediæval buttresses.

Fig. 210. Nättraby kyrka. Muralmålning å norra korväggen. Omkr. 1600.

Kalkmalerei an der Nordwand des Chores.
Mural painting on the north wall of the choir.

Dessutom omtalas 1685 en skulpterad prydnad, av samma art som medeltidens
 KRUCIFIX triumfkrucifix på trabes. Man säger sig ha »uplagt een Bielke med några Figurer
 och Påster på mit i hwallfwet». Säkert har ett ännu bevarat krucifix haft sin plats
 här såsom centralfigur. Dess höjdmått, 270, passar fullkomligt in i utrymmet (fig. 212).
 Det är skulpterat i slutet av 1400-talet, i senare tid övermålat. År 1686 omtalas »6 krigs-
 män medh dheras gewähre stående hos Christj kors» och 1692 likvideras målaren Christian
 de Gelliers »för det han hafwer skaffat Christi Crucifix med de hosstående Beläten på
 balcken». — Detta bestyrkes av en anteckning från 1809 att »å en målad tvärbalk uti
 hvalfbågen mellan Choret och kyrkan finnes Frälsarens bild af trä med prydnader i kropps-
 storlek, samt på sidorna 3 st. mindre bilder med färg anstrukna». Dessa sex mindre
 bilder omtalas 1851 såsom uppsatta på altarskranket. Måhända ha de fem putti av trä,
 stående på postament och med skärröd karnationsfärg, H. 53, vilka nu ligga i vapen-

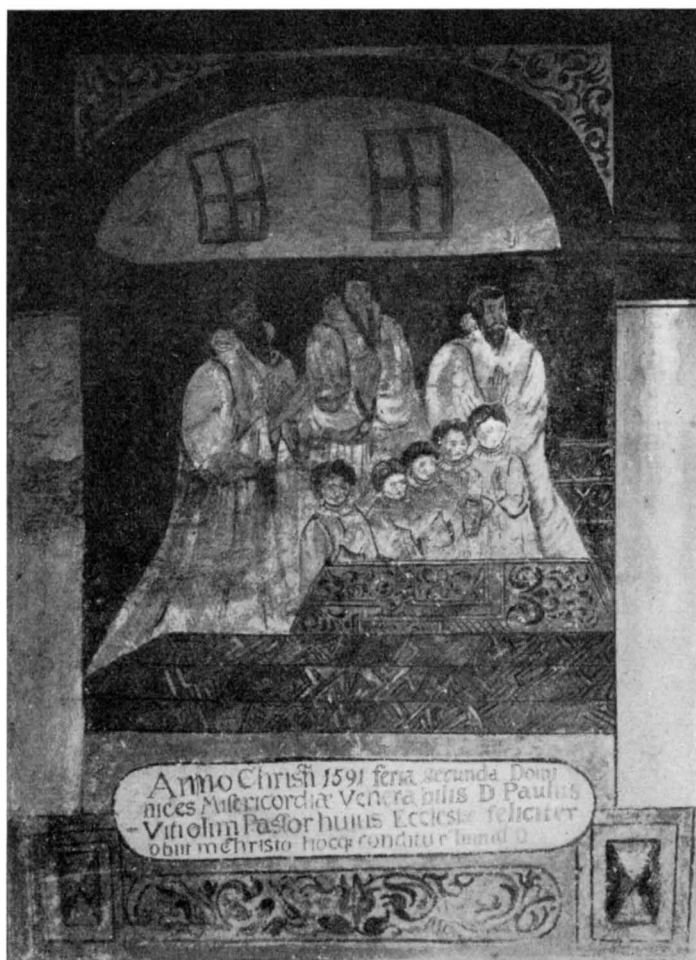

Fig. 211. Nättraby kyrka. Muralmålning å norra korväggen.
Omkr. 1600.

Kalkmalerei an der Nordwand des Chores.
Mural painting on the north wall of the choir.

huset, tillhört denna anordning, vilken alltså skulle ha upplösts senast 1851, men som nu när som helst skulle kunna återställas, då endast krigarfigurerna ju saknas.

Predikstol av ek (fig. 214—215), skulpterad, målad och förgylld. Korgens bröst- PREDIKSTOL
ning indelas av pelare med förställda statuetter av de fyra Evangelisterna samt Paulus och Johannes Döparen. Pelarna uppbära ett entablement med bibliska inskriptioner. Mellan statuetterna reliefer med framställningar av Skapelsen — Syndafallet — Födelsen — Korsfästelsen — Uppståndelsen. Därunder nedhänga guirlander och korgen avslutas nedtill av en fruktklase. Baldakinen krönes av en skulpterad framställning

Fig. 212. Nättraby kyrka. Triumfkruzifix, slutet av 1400-talet.
Foto Alfr. Edle 1930.

Triumphkruzifix. Ende des 15. Jhds.
Triumphal crucifix. End of the 15th cent.

av Himmelsfärden. Vi se Kristus och Gud Fader tronande i himlen, detta framställt som relief på en lodrätt ställd skiva som är fästad å baldakinens krön. Därunder stå tvenne änglar, vilka förmedla övergången till de i baldakinens kant placerade tio figurerna, varannan stående och varannan knäböjande, nio apostlar och jungfru Maria. På frisen bibliska inskriptioner, därunder nedhänga festoner och druvklasar. — Predikstolens bottenfärd är grågrönt, mot vilket stå guld, grönt, rött, blått och brunt. Till stolen leder en trappa med dörr. I dennas fyllningar målade framställningar av David och Tron. Upptill ett skulpterat överstycke (fig. 224). 1665 hade kyrkan en predikstol »af gammel Snedker Arbed oc malet, hafwer en Himling af Billed Snider Werck oc W-malet». 1682 målas denna baldakin, vars krönande skulpturer torde bibehållits och uppsatts på den nuvarande. Dessa påminna om Edestads baldakin (fig. 345) som var ny 1665. Den gamla predikstolen, som synes ha varit helt enkel och utan himmel, torde alltså fått en sådan kort före 1665, som, i väsentligaste delar åtminstone, ännu är bibehållen.

Den nuvarande predikstolen tillkom f. ö. 1693. Dess komposition är lik Edestads men figurskulpturen är av annat slag, med tyngre, mindre sirliga former. Möjligen var bildhuggaren 1693 densamme som nämnes angående ett kompletteringsarbete å funten (se s. 199, också 1693), Åke Truet. — År 1699 blev predikstolen målad, år 1787 ommålad.

Enligt tradition i orten är predikstolen arbetad av en livstidsfånge, som hade den under händer i 15 år och därpå blev frigiven. (Jfr Edestad, s. 307.)

BÄNK- INREDNING

Bänkarna äro slutna, ekmålade. 1665 voro de »gamle oc helt förfaldne». 1677 torde de nuvarande ha tillkommit, ty då inköptes 12 tolfte bräder och en snickare får i arbetslön för stolarna 97 dlr. De upphöjdes 1757.

På södra sidan i koret är den främsta bänkens fyllningar försedda med målade framställningar av Andreas, Jakob och Thomas; sannolikt ha de tillkommit 1685, ty då göras två stolar i koret och 1692 utbetalas medel till målaren Christian de Gelliers »för Panelerna för de främste Stoler». Målade framställningar av Johannes, Matthias och Bartolomeus äro försvunna.

I norr under triumfbågen en vitmålad prästbänk (fig. 216) mot väster försedd med tvenne uppståndare. Den norra är ornerad i beslagsornamentik, den södra med inskrift: »J A B 677».¹ Dessutom målade framställningar av Kristus, profeter, Martin Luther m. m. och latinska citat ur Esaias, Jeremias, Ezechiel m. m.

Målningarna äro utförda på svart grund, huvudfärgerna: brunt, rödbrunt och skärrött. Färg skymtar även under vitmålningen.

En herrskapsbänk har funnits, ty 1674 utbetalas 1 dlr 8 sk. »För ett lås och hengsler till hans Excell: Hr. Grefvens Stohl».

1699 målades en skriftstol.

I väster en orgelläktare på kolonner och marmorade träpelare. Läktarbröstningen indelas av vridna kolonnetter i tio fält med målade framställningar av profeterna.

Över fyllningarna inskrift: »HOSEAS. — IOEL. — AMOS. — IONAS. — MICHA. — NAHUM. — HABACU. — HAGGAUS. — ZACHARIAS. — MALACHIAS».

Under fyllningarna inskrifter ur dessa profeters böcker. Från varje kolonnett utgår nedtill en konsol, uppbärande en prydnadspyramid; under dessa nedhånga druvklasar, som sammanbindas av festoner av eklövsblad, frukter, blommor, rågax, ymnighetshorn, fåglar och egendomliga sinnebilder, såsom pärlsnören, kammar, varibland en instucken i böljande hårmassa, pilbåge med koger. Dessa festoner tyckas gjorda för ett världsligt ändamål. Läktarbröstningens huvudfärg är grå, kolonnetterna skärröda, figurerna på ljusblå fält. Dessutom rött, blått, grönt, guld etc. Läktaren tillkom 1686 samt målas 1699 av Jöns Ulf. Kanske var Åke Truet skulptören. (Jfr nedan o. s. 198.)

Orgelfasad i ljusgrön marmorering och förgyllning från 1857.

Dopfunt av trä (fig. 217), skulpterad och marmorerad, bestående av fyra kvinnliga hermer, som uppbära en skål. H. 100, B. 53. 1692 utbetalas medel till målaren, mästern Christian de Gelliers för funtens anskaffande och 1693 utgives 3 dlr till »Bildhuggaren M:r Åke Truet för det han hafwer giordt några Mancherande Stycken på Cronan öfer Funten». Denna baldakin, som var väggfast, sänkades 1851. 1665 omtalas »En gammal Funt er der af Træwerck udj Langhusit».

Dopfat av mässing, i botten palmettkrans och utplånad inskrift, å brättet tvenne bårder av bågar och fleurons. Under brättet tvenne bomärken. 1600-talet. H. 5 cm, Diam. 40 cm.

¹ Jöns Andersson Bering, komminister här 1676, d. 1711.

2. *Sveriges kyrkor. Blekinge II.*

ORGEL-
LÄKTARE

Fig. 213. Nättraby kyrka. Moses. Träskulptur från en altarpopsats från 1600-talet.

Foto Alfr. Edle 1930.

Moses, Holzstatue eines Altaraufsatzes des 17. Jhds.
Moses, wood sculpture from an altar-piece, 17th cent.

DOPFUNT

Fig. 213 a. Nättraby kyrka. Träskulpturer från 1600-talets mitt. — Foto A. T. A.

Holzskulpturen des 17. Jhds, einem sonst verschollenen Altarschrank zugehörig.
Apostles, wood sculptures from the 17th century, belonging to a now lost altar-piece.

Dopskål i terrinform av tenn. I graverade kartuscher I. B. 1747 och M. B. 1747. Diam. (med greparna) 36.

NATTVARDS-
KÄRL

Kalk av silver, förgylld (fig. 218, 4). Å noden sex knappar med: *Jesus* och graverat gotiskt masverk. Å foten ett fastnitat krucifix och inskriften: »ION SVENSEN ION BONDE»; (dessa bokstävers karaktär är 1500-talets början) och »TILLHÖR NETTRABY SOCKEN». I botten »38 LOD». Stämpel: s_s^1 . Cuppan från 1700-talet, det övriga 1500-talets början. H. 22,5, Diam. 14.

Oblatask av silver (fig. 218, 1), rund, ornerad på sargen med upphöjd bladranka på punsad fond. Inskrift: »TILLHÖR NETTRABY SOCKEN». I botten: » $6\frac{1}{4}$ LOD» och stämpel med BCS(?) sammanflätade. H. 3, Diam. 7,5.

1731 köpes en nu försvunnen oblatask av trä.

Patén av silver, förgylld. Inskrift: »TILLHÖR NETTRABY SOCKEN». I botten: »8 LOD». Stämplor: Åldermansranka — Karlskrona vapen — A K — E (= 1728) (enligt räkning omgjord 1746) — fleuron. Diam. 13,7.

Oblatask av tenn (fig. 218, 5), oval, ornerad. Inskrift: »ANDERS JÖNS SON ANNA MÅNS DOTTER I AGDATORP 17.52». H. 11.

Sockenbudstyg i skinnklätt träfodral, bestående av kalk av silver (fig. 218, 3), delvis förgylld. Å noden sex knappar. Inskrift: »TILLHÖR NETTRABY SOCKE». I botten: » $13\frac{5}{8}$ LOD». H. 16, Diam. 7,5.

Patén av silver (fig. 218, 2), delvis förgylld. I mitten ingraverade lammet med

¹ Samuel Nordsten, mästare i Karlskrona $22\frac{1}{4}$ 1736. UPMARK, Karlskrona guld, s. 149.

Fig. 213 b. Nättraby kyrka. Träskulpturer från 1600-talets mitt. — Foto A. T. A.

Holzskulpturen des 17. Jhds, einem sonst verschollenen Altarschrank zugehörig.
Apostles, wood sculptures from the 17th century, belonging to a now lost altar-piece.

korsfanan. Inskr. å brättet: »TILLHÖR NÄTTRABY SOCKEN». I botten »4 LOD» och NOVO SADI två gånger. Enligt räkning omgjord 1742. Diam. 10,2.

Bland kyrkans förkomna inventarier må nämnas »It gamelt Kobber Rögelsse Kar at hente Ild udj» (INV. 1665). Rökelsekaret, som enligt ELERS hängde »bak om Altaret», har enligt GYNTHER hamnat i St. H. M., dit det skulle kommit med Moses Söderströms samlingar.

Ljuskrone av glas för 5 ljus. 1800-talets början. H. omkr. 60. Skänkt 1825 LJUSREDSKAP av räntmästaren J. P. Renström i Greby.

Två ljuskronor av glas för 6 ljus. Å den ena är ljusarmen avbruten. 1800-talets början. H. omkr. 70 cm. Skänkta 1826 av änkefru Maria Kihlgren, f. Gahn, å Boråkra och amiralitetsapotekaren Moses Söderström.

Tidigare funnos två ljuskronor av metall (mässing) för resp. 8 och 6 ljus, den ena (enl. ELERS) skänkt av Offe på Trossö 1618. Båda försvunna.

Ett par ljuslampetter av försilvrad koppar (fig. 220) för ett ljus med driven ornering av blommor. Å den ena genius, bärande ett fat med frukter, å den andra en genius på en örn, bärande båge och koger. Omkring 1700. H. 60. 1695 köpes en ljusplåt för 8 dlr.

Ett par skulpterade guéridoner av trä, brunmålade vackra arbeten från omkr. 1700. H. 139. Fig. 219.

Mässhake av vinröd silkesammet med granatäpplemönster (Italien 1500—1600-TEXTILIER talen?) fodrad med vitt och blått linne. Å ena sidan ett krucifix; korset stickat

Fig. 214. Nättraby kyrka. Detalj av predikstolens ornering. Syndafallet. Foto Alfr. Edle 1930.

Detail der Kanzel mit Darstellung des Sündenfalls. 1693.

Detail of the Pulpit. Adam's fall. 1693.

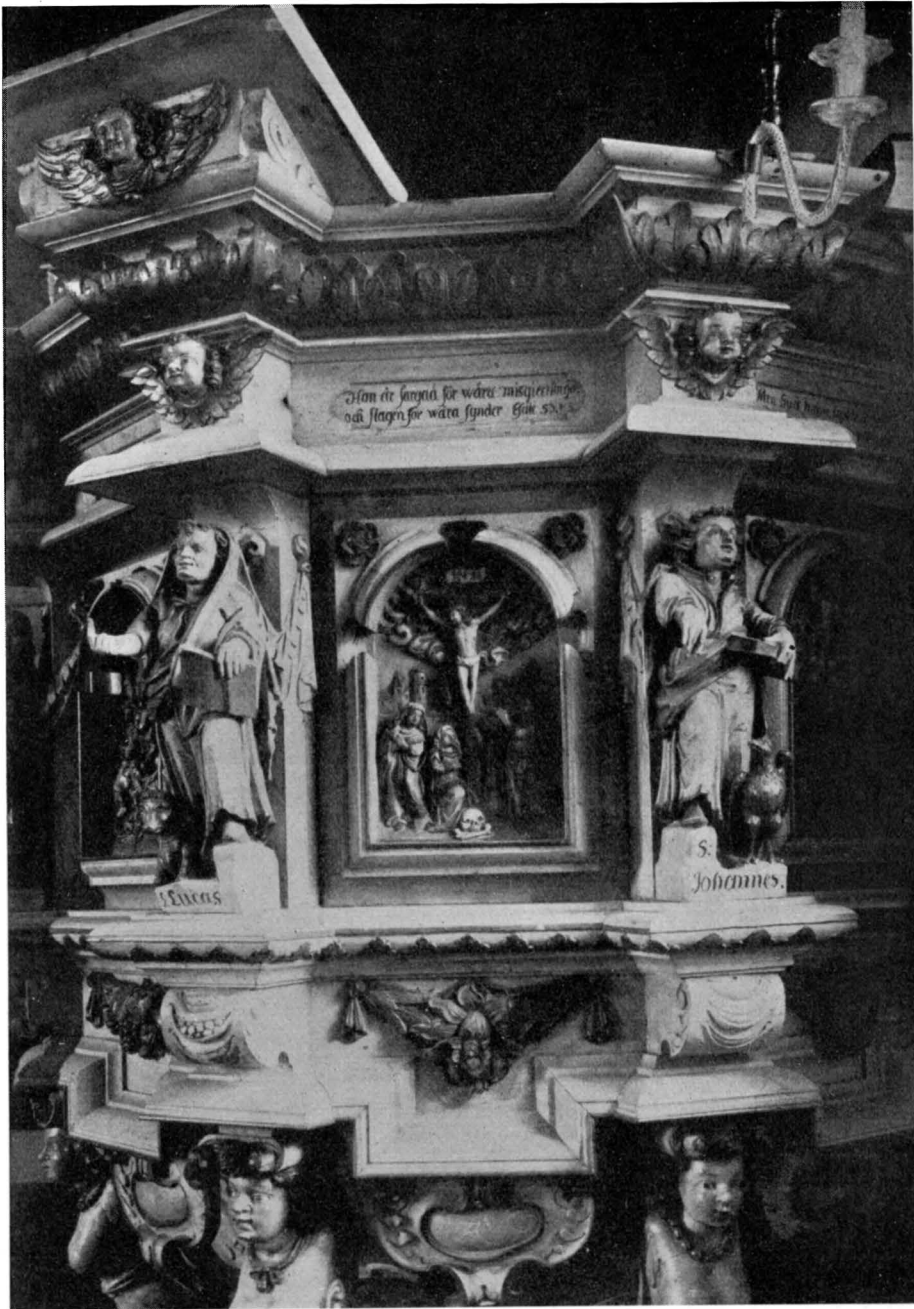

Fig. 215. Nättraby kyrka. Detalj av predikstolen. Korsfästelsen. — Foto Alfr. Edle 1930.

Detail der Kanzel mit Darstellung der Kreuzigung.
Detail of the pulpet. The crucifixion.

Fig. 216. Nättraby kyrka. Prästbänk. 1677.
Foto William Anderson 1914.
Priestergestühl 1677. — Stalls 1677.

i guld på linne, kantat med guld- och silverspets. Vid korsets fot en dödskalle, därunder på grönt fält inskrift: »1649 N. K.». Kristus av vitt, upphöjt silke, broderad grön krona, gult hår och skägg samt brunt höftkläde med guldbroderi. H. 116, B. 89. Sannolikt densamma som omtalas i 1665 års inventarium av »liffordret Caffa med it Crucifix paa».

Mässhake av skarlakansröd sammet kantad med guldgalon. Framtill har suttit en sol, baktill finnes ett kors av broderad guldtråd samt inskrift: »N: L C: F» i silvergalon. Skänkt av en handelsman Lund och hustru. 1700-talet. Dep. i B. M. H. 125 cm, B. 75 cm.

Kalkduk, linne, hälsöm med guld- och silverbroderi, i hörnen adliga vapensköldar, utsökt arbete. 64 × 64.

Kalkduk av vitt siden med guldspets 1847, med målade framställningar, varibland måttstock och passare med orden »PRÖFVE MENNISKAN SIG SJELFVA». 46 × 46.

Fig. 217. Nättraby kyrka. Dopfund av trä. 1692. — Foto W. Anderson, 1914.

Die Funte. Holz 1692.
Baptismal font. Wood 1692.

Håv av vitt siden, broderad med gröna blad och skärroda blommor i silke. Pungens H. 19 cm, Diam. 13 cm, stångens L. 130 cm.

Håv av svart stoff, aldeles trasig. Pungens H. 20 cm, Diam. 12,5 cm, stångens L. 183 cm.

Dessutom nämnes i 1665 års inventarium ett nu förkommet »gamelt grönt Altare Kläde, huor paa er it gamelt linkläde med knipling om».

Stora klockan med inskrift å ena sidan: »SIVNGER · OM · HONOM · OCH · LOFWER · KLOCKOR · HONOM · TALER · OM · ALL · HANS · VNDER · PS · ME · FECIT · MARTIN = WTERHOLDS · ANNO · 1713. Å andra sidan: »TACKER · HERRANOM · OCH · PREDIKER · HNS · NAMPN · FORKVNNER · HANS · WARC · BLAND · FOLCKEN = PS». H. och Diam. omkr. 100 cm.

Lilla klockan saknar inskrift. H. 53 cm, Diam. omkring 55 cm. Sannolikt densamma som inköptes 1752 från Tyska församlingen i Karlskrona för 220 dlr 10 sk. Sprucken vid ringning 1915, förvarad i klockstapeln. En ny lillklocka tillkom 1920.

Fig. 218. Nättraby kyrka. 1. Oblatask av silver, 1700-talet; 2. Patén av silver, 1742; 3. Sockenbudskalk av silver; 4. Kalk av silver, foten från början av 1500-talet, cuppan 1700-talet; 5. Oblatask av tenn, 1752.

1. Silberne Oblatendose, 18. Jhd; 2. Silberne Patene, 1742; 3. Silberner Kelch; 4. Silberner Kelch, Fuss Anfang des 16. Jhds; 5. Zimmerne Oblatendose, 1752.
1. Wafer-box of silver, 18th cent.; 2. Patén, silver, 1742; 3. Communion cup, silver; 4. Communion cup, silver, foot. Beginning of the 16th cent.; 5. Wafer-box, tin, 1752.

GRAVSTENAR Framför altaret ligger en defekt gravhäll, av röd kalksten. Nedre delen är avslagen. I övre hörnen Mattheus och Johannes symboler, i mitten ett bomärke samt en nästan utplånad inskrift på tyska. 1600-talets mitt. Övriga kalkstenshällar, som ligga nära altaret, stamma från omkr. 1700 (fig. 222).

EPITAFIER Å korets norra vägg äro på var sin sida om fönstret målat ett epitafium (fig. 210—211), visande till vänster en präst med sina söner, till höger en hustru med sina döttrar. Färgerna äro rödbruna konturer på gul grund, sönerns dräkter blå, dötternas grå. Inskrift¹ t. v.: »ANNO CHRISTI 1591 (FERIA SECUNDA DOMI) SINCES MISERICORDIÆ VENER (ABILIS DIPAU)US VITIOLEM PASTOR HUIUS ECCLESIAE TA(LICI)TER OBIT MCHRISTO, HOCEP CONDITUR TIMULO». T. h.: »(ANNU 1602 PINGSTE UGE HEN) SOMNEDE SALIG I (HERREN ERLIG OCH GUDFRY)A DANNEQUINDE SICILIA (ERICKSDAATTER MED 6 SINE BÖR)N HUIS SIELE HULE I CHRISTO».

Epitafium av trä (fig. 221), skulpterat, målat och förgyllt över kaptenen vid Amiralitetet Jonas Dufva, 1689, adlad Anckarklo, till Boråkra, i Nättraby sn. Nedtill fält med nu avnött inskrift. Med stång. H. (utan stång) 170, B. 130. Hängde förr på norra väggen.

¹ De skadade inskrifterna äro kompletterade efter KLING. M. — Povell Vitussen var pastor här 1584.

Fig. 219. Nättraby kyrka. Guéridon
av trä. Omkr. 1700.
Foto W. Anderson 1914.
Standleuchter aus Holz. Um 1700.
Wooden candle-stick. About 1700.

I klockstapeln ligga resterna av ett skulpterat och målat epitafium, vars färger nu äro nästan alldeles avfallna. Sannolikt det epitafium över kaptenen Anders Sjöhierta, f. 1634, d. 1701, som enligt ELSERS hängde på norra väggen. H. 168 cm.

Förkommen är en oljemålning, visande David spelande harpa, skänkt av bagaren MÅLNINGAR
C. G. Mandling i Karlskrona 1764.

Två porträtt av konung Adolf Fredrik och drottning Lovisa Ulrika, oljemålningar på duk inom samtida skulpterade och förgyllda ramar, krönta av kronor. Båda äro i kröningsskrud, färgerna mest gult och grått, karnationen skärröd. 1700-talet.

Kollektbössa av brunmålad plåt, fästad å främsta bänken i södra kvarteret. MÖBLER
Inskr. i drivna bokstäver: »G : A : R : B : M : C : A : L : ANNO 17.46:» H. 30 cm.

Fig. 220. Nättraby kyrka. Ljuslampett av försilvrad koppar. Omkr. 1700.
Foto W. Anderson 1914.
Wandleuchter aus versilbertem Kupfer. Um 1700.
Sconce of silvred copper. About 1700.

Fig. 221. Nättraby kyrka. Kaptenen Jonas Dufvas Anckarklos (1689) begravningsvapen.
Begräbnisvapen. Um 1689.
Funeral arm. About 1689.

Kista av trä, helt järnbeslagen med tre överfall. Å locket öppning för nedläggning av offergåvor. H. 53, L. 143.

Liten kista av ek, uppåt vidgad form, med korsande järnbeslag och vapenformade järnbitar i mellanrummen. L. 61, B. 39, H. 36.

Skrin av trä (fig. 223), utvändigt klätt med (numera) brun sammet samt med sirligt järnbeslag, 1500-talet. H. 14, B. 21, L. 31.

Skrin av lövträ, rektangulärt, kupigt lock, inlagt med halm. L. 29,5.

Votivskepp av trä, målat och briggtacklat. Skänkt 1815 av kvartersman Fiskare i Karlskrona. L. omkring 80.

SAMMANFATTNING AV NÄTTRABY KYRKAS KONSTHISTORIA

I. Under 1100-talet uppfördes Nättraby kyrka av gråsten, bestående av ett rektangulärt långhus, ett lägre och smalare kor samt absid. Ett brett västtorn troligen planerat, men ej uppfört.

II. Möjligen under medeltidens senare skede, i varje fall före 1665, byggas i väster tvenne strävpelare. Troligen under 1500-talet uppfördes ett vapenhus i korsvirkeskonstruktion vid långhusets sydvästra del. Korets norra vägg försågs med tvenne målade epitafier.

Fig. 222. Nättraby kyrka. Skepparen Jöns Hvitlocks (d. 1713) gravsten.
A. Ruben delin. 1920.

Grabstein. Um 1713. — Grave slab. About 1713.

- III. Under 1600-talets senare hälft ny predikstol, bänkinredning, läktare och flera inventarier.
- IV. Flera gravhällar över bönder, omkring 1700.
- V. Gravkapell och epitafier över sjöofficerare, senare 1700-talet.
- VI. År 1891 restaureras kyrkan invändigt samt får sitt nuvarande utseende.

ZUSAMMENFASSUNG

Die Kirche zu Nättraby ist im 12. Jhd von Feldstein erbaut. Sie besteht, wie Fig. 202 zeigt, aus Langhaus nebst niedrigerem und schmalerem Chor mit Apsis. Im Westen war wahrscheinlich ein Turm mit rektangulärem Grundriss geplant, der indessen niemals ausgeführt wurde. Langhaus und Chor hatten offenen Dachstuhl. Der westliche Giebel wird von zwei Strebeböckeln (siehe Fig. 209) gestützt, mutmasslich bereits im Mittelalter, jedenfalls vor 1665 errichtet. Im 16. Jhd wurde an der Südseite eine Vorhalle, in Fachwerkskonstruktion, erbaut. Ihr jetziges Aussehen erhielt die Kirche durch die Wiederherstellung 1891 (siehe Fig. 208). Es sind keine Inventarien oder Zierate aus dem Mittelalter erhalten geblieben. An der Nordwand des Chors befinden sich zwei gemalte Epitaphien (Fig. 210 und 211) vom Ende des 16. und Anfang des 17.

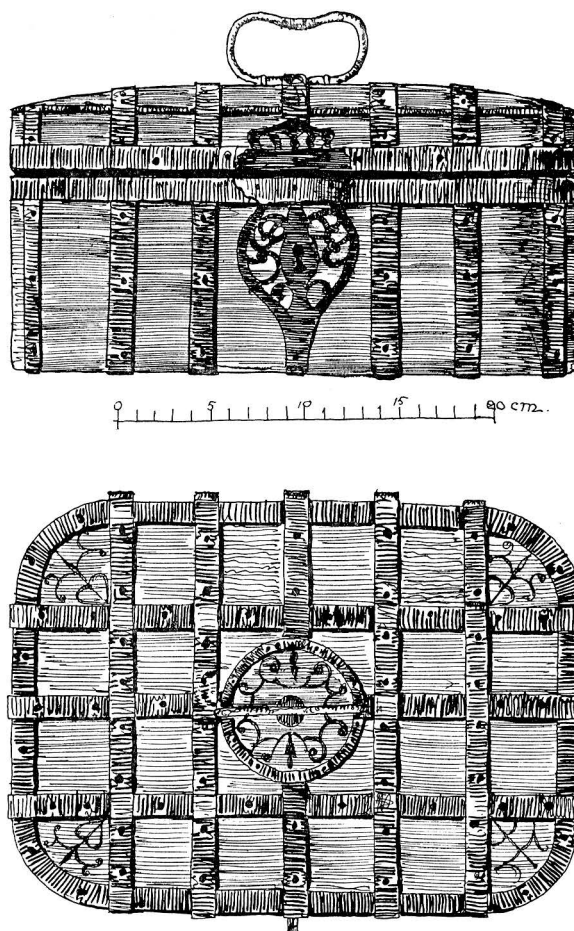

Fig. 223. Nättraby kyrka. Järnbeslaget träskrin från 1500-talet. Skala 1:4. — N. Grafström delin. 1920.

Holzkasten mit Eisenbeschlägen. 16. Jhd.
Wood coffer with iron linen. 16th cent.

Jhds. In der zweiten Hälfte des 17. Jhds kam der grössere Teil der Einrichtung der Kirche zur Ausführung, Kruzifix 1685 (Fig. 212), Kanzel mit reichen Holzschnitzereien 1693 (Fig. 214 und 215), Gestühlleinrichtung 1677 und 1685 (siehe Fig. 216), hölzernes Tauffass 1693 (Fig. 217). Im 18. Jhd kamen mehrere verzierte Grabsteine und Epitaphien über Bauern und Seeoffiziere hinzu.

SUMMARY

Nättraby church is erected of stone during the 12th century. As figure shows it is composed of nave and lower and more narrow choir with apsis. Westwards a tower was probably projected, but was never executed. Nave and choir had open roof-truss. The Western gable is support

ted by two buttresses (see fig. 209) probably erected already during the Middle Age, in each case before 1665. During the 16th century a porch on the Southern side was built in half-timber construction. The church got its actual appearance through the restoration 1891 (see fig. 208). No furnitures or ornaments have been preserved from the Middle Age. On the northern wall of the choir there are two painted epitaphs (fig. 210 and 211) from the end of the 16th century and the beginning of the 17th. During the latter half of the 17th century the greatest part of the interior of the church, was brought, crucifix 1685 (fig. 212) pulpit with rich wooden engravings 1693 (fig. 214 and 215) pew arrangements 1677 and 1685 (see fig. 216) baptismal font of wood 1693 (fig. 217). During the 18th century several ornated grave stones and epitaphs over peasants and marine officers were added.

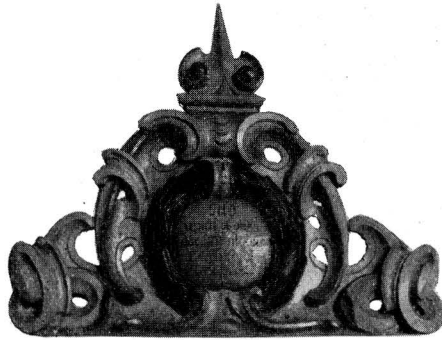

Fig. 224. Nättraby kyrka. Predikstol-
trappans krön.
Foto W. Anderson 1914.
Aufsatz der Kanzeltreppe.
Crown ornament from the pulpit.

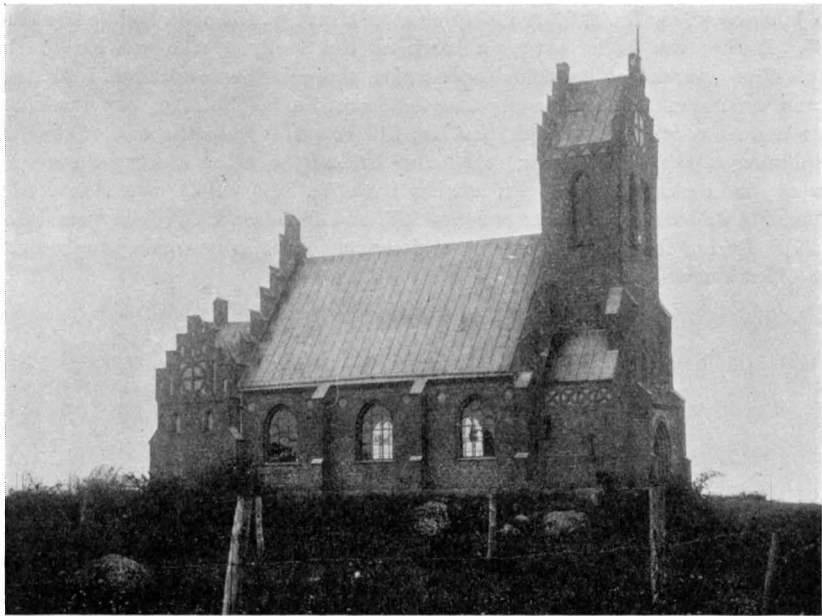

Fig. 225. Aspö kyrka. Exteriör från sydost. — Foto W. Anderson 1915.
Aussenansicht von Südosten. — Exterior from the south-east.

ASPÖ KYRKA

BLEKINGE, BLEKINGE LÄN, MEDELSTA HÄRAD, LUNDS STIFT,
MEDELSTADS KONTRAKT

ANNEX TILL NÄTTRABY

TRYCKTA KÄLLOR: WILLIAM ANDERSON, Aspö, i Idun ⁹⁰/₈ 1914. — ERNST HOLMBERG, Karlskrona Kungliga Amiralitetsförsamling. En historik (1680—1880). Sthlm 1914.

HANDSKRIVNA KÄLLOR OCH AVBILDNINGSSAMLINGAR: I B. ST.: Byggnadsritningar, gillade 1889; ritning till glasfönster, gillad 1906.

Enligt K. brev ³/₁₂ 1886 bildades Aspö annexförsamling, därvid Aspö utbröts från Nättraby socken.

ASPÖ GAMLA KYRKOGRÅRD På nordvästra delen av den söder om Karlskrona liggande ön Aspö är belägen en kyrkogård, ursprungligen avsedd för den på sjökastellen Drottningsskär och Kungsholmen förlagda garnisonen, men som från 1700-talets början (i synnerhet under

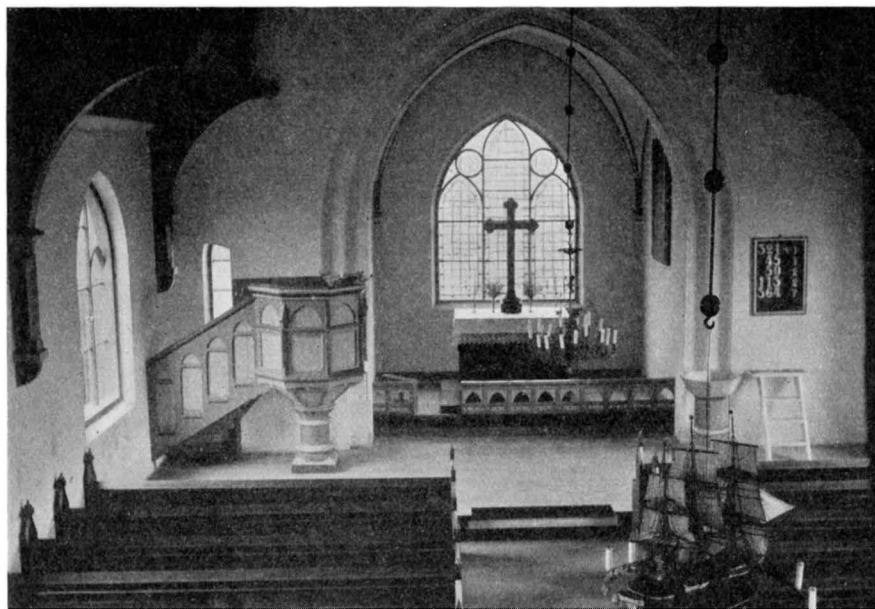

Fig. 226. Aspö kyrka. Interiör mot väster. — Foto W. Anderson 1914.
Innenansicht gegen Westen. — Interior looking west.

peståren 1710—11) och intill 1800-talets senare hälft synes allmänt ha tagits i anspråk vid begravningar inom Karlskrona Amiralitetsförsamling. Sedan vid 1800-talets mitt, ha begravningarna på Aspö gamla kyrkogård nästan upphört (Medd. enl. HOLMBERG).

Kyrkogården, som är mycket vackert belägen vid stranden, strax norr om sjökastellet Drottningsskär, är bevuxen med gamla ekar och buskar samt inhägnas i NV och S av en kyrkogårdsmur i kallmur. Genom denna leda tvenne trägrindar.

Bland kyrkogårdens gravstenar — de flesta övervuxna av gräs och osynliga — må nämnas, som ett dokument från pestepidemien, en gravsten av röd kalksten (fig. 229) med inskrift över: »MÄSTER KNECHTEN WYDH. KONGL. SKEPSBYGGERYET. I. CARLSCRONA. SALIG. JONAS. KÅHRE MEDH SYNA. 5. BARN SOM MEDH DÖDEN. AFGÅTT. A:O 1711 OCH. 1712». (Se även fig. 228.)

Strax SO om Aspö kyrka, belägen på öns västra strand, ligger Aspö nya kyrkogård, begränsad i väster av en stenvmur i kallmur med trägrind, i övriga väderstreck av trådstängsel.

Kyrkan (fig. 225—227), som är anlagd med kor i väster och torn i öster, uppfördes år 1890 efter ritningar, stadfästa genom Kungl. brev 1889, av tegel med tak av galvaniserad plåt. Invändigt slätputsade murar. Taket av trä, brutet och brunmålat; i koret i form av kryssvalv och blåmålat. — Golv av trä. — Fönster med träspröjsar, i väster katedralglas med blyinfattning.

ASPÖ NYA
KYRKOGRÅRD

KYRKAN

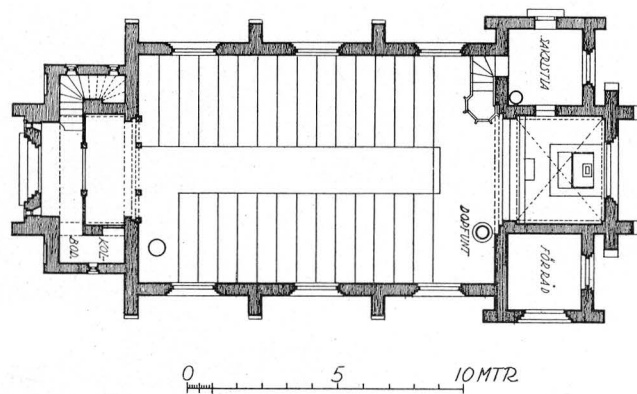

Fig. 227. Aspö kyrka. Plan. — Edv. Stenfors delin. 1915.
Grundriss. — Plan.

Fig. 228. Aspö gamla kyrkogård. Gravsten över konstapel E. Ahlrot, d. 1711.
Grabstein um 1711.
Grave-slab about 1711.

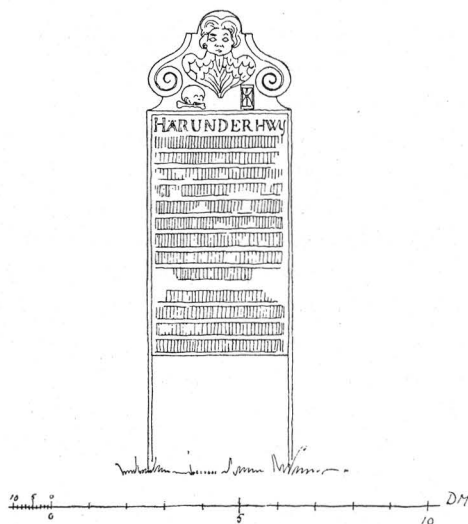

Fig. 229. Aspö gamla kyrkogård. Gravsten över Mäster J. Kähre och hans 5 barn, d. 1711 och 1712.
Grabstein. Anfang des 18. Jhds.
Grave-stone. Beginning of the 18th cent.

Uppvärmning genom en järnkamin.

All inredning är enkelt snickeriarbete och brunmålat. — Altarprydnad ett förgyllt träkors. Bland inventarierna märkas ett briggtacklat votivskepp med bleckkrans, i vilken sitta ljuspipor för 9 ljus samt en enkel oljemålad framställning av Korsfästelsen, signerad: »C. WIRÉEN» med inskriften: »SKÄNKT AV ASPÖ LOTSAR».

INREDNING

ZUSAMMENFASSUNG

Die Kirche zu Aspö ist von Backstein 1890 erbaut, gelegen auf der Insel gleichen Namens südlich von Karlskrona. (Grundriss Fig. 227. Aussenansicht Fig. 225, Innenansicht Fig. 226). Alle Einrichtung einfache Tischlerarbeit. Auf dem nordwestlichen Teil der Insel liegt der alte Friedhof, urspr. ein Garnisonfriedhof. Mehrere Grabsteine vom Anfang des 18. Jhds. (Fig. 228 und 229).

SUMMARY

Aspö church is erected of brick 1890, situated on an island with same name south of Karlskrona. (Plan fig. 227. Exterior fig. 225, interior fig. 226). All furnitures simple carpentry work. On the north-western part of the island the old churchyard is situated, originally a military church yard. Several grave stones from the beginning of 18th century (fig. 228 and 229).

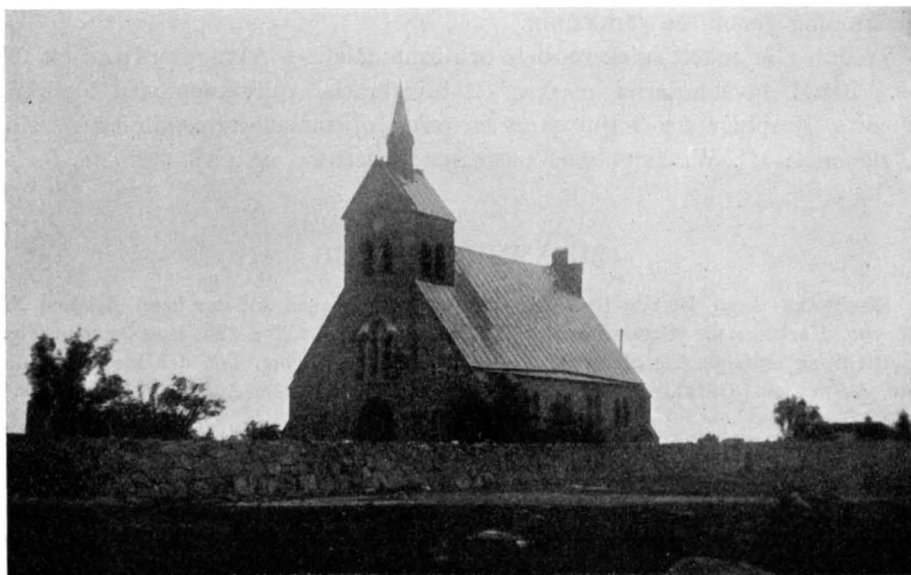

Fig. 230. Hasslö kyrka från sydväst. — Foto W. Anderson 1915.
Aussenansicht von Südwesten. — Exterior from the south-west.

HASSLÖ KYRKA

BLEKINGE, BLEKINGE LÄN, MEDELSTA HÄRAD, LUNDS STIFT,
MEDELSTADS KONTRAKT
ANNEX TILL NÄTTRABY

HANDSKRIVNA KÄLLOR OCH AVBILDNINGSSAMLINGAR: I B. St.: 5 blad ritningar till ny kyrka, gillade 1888.

KYRKANS ARKIVALIER förvaras i prästgården på Aspö.

K. brev $\frac{3}{12}$ 1886 föreskriver bildandet av Hasslö annexförsamling, därvid Hasslö utbröts från Föckärle socken.

KYRKOGRÅRD Kyrkan, belägen på Hasslö-öns östra strand, omgives av en kyrkogård med gråstensmur och smidda järngrindar inom stenstolpar i sydväst och söder. — I nord-östra hörnet en bod av trä, rödfärgad, med vitmålad dörr samt papptak.

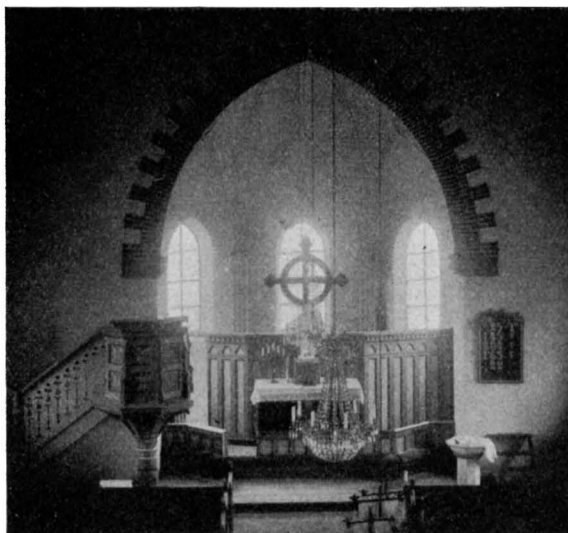
KYRKA Kyrkan (fig. 230—232) uppfördes år 1890 av tegel med putsade fogar. På tornet en takryttare, brunmålad. Tak av tjärad papp. Invändigt äro murarna slätputsade. — Taket, av panelat, gulmålat trä, är brutet. I koret ett vitputsat kryssvalv

av trä. — Golvet i koret av trä, i övrigt av cement. — Kyrkan uppvärms av en järnkamin.

All inredning gulmålad eller i ekfärg och samtida med kyrkan. — Bland inventarierna märkas kalk, en ljuskrona av glas och mässing för 9 ljus av gustaviansk typ, H. omkring 80 cm, samt votivskepp av trä med 10 ljushållare, märkt »1911» och skänkt av kyrkovärden Sven Larsson, som själv gjort arbetet.

ZUSAMMENFASSUNG

Die Kirche zu Hasslö, gelegen auf der Insel gleichen Namens, wurde 1890 von Backstein erbaut (Fig. 230—232). Unter den Inventarien ist ein Kronleuchter aus der zweiten Hälfte des 18. Jhds zu bemerken. Die übrige Einrichtung einfach.

IN-
REDNING

Fig. 231. Hasslö kyrka. Interiör mot öster.
Foto W. Anderson 1915.

Innenansicht gegen Osten. — Interior looking east.

SUMMARY

Hasslö church, situated on the island with same name, was erected 1890 of brick (fig. 230—232). Amongst the furnitures must be observed a chandelier from the latter half of the 18th century. The other fittings are simple.

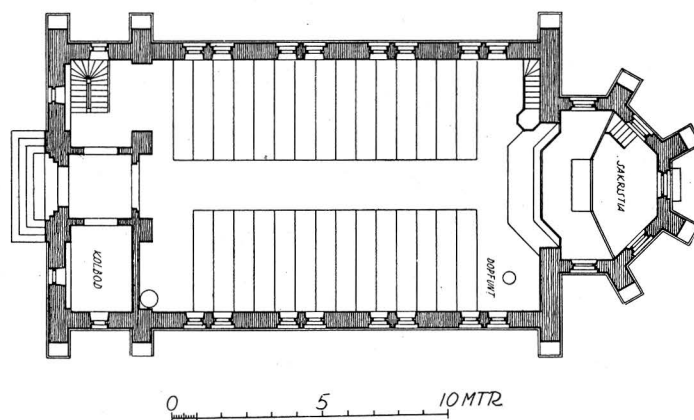

Fig. 232. Hasslö kyrka. Plan. — Edv. Stenfors delin. 1915.
Grundriss. — Plan.

Fig. 233. Listerby kyrka. Exteriör från sydost.
Aussenansicht von Südosten. — Exterior from the south-east.

LISTERBY KYRKA

BLEKINGE, BLEKINGE LÄN, MEDELSTA HÄRAD, LUNDS STIFT,
MEDELSTADS KONTRAKT

TRYCKTA KÄLLOR: PEHR JOHNSON, Listerby. En sockenbeskrivning av Otto Emanuel Öd-
mann, i Blekinge-Bygder 1925, s. 27—45. — KLING, M., s. 21 (med avb. av runskrift). — SJÖBORG,
s. 280.

HANDSKRIVNA KÄLLOR OCH AVBILDNINGSSAMLINGAR: I B. St.: laverad ritning till för-
ändr. och tillbyggnad av J. F. ÅBOM 1843; ritning till tornbyggnad av J. A. E. HAWERMAN (oda-
terad); ritning till ny orgelfasad, gillad 1882. — CRONHOLM, s. 414. — I K. B. K.: Monumenta Sca-
nensia Hallendensia et Blekingica. Figuras delineavit. S. Magnusen Holm, Handskr. nr 369. —
LANDSKYRKOR.— I R. A.: Kgl. bref ²⁷/₇ 1737. Riksreg. — I U. B.: W. 1153.

KYRKANS ARKIVALIER: RÅK. 1673—nu; INV. i N III; VIS.-PROT. 1769—nu.

Anteckningar ur arkivalierna av allmänt intresse: I VIS.-PROT. 1822 heter det om
»barnaqvinnors» kyrkotagning att »Annan Bönepall till denna förrättning än dörrtröskeln finnes
ej», hvarför tröskeln borde beläggas med ett tjänligt täcke vid dessa ceremonier. Så skedde
med resultat att detsamma — ett blått vadmalstäcke — bortstals 1829. — 1843 uppmanar visi-
tatorn pastorn på stället tillse, att ingen »köpmanskap» måtte ske vid kyrkan om söndagarna.

Fig. 234. Listerby kyrka. Interiör mot öster. — Foto D. F. Källman i A. T. A.
Innenansicht gegen Osten. — Interior looking east.

Enligt benäget meddelande av kyrkoherde T. Å. Wahlström i Ramdala 1921 $\frac{9}{7}$ iakttog denne år 1886 att några av byns pojkar julafton i dagningen gingo upp i kyrkans torn, där de med medhavda ris piskade kyrkklockorna under en halv timmes tid. Denna sed, som kallades att »kjmima», lärer fortleva ännu.

KYRKOGÅRD OCH KYRKOBYGGNAD

Kyrkogården (fig. 237) inhägnas av en gråstensmur i kallmur med ett par gjutna järngrindar inom stenstolpar i väster. I sydväst en trägrind. Tidigare omtalas ett luckhus i norr. — Söder om kyrkan stod en nu nedriven klockstapel av trä, enligt tradition i orten av Edestadstypen (jfr s. 281 och fig. 304), tidigast omtalad i RÅK. 1673.

I kyrkogårdens nordöstra hörn ligger kyrkans bod av trä, gråmålad och med tjärat papptak. BOD

På egendomen Gjöholm ligger på en kulle ett gravkapell, uppfört 1817 i nyklassisk stil, över generalamiralen greve Johan Puke (f. 1751, d. 1816). GJÖHOLMS
GRAVKAPELL

Kyrkan (fig. 233—236 och 238) är uppförd av gråsten med tegel till omfattningar etc. Utvändigt äro murarna spritputsade med slätputsade fönster- och dörrömfattningar. Profilerad, dragen list. Yttertaket av tjärad spån å långhusets norra sida, eternit å södra, å absiden och sakristian av tjärad papp, å tornets lanternin av galvaniserad plåt. — Ingångarna äro raktäckta, till tornet målad i ekfärg NUVARANDE
KYRKAN

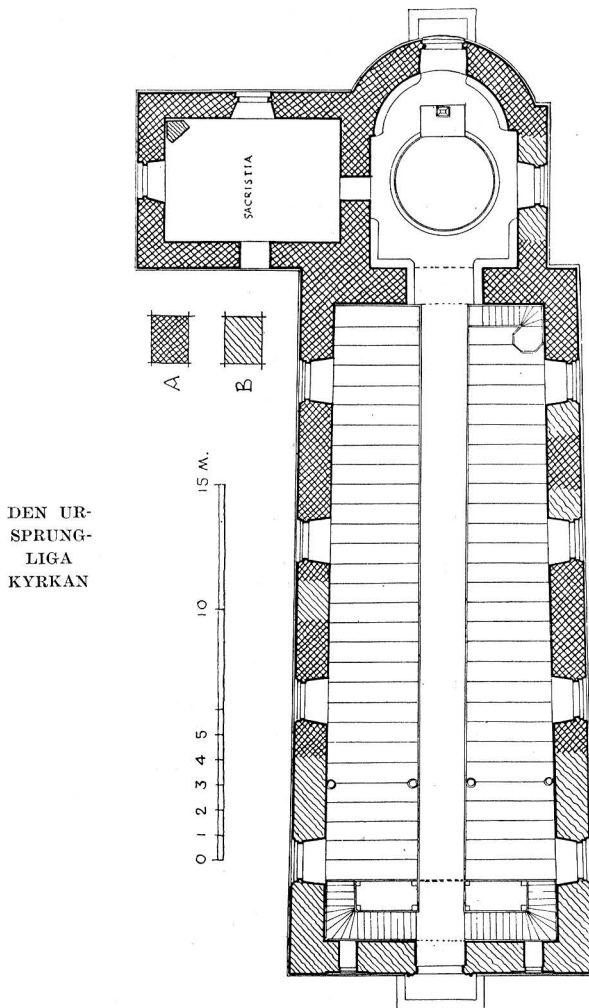

Fig. 235. Listerby kyrka. Ombyggnadsplan av J. F. Åbom 1843.

Grundriss und Umbauewurf von J. F. Åbom 1843. Plan and project for enlargement of the church 1843.

Kormuren byggdes därvid så tjock, att dess yttre liv kom att ligga i samma linje som långhusfasaden, under det att det inre livet, motsvarande den gamla, bibehållna nordmuren ligger betydligt innanför långhusets innervägg. Triumfbågen spärrades samtidigt upp till största möjliga bredd och höjd. Dessutom förlängdes hela långhuset mot väster omkring 16 alnar. Korets tjocka sydmur avsåg att vinna enhetligt takfall för hela sydsidan. Samma förenkling erhöles på nordsidan genom att förlänga övre delen

och till absiden gråmålad. — Fönstren stora, rundbågiga, i senare tid utvidgade, med vitmålade träspröjsar. I solbänkarna svartmålad plåt.

Invändigt äro murarna slätputsade. I absiden en väggmålning, framställande Golgata. — Innertaket täckes av ett vitputsat välvträtak, absiden av hjälmvalv.

Golvet av trä, i vapenhuset av kalkstensflisor.

Denna kyrkas utseende beror väsentligen på en ombyggnad av 1847, vilken jämte andra delar av äldre kyrkan bibehållit dess sakristia. Härtill kom ett 1871 tillbyggt västtorn.

Uppvärmning genom två järnkaminer.

Den äldre kyrkans utseende framgår av J. F. Åboms utvidgningsförslag av år 1843 (fig. 235). Den bestod av ett rektangulärt långhus, ett smalare kor samt absid.

Vid kyrkans ombyggnad gällde det »utvidgning», »murens rättning invändigt på Norra väggen» och »genombrytning af Sacrestimuren till uppgång på Predikstolen». Dessa ord tyda på att dock kyrkans mur i norr i det stora hela bevarades. Vad avser »rättningen»? En anteckning av 1843 säger, att »koret var byggt på sned, ty stora gången var icke midt för altaret». Tyvärr få vi icke reda på vari snedheten bestod. Till en viss grad var den väl betingad utav att norra kormuren och norra långhusmuren icke voro parallella. Detta upphjälptes väl genom en avhyvling av muren i koret »invändigt på Norra väggen». Den omtalade utvidgningen betyder, att såväl korets som långhusets sydmurar utflyttades åt söder.

HAFWER LÅTIT = BYGGA: DENA SAKERSTIA TIL GUDS NAMNS ÄRO» samt »BYGD ÅR ANNO 1738 OCH MÅLAT ÅR ANNO 1740». Å dörren mellan sakristia och kor vackert smidda järnbeslag. I sakristians västra mur en ingång med järnbeslagen dörr (fig. 239).

INREDNING OCH LÖSA INVENTARIER

ALTARE Altarbord av trä. — Altarring med vitmålade dockor. Altarprydnaden består av ett förgyllt träkors med svepduk (uppsatt 1848). — Tidigare fanns en nu försvunnen altaruppsats av trä, skulpterad och målad. Den förfärdigades 1701 av amiralitetsbildhuggaren i Karlskrona J. Jacob Waldau för 150 dlr smt. Om dess ut-

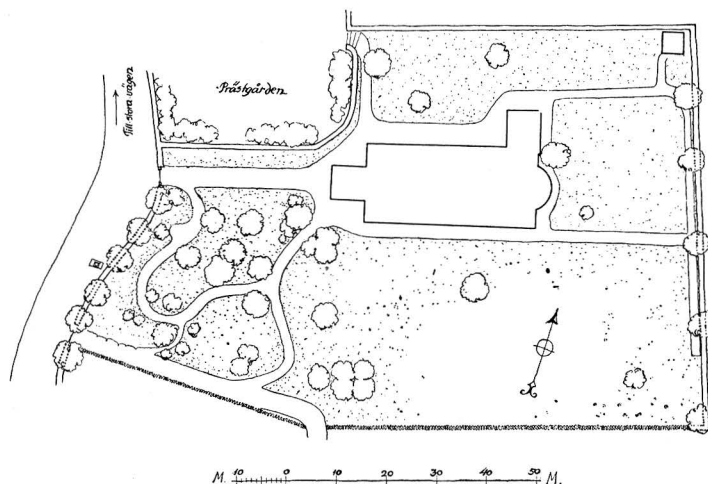

Fig. 237. Listerby kyrka. Situationsplan. — N. Grafström delin. 1920.
Situationsplan. — Plan of situation.

seende sakna vi kännedom. Den målades 1702 av målaren Anders Frost i Karlskrona och försågs med inskrift, såsom Nattvardens instiftelseord och »Anno 1702 Petrus Svahn».

Ett nu försvunnet mataltare uppsattes 1700.

KRUCIFIX Enligt VISIT. PROT. 1822 var »öfver korsvalvet» (därmed menas förmodligen över triumfbågen) uppsatt ett krucifix »så illa gjordt och vanställdt, att dess åskådande ej allenast gör ett vidrigt intryck hos hvem som hälst, utan äfven kan medföra skadliga följder för hafvande qvinnor», varför visitatorn förklarade att det borde borttagas. Församlingen förklarade sig villig att i stället för det »usla» krucifixet anskaffa »en vacker målning, som föreställer Frälsaren på korset, eller och ett kors af sten Porcellaine med en törnekrona, att på samma ställe uppsättas». Krucifixet omtalas tidigast 1693, då det repareras. Nu försvunnet.

Predikstol av ek (fig. 240), skulpterad, ny målning i grått, svart och guld. Den femsidiga korgen är nedtill försedd med en nyare, draperilikhande förlängning. I hörnen kolonnetter, mellan dem i fyllningarna pilastrar under bågar och målade kyrkliga emblem. Å frisen latinska inskrifter som på ett förvirrat sätt återgiva omkastade stycken ur nattvardens instiftelseord, »Så älskade Gud världen» o. s. v. Omkring 1600.

Predikstolen har ursprungligen haft en baldakin. Denna, sju­sidig, med en rad tandsnitt samt mål­ad i grönt och rött, förvaras nu i tornet. Från baldakinen ned­hängde en duva, vilken reparerades 1693. Samtidigt torde hela predikstolen ha målats, enär den bar inskriften: »Anno 1693 Petrus Svahn» (W. 1153).

Bänkar, vitmålade, från senare tid.

I väster en orgelläktare, marmorerad. Bröstningen indelas av kanellerade pi-

BÄNKINRED-
NING
ORGEL-
LÄKTARE

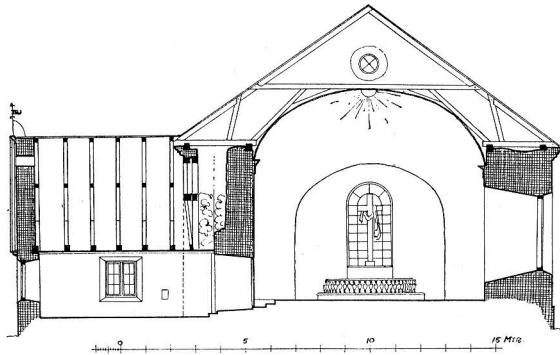

Fig. 238. Listerby kyrka. Tvärsektion mot öster.
Nils Grafström delin. 1920.

Querschnitt gegen Osten. — Cross-section towards the east.

lastrar i tolv fält, i vilka äro målade apostlarna i livfulla, väl tecknade ställningar. I den tolfte dock endast ett bord, varpå ligga de trettio silverpengarna, symboliserande Judas.

Läktaren målades 1700 av Jöns Åkesson Wulf. Orgelfasad i vitt och guld, enl. ritning gillad 1882.

Lyrformad nummertavla å hörnbord med volutformade ben. Nu i tornet, grå marmorering, guldbrons. Total H. 343. 1800-talets början.

Dopfunt av trä, vitmål­ad och förgylld. Skänkt 1866. H. 90. Dopfat av mäs­sing. Diam. 40. I tornet ligger en dopfuntsbaldakin av trä, 7-kantig. Å entablementet skulpterade änglahuvuden. Spår av grå målning och förgyllning synes. Slutet av 1600-talet. Diam. 72. I VISIT. PROT. 1822 heter det: »Till Dop vattnet får ej nyttjas Ten eller koppars kärl utan bör dertill anskaffas sådana af Porcelain».

DOPFUNT

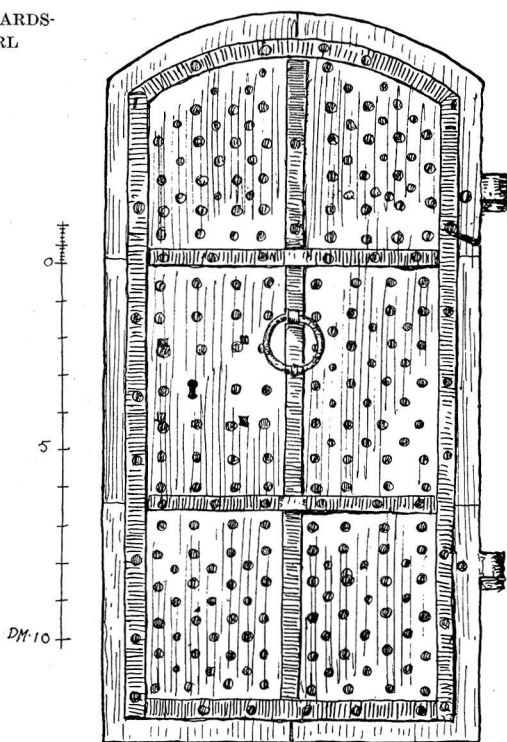
NATTVARDS-
KÄRL

Fig. 239. Listerby kyrka. Järnbeslagen medeltida dörr till sakristian. Skala 1:20. — N. Grafström delin. 1920.

Mittelalterliche Sakristei-Tür mit Eisenbeschlag.
Medieval Sacristy door with iron linen.

Kalk av silver, invändigt förgylld. Å foten ett fastnitat krucifix och inskrift: »FÖR ANDRA GÅNGEN LISTERBY KYRKA TILLHÖRIG. OMGJORD 1795». Å cuppan inskr. ur I Cor: 10, 16, i botten: »50 Lod». Stämplrar: Karlskrona vapen — tre kronor — SCHVART — 2 N (= 1795) — halvmåne. H. 23,7. Diam. 12,6.

Patén av silver, ovantill förgylld. Å brättet inskr. ur I Cor. 10, 16. I botten »12⁷/₈ LOD.» Stämplrar som å kalken. Diam. 16,2.

Kanna av silver. Inskr. å foten: »I: B: K: B: M: K. 50 LOD. ÅTERS KÄNT TILL LISTERBY KYRKA AV: ÅKE JÖNSSON I KUGGABODA 1893». Stämplrar: Karlskrona vapen — tre kronor — FAGERBERG — P 2 (= 1797) — halvmåne. H. 28,5. — Skänkt till kyrkan 1797 av borgmästaren i Karlskrona Johan Berndt Kleman (VISIT. PROT. 1799); sedermera bortstulen och återskänkt till kyrkan.

Oblatask av silver, på locket lammet med en nu försvunnen korsfana. Inskr. »WÄGER 92 ORT». Stämplrar: E — Karlskrona vapen — Tre kronor — NEUENDORF & C:o. Skänkt 1859 av drängen Ola Olsson på Torkö. H. 12.

Sked av silver, förgylld med perforerat blad. Inskr.: »2 LOD». Stämplrar: Karlskrona vapen — tre kronor H S 2 N (= 1795) — halvmåne. L. 14,4.

Sockenbudstyg i skinnfodral, äges av Listerby i förening med annexförsamlingen Förkärla, bestående av: Kalk av silver; å cuppan inskr.: »TAGEN OCH DRICKER: DETTA ÄR MITT BLOD», å foten: »TILHÖRIG LISTERBY OCH FÖRKÄRLA KYRKA. 12¹/₄ LOD: FÖRFÄRDIGAD UNDER KYRKOHERDEN C: F: ÖDMANS EMBETSTID ÅR 1823». Stämplrar: Karlskrona vapen — tre kronor — P H (?) — R (= 1823) — fleuron. H. 14. Diam. 6,6.

Patén av silver. Inskr.: »TILHÖRIG LISTERBY OCH FÖRKÄRLA KYRKA. FÖRFÄRDIGAD UNDER KYRKOHERDEN C: F: ÖDMANS EMBETSTID ÅR 1823. TAGER OCH ÄTER: DETTA ÄR MIN LEKAMEN». Stämplrar: Karlskrona vapen — tre kronor — HOLMBERG R (= 1823) — fleuron. Diam. 9,8.

Oblatask av tenn, avlång. H. 2 cm, L. 8,3 cm.

Sked, förgylld, av nysilver, med perforerat blad. Stämplrar: Ett lejon — 3 — BOL ?. L. 17,8.

LJUSREDSKAP Två ljuskronor av glas och mässing för resp. 16 och 12 ljus. 1800-talet. Den

närmast altaret upphängda skänkt av hemmansägaren Måns Persson i Lunnatorp (INV. 1907).

Antependium av svart sammet med sol och kors med törnekrans i silvergalon. TEXTILIER
1800-talet. Enl. INV. skänkt av drängen Ola Olsson på Torkö. H. 120, B. 80.

Om kyrkans korkåpa se Torkö (s. 242).

Två håvar av brun sammet med guldbroderi.

Stora klockan med inskr. på ena sidan ur Es. 113 v. 2 samt »PETRVS · SVAHN · KLOCKOR
PASTOR ME · FECIT MÅRTEN · WETTER HOLS ANNO. 1704». Å andra sidan Karl XII:s
namnchiffer. H. 80. Diam. 88.

Lilla klockan med inskr. runt övre kanten: »GLORIA IN EXCEL SIS DEO»; å ena
sidan ur Phil. 2, v. 12 o. Ps. 118, v. 24; å andra sidan ur Ps. 95, v. 6 samt:
»PASTOR LOCI BENE DICTUS GUNNEUS; GUTEN AF ANDREA WETTER HOLTZ KONGL. PRIVIL.
STYCK- OCH KLOCKGIUTARE ANNO 1746 NO 172». H. omkr. 70, Diam. 78.

Oljemålning på duk inom svartmålad ram, framställande ett bord, å vilket äro, TAVLOR
placerade ljusstake, blomvas, en uppslagen bok, döds-kalle och timglas. I bakgrunden
en sol. Inskr.: »ÄNDAN KRÖNER WÄRKET». Färger: brunt och grått. H. 100, B. 90.

Enl. VISIT.PROT. 1822 har kyrkan ägt porträtter av drottning Ulrika Eleonora samt
kyrkoherdarna Svan, Brun och Hellberg, samtliga med hustrur, ävensom ett epitafium
över överste Cedersparre, vilka samtliga »sönderfölla» vid kyrkobyggets avslutande
(INV. 1849).

Gustaf III:s tal $2\frac{1}{8}$ 1772 inom förgylld träram med krona. H. 70, B. 51. TAL

Sigill av mässing med träskafft. Inskr.: LISTERBY SOCKENS SIGILL. I mitten ett SIGILL
L, däröver strålände sol. H. 7,6.

Stol av ek på ryggen ornerad med karvsnitt i gotiserande stil samt vitmålad. MÖBLER
(Jfr Förkärla, s. 235). H. 108, B. 55.

Ett par svartmålade stolar, förut använda till pallar vid jordfästning. Spår av
grön färg under nuvarande målning. Omkr. 1700. H. 46, B. 48,5.

Golvur av björk, polerat. 1800-talet.

Kista av koppar. H. 25,5, Diam. 32.

SAMMANFATTNING AV LISTERBY KYRKAS KONSTHISTORIA

I. Under 1100-talet uppfördes troligen Listerby kyrka, bestående av ett rektangulärt långhus
med kor och absid, allt av gråsten.

II. Möjligen under medeltiden tillbyggdes ett vapenhus (tidigast omtalat 1692).

III. År 1738 tillbyggdes en sakristia vid korets norra vägg.

IV. Åren 1847—49 ombyggdes kyrkan, varvid norra kormuren förtunnas på södra sidan,
triumfbågen utvidgas, ny absid, nya sydmurar i kor och långhus uppföras, varjämte långhuset
förlänges mot väster. Tunnvalv av trä överallt.

V. Ett torn tillbygges i väster 1871, samtidigt raseras troligen vapenhuset.

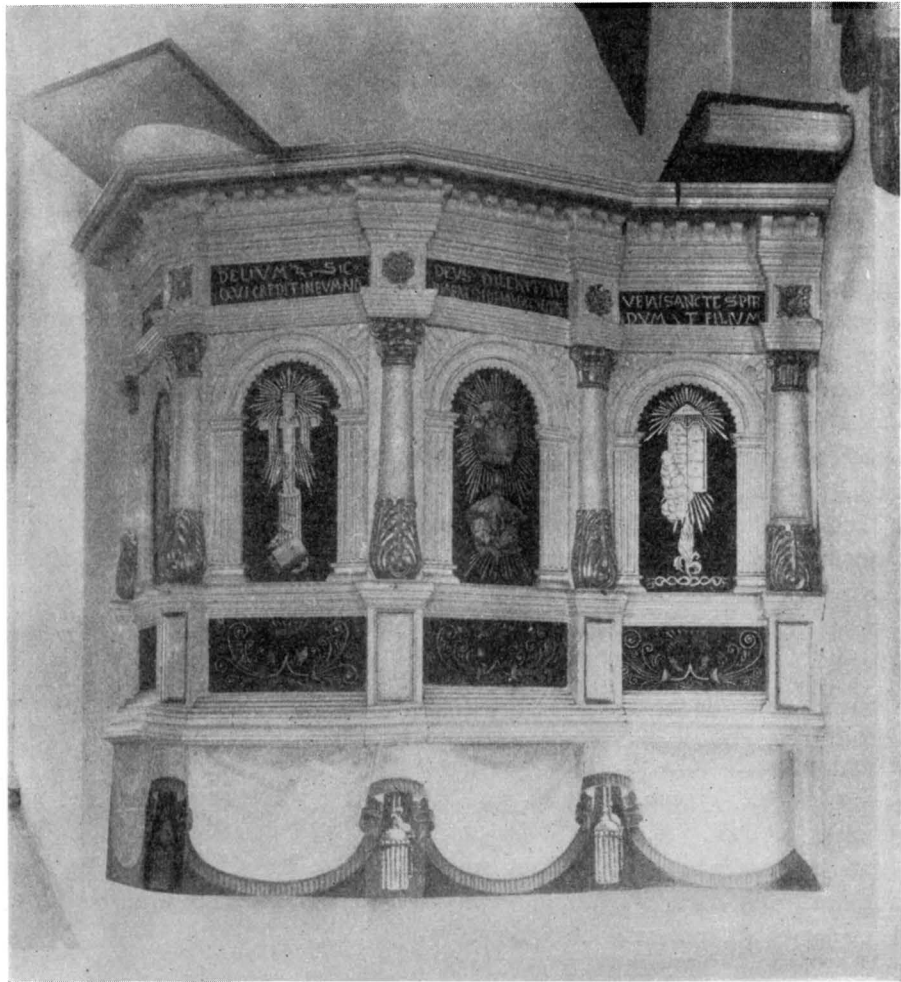

Fig. 240. Listerby kyrka. Predikstol av ek. Omkr. 1600. — Foto W. Anderson 1915.
Kanzel. Um 1600. — Pulpit. About 1600.

ZUSAMMENFASSUNG

Die Kirche zu Listerby dürfte aus dem 12. Jhd. stammen und bestand urspr. aus einem rechteckigen Langhaus mit Chor und Apsis (Fig. 235), Material Feldstein. Frühestens um 1692, aber möglicherweise schon im Mittelalter wurde eine Vorhalle erbaut. 1738 wurde an der Nordseite des Chores eine Sakristei angebaut. Ihr jetziges Aussehen (siehe Fig. 233, 234 und 236) erhielt die Kirche durch einen Umbau 1847—49, wobei die Nordmauer des Chores verjüngt, der Triumphbogen

erweitert, neue Apsis und neue Südmauer aufgeführt wurden; ausserdem wurde das Langhaus im Westen verlängert. 1871 wurde der Turm erbaut, wobei die Vorhalle im Süden rasiert wurde. Unter den Inventarien ist die Kanzel (Fig. 241) um 1600 zu bemerken.

SUMMARY

Listerby church ought to originate from the 12th century and was originally composed of a rectangular nave with choir (fig. 235). The material is stone. Earliest about 1692, but possibly already during the Middle Age a porch was erected. The church got its actual appearance (see fig. 233, 234 and 236) through a reconstruction 1847—49, whereby the northern choir wall was made thinner, the chancel arch was enlarged, a new apsis and a new southern wall was erected and further the nave was extended to the west. 1871 the tower was erected and the porch in the south was demolished. Amongst the fittings, the pulpit can be observed (fig. 241) about 1600.

Fig. 241. Förkärla kyrka från söder. — Foto W. Anderson 1912.
Aussenansicht von Süden. — Exterior from the south.

FÖRKÄRLA KYRKA

BLEKINGE, BLEKINGE LÄN, MEDELSTA HÄRAD, LUNDS STIFT
MEDELSTADS KONTRAKT

ANNEX TILL LISTERBY

TRYCKTA KÄLLOR: ANDERSON, HELGONKULT, s. 14. — KLING, M., s. 29. — SJÖBORG, s. 284.

HANDSKRIVNA KÄLLOR OCH AVBILDNINGSSAMLINGAR: CRONHOLM, s. 416. — LANDSKYRKOR. — I B. ST.: ritning å torn och tillbyggnad, gillad 1863; ritning till orgelfasad »i närmaste öfverensstämmelse med den från orten inlemnade ritning affattad af J. W. HAWERMAN», gillad 2865. — I U. B.: W 1153. — I FÖRE. ÄGO: I teckning, ext. av gamla kyrkan från nordväst, av N. L. SÖDERHOLM, 1858.

KYRKANS ARKIVALIER: RÄK. 1662—nu; VIS-PROT. 1769—nu.

KYRKOÅRD OCH KYRKOBYGGNAD

KYRKOÅRD Kyrkogården (fig. 244) kringgärdas av en gråstensmur (kallmur). I väster ett par gjutna järngrindar från 1861 inom stenstolpar. — 1665 ledde genom muren en trälucka i norr och ett luckhus av trä, täckt med bräder, i söder (INV.). —

På kyrkogården stod 1665 och till 1863—65, då tornet uppfördes, söder om kyrkan KLOCKSTAPEL en klockstapel av trä (fig. 242).

Kyrkan (fig. 241—243 och 245) är uppförd av gråsten och tegel och vilar till långhus och kor på en enkel, skråkantad sockel. Den har tillkommit 1863—65 genom radikal ombyggnad av en äldre kyrka, såsom här nedan omtalas. — Murarna äro utvändigt spritputsade med slätputsade hörn och omfattningar. Profilerad, dragen list samt rundbågsfris, allt av tegel och vitputsat. — Yttertaket av tegel å långhus och kor, å torn och absid av plåt. På tornet en vit trälanternin. — Ingångarna i väster och öster äro raktäckta, med gråmalade dörrar. — Fönstren äro stora, rundtäckta. I solbänkarna plåt. I absidens östra fönster äro färgglas (!) insatta. — Invändigt äro murarna slätputsade. — Innertaket består av ett vitputsat trävalv i segmentform. Absiden som fungerar såsom sakristia täckes av ett hjälmvalv. — Golvet är av bräder, i vapenhuset av cement och en gravsten. — Kyrkan uppvärms av järnkamin.

NUVARANDE
KYRKO-
BYGGNADEN

Den ursprungliga kyrkan kan rekonstrueras med tillhjälp av inventariet från 1665 och N. L. Söderholms teckning från 1758, som visar en liten gråstensbyggnad med rektangulärt långhus samt lägre och smalare rakt avslutat kor¹ på en enkel sockel. Ursprungliga innertaksformer okända. Kyrkan torde ha uppförts under 1200-talets senare hälft eller omkr. 1300 att döma av västgavelns blinderade röste, vari tegel torde ha ingått (fig. 242). Liknande blinderingar ses å bl. a. Ysane och Sölvesborgs kyrkor.

DEN UR-
SPRUNGLIGA
KYRKAN

Ovisst när, men sannolikt under medeltiden tillbyggdes ett vapenhus av gråsten (tidigast nämnt 1665). — Senare tillbygges även vid långhusets nordöstra del en sakristia. — 1665 var kyrkan ut- och invändigt putsad med yttertak av »flat tegelsteen» och sannolikt platt innertak av trä, ty 1700 panelades under taket. MANDELGREN skriver, att kyrkan hade »målningar i taket från 1704. Ornaterna äro med talang utförde». (MANDELGREN.) Fyra fönster funnos, tre på den södra och ett på den norra sidan. — Åren 1864—65 undergick kyrkan en genomgripande restaurering och tillbyggdes enligt ritning, gillad 1863. Vapenhuset och sakristian nedrivs jämte långhusets västra och korets östra gavlar.

FÖRÄN-
RINGAR Å DEN
GAMLA
KYRKAN

I väster tillades ett torn varvid långhuset även förlängdes och till det ovanligt lilla kvadratiska koret lades en absid. Därjämte påbyggdes murkrönen med tegel och hela kyrkan fick sitt nuvarande yttre och inre utseende.

INREDNING OCH LÖSA INVENTARIER

Altare av trä i ekfärg, framsidan klädd med ett antemensale i vars fyllningar äro insatta fjälliga pilastrar, bärande bågar i bandflättemönster. Uptill en rad tand-

ALTARE

¹ Detta styrkes av MANDELGREN, som skriver att kyrkan »har två Chorgafvel». (MANDELGRENS SAML.). Jfr även 1810 års rapport i A. T. A. med måttuppgifter.

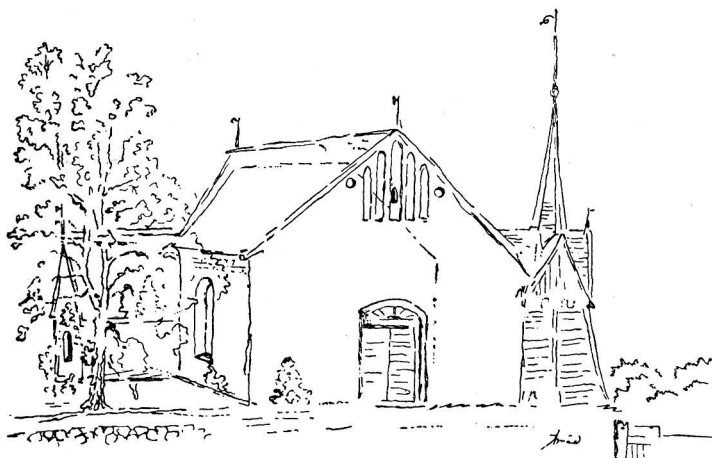

Fig. 242. Förkärla kyrka före ombyggnaden från nordväst. — Efter teckning av N. L. Söderholm 1858.
Die alte Kirche 1858. — The old church 1858.

snitt. 1600-talets första årtionden. — Altarring i ekfärg, 1865. — Altarprydnad bestående av ett vitmålat och förgyllt träkors med svepdruk och törnekrona, nu på sidoväggen samt altarskrank i gotiserande stil, ekmålat och förgyllt; allt modernt. Den äldsta altarprydnaden torde ha bestått av en arkitektoniskt indelad uppsats av trä, samtida med antemensalet; att döma av tvenne i B. M. dep. kolonnetter ornerade med beslagsornament samt spår av vitt, blått och förgyllning. 1600-talet. H. 137 cm.

KRUCIFIX

Omkr. 1700 tillkom ett krucifix (fig. 247), som senare, väl 1864—65 förpassades till kyrkovinden; det var skuret av mästaren till Hjortsberga- och Edestads-krucifixen (Christian de Gelliers?) från 1700-talets början och samtida med dessa. Ett förträffligt arbete som nu vid denna beskrivnings tryckläggning fått sin plats över altaret.

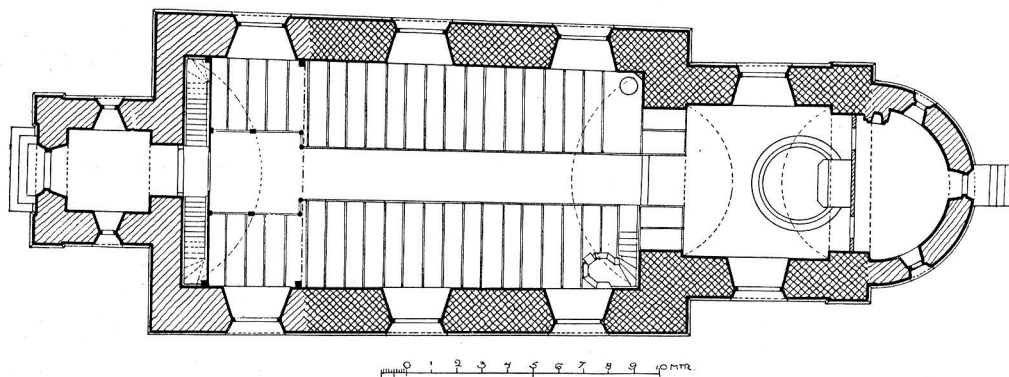

Fig. 243. Förkärla kyrka. Plan. — N. Grafström delin. 1920.
Grundriss. — Plan.

Predikstol av ek (fig. 246), målad i (ny) ekfärg och förgylld. I den firsidiga korgens fyllningar äro insatta reliefartade trästatyer av evangelisterna. I hörnen kolonnetter med ornering i beslagsornamentik å konsoler med änglahuvuden. Nedtill nedhänga guirlander på i senare tid ditsatta bakstycken; på den kupformiga botten gå fjälliga lister ned i voluter på en stock. — Baldakinen är sexsidig, upptill avslutad av en rad tandsnitt samt en i senare tid tillsatt list i gotiserande stil med korsblommor. Undersidan ornerad med beslagsornament. 1600-talets första årtionden. Till trappan ledde ursprungligen en målad dörr (INV. 1665).

Slutna bänkar i ekfärg, delvis samtida med kyrkans tillbyggnad 1863—65 (i koret äro de nämligen i gotiserande stil eller med dylika tillsatser). I långhuset med spår av pilastrar, med utskjutande gångjärn och under nuvarande färgen spår av rött, säkerligen rester av de gamla bänkarna, vilka enl. INV. 1665 hade målade dörrar.

Orgelläktare i ekfärg med förgylld orgelfasad »i närmaste överensstämmelse med den från orten inlämnade ritning affattad af J. W. Hawerman» gillad av Ö.I.Ä. 1865. Läktaren utvidgad framåt 1929. Orgeln tillbakaflyttad. — En läktare nämnes 1822 (VISIT. PROT.).

Dopfunt av gjutet järn i gotiserande stil. Enl. INV. 1907 av brons samt inköpt 1866 från Berlin. H. 135. — 1830 inköptes ny dopskål (i spillkumform) och tallrik (RÄK.). — Kyrkans gamla nu försvunna funt beskrives 1665 såsom av »wakker Snidkerwerk, och er temmelig well formaledt». Inv. 1700 omtalar ett nu förkommet dopfat av mässing.

Kalk av silver, invändigt förgylld. Å foten ett fastnitat krucifix och inskr.: »THEENNA. KALCK. TILHÖRER. FORKIERLA. KYRKIA. BLEF. IGENOM. HERR KVRCKIO.HERDEN. APPELQVISTS. FÖRSORG. OMGJORD. ÅHR. 1771». Stämplor: Tre kronor — Lejon med ankare? — SL — N (=1771). H. 26,5, Diam. 13.

Patén av silver, ovan till förgylld. Inskr.: »FORKJÄRLA KYKRA TILLHÖRIG 9¹/₂ LOD». Stämplor: Karlskrona vapen — tre kronor — SCHVART¹ — C 3 (=1809) — halvmåne. Diam. 16,5.

Oblatask av silver, å locket lammet med korsfanan. Inskr.: »TILLHÖR FÖRKÄRLA KYRKA WÄGER 104 ORT». Stämplor: Karlskrona vapen — tre kronor — L 5 (?=1865)

¹ Johan Henrik Schwart, mästare i Karlskrona ³/₈ 1781. UPMARK, Karlskrona guld, s. 152.

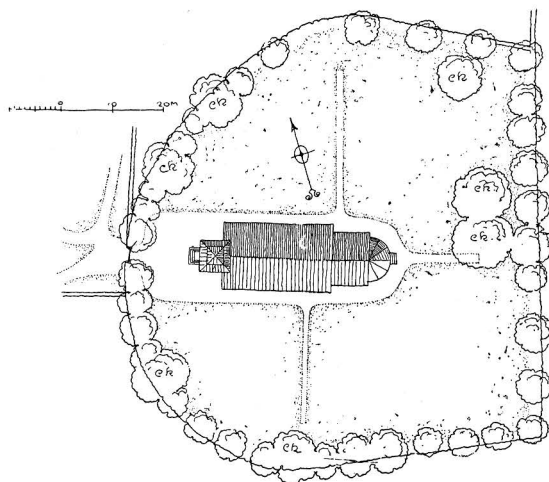

Fig. 244. Förkärila kyrka. Situationsplan.
N. Grafström delin. 1920.

Situationsplan. — Plan of situation.

PREDIK-
STOL

BÄNK-
IN-
REDNING

ORGEL-
LÄKTARE

DOPFUNT

NATTVARDS-
KÄRL

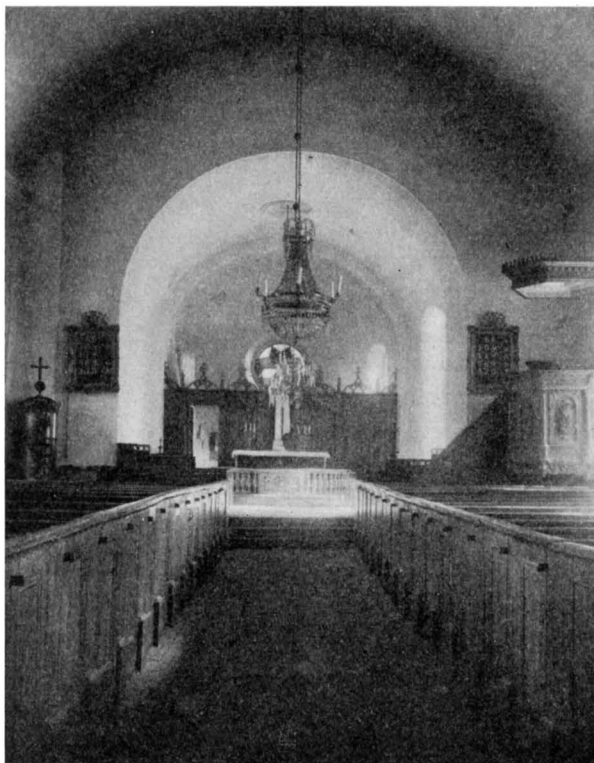

Fig. 245. Förkärla kyrka. Interiör mot öster.
Foto W. Anderson 1915.

Innenansicht gegen Osten. — Interior looking east.

— S JOHANSON. H. 15, Diam. 12. — 1783 köptes en nu försvunnen kanna av silver, vägande $64\frac{1}{2}$ lod.

LJUSREDSKAP Ljuskrona av malm för 20 ljus, krönt av en örn, som utbreder sina vingar, nedtill avslutad av en kula med inskrift: »† OLA OLSON * INGER ANDERS: D: ANNO 1680». H. 65.

Ljuskrona av glas och mässing för 9 ljus med fem kransar. Omkring 1800. H. 80.

Ljuskrona av glas för 6 ljus. 1900-talets början. H. 90 cm. — Enligt INV. 1907 är en glaskrona skänkt av kyrkovärden Nils Olsson i Tromtösunda, den andra inköpt 1897.

Försvunna äro: »Missing-liuffsestager, ett stort pahr och en anden liden Missing-stage med tre piber» (INV. 1665).

TEXTILIER Antependium av svart sammet med bård, kors och inskr. I. H. S. i silvergalon. Skänkt 1865. L. 355.

Fig. 246. Förkärla kyrka. Predikstol. Början av 1600-talet.
Foto Alfr. Edle 1930.

Die Kanzel. Anfang des 17. Jhds. — Pulpit. Beginning of the 17th cent.

År 1665 fanns enl. inv. en nu försvunnen vacker mässhake av »rött Fløjell med guldkniplinger omkring».

I tornet hänga tvenne klockor. Den ena med inskrift runt övre kanten: »GLORIA KLOCKOR
IN EXCELSIS DEO». Å ena sidan inskr. ur Ps. 26, v. 8, och »PETRVS SVAHN PASTOR». Å andra sidan inskr. ur I Thess. 5, v. 14 och »MARTIN WETTERHALST ANNO 1712». H. 70, Diam. 70.

Den andra klockan med inskrift runt övre kanten: »GLORIA IN EXCELSIS DEO», runt nedre kanten: »FÖRKÄRLA KYRCKIAS KLÅCKA GIUTEN AF M:S:T ANDREA WETTERHOLTZ

Fig. 247. Förekärla kyrka. Krucifix av trä. Omkr. 1700. — Foto A. T. A.
Kruzifix. Um 1700. — Crucifix. About 1700.

FRÅN MALMÖ ANNO 1732 N:O 59». Å sidorna Wachtmeisters¹ och von Metschs vapen samt inskr.: »HÖG WÄLBORNA HERR GREFWE CARL HANS WACHTMEISTER HÖG WÄLBORNA

¹ Amiral Carl Hans Wachtmeister, f. $\frac{2}{4}$ 1689, d. $\frac{7}{3}$ 1736; g. m. 1. Ulrika Magdalena Stenbock, 2. 1717 med Sofia Dorotea von Metsch.

FRU GREFWINNAN HENRIETTA PHILIPPINA METSCH MIG BEKOSTAT HIIT SÅ REEN ATT RÖRAS SKULL MIN TUNGA SOM FÖR WAR MYKET KLEEN OCH EY KUNDE SÅ UTSIUNGA FÖR ÄN WACHTMEISTERS MILDA HAND FÖRMERAT MIT AT KUNNA I RÄTTAN TIID OCH GODAN FRIID I STELLET FÖR BASUNERS ROP FOLCKET KALLA OCH SAMBLA HOOP TILL KYRCKIO GÅNG TILL BÖÖN OCH SÅNG AT ÄHRA GUDH FADER SON OCH AND». H. 70, Diam. 72.

Begravningsvapen (fig. 248), bestående av Lillienanckars vapen skuret i trä, målat i GRAVKONST grönt, blått, rött och förgyllt. Med stång och namnplåt av tenn med tidstypisk inskrift: »ÄDEL. HJERTA. ÄDLA. DYGDER. GRUNDA. DYGDER. GRUNDA. FÖRTJENSTEN. FÖRVERFVA. ÄHRAN. TRON. SEGRAR. BEHÅLLER. LÖNEN. DETTA. FÖRVARAR. MINNET. AF. KONG. MAJ:TS HÖGT. BETRODDE MAN. VICE. AMIRAL. CHEF. FÖR. KONG. AM:TS. 2 DRA. VOL. REGIMENTE. OCH. RIDDARE. AF. KONGL. MAJ:TS. SVÄRDS-ORDEN. WÄLBORNE HERR MATTHIAS. LILLIEN- ANCKAR. FÖDD. D. 6. OCTOB. 1721. DYGD. FLIT. REDELIGHET. TAPPERHET. LADE. GRUND. TILL. FÖRTJENSTEN. LEDSAGADE. TILL ÄHRAN GENOM. TVENNE. STORE. MONARCHERS. UT- MERKTA NÅD. RETTA. FÖRTROENDE. TROFASTHET. FÖRTJENTE. ÄLSKVÄRD. MAK. DEN. 29. JUNII. 1762. UTI. NU. SÖRGANDE. VÄLBORNA. FRU. HEDVIG APOLLONIA. LOFVENSKIÖLD. ÄLSKAD. LYDD. VÖRDAD. AF DYGDENS. TAPPERHETENS VÄNNER. ALLMENT. SÖRGD. SAKNAD. DEN. 1. NOVEMBER. 1786. DÅ. TRON. SEGRADE. BEHÖLL. LÖNEN. VAPNET. BRÄCKES. SCHÖL- DEN. KROSSAS. MINNET. FÖRVARAS». H. (utan stång) 155.

Begravningsvapen (fig. 249) i polykrom träskulptur, med stång och namnplåt av tenn, med inskrift: »HÄR FÖRVARAS JORDISKA QVARLEFVOR AF KONG: MAJ:TS TRO MAN AMIRALITETS KAMAR RÅDET OCK RID: AF NORDST:ORDEN WÄLBORNE HERR HIND: AND: LÖFVENSKIÖLD, FÖDD PÅ EGGEBY HERREGÅRD. D: 5. SEPT: 1699. I ETT LYCKELIGIT ÄGTENSKAP FÖRENAD, D. 4. IULIJ 1728. EFTER ÄHROFULL WANDEL DÖD I CARLSCRONA. D. 25 MAIJ. 1765. EFTERWÄRLD. GLÖM EIJ DEN, HVAR EGENSKAPER BÖRA BLIVA DINA EFTERDÖMEN». H. (utan stång) 160 cm.

I vapenhuset ligger som golvflisa en gravhäll av kalksten enl. inskr. lägd av »Anders Nilsson paa Trunto» och h. h. över en son, d. 1624. H. 140, B. 75. — Trunto är sannolikt identiskt med den nuvarande Wachtmeisterska egendomen Tromtö, belägen inom socknen.

Under altaret har funnits en grav, vari enligt Sjöborg »förvaras ryttmästaren Krägenfelts och hans hustrus lik, balsamerade. Denna grav är fideikomiss till Tromtö». Den omnämnes även 1798 såsom tillhörig Tromtö säteri samt repareras s. å. (vis. PROT. 1799).

Votivskepp med ett lag kanoner, 1800-talet. L. 110.

Stol av ek, å ryggen ornerad med karvsnitt i gotiserande mönster samt vitmålad. Sits av bast (jfr Listerby, s. 225). H. 114, B. 53.

Fattigbössa av koppar, rund. 1800-talet. H. 24,5.

Sigill av koppar (fig. 250) med träskافت. Inskrift: »FORKIELE KIRICKESNI*». I mitten ett F. H. 6,5.

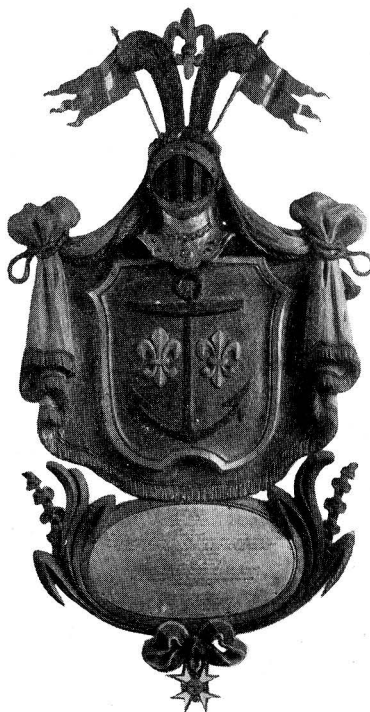

Fig. 248. Förkärla kyrka. Begravningsvapen av trä över vice-amiralen Matthias Lillienanckar, d. 1786.
Foto W. Anderson 1915.

Begräbniswappen des Admirals M. Lillienanckar, gest. 1786.
Funeral arm of wood over the admiral M. Lillienanckar, d. 1786.

SAMMANFATTNING AV FÖRKÄRLA KYRKAS KONSTHISTORIA

- I. Under 1200-talets senare hälft eller omkring 1300 uppföres Förkärla kyrkas äldsta del, bestående av ett rektangulärt långhus, med blinderad västgavel samt rakslutet kor i öster.
- II. Möjligen under medeltiden tillbygges ett vapenhus och en sakristia.
- III. Altarupsats, antemensale, predikstol: början av 1600-talet.
- IV. Klockor, silver och andra inventarier under 1700-talet, framförallt ett vackert stort krucifix. 1700-talets början.
- V. Åren 1864—65 raderas vapenhuset och sakristian jämte klockstapeln, långhuset tillbygges mot väster, västtorn och absid tillkomma och kyrkan får sitt nuvarande utseende.

ZUSAMMENFASSUNG

Die alte, nun veränderte Kirche von Förkärla bestand aus einem rechteckigen Langhaus mit nischenverziertem Westgiebel und gerade abschliessendem Chor (siehe Fig. 242), mutmasslich in

Fig. 249. Förkärle kyrka. Begravningsvåpen över kammarrådet H. A. Lövven-skiöld, d. 1765.

Foto W. Anderson 1915.

Begräbniswappen aus Holz. Um 1765.
Funeral arm of wood. About 1765.

der zweiten Hälfte des 13. Jhds erbaut. Später wurden Vorhalle (mittelalterlich, vor 1665) und Sakristei erbaut. 1864—65 wurde die Kirche teilweise abgebrochen und erhielt darauf ihr jetziges Aussehen (Fig. 241, 243, 245). Unter den Inventarien ist die Kanzel mit Holzschnitzereien zu bemerken (Fig. 246), erste Hälfte des 17. Jhds. Ein grosses hölzernes Kreuzifix (Fig. 247) wurde um 1700 von einem Bildhauer ausgeführt, von dessen Hand ähnliche in den Kirchen von Hjortsberga und Edestad zu finden sind, mutmassl. Christian de Gelliers. Aus dem Ende desselben Jahrhunderts stammen die Epitaphien Fig. 248 und 249.

SUMMARY

The old church of Förkärle, which is now altered, was composed of a rectangular nave with a western gable ornated with niches and a choir ending straight (see fig. 242) most probably erected during the latter half of the 13th century. Later the porch (mediæval, before 1665) and the sacristy was erected. 1864—65 the church was partly demolished and got then its actual

appearance (fig. 241, 243, 245). Amongst the furnitures might be observed the pulpit with wood carvings (fig. 246) from first half of the 17th century. A big crucifix of wood (fig. 247) was made about 1700. Similar are to be found in Hjortsberga and Edestad churches, probably the sculptor was Christian de Gelliers. From the end of same century the wall tablets (fig. 248 and 249) originate.

Fig. 250. Förekärle sockensigill. — Delin. E. Andrén 1931.
Siegel des Kirchspiels Förekärle. — Seal from Förekärle parish.

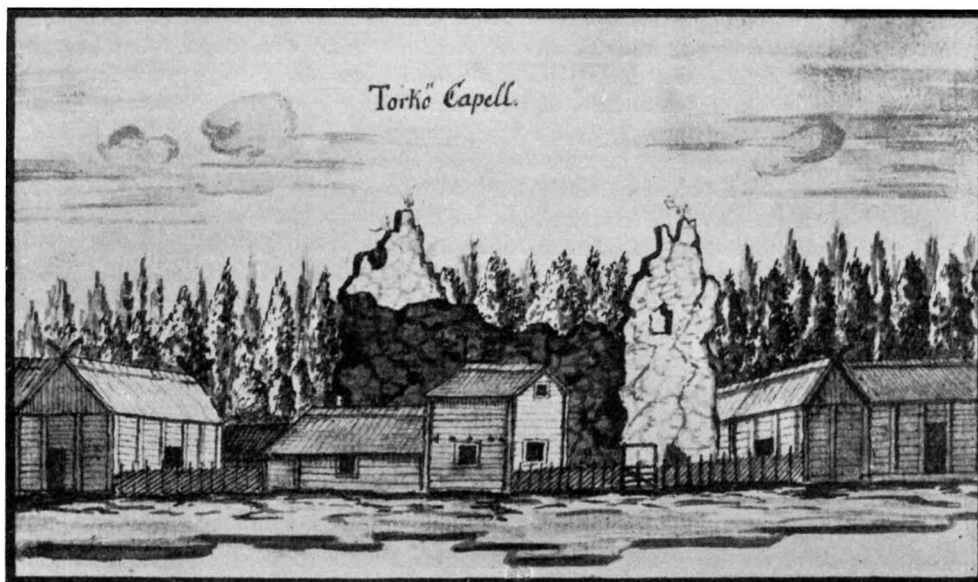

Fig. 251. Torkö kapellruin under 1700-talets senare hälft.
Die Kapellenruine. Ende des 18. Jhds. — The ruin of the chapel. End of the 18th cent.

S. CLARAS KAPELL OCH FRANCISKANERKLOSTRET

PÅ TORKÖ INOM LISTERBY SOCKEN

BLEKINGE, BLEKINGE LÄN, MEDELSTA HÄRAD, LUNDS STIFT,
MEDELSTADS KONTRAKT

TRYCKTA KÄLLOR: ACTA PONTIFICUM DANICA V, s. 183 o. VI, s. 235. — ANDERSON, HELGONKULT, s. 6 f. o. 19. — WILLIAM ANDERSON, Torkö franciskanerkloster, i Sv. Dagbl. 1915 ¹⁵/₈. — En dyrbar korkåpa, i Karlskr. Tidn. 1924 ¹⁹/₃. — Den äldre kyrkliga konsten i Blekinge, Lund 1922, s. 24 f. — Blekingebilder från fordom, Sölvesborg 1926, s. 108 f. — J. B. DAUGAARD, Om de danske Klostre i Middelalderen, Kbn 1830, s. 170. — CAWALLIN V., s. 246. — HANDLINGAR rörande Skandinaviens historia 25. Sthlm 1854, s. 481. — KLING, M., s. 22. — JOHS. LINDBÆK, De danske Franciskanerklostre, Khvn 1914, s. 215. — SJÖBORG, s. 281. — STYFFE, s. 79. — SVE-RIGE I, s. 772. — O. WALDE, Blekingebilder i Uppsala Universitetsbiblioteks planschsamling. Blekingebygder 1923, s. 122 f.

HANDSKRIVNA KÄLLOR OCH AVBILDNINGSSAMLINGAR: I K. B.: BROOCMAN I: Aflat för S. Claras kapell 1467. — CRONHOLM, s. 415. — ENGESTRÖMSKA SAML. IX, I. 27. — I U. B.: Avb. i Topogr. planschsaml. Bleking nr 42546. — I BL. M.: 1 exteriör av ruinen från omkr. 1819, tekn. av komm. kapt. C. E. ENGELHART, f. 1803, d. 1886.

HISTORIK
ÖVER KAPELL-
OCH KLOSTER-
STIFTELSEN

I ett ärkebiskop Jöns Bengtssons avlatsbrev av år 1467 omtalas ett S. Claras kapell på Torkö såsom nyss uppbyggt. 40 dagars avlat gavs då åt dem som på vissa dagar i året besökte kapellet, gingo runt på kyrkogården för att bedja för de avlidna eller gävo pengar till anskaffande av böcker, kalkar, klockor, prästräcker o. s. v. Sannolikt var ett kloster tillämnat redan nu, enär S. Clara var franciskanernas kvinnliga skyddspatron. — I ett avlatsbrev från Kristian I:s Romresa 1474 berättas att man på ön funnit en undergörande alabasterbild av den heliga Clara och att det nu strömmade en mängd människor dit; konungen fick nu beviljad avlat på 15 år, som kapellet kunde utdela under två festdagar om året. — År 1485 var man i färd med stora och dyrbara byggnadsföretag på ön och ärkebiskop Jens Brostrup i Lund riktade därför en varm vädjan för kapellet till traktens befolkning och kringliggande bygder samt beviljade avlat på 40 dagar. — År 1489 skänkte hr Ture Turesson Bjelke ön och kapellet till franciskanerna; gåvan bekräftades efter hans död s. å. av hans änka Ingerd och 1495 stadfästade konung Hans gåvan i ett från Sölvesborg utgivet brev samt tillät franciskanerna att uppföra ett kloster på ön, dock icke någon fast byggnad med murar och torn. Genom ett annat gåvbrev skänkte konungen munkarna den bredvidliggande ön Helgö emot att de varje år skulle skänka en tunna torsk till Sölvesborgs slott. Denna ö har enligt traditionen ansetts för så helig att även de största förbrytare, som där hade sökt sin tillflykt, icke skulle kunna gripas. — Påven gav 1497 ²⁰/₅ sitt samtycke till stiftelsen samt befallde ärkebiskopen, prosten i Lund samt ärkedjåknen i Viborg tillse, att det verkligen blev uppfört ett kloster med därtill hörande byggnader på ön. — Klostret omtalas senast i ett intyg från 1524, utfärdat av Bräkne häradsrätt. Den bekante Claus Denne hade nyligen låtit uppföra ett S:ta Annas Hospital i Åhus och troligen hade de äldre klostren i Blekinge — i Torkö och Sölvesborg — fruktat den nya konkurrensen, ty han klagade över att munkarna på dessa orter, dels genom lögnaktiga påfund samt dels genom våld ville fördriva S:ta Annas bröder från Blekinge. Bl. a. hade munkarna utspritt att Claus Denne låg i hor med en av sina pigor, ehuru ingen av tolvmännen och allmogen visste annat än hon var en ren jungfru. Vidare hade S:ta Annas bud blivit plundrat och fängslat på allmän väg, ehuru det hade rest i Blekinge i många år. Detta lände alla landets invånare till försmädelse och häradsmännen intygade att de icke ville ha S:ta Anna fördriven ur Blekinge, ej heller hade de något emot Claus Denne, så mycket mer som han överenskommit med dem om att komma dit för att draga försorg om de fattiga. — Munkarna måste ha försvunnit från ön och klostret upphört omkring år 1530 och senast 1537.

KAPELL-
RUINEN

På ön Torkö i blekingska skärgården ligger inom Listerby socken och nära öns östra strand ruinen av ett kapell, helgat åt S. Clara, uppfört såsom historiken här-
ovan visat, omkr. 1467.

Kapellet som synes ha bestått av ett rektangulärt långhus, är uppfört av gråsten i murbruk. Tegel har använts till omfattningar att döma av de bevarade kring en ingång på västra gaveln. Om kapellets utseende i övrigt erhålla vi kännedom genom den i U. B. förvarade teckningen från 1700-talets senare hälft (fig. 251). Det är okänt när kapellet lades öde och när det blev ruin.¹ I kapellruinen var senare inrättat ett provisoriskt bränneri och en liten svinbod. Numera återstå av detsamma endast några obetydliga rester av det nordvästra hörnet (fig. 252), sedan ett större ras in-

¹ CRONHOLM skriver vid 1700-talets mitt, att ön »visar än Murar af Kyrka och Kyrkogård, den man menar att en dansk Riksråd, som med fru och Barn varit hit förwist i Landsflykt, skall hawa bygd».

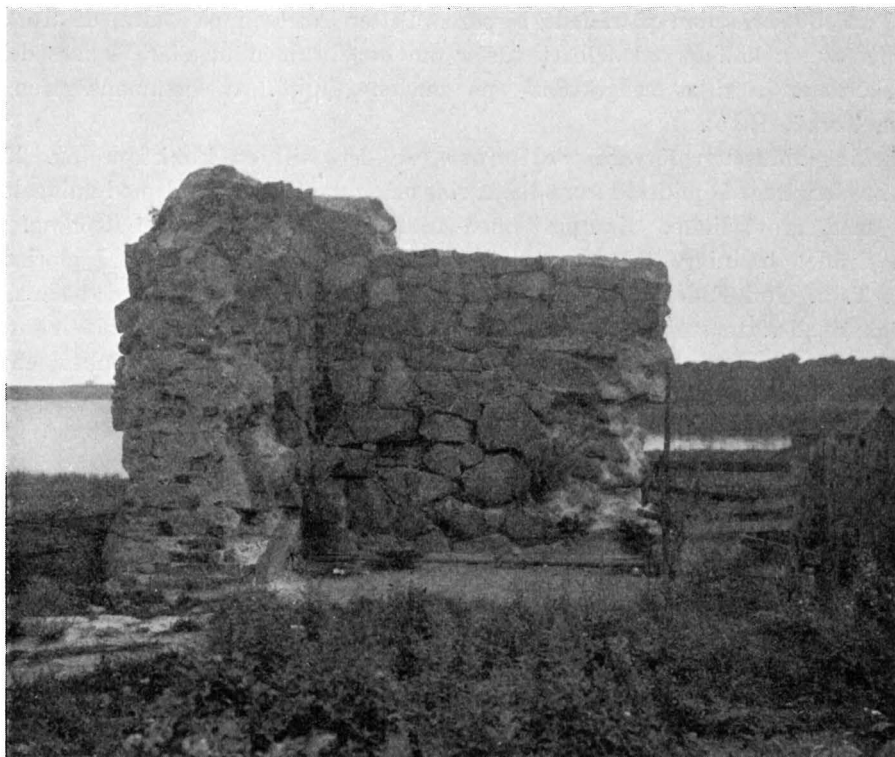

Fig. 252. Torkö kapellruin 1906.

Die Kapellenruine 1906. — The ruin of the chapel in 1906.

träffat våren 1915 och ett ytterligare ras 1924. De kvarstående resterna blevo 1925 konserverade genom riksantikvariens försorg. Numera kvarstår av V. muren c:a 4 m och av N. muren c:a 3,5 m L.

Sommaren 1915 påträffades omkring 30 meter söder om ovannämnda S. Claras kapellruiner under jorden resterna av det under medeltiden på ön uppförda franciskanerklostret. Den avtäckta delen visar att murarna varit uppförda av gråsten i murbruk. Mot öster finnes en mindre nisch av tegel. Mått $27 \times 12 \times 9$ cm. Enär några grävningar hittills icke äro företagna på platsen, vet man intet om klostrets ursprungliga form i övrigt. Byggnaderna blevo väl efter reformationen nedrivna efter hand. KLING omtalar att på hans tid fanns där en mur stående av 13 alnars längd och 8 alnars höjd samt en sägen om ett kloster. Ännu år 1862 visade emellertid stensättningarna på jordytan en areal av 425 kvadratalnar, som utgjort planen till byggnaderna.

KLOSTER-
RUINEN

I jorden vid kapellruinen är funnet ett smitt järnföremål, defekt, vilket antagligen suttit på en taknock eller som ankarlut. Nu i Bl. M. L. 60 cm.

JORDFYND

För c:a 50 år sedan påträffade torparen Petter Åkesson på Galta, då Torkö, vid grävning av en källare omedelbart väster om kapellruinen ungefär »2 lass delar av människoskelett», vilka nedgrävdes »på maden» (uppl. av hemmansägaren H. J. Nilsson, Torkö, 1915).

KORKÅPA

I Blekinge Museum förvaras »clipeus» (skölden) till en korkåpa (fig. 253) av linne, broderad med guldtråd samt blått, rött och gult silke, kantad med guldgalon och fodrad med grovt linne. Kompositionen framställer Jungfru Marie Kröning. T. v. Kristus i ädel hållning, iklädd röd mantel och vit underklädnad. I glorian röda strålar. T. h. Gud Fader i grågul, blekt klädnad och vit underklädnad; båda sittande på högkarmade tronstolar. I mitten Maria i grågul underklädnad, blå mantel och guldkrona. Över henne svävar den Helige Andes duva. Scenen är tänkt i en kyrka med rundbågiga valv. Dyrbart flandriskt arbete från 1400-talets slut. Dep. i Bl. M. av Eringsboda församling, där den senast använts till kalkduk (INV. 1889). H. 46, B. 41. — Huru detta föremål kommit att hamna i Eringsboda är svårt att säga; möjligen har det skett i samband med en från Listerby avflyttad prästman, enär det icke nämnes bland moderkyrkans, Tvings inventarier. I Listerby omtalas emellertid, tidigast under kyrkoherde Bertil Poulssöns tid (nämnd som pastor här 1610 och 1633) en »mycket herrlig chorkåpa av rött flöjel», vilken brukades som mässhake (CAWALLIN). I INV. 1700—02 omtalas den som »I Röd sametz Coor Kåpa med bordering». Senare under 1700-talet beskrives den så: »Ett bakstycke på en muncke-kåpa ännu förvaras på altaret, uppå dhet står Gud Fader på ena sidan. Gud son på andra och den h. ande mitt öfwer hufwudet på Jungfru Maria, den de hålla på att sättta en krona på». (ENGESTRÖM). Det råder icke något tvivel om att denna sköld är den samma som ovan beskrivits. Men även Listerby har näppeligen varit dess ursprungliga plats. Då Torkö är beläget inom Listerby socken synes det vara naturligare att antaga, att korkåpan ursprungligen tillhört det på ön vid 1400-talets slut uppförda kapellet och klostret. Härpå tyder även föremålets dyrbarhet och datering. Kanske det utgjort en gåva av klostrets stiftare, Ture Turesson Bjelke. Efter reformationen och sedan klosterstiftelsen upphört, böra väl några av dess inventarier hamnat i den närbelägna Listerby kyrka.

SAMMANFATTNING AV KAPELLETS OCH FRANCISKANERKLOSTRETS KONSTHISTORIA

Omkring år 1467 uppföres på Torkö ett S. Claras kapell. I slutet av 1400-talet tillkommer ett franciskanerkloster. Omkring 1530 eller senast 1537 övergives detta och anläggningen får förfalla. En sköld till en korkåpa från 1400-talets slut är det enda bevarade inventariet.

ZUSAMMENFASSUNG

Auf der Insel Torkö im Kirchspiel Listerby wurde um 1467 eine der Hl. Clara geweihte Kapelle von Feldstein erbaut. Später im 15. Jahrhundert wurde ein Franziskanerkloster angelegt,

Fig. 253. Clipeus från en korkåpa, som säkerligen tillhör S. Claras kloster på Torkö. Nu i Blekinge museum i Karlskrona. Flandriskt arbete fr. 1400-talets slut.

Clipeus von einem Chormantel, der mutmasslich dem Kloster auf Torkö gehört hat. Jetzt im Museum in Karlskrona. Vlämische Arbeit vom Ende des 15. Jhds.

Clipeus of a Choir Cope, probably originating from the abbey of St. Clara on the Torkö. Now in the museum of Karlskrona. Flemish work from the end of the 15th cent.

das 1530 oder 1537 niedergelegt wurde. Von der Kapelle ist jetzt nur noch eine Ruine übrig (Fig. 251, 252). Clipeus zu einem Chormantel von Leinen und Brokat mit Goldfaden und mehrfarbiger Seide (Fig. 253) stammt wahrscheinlich von Torkö. Flandrische Arbeit vom Ende des 15. Jahrhunderts.

SUMMARY

On the island Torkö of Listerby parish about 1467 a chapel of stone was erected, dedicated to S. Clara. Later during the 15th century a Franciscan monastery was built, which was laid down 1530 or 1537. From the chapel only a ruin remains (fig. 251 and 252). Clipeus to a choir cope of linen and brocade with gold filaments and many-coloured silk (fig. 253) comes probably from Torkö. Flemish work from the end of the 15th century.

Fig. 254. Hjortsberga kyrka. Exteriör från sydost. — Foto William Anderson 1915.
Aussenansicht von südosten. — Exterior from the south-east.

HJORTSBERGA KYRKA

BLEKINGE, BLEKINGE LÄN, MEDELSTA HÄRAD, LUNDS STIFT,
MEDELSTADS KONTRAKT

TRYCKTA KÄLLOR: ANDERSON, HELGONKULT, s. 14. — Den äldre kyrkliga konsten i Blekinge, Lund 1922, s. 18 f. o. 33 ff o. fig. 13—15, 39—40, 45, 50. — Skånes romanska landskyrkor, Lund 1926, s. 80 f. — Antependiet från Hjortsberga, i Karlskrona Tidn. 1916 ¹⁴/₈. — Blekingebilder från fordom, Sölvesborg 1926, s. 122 f. — Norddeutsche Kirchenglocken in Blekinge, Stralsundische Zeitung 1920, ²⁵/₇. — KLING, M. s. 16. — ANDREAS LINDBLOM, Tidig kristen konst i Sverige. Statens Historiska Museum. Tillfällig utställning 1916, s. 20 f. — SJÖBORG, 266. — CARL R. AF UGGLAS, Studier i svensk medeltidsskulptur, i Tidskrift för Konstvetenskap 1919, s. 76.

HANDSKRIVNA KÄLLOR OCH AVBILDNINGSSAMLINGAR: I BL. M.: I teckning exteriör av klockstapelns samt kyrkan från nordväst av A. AAE 1899. Anteckningar om kyrkan m. m. från

1820-talet av prosten och kyrkoherden i förs. And. O. W. CEDERSTRAND. — I U. B.: Avb. i topogr. planschsaml. Bleking nr 42307; W. 1153. — LANDSKYRKOR.

KYRKANS ARKIVALIER: RÄK. 1662—nu; VIS.-PROT. fr. o. m. 1775; ST.-PROT. 1808—nu.

Den nuvarande kyrkan kan icke ha varit den första på platsen, enär denna på fornminnen rika nejd måst hysa en talrik befolkning redan under vikingatiden. Gravfälten ligga å åsen, som stryker fram från norr till söder, omedelbart intill klockstapelsbacken väster om kyrkan. Parallellt med denna löper även landsvägen. Därtill kommer, att Hjortsberga varit tingsplats, och under senare medeltiden hölls här landstinget. Lokaliteterna tyda således på att här funnits en tidigt kristnad bygd, en motsvarighet till Hoby i Bräkne härad. I INV. 1665 heter det också, att Hjortsberga »skal være den ældste kirche i Blegind». Den nuvarande kyrkobyggnaden visar dock icke på högre ålder än tidigast 1100-talets slut, och några spår av äldre träkyrka äro icke bevarade.

Ur handlingarna har antecknats, att 1707 utgives för kyrkans »Majning samt halm om Juletiden» 24 sk., 1682 uppköpes 8 svenska katekeser, och 1672 utgives 5 dlr 2 öre för »Wax Liusen med Arbetslön».

KYRKOGÅRD OCH KLOCKSTAPEL

Kyrkogården (fig. 255) kringgärdas av en i kallmur uppförd gråstensmur med KYRKOGÅRD två par gjutna järngrindar från 1860. Muren omtalas tidigast 1665 samt var enl. PROT. 1833, då den omlades till 218 famnars L, av en »oformlig tjocklek». 1665 omtalas två luckhus »med tag aff bordved». Det västra flyttades 1834 till kyrkogårdens nordvästra hörn, användes senare till bod och brann 1918, det södra, som synes på en teckning från 1700-talet (fig. 268), försåldes på auktion. — Kyrkogårdens SÖ hörn upptages av den Wachtmeisterska begravningsplatsen, en stor rektangel, hägnad av gotiserande järnräcke och höga thujor.¹

På en backe NV om kyrkan utanför kyrkogårdsmuren står klockstapeln (fig. 256) KLOCKSTAPEL inklädd i skiftesverk samt tjärad. Konstruktionens stomme av ek har ursprungligen stått naken. Den är av Edestadstypen (fig. 304) och omtalas tidigast 1665.

KYRKOBYGGNADEN

Kyrkan (fig. 254), med senare tillbyggd sakristia och vapenhus (fig. 257) är huvudsakligen uppförd av kluven(?) gråsten; tegel i sakristian, vapenhusets taklist, i predikstolens trappa samt i fönsteromfattningarna från nyare tid. I korets östgavel förekomma huggna sandstens- och granitblock. Långhus och kor vila på en enkel skråfasad sockel. På korets östmur skjuta grundstenar fram. Korets sockel fortsätter in i sakristian; långhusets in i vapenhuset. Å såväl norra som södra långhusmuren (i

PLAN OCH
EXTERIÖR
MATERIAL

¹ Det Wachtmeisterska fideikommissets huvudgård Johannishus är delvis belägen inom socknen.

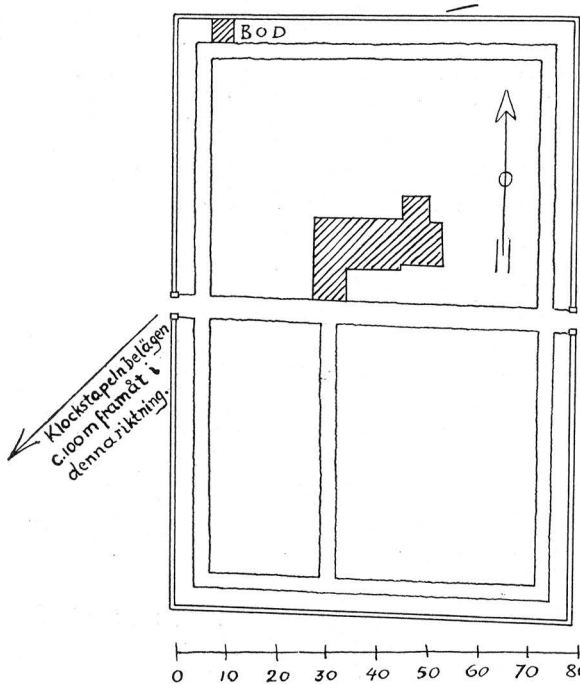

Fig. 255. Hjortsberga kyrka. Situationsplan.

Situationsplan. — Plan of situation.

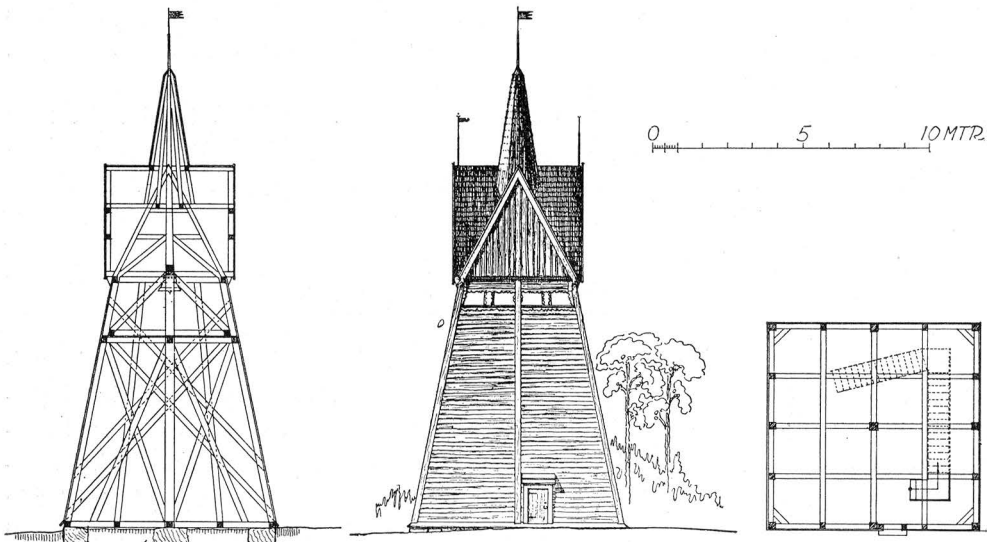

Fig. 256. Hjortsberga kyrka. Klockstapeln. — Edv. Stenfors delin. 1915.

Der hölzernen Glockenturm (Schnitt, Fassade und Grundriss). — Section, facade and plan of the belfry.

vapenhuset) slutar sockeln tvärt; i norr c:a 1 m från nordvästra hörnet. Långhusets västmur saknar sockel (se fig. 258). Under fasadernas spritputs skymtar äldre, gul puts. På långhusets norra och södra samt korets södra sidor en profilerad, vitmålad trälist. — Yttertak av tjärad ekspån (från omläggningen 1843?) utom å sakristian, som har papptak. Sakristian täcktes 1770 med tegel. 1872 omnämnes tegel, som »upplägges på kyrkan» (sannolikt sakristian). Fönstren äro stora, stickbågiga, med träspröjsar och grönaktiga glas. Delvis samt i synnerhet på sakristian med vackra smidda järnbeslag. I solbänkarna svartmålad plåt. I korets östra och norra mur finnas dock ursprungliga, små rundbågiga fönster (fig. 265 och 266). Det östra med solbänk av taktegel, blyspröjsar samt smårutiga grönaktiga glas. Invändigt med djup, skränande smyg samt järnkors med ring. Det norra fönstret,¹ som nu

¹ Ofta vid visitationerna, bl. a. 1866, påfordras att detta fönster borde istandsättas »eller alldeles borttagas» (VISIT.PROT.). Lyckligtvis har så icke skett.

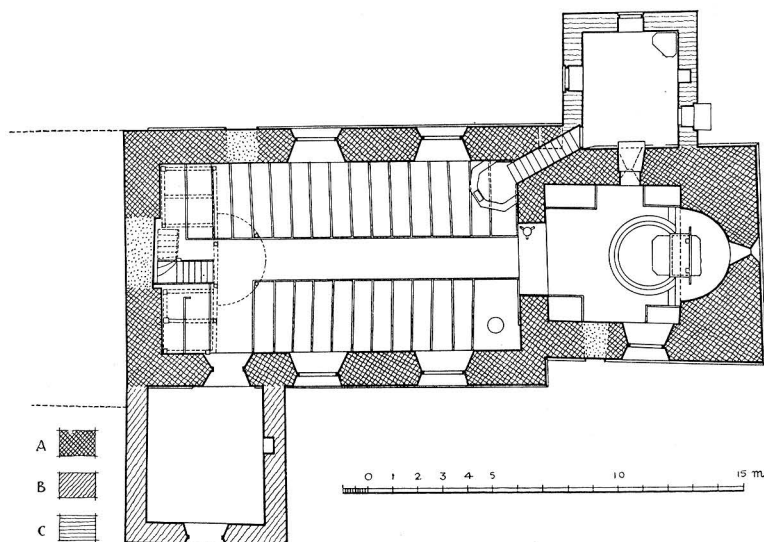

Fig. 257. Hjortsberga kyrka. Plan. — E. Stenfors delin. 1915.
Grundriss. — Plan.

utvändigt döljes av sakristians vind och vattentak, har i smygen huggen stenomfattning, synlig under putsen. Vid dagöppningen huggen granit. Fönsterkarmen är här av trä med fals, av allt att döma ursprunglig. I båda fönstrens utvändiga smygar synes rödbrun målning under den nuvarande putsen (någon ornering icke observerad). Då sakristian tillkom 1770, måste åtminstone norra korfönstrets målning (vilket ju

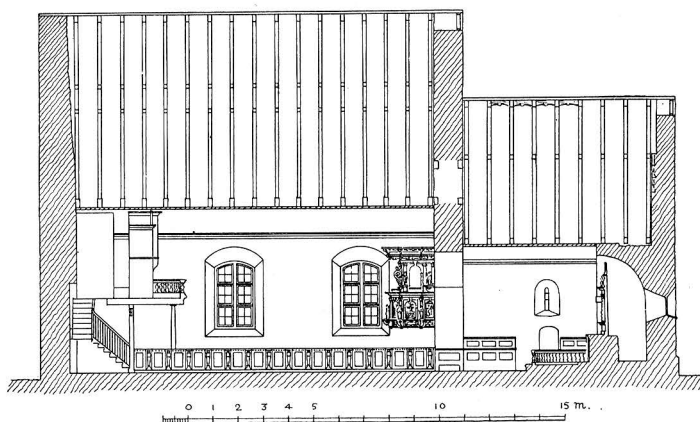

Fig. 258. Hjortsberga kyrka. Längdsektion mot norr.
E. Stenfors delin. 1915.

Längsschnitt gegen Norden. — Longitudinal section towards the north.

Fig. 259. Hjortsberga kyrka. Tvärsektion mot öster och väster. — E. Stenfors delin. 1915.
 Querschnitte gegen Osten und Westen. — Cross-sections towards the east and west.

är täckt med puts liksom det östra fönstret) tillkommit avsevärt före denna tid. Sakristians fönster ha invändigt järngaller med ringar i kryssen (fig. 271). — 1665 omtalas 5 fönster, »de 3 synden til, oc 2 norden til alla meget smaa, saa at kirchen derudaff er meget mörch». Spår av dessa högt sittande fönster äro synliga utvändigt genom märken i putsen samt från långhusvinden genom stora, fyllda urgröpningar i muren, två i söder och ett i norr. Huvudsakligen skedde utvidgningen 1836, då tre fönster på södra väggen »nedsänkas». 1673 upptages ett stort fönster vid predikstolen (i söder), bekostat av landsdomaren Niklas Skunck. Då emellertid räkenskaperna icke tydligen skilja på när ett nytt fönster upptages eller det endast är fråga om insättning av fönsterglas, är det omöjligt att närmare avgöra när de olika förändringarna skett. (Då det östra korfönstret icke omnämnes 1665, är det möjligt att detta då varit igenmurat eller att det av glömska icke upptagits i beskrivningen. 1673 heter det dock, att då insattes ett »nytt litet fönster bak altaret»).

Ingångarna äro nu stickbågiga med i ekfärg målade dörrar (senaste målning från 1908). Sakristidörren är dock tjärad med nyckelskylt och beslag av järn. Dessutom äro synliga i putsen: en rundbågig portal vid långhusets nordvästra del (fig. 267 a) vid vars omfattning sockeln slutar och skrånar, varjämte tröskelstenarna här skjuta fram; den blev igenmurad 1673; en mindre rundbågig portal i korets södra mur (fig. 267 b) utdömdes till igenmurning 1866 (vis.). Att den nuvarande ingången från vapenhuset genom långhusets södra mur, som motsvarar den igenmurade nordportalen företräts av en rundbågig ingång är troligt. Om den norra portalen vet man, att 1673 blev »Noore Kyrkiodören som war obrukeligh och förderfwat ähr worden, borttagin och Holet igenmurat der til, — — —».

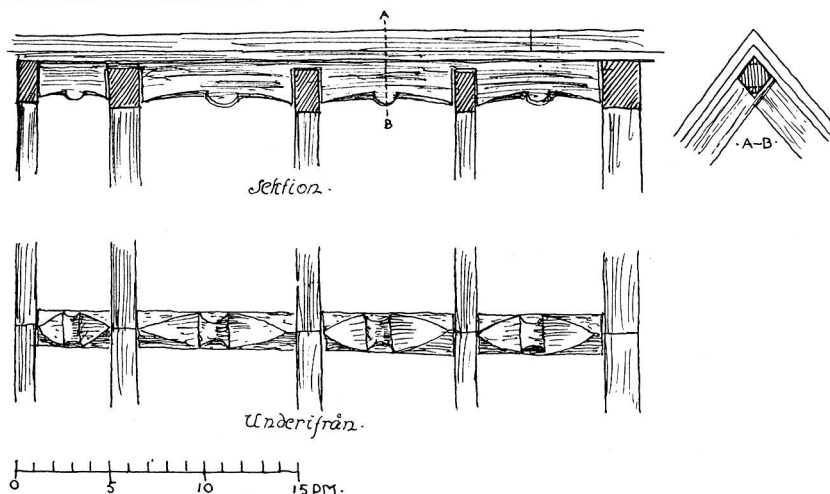

Fig. 260. Hjortsberga kyrka. Ornerad takås å korvinden, omkr. 1200-talets mitt. Skala 1:50.
N. Grafström delin. 1920.

Ornamentiertes Dachgebälk auf dem Chorboden. — Mediaeval roof-construction.

Å sakristians norra gavelröste inskription av nu överputsat järn: »1770». Å långhusets västra gavelnock en väderflöjel av järn med inskrift: »1665», i öster en av samma typ med inskrift NMS samt å koret en med inskrift: »ANO 1726 AFE».

Golvet utgöres av trä, utom i vapenhuset, där det sedan 1875 består av gamla gravstenar (se s. 272). 1665 var golvet »lagt med bredder halffparten, oc den öfuerste halffue Deel er lagt med Lybske muursteen, som Sl. H. Peder Haffr ladit bekaaste». 1756 höjes golvet (RÄK.).

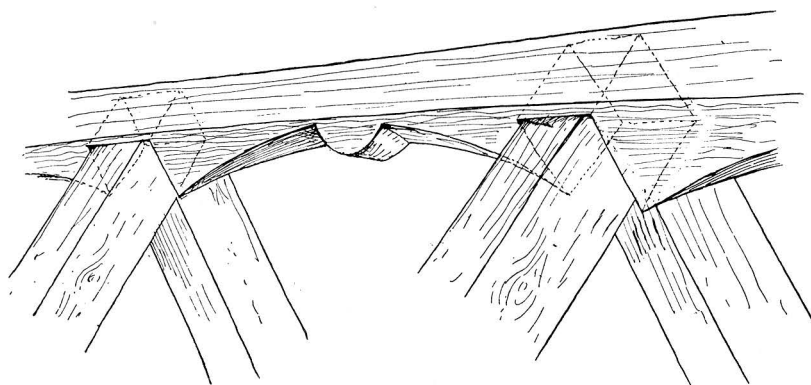

Fig. 261. Hjortsberga kyrka. Perspektivskiss av takkonstruktionen föreg. fig.
N. Grafström delin. 1920.

Perspektivskizze der Dachkonstruktion, Fig. 260. — Mediaeval roof-construction (see fig. 260).

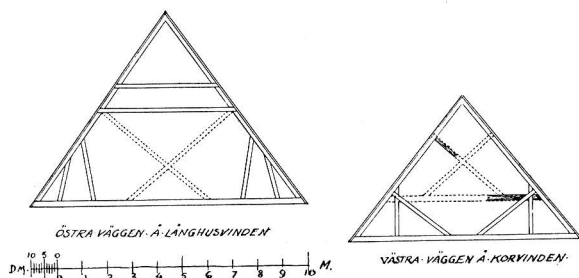

Fig. 262. Hjortsberga kyrka. Långhusets och korets takstolar. E. Stenfors delin. 1915.

Dachstühle des Langhauses und des Chores.
Roof-trusses of the nave and the choir.

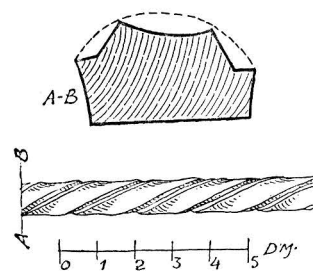

Fig. 263. Hjortsberga kyrka. List till ett äldre plant trätak. Skala 1:20.

Liste zu einem älteren flachen
Holzdach.
Moulding to an old flat wood roof.

Mellan kor och långhus en triumfbåge (H. c. 4,80, B. 2,90) med anfangsavsats. I dennas norra vederlag en grov järndubb med hullingliknande hack och spets utåt, i södra vederlaget en liknande, avbruten, vilka väl tjänat som fäste för ett korskrank. Absidens tribunbåge har huggna anfangslister. I absidens södra mur nära golvet en liten raktäckta nisch och i dess norra mur, c. 1,5 över golvet, spår av en igenmurad, rundbågig nisch (vid visitation 1866 påpekas ett skåp i absiden, som ansågs böra igenmuras).

Invändigt äro murarna slätputsade. Ursprungligen stodo de utan puts med vitmålat förband, imiterande kvadrar. Långhuset har förut haft en målad fris, varav rester nu äro synliga å vinden (fig. 264). Den utgöres huvudsakligen av akantus, målad i rödbrunt och grått med svarta konturer. I norr förekommer även grönt. Däröver i svart inskrift av vilken är synligt: »MELLAN HIMMEL OCH IORD LUC 2». 1600- eller 1700-talet. 1745 utbetalas medel till målaren Peter Dahl för korets och en del av kyrkans målning.

Kyrkan täckes i långhuset och koret av ett svagt välvt gipsat trätak, absiden av hjälmvalv, sakristian och vapenhuset av ett vitmålat platt trätak, spikat på synliga vitmenade bjälkar. Långhusets och korets tak tillkommo 1843, förut fanns här troligen platt trätak, ty 1731 lagas och målas »panelningen i stora kyrkotaket». En rest av detta är möjligen de tidigare i kyrkans bod förvarade, numera genom eld förstörda, trenne vridna listerna (fig. 263), målade i gult och rött på grå grund. Med sina inspikade grova järndubbar visade de tydligt att deras plana sidor varit fästade i något likaledes plant föremål, troligen takbräderna. Detta tyder på ett platt, av replister indelat tak, troligen från senare medeltid. Den äldsta anordningen av inner-

Fig. 264. Hjortsberga kyrka. Rest av dekorativ väggmålning, synliga å långhusvinden. 1700-talets början. Skala 1:20. E. Stenfors delin. 1915.

Überbleibsel der Wandmalerei des Langhauses, oberhalb der jetzigen Decke sichtbar. Anfang des 18. Jhds.
Rest of the painted decoration of the nave, visible over the present roof. Beginning of the 18th cent.

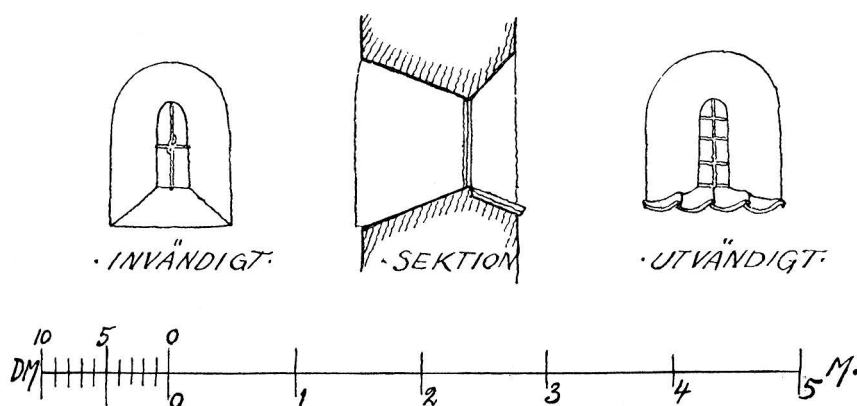

Fig. 265. Hjortsberga kyrka. Absidens östfönster. Skala 1:60.
E. Stenfors delin. 1915.

Ostfönster der Apsis. — The eastern window of the apsis.

taket framgår genom vår undersökning av takstolarna. De äro delvis av nyare konstruktion (se fig. 262), men i långhusets röste mot öster är inbakat ett skift av den gamla takstolen, vars konstruktion även är synlig genom urtagningar i nuvarande takstolens bjälkar. På korets vind mot väster är också den gamla takstolen synlig genom urgröpning i muren (en del av en hanbjälke sitter ännu kvar). I en av de nuvarande hanbjälkarna sitter ett hissblock, väl för primklockan. Takåsen (fig. 260—261) i koret är delvis snidad, visande att den varit avsedd att synas nedifrån, ett synnerligen värdefullt arkitektoniskt dokument. Liknande ha iakttagits i Edestad (s. 287). Koret har alltså ursprungligen haft öppen takstol.

N. M. MANDELGREN berättar från sitt besök här 1872 $21/7$ att vid västra gaveln synes spår av att kyrkan haft »afångt torn, och muren efter öppningen som en stor dörrehvalf. Man berättade att här varit dörren men en prest hade en gång stått på predikstolen och sett en syndare som varit steglad uti galgen midtför, och då hade han svimmat hvarpå han lät igenmura dörren och bygga vapenhuset» (MANDELGREN SAML.). Denna Mandelgrens iakttagelse bekräftas på flera sätt: Den nuvarande västfasaden saknar sockel och å denna finnes en nu igenmurad öppning (B. 2,80), vilken icke kan ha varit en portal, utan genomgångsarkad till ett

VÄSTTORN

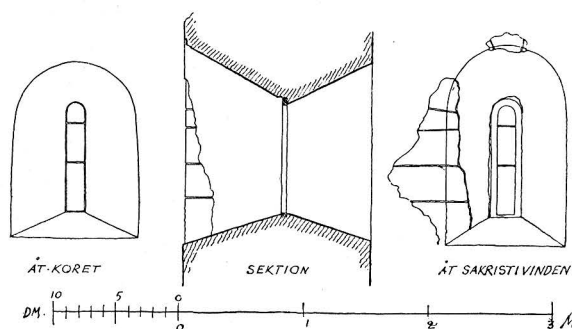

Fig. 266. Hjortsberga kyrka. Fönster i norra kormuren. Skala 1:60.

Fenster in der Nordmauer des Chores.
Window in the north wall of the choir.

utanför liggande rum, vars norra och södra grundmurar ännu finnas kvar under jorden (fig. 257). Den södra av dessa är lagd i murbruk. Här har alltså funnits eller åtminstone avsetts ett brett västtorn kommunicerande med långhuset genom den breda arkaden. Tornet skulle haft något större bredd än långhuset och gripit om detta som en tång eller kanske lika brett.

Har det kanske över absiden rest sig ett torn såsom i Ramdala? Man kan svårigen bejaka denna fråga, enär takstolen för hela koret är av så ålderdomlig typ att vi måste anse den för ursprunglig och enär nuvarande östra röstet från begynnelsen

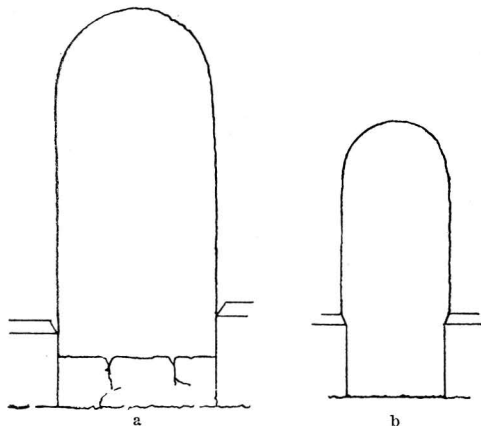

Fig. 267. Hjortsberga kyrka. Igenmurade romanska portaler i norra långhusmuren och södra kormuren.

Skala 1:60.

E. Stenfors delin. 1915.

Zugemauerte, romanische Portale: a. in der Nordmauer des Langhauses, b. in der Südmauer des Chores.

Romanesque porches, now walled up: a. in the northern of the nave, b. in the southern wall of the choir.

är byggt ihop med takstolen och är allt för klent för att ha ingått i en tornmur — nedtill 1,20 tjockt, upptill endast 0,70—0,80. Icke heller synes i murverket något tecken på att en tjockare tornmur en gång funnits, men raserats. Å andra sidan finnes i korets södra mur spår av en 75 cm B. trappa med putsade väggar, samt i korets öströste huggna sandstenar, vilka tyda på särskilda ändamål (omfattningar till fönster och dörröppningar etc.); däribland en portalartad nisch med rak överliggare, vilken på den nuvarande höjden icke kunnat tjäna något praktiskt ändamål (1,70 m över det nuvarande brädvalvet). Detta tyder på att planerade byggnadsdelar, kanske ett östtorn, kanske även västtornet, aldrig kommit till utförande och att deras material använts var det bäst lämpade sig.

Denna kyrkas plan med den blott invändigt synliga absiden synes vara en — åtminstone i sydöstra Sverige iakttagen — typologisk övergångsform mellan den vanliga enkla absidkyrkan och de Data för kyrkor med sådan inre absid växla från omkring 1200—omkr. 1230.

som hava vanligt rektangulärt kor.¹

VAPENHUS

Ovisst när, möjligen under medeltidens senare skede, tillbyggdes ett vapenhus. Det omtalas tidigast 1665, då det var »gandske brijstfeldig foruden lofft, er tect med Spaan». 1667 omlägges därför yttertaket. Invändigt i dess östra mur en raktäckt nisch.

SAKRISTIA

Genom korets norra mur leder en rundbågig ingång till sakristian, uppförd 1770. Mot öster en stickbågig utgång.

UPP-VÄRMNING

Kyrkan uppvärms av en i långhusets sydöstra hörn stående järnkamin, sakristian av en kakelugn.

¹ Jfr Ramdala (ovan s. 59), Storehedinge, flera kyrkor på Öland, Öja, Stenkyrka och Visby Helgeandskyrka på Gotland, ROOSVAL, Die Kirchen Gotlands.

INREDNING OCH LÖSA INVENTARIER

Altaret är murat av gråsten, vitputsat, ovan och fram med antemensale (fig. 273) av trä i arkitektonisk anordning. Överst en fris med tandsnitt, därunder tre fält med kanelerade pilastrar under rundbågar. I fälten från vänster målningar: 1. blommor och nästan utplånad inskrift: »Anno. . . . 1u. . . .», 2. Maria stående iklädd fladdrande mantel och krona; bakom henne strålande sol. Därövan inskrift i svart: »MICERIC . . D . .», 3. Den uppståndne Kristus med gloria, bakom honom en fladdrande mantel, hållande ett kors i vänstra handen. Huvudfärgen är gulrött, dessutom förekomma rödbrunt, grönt, lila, svart och vitt. Målningen mycket skadad; en del pilastrar och tredje fyllningens båge saknas. Slutet av 1500-talet. Antemensal av denna typ är sällsynt och förtjänade en omsorgsfull konservering. — Altarbalustrad, gråmålad från 1848. Altarprydnaden av skulpterat och målat trä (fig. 272) enl. inskrift målad och skulpterad 1745 av Sven Segerwall (påvisad i södra Småland 1714—49). Nuv. målning icke ursprunglig. Den gamla altarprydnaden utgjordes 1665 av »en gammel Altertaffle slet oc ret giort, oc ustofferet».

Fyra statyetter av ek (fig. 274—277), som kunna ha tillhört ett och samma altarskåp: Nådstolen (d. v. s. Fadern med den döde Sonen); Faderns h. arm, Sonens huvud löst, hans armar saknas, Faderns krona lös, H. 68; den helige Olof, armarna skadade, kronans övre del saknas, i plughålet å hjässan ha små benbitar iakttagits, H. 70; Johannes Döparen, h. underarmen saknas, H. 71; S. Laurentius, v. armen saknas, H. 71. Alla ryggsidor djupt urholkade. Obetydliga rester av rött, blått och förgyllning. Baltisk-nordiskt arbete från början av 1500-talet¹. Dep. i Bl. M. under nr 1654—56 o. 1660.

Den heliga Anna »själv-tredje» (fig. 278) med Maria och Jesusbarnet. Av polykromien endast spår av rött å Annas dräkt och svart å manteln. Vackert balanserad grupp av baltisk-nordisk skola. 1400-talets slut eller omkring 1500. Dep. i Bl. M. under nr 1657. H. 75.

Pietà (fig. 279), Maria med den döde Kristus, vars ansikte avslagits. Kristus är

¹ Hjortsbergaskulpturerna och en statyett av Jacobus Maior i Hasslöv, Halland, jämte flera skulpturer i Stralsund äro troligen utförda av en där omkr. 1500 verksam, inhemsk (?) mästare. ANDERSON, Baltische Küstenkunst des 15. Jahrhunderts, i Nordelbingen Bd. 7 1929, s. 43 ff.

ALTARE
ANTEMEN-
SALE

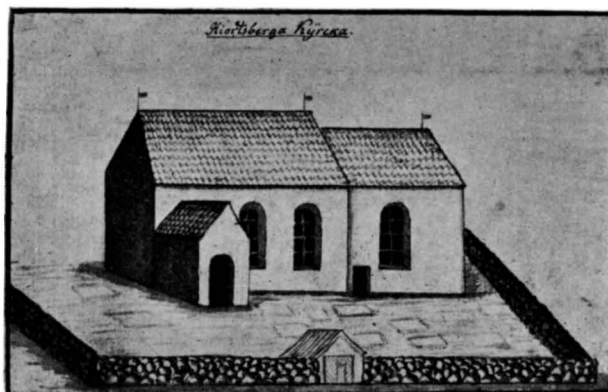

Fig. 268. Hjortsberga kyrka från söder omkr. 1800.
Südansicht der Kirche um 1800. — The exterior from the south about 1800.

MEDELTIDA
SKULPTURER

Fig. 269. Hjortsberga kyrka. Interiör mot öster. — Foto W. Anderson 1915.
Innenansicht gegen Osten. — The interior looking east.

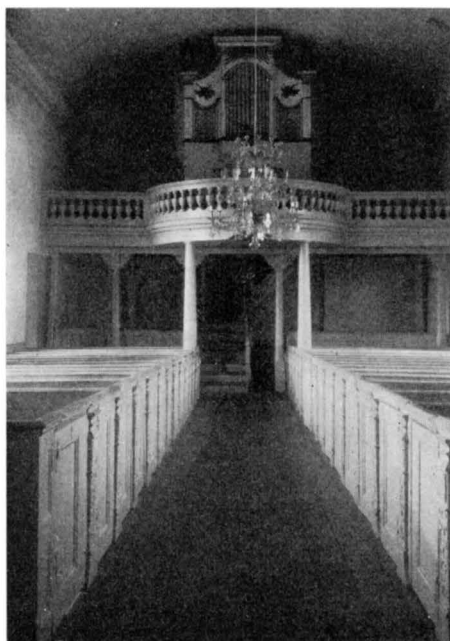

Fig. 270. Hjortsberga kyrka. Interiör mot väster. — Foto W. Anderson 1915.
Innenansicht gegen Westen. — The interior looking west.

lika som ett barn. Maria har en pellarlikt lugn hållning. All polykromien borta. Inhemskt arbete. 1400-talets slut. I Marias huvud ett stoffliknande ämne och en benbit i den här å hjässan på sedvanlig plats befintliga cylindriska fördjupningen; den plugg som ursprungligen tillslutit relikgömman saknas. Dep. i Bl. M. nr 1658. H. 88 cm.

Helig biskop (S. Nicolaus?) (fig. 280 a och b), staty av björk. Har sannolikt suttit i ett skåp att döma av ett till bilden passande, med inskuret rutnmönster ornerat bräde, som vid inventeringen påträffades å korvinden (nu i St. H. M. inv. nr 15568). Den värdiga, raka hållningen, det fina ansiktet, den finstrimmiga veckbehandlingen erinra om den berömda skulpturskolan vid Chartres-katedralens västportaler, Frankrike. Bilden torde vara arbetad omkr. 1150—70 av en ur denna skola utgången skulptör. Av polykromeringen endast synligt vitt å alban samt rödbrunt å bänken. Nu i St. H. M. inv. nr 15662. H. 87.

Kristusbild till processionskrucifix av ek. Korset saknas. Törnekrona, huvudet lutar starkt åt höger, kraftigt markerad, av mustascher överskuggad mun, den rikt veckade gördeln går ned i en snett fallande flik vid högra sidan, armarna saknas, h. fot avslagen. 1400-talets slut. Dep. i Bl. M. under nr 1659. H. 61.

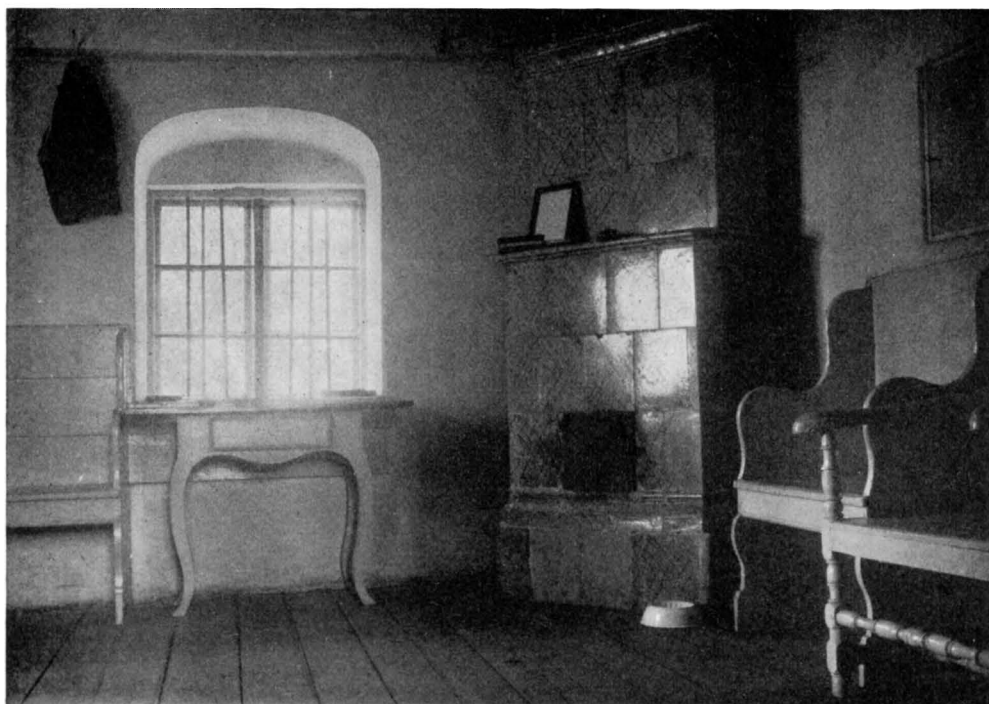

Fig. 271. Hjortsberga kyrka. Interiör av sakristian 1772.
Foto Willian Anderson 1915.

Das Innere der Sakristei. — Interior of the sacristy.

Kristusbild av ek (fig. 281), armarna saknas, fötternas främre delar avslagna, de äro skurna i ett stycke med ett stödblock; håret har gått ned på axlarna. All polykromi förstörd. Omkring 1200. Dep. i Bl. M. nr 1646. H. 121.

Krucifix, skulpterat av björk, av målningen återstår knappast mer än krederingen, (fig. 282), på svartmålat kors. Av samme mästare som arbetat Edestad- och Förkärlekkrucifixen och från samma tid. Enligt räk. inköpt 1717—19 för 120 dlr smt, varjämte betaltes »för måhlning på väggen omkring Crucifixet» 34 dlr smt. Dep. i Bl. M. Korsets H. 301 cm.

Predikstol (fig. 283—289) av skulpterad och (i senare tid) gråmålad ek. Bröstningens statyetter framställa Andreas, Petrus, Kristus och Johannes Evangelisten. Fyllningarnas reliefer: Syndafallet — Syndafoden — Födelsen — Korsfästelsen — Himmelsfärden. Å väggen över predikstolen tvenne reliefer: Skapelsen och Yttersta domen samt 3 statyetter av apostlar eller profeter. Denna väggbeklädnad avslutas å ömse sidor av tvenne vingar i broskbarock, slutande i kvinnohuvuden, dessa torde ha tillhört den ursprungliga predikstolstrappdörren. — Den nu stympade baldakinen är i hörnen ornerad med änglahuvuden och nedhängande druvklasar. I kyrkans bod på

Fig. 272. Hjortsberga kyrka. Altaruppsats. Av Sv. Segerwall 1745.
Foto Alfr. Edle 1930.

Altaraufsatz. Holz. 1745. — Altar piece. Wood. 1745.

Fig. 273. Hjortsberga kyrka. Antemensale från slutet av 1500-talet.
Foto W. Anderson 1915.

Hölzerne Antemensale. Ende des 16. Jhds. — Wooden antemensale. End of the 16th cent.

träffades vid inventeringen ett överstycke till predikstolen med en nu oläslig inskrift, visande den ursprungliga målningen i grönt, rött, svart och guld. Dessutom dep. i Bl. M. tre överstycken; det ena i form av ätterna Skyttes och Ulfelts dubbelvapen. L. 76, H. 46 (fig. 300) i blått, rött och brunt, varemot stå svart och guld; de två andra, lika formade, med inskr.: »SKYTTE SICTER ÅTH ENDASTE MÅHL, THENS HÖGASTES ÄHRA». L. 79, H. 53 och »ULFELDT SAMMA LAGH HAR: THEM GUDH SITT GODHA BESKIÄRA». Detta överstycke stympat å högra sidan. L. 71, H. 53. Dessutom har¹ funnits ytterligare en inskrift å predikstolen: »Sum ut videos talis, ficta anno 1684 et ficta 1690 Nicolas Albino» (= jag är, sådan som du ser mig gjord 1684 och målrad 1690 Nicolaus Albin). Från baldakinens tak nedhänger en förgylld duva. Möjligen har till predikstolstaket även hört en i Bl. M. dep., av tvenne putti uppburen kartusch med inskr.: »LYFTEN EDOR HÄNDER UP I HELGEDOMEN OCH LOFWER . . HERREN. Ps 134 v 2.» L. 44. — Från sakristian leder en rundvälvd tegeltrappa upp till predikstolen. Till vänster i trappan en liten nisch. Säkert har en trätrappa med dörr varit anbringad vid pre-

¹ Enl. ett band anteckningar från 1820-talet i Bl. M. av prosten och kyrkoherden i Hjortsberga och Edestad O. C. Cederstrand. Inskriften är troligen missförstådd: »— ficta — — ficta —» bör vara »— facta — — picta —».

Fig. 274. Hjortsberga kyrka. Nådstolen. Träskulptur från ett altarskåp. Början av 1500-talet. Nu i Blekinge Museum i Karlskrona. Foto Alfr. Edle 1931.

Hlg. Dreifaltighet. Holzskulptur vom Flügelaltar. Um 1500.
Throne of grace. Wooden sculpture from an altar wing. About 1500.

Fig. 275. Hjortsberga kyrka. Johannes Döparen. Träskulptur, tillhörande samma altarskåp som fig. 274.

Foto Alfr. Edle 1931.

Johannes der Täufer. Holzskulptur zu demselben Flügelaltar wie Fig. 274 gehörig.
John the Baptist. Wooden sculpture from same altar wing as fig. 274.

dikstolen före dess senaste förflyttning (se nedan), ty över uppgången är nu fäst på väggen ytterligare ett överstycke, som måste tillhört en dylik dörr. Vid flyttningarna ha dessutom underredet till korgen och överredet till baldakinen förlorats, så när som på ovan nämnda kartuscher. Predikstolens tillverkningstid, 1684, angives även av alliansvapnet: Överste Carl Gustaf Skytte, g. m. Anna Catharina Ulfelt, var 1679—84 herre till egendomen Skunckenberg, som sedermera under namn av Johannishus blivit Wacht-

Fig. 276. Hjortsberga kyrka. Den helige Laurentius. Träskulptur, tillhörande samma altarskåp som föreg.
Foto Alfr. Edle 1931.

Der heilige Laurentius. Holzskulptur.
St. Laurentius. Wooden sculpture from same altar wing as fig. 274.

Fig. 277. Hjortsberga kyrka. S:t Olof. Träskulptur tillhörande samma altarskåp som föreg.
Foto Alfr. Edle 1931.

S:t Olof. Holzfigur zu demselben Flügelaltar wie Fig. 274 gehörig.
St. Olaf. Wooden figure belonging to same altar wing as fig. 274.

meisterskt fideikommiss. Mästaren är säkerligen Åke Truedsson (jfr predikstolarna i Nättraby s. 198 o. Fridlevstad s. 326, samt altaruppsatsen i Rödeby s. 169). År 1690 utbetalas 80 dlr smt till mr Christian Drycliers (de Gelliers, jfr s. 199 och 230) för predikstolens »illumination». 1758 flyttas den »som förr stod fram för choret», till det nya fönstret på långhusets södra vägg och målas s. å., varpå den 1838 flyttas till den nuvarande platsen i långhusets nordöstra hörn och trappan upptages genom triumfbågen. Sannolikt blev den då eller möjligen vid reparationen 1848 övermålad med den nu av-

Fig. 278. Hjortsberga kyrka. S:t Anna själv tredje. Träskulptur omkr. 1500. Nu i Blekinge Museum. — Foto Maja Johansson.
St. Anna self third. Holzskulptur um 1500. St. Anne self third. Wooden sculpture about 1500.

Fig. 279. Hjortsberga kyrka. Pietà. Träskulptur. 1400-talets slut.
Foto Alfr. Edle 1931.
Pietà. Holzskulptur. Ende des 15. Jhds. Pietà. Wooden sculpture. End of 15th century.

lägsnade grå och intetsägande färgen. På predikstolen var förut placerat ett timglas (inv. 1662). Detta återförvärvades 1930 å en auktion i socknen genom grevinnan Carola Wachtmeisters försorg och uppsattes nu på sin plats. Den gamla predikstolen, av vilken nu icke återstår något spår, omtalas 1665 »uden Dechel megit gammel oc slet».

Bänkarna (fig. 292) äro slutna, gråmålade. Å gavlarna pilastrar med beslagsornamentik (varje pilasters ornering är olik den andra); å dörrarna vackra, nu övermålade järnbeslag. Överst en list med tandsnitt. Hål i listen visa tydligt att bänkarna haft gavelkrön eller uppståndare och detta bestyrkes av sockenstämmoprot. 1836, vari det

Fig. 280. Hjortsberga kyrka. Helig biskop (St. Nikolaus).
Omkr. 1150—70. Nu i St. H. M.
Foto A. T. A.

Heiliger Bischof (St. Nicolaus). Holzskulptur um 1150 bis 1170.
Holy bishop (St. Nicolas). Wooden sculpture about 1150 to 1170.

Fig. 281. Hjortsberga kyrka.
Kristusbild fr. ett crucifix. Omkr. 1200. Nu i Blekinge Museum
i Karlskrona.
Foto Alfr. Edle 1931.

Crucifixus. Holzskulpturen um 1200.
Crucifix. Wooden sculpture about 1200.

heter att »De prydnader, som öfverskjuta bänkarna, bortskäras». Detta om grov okunnighet vittnande beslut verkställdes 1838. Målningen skedde 1843. Bänkarna, vilka 1665 omtalas som »gode oc formalede», torde ha tillkommit vid 1600-talets mitt eller något tidigare. Då denna beskrivning 1930 slutredigeras har övermålningen borttagits, å varje bänkdörr framträder i stor dekorativ frakturstil bänkinnehavarens namn.

I koret några bänkar med hög ryggsida och av enklare typ. I nordväst ha de tandsnitt och beslag liknande långhusbänkarnas. Här är även bibehållen en snett avskuren uppståndare med inskrift i plattskärning: »ER». Spår i träet visa, att gav-larna varit försedda med pilastrar. — 1673 omtalas att »Wällborne Hr Landzdom-

KORBÄNKAR

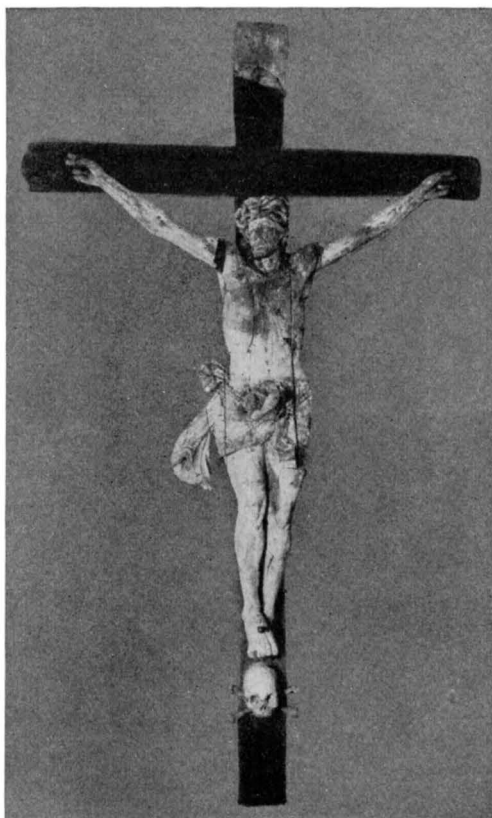

Fig. 282. Hjortsberga kyrka. Krucifix av trä.
1717. — Foto Alfr. Edle 1930.

Kruzifix. Holz. 1717. — Crucifix. Wood. 1717.

maren» (Håkan Skytte) »låt it på dess bekostning förferdiga Skrifftestolen wid Altaret». 1745 uppsattes »gallerijwärc» kring skrift- och präststolarna och 1778 uppsattes vid altaret en ny präststol. 1673 omtalas degnestolen och 1756 klockarestolen.

ÄLDRE BÄNK-
ANORD-
NINGAR

Under läktaren i väster äro spår bevarade av en äldre bänkanordning. Golvet består här i dessa bänkar av tjocka, 41—45 cm breda ekplankor, lagda direkt på marken. Till fotramar åt bänkgavlarna äro använda grova ekstockar. Till andra bänken i nordväst en hög dörr med kanelerade pilastrar inom ramverk av samma typ som å antemensalet (jfr ovan), men utan båge. Smidda gångjärn som å de andra långhusbänkarna. Denna dörranordning torde alltså tillkommit samtidigt med antemensalet eller vid 1500-talets slut. Till motsvarande bänkar i sydväst leder en liknande, hög dörr, men utan pilastrar. Inkommen i bänken ser man här den ursprungliga anordningen. Sittbrädet här är av ek, 25 cm brett och 4,5 cm tjockt samt fäst at endast

Fig. 283. Hjortsberga kyrka. Predikstol, sannolikt av Åke Truedsson. 1684. — Foto Alfr. Edle 1930.

Die Kanzel. 1684. — Pulpit. 1684.

Fig. 284. Hjortsberga kyrka. Predikstolen: Golgata och Uppståndelsen.
Foto Alfr. Edle 1930.

Die Kanzel. Zwei Seiten des Pultes: Kreuzigung und Auferstehung Christi.
Pulpit. Two sides of the lectern: Crucifixion and the resurrection of Christ.

56 cm över golvet. I söder tvenne 5 cm tjocka och 144 cm höga gavlar (fig. 291), endast sammanhållna av en enkel slå. Detta tyder på att de ursprungligen varit utan dörrar och kompletterats genom de tvenne bänkgavlarna av liknande typ som vid inventeringen påträffades i materialboden (fig. 297). Av ek och furu synas de förut ha varit målade i någon ljusgrå färg. Den sammanhållande mittdelen är infalsad och fästad med trätappar. På denna en skåra för sittbrädet. I ena ståndaren ett rektangulärt hål för den slå, som väl sammanhållit denna del med motsvarande gavel.

Fig. 285. Hjortsberga kyrka. Detalj av predikstolens väggbeklädnad: Skapelsen.
Foto Alfr. Edle 1930.

Detail der Wandbekleidung oberhalb der Kanzel. — Detail of the wall decoration above the pulpit.

I ståndarnas överkant, men endast å ena sidan små urtappningar, liknande tandsnitt samt hål, i vilka möjligen suttit uppståndare. I långhusbänken vid koret är även fästade ett stycke av en dylik bänkgavel. I denna är nu fästade en fattigbössa. Denna enkla bänktyp, utan dörrar, torde höra till de äldsta protestantiska inom landet och har sannolikt tillkommit vid 1500-talets mitt.

I väster en gråmålad läktare med framspringande barriär, vilande på blåmålade LÄKTARE OCH
ORGEL
kolonner och mångkantade, vitmenade och gråmålade pelare, allt av trä. Sannolikt har denna läktare tillkommit på 1750-talet, ty 1758 omnämns i räkenskaperna »7 svarfvade pelare till trappan». 1756 målas och 1929 utvidgas läktaren. — Orgel med fasad i vitt och guld, skänkt 1834 av grevinnan A. Wachtmeister. — Under läktarna äro i pelarna uppspikade hatthängare av primitiv form, tillyxade av enestammar, därav en med enkel ornering, samt av järn.

Fig. 286. Hjortsberga kyrka. Detalj av predikstolen. Kristi födelse. På sidorna Petrus (t. v.) och Kristus (t. h.). — Foto Alfr. Edle 1930.

Detail der Kanzel. Die Geburt Christi. An den Ecken: Petrus (l.) und Christus (r.).
 Details of the pulpit. The birth of Christ. On the corners: Peter (l.) and Christ (r.).

Fig. 287. Hjortsberga kyrka. Detalj av predikstolen. Syndafloden. På sidorna Andreas (t. v.) och Petrus (t. h.). Foto Alfr. Edle 1930.

Detail der Kanzel. Die Sündflut. An den Ecken: Andreas (l.) und Petrus (r.).
 Details of the pulpit. The deluge. On the corners: Andrew (l.) and Peter (r.).

DOPKÄRL

Fig. 288. Hjortsberga kyrka. Krönornament till predikstolen. Nu i Blekinge Museum. Foto Alfr. Edle 1930.

Aufsatz zur Kanzel. — Crown ornament of the pulpit.

NUMMERTAVLOR

1817 anser man sig böra försälja en kanna och en dopskål av tenn (VISIT.PROT.). Ett par nummertavlor av trä, svartmålade med gråmålade ramar. Tillkomna 1820. H. 107, B. 73.

Bakom altaret en svartmålad nummertavla med brunmålad, enkel ram. På frånsidan målad inskrift: »NOVEMBER. 1820. B.». H. 61, B. 50.

NATTVARDSKÄRL

Kalk av silver delvis förgylld. På cuppan fastnitade reliefer, visande de fyra evangelisterna med sina symboler. Inskr.: »TILL HÖR HIORTSBERGA KYRKA. OCH FÖRSAMLING». Stämplrar: Karlskrona vapen — tre kronor — AGESTBERG — U 3 (=1826).

I botten: »60 lod». H. 24, Diam. 12. — Patén av silver, förgylld. Inskr. och stämplrar som å kalken. Diam. 16,3. — Allt i ett polerat björkfodral. H. 29, Diam. 19,7. Vid visit. 1872 heter det, att kyrkan äger intet silver, utan användes i st. kalk och patén av glas (se nedan).

Fig. 289. Hjortsberga kyrka. Krönornament till predikstolen. Nu i Blekinge Museum. Foto Alfr. Edle 1930.

Aufsatz zur Kanzel. — Crown ornament of the pulpit.

Sockenbudstyg (tillsammans med Edestad) i ett svarvat brunmålat träfodral, bestående av: Kalk av silver, delvis förgylld. H. 11,5, Diam. 7. — Patén av silver, ovan till förgylld. Stämplrar: Karlskrona vapen — tre kronor — DS¹ — G 3 (=1813) — halvmåne. Diam. 8,8. Oblatask av silver. Stämplrar som å patenen H. 2,5, D. 4,6.

År 1662 hade den gamla kalken och patenen jämte flera andra »ornamenter» blivit bortstulna, varför Oluff guldsmed i Ronneby erhöi i uppdrag, att göra nya sådana.

¹ Diedrich Schwart, mästare i Karlskrona ²⁸/₅ 1789. UPMARK, Silver, s. 151.

S. å. ägde kyrkan dessutom en liten kalk och patén för sockenbud. 1714 omgöres den stora kalken och tillökas med 6 lod silver. 1731 köpes en oblatask av silver å $16\frac{1}{8}$ lod och 1734 hade inventarierna tillökats med en förgylld silversked. Därefter blev kyrkokistan flera gånger uppbruten och silvret utom sockenbudstyget bortstulet, varför man år 1814 köpte en kalk och patén av glas.

Ljuskröna (s. k. venetiansk) av gjutet glas för 6 ljus. Skänkt till kyrkan 1808. H. 120.

Ljuskröna av gjutet glas för 8 ljus. H. 120.

Ljuskröna av försilvrad mässing för 6 ljus. H. 65. — Skänkt jämte föregående år 1834 av grevinnan A. Wachtmeister på Johannishus.

Ett par kandelabrar av malm för 3ljus. Profilerad mittstång. Armarna ornerade med djurhuvuden. 1600-talets förra del. H. 58.

Ljusstake av malm med 1 pigg. Inskrift å fotplattan: »ANDREVS: KATTE: 1602». H. 53.

Antependium av blå sammet med kors och kanter av silvergalon. 1800-talet. H. 113, L. 213.

Antependium (fig. 293) av vinröd, blommerad sidenbrokad med granatäpplemönster i guldtråd, kantad med påsydd guldspets, vilken även delar duken i trenne delar. Mittstycket utgöres av ett turkiskt mönster av geometriska figurer med vinröda kanter på grå botten; omgivna av skärröda, konturteknade blad på gulbrun guldbotten. Mittstycket från 1500-talet, sidorna av italienskt 1600-talstyg. Sannolikt ha delarna tillhört en äldre mässhake. H. 107, L. 176. Dep. i St. H. M. Inv. 15662.

Bokdyna av vitt ylle med stramaljbroderi (fig. 294): Madonnan med Kristusbarnet samt den lille Johannes med kors och inskriftsband. 1800-talets mitt. H. 28, B. 35.

LJUSRED-
SKAP

TEXTILIER

Fig. 290. Hjortsberga kyrka. Dopfont och dopängel av trä. 1763.

Taufstein mit Engel. Holz. 1763 angekauft.
Baptismal font with angel. Wood. Bought 1763.

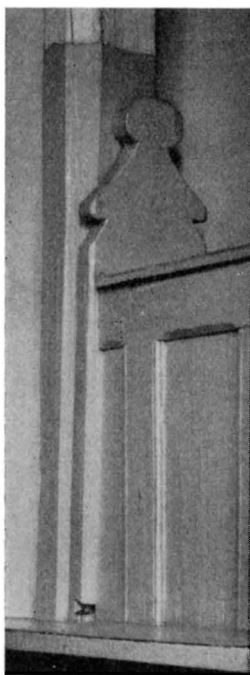

Fig. 291. Hjärtorsberga kyrka. Äldre bänktyp i södra kvarteret under läktaren.

Foto W. Anderson 1915.

Reste vom älteren Gestühl.
Ende des 15. Jhds.
Remnants of older pews.
End of 15th century.

Fig. 292. Hjärtorsberga kyrka. Bänkgavel i norra kvarteret. Efter restaureringen. Foto A. T. A.

Deposiertes Gestühl auf der Nordseite. Mitte des 17. Jhds.
Gable of pew on the northern side. Middle of 17th century.

Kalkduk av ljusbrunt siden med påsydda blad och blommor i vitt och mossgrönt silke. I mitten: Lammet med korsfanan och inskrift: »SI GUDS LAMB SOM BORTTAGER WERLDENS SYNDER B. M. S. I. B. K. ANNO 1779. DEN 9 MAII». B. 42 cm.

Ett par håvar av svart sammet med silverbroderi. Pungens H. 16, Diam. 12, stångens L. 136. — 1662 omtalas en ny mässhake av brunt blommerat flöjel och en gammal, obruklig d:o, 1702 en mässhake av gyllenduk med röda blommor och en gammal altarduk samt 1819 en »utstyrd röd Communionduk med guldspetsar».

KLOCKOR

I stapeln hänga tvenne klockor. Den stora (fig. 299) med inskrift: »DYSSE. KLOCKE. HEFT. PETER. HOLM. GEITEN. LATEN. BI. HANS. TVRMAN. TOM. STRAL. SVNT.¹ ANNO. M. V. L. XXXV.» Överst ett band av slingornament, dessutom reliefer, visande Getsemane, Syndafallet, Madonnan i strålglassen och Korsfästelsen samt inskr. trol. bomärket HT och pilspetsen, Stralsunds vapen. Vidare påsatt runt märke, visande en höna samt otydlig omskrift: (. . .) LVBECEM MONEN. (Monet?). Punkteringen i den stora inskriften utgöres av stämplor, visande bomärken. Öglorna ornerade med skäggiga manshuvuden i relief. H. 96, Diam. 100.

Lilla klockan med inskrift runt övre kanten: »SOLI DEO GLORIA ME FECIT LARS ÖFWERSTRÖM CARLSCRONÆ ANNO 1782». Å ena sidan: »ME FORNAX RENOVAT RAVCAM CAROLI CORONA, UT HIORTZBERGENSES AD SACRA RITE VOCEM. STRALSUNDA ENIXA EST ME SECLIS ANTE. DUOBUS, DEME DUOS ANNOS ET TRIA LUSTRA MODO» (= »Då jag var sprucken

¹ Hans Turman i Stralsund har även gjutit en klocka i Torhamn, se ovan s. 101.

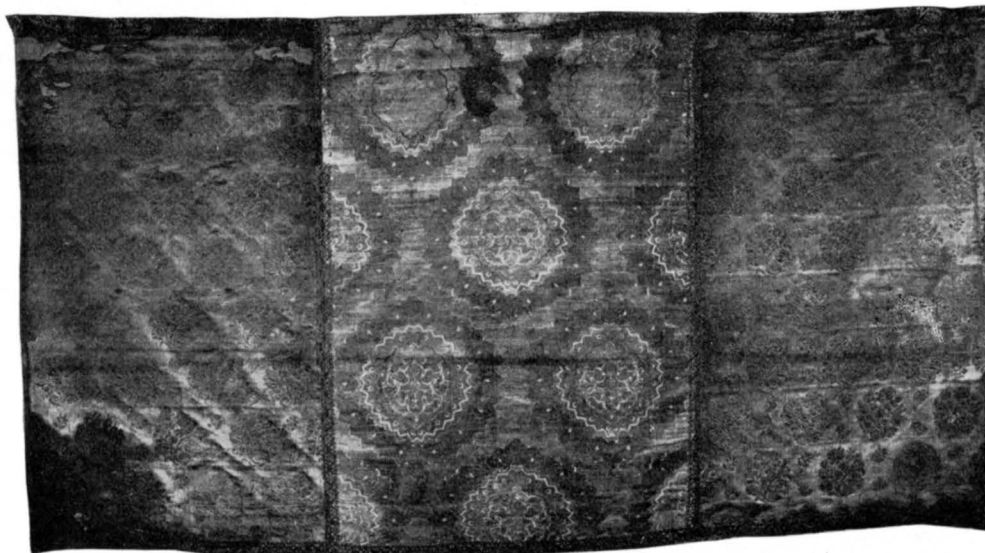

Fig. 293. Hjortsberga kyrka. Antependium av sidenbrokad. Mittstycket från 1500-talet, sidovåderna italienskt arbete fr. 1600-talet. Nu i Statens Historiska Museum.

Antependium aus Brokat. Mittelstück aus dem 16. Jhd; Seitenstücke italienische Arbeit des 17. Jhds.
Antependium of silk brocade. Central piece from 16th century. Side pieces Italian work from 17th century.

Fig. 294. Hjortsberga kyrka. Broderad bokdyna. Mitten av 1800-talet. — Foto Alfr. Edle 1931.

Gesticktes Buchkissen. — Embroidered book cushion.

GRAV-
STENAR

Fig. 295. Hjortsberga kyrka. Prästporträtt.
1600-talet. — Foto Alfr. Edle 1930.

Bildnis eines Pfarrers. 17. Jhd.
Portrait of a rector. 17th cent.

TAVLOR

Porträtt av en präst från 1600-talet (fig. 295), iklädd pipkrage och mössa, stödjande vänstra handen på en bok. Oljemålning (mycket skadad) på trä inom målad ram. I övre kanten inskriften: »IN ADAMIO MORS IN CHRISTO NOBIS VITA ETERNA DATUR» (= i Adam gives oss Döden, i Kristus Evigt Liv), grått skägg, svart dräkt med brunt bräm och vit krage, på boken rött, svart, grått och vitt. Under dessa färger synas spår av äldre samt i svart målade inskrifter. Ramen innerst röd, därpå svart, vit och svart. Under dessa synas spår av förgyllning. 1600-talets förra del. Dep. i Bl. M. H. 101, B. 52.

förnyade mig Carlskronas gjuteri, Stralsund frambragte mig för 2 sekler sedan, om du frändrager 2 år och tre lustrer», d. v. s. klockan är ursprungligen gjuten i Stralsund 1599. Å andra sidan: »ANNO MDCCLXXXII TERTIUS IN SVECOS GUSTAVUS CUM DOMINATUR ET BLEKINGORUM RAIALIM EST SATRAPES; CUMQUE GERIT MITRAM LUNDENSEM CELCIUS; ATQUE SANTESSON PASTOR PRÆPOSITUSQUE LOCI EST», d. v. s. att konungen, landshövdingens och prostens namn uppräknas. H. 79, Diam. 84. — 1662 funnos två klockor samt en »liden haandklocke, som Præsten haaffr i brug oc efter vurdering vil betale».

Utanför ingångsdörren till vapenhuset, i vapenhuset, innanför södra dörren i långhuset samt i koret ligga 14 gravhällar av kalksten från 1700-talet, de flesta med inskriptioner, några med enkla ornament. Bland personnamnen märkas Kronobefallningsman Jonas Israel Tall, d. 1782, Materialförvaltaren Carl Holmströms hustrur Elisabet Tall, d. 1754 och Anna Margareta Wickman, d. 1762, Befallningsman Per Larson Höök, d. 1702.

En av vapenhusets hällar är ursprungligen medeltida och visar (fig. 298) vid kanten en delvis oläslig inskrift i majuskler: »O TERTIO QUARTO: MVS OCTOBRIE HOROVRTUS EST OIO R QVA IOVRA.

På kyrkogården finnas 2 resta gravstenar av kalksten, 1700-talet.

Porträtt av en kvinna (prästens hustru, fig. 296), oljemålning på trä inom ram som ovanstående. Pälsbräm, spetsmanschetter, det spetsbesatta förklädet och huvan äro vita, under den senare skymtar rött. Kring halsen tvenne kedjor i gulrött med nedtill hängande skådepenning, vari äro fästade tvenne löv, på vänstra handens ringfinger tvenne släta ringar. Ramen behandlad som föregående. Av den mycket skadade inskriften är endast läsligt: »UNICA SPES» (= enda hopp). Även på detta porträtt skymtar under den nuvarande färgen spår av äldre målning samt inskr. i svart.

På båda porträttens ramar synas spår av gångjärn, visande att de ursprungligen tjänat ett annat ändamål. Detta framgår också, utom av spåren av äldre målning å porträtten, även av dessas fransidor, vilka visa: å prästporträttet en kvinna i vid kjortel, som i vänstra handen håller en stång med fana, vit, brun och skär i horisontala avdelningar. Konturerna äro svarta, dräkten röd, på huvudet spår av brunt. — Å kvinnoporträttets fransida en skäggig man, sittande på en tronstol. Därunder en vit krans, över figuren svävar en med vita konturer tecknad duva. — Försvunna äro: Porträtt av Karl XI till häst, oljemålning, vilket 1866 ansågs kunna renoveras och t. ex. uppsättas i sockenstugan, jubelårstavlan samt åminnelsetavlorna över Karl XI:s begravning och Narva slag samt 2 K. M:ts Tal inom förgyllda ramar med kronor (tillkomna 1776). Vidare omtalas porträtt av kyrkoherden Hallander och hustru Catharina Trolin (W. 1153).

Korsfästelsen, färglagt kopparstick inom förgylld och svartmålad träram, signerat: »IOH: CHRISTOPH HAFVER SC: EXCUD. AUG. VIND.» H. 59, B. 48.

Kollektskopa av trä, målad i grönt och rött. Inskr.: »HIORTZ BERGA. ANNO 1728 KIORCKIO». H. 10, B. 18, L. 29,5.

Fig. 296. Hjortsberga kyrka. Porträtt av obekant dam, sannolikt hustru till prästen fig. 295. Foto Alfr. Edle 1930.

Bildnis einer Unbekannten, wahrscheinlich der Gemahlin des Pfarrers Fig. 295.

Portrait of an unknown, probably the wife of the rector fig. 295.

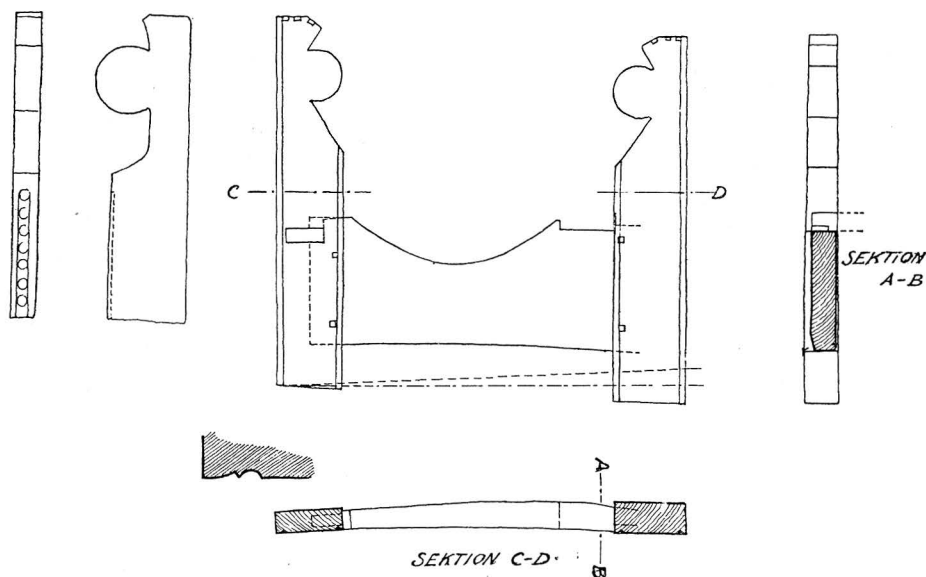
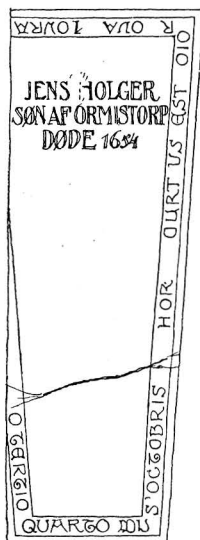

Fig. 297. Hjortsberga kyrka. Rest av äldre bänkanordning. Skala 1:20. — E. Stenfors delin. 1915.
 Reste von älteren Gestühlen. 16. Jhd. Remnants from older pew arrangements. 16th century.

KISTA

Fig. 298. Hjortsberga kyrka. Medeltida gravsten. Skala 1:20. E. Stenfors delin. Mitteralterlicher Grabstein. Mediæval grave stone.

Offerstock av trä, kvadratisk, järnbeslagen, med vidhängande lås. H. 105, B. 21.

Offerstock av trä med järnbeslag, fästad vid en 7 cm tjock planka av nästan liknande form som de nu förlorade gamla bänkgavlarna (fig. 297) och uppsatt i södra bänkkvarteret. Stockens H. 49, plankans H. 82, B. 26. — Inskriftstavla av trä i vinkelform, svartmålad, med knäböjande figur i svart med rött dok framför en i blå dräkt klädd man. Därunder inskrift: »TÄCK GIFVARE ÄLSKAR GUD». Har ursprungligen varit uppsatt vid offerstocken. Dep. i Bl. M. H. 62. — I kyrkans materialbod fanns intill branden 1918 en liknande tavla med nästan förstörd målning. — Av offerstockarna har den ena varit uppe i kyrkan, den andra vid landsvägen utanför.

Kista av trä, rödmålad, med ursprungligen grönmålad järnbeslag och dekorativt anbragta spikhuvuden. H. 65, B. 64, L. 122. — 1662 omtalas en »gammel firrekiste, som kirches klæder, saa oc tællelysene forvaris udi». Den förses med järnbeslag 1729. 1755 köpes en ny kista som uppbygges och repareras därpå åren 1788, 1796, 1798 och 1813.

Sakristian (fig. 271) har bevarat sin inredning från 1700-talet:

gulbrun glaserad kakelugn med smidd järnlucka, väggfasta sittbänkar, bord med svartmålad skiva, länstol med armstöd, samt skåp med smidd nyckelskylt, allt gråmålat och tillkommet 1772 samt målat 1773. — 1722—26 tillkomma tvenne nu förkomna brudstolar och 1778 en ny pliktstock av ek.

SAMMANFATTNING AV HJORTSBERGA KYRKAS KONSTHISTORIA

I. Till en ursprunglig kyrka, som förmodligen var av trä, men om vars utseende intet är bekant, lades under 1100-talet ett brett västtorn av sten utav östskånsk typ. Biskopsstaty av trä, omkr. 1150—60, av utmärkt nordfranskt skulpturarbete.

II. Under 1200-talets förra hälft ersattes träkyrkan av en stenkyrka — den nuvarande — med rektangulärt långhus samt rakt avslutat kor med blott till det inre synlig absid. Öppen takstol i koret.

III. Från 1400-talet äro ett flertal träskulpturer bevarade.

IV. Under 1600-talet tillkomma ny bänkinredning, predikstol och flera inventarier. Under 1700-talet altaruppsats och sakristia (1770).

V. Långhus och kor få ett välvt innertak av trä (1843) och under 1800-talet tillmuras norra långhus- och södra korportalerna.

ZUSAMMENFASSUNG

Die älteste Kirche in Hjortsberga war mutmasslich aus Holz. Von derselben ist nichts bekannt. Im 12. Jhd wurde an derselben im Westen ein breiter Steinturm angebaut, von dessen Grundmauern Spuren gefunden worden sind. Die jetzige turmlose Feldsteinkirche wurde um die Mitte des 13. Jhds erbaut (Grundriss Fig. 257). Die nur nach innen sichtbare Apsis scheint eine Übergangsform zwischen der gewöhnlichen halbrunden Apsis und geradem Chorabschluss zu sein. Wenigstens der Chor hatte offenen Dachstuhl mit interessanten Ornamenten (Fig. 260 und 261) von einer Art, die von anderen Kirchen sowohl in Blekinge als auch in Schonen und Östergötland bekannt ist. In der letzten Periode des Mittelalters wurde eine Vorhalle im Süden und 1770 eine Sakristei an der Nordseite des Chors angebaut.

Unter Inventarien aus dem ältesten Stadium der Kirche ist eine Bischofsstatuette von Holz (Fig. 280 a, b), nordfranzösische Arbeit um 1150/60, zu bemerken. Ein Christusbild von Eichenholz (Fig. 281) dürfte um 1200 angefertigt sein. Von einem spätgotischen Flügelaltar stammen vier hölzerne Statuetten (Fig. 274—277), baltische Arbeit um 1500. Ungefähr gleichzeitig sind die zwei Figuren (Fig. 278 und 279). Beide baltische oder einheimische Arbeiten. Die Kanzel mit ihrer reichen ornamentalen und figuralen Ausschmückung ist wahrscheinlich ein Werk von Åke Truedsson vom Ende des 17. Jhds., 1684 und 1690 gemalt von Chr. de Gelliers (siehe Fig. 283—289). Aus demselben Jahrhundert stammen die Gestühle, von deren gemalten und geschnitten Ornamenten Fig. 292 eine Probe abgibt. Ein älterer Gestühlzierat (Ende des 16. Jhds) ist in Fig. 291 und 297 zu sehen. Eine Antemensale aus derselben Zeit zeigt Fig. 273. Die übrige Einrichtung, wie Orgelempore (Fig. 270) und Altarschmuck (Fig. 271) sind Arbeiten aus dem 18. Jhd, letzterer hergestellt 1745 von dem Bildhauer Sven Segervall. Die grosse Glocke (Fig. 299) wurde von Hans Turman in Stralsund i. J. 1585 gegossen.

SUMMARY

The most ancient church in Hjortsberga was probably of wood. About the same nothing is known. During the 12th century a stone tower with rectangular plan was built westwards,

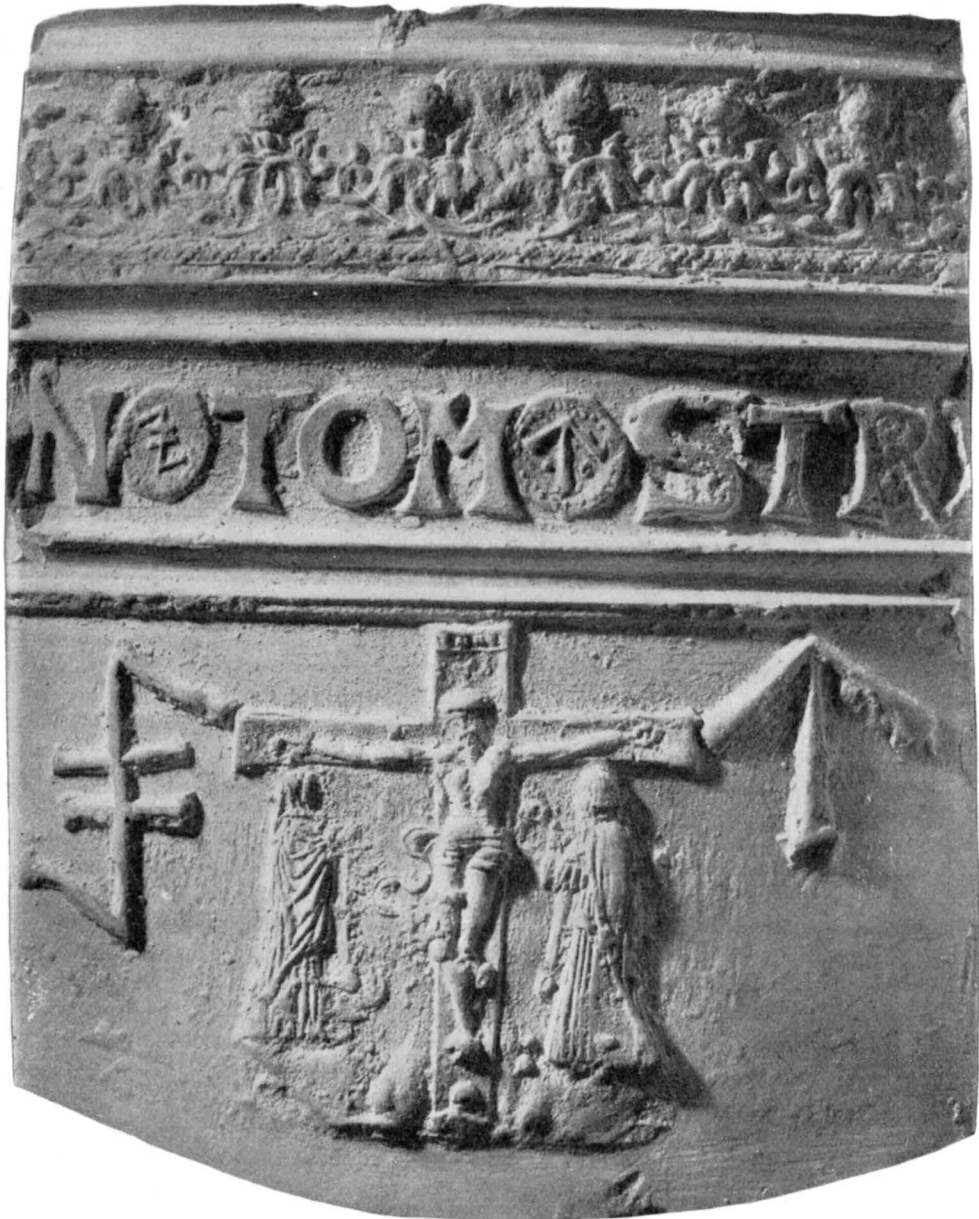

Fig. 299. Hjortsberga kyrka. Detalj av storklockan av Hans Turman 1585. Foto A. T. A.
 Relief an der grossen Glocke. Stralsunder Arbeit von 1585. Nach Gipsabguss.
 Relief on the big bell. Work from Stralsund about 1585. According to plaster-cast.

from which ground walls traces have been found. The existing stone church without tower was erected about the middle of the 13th century (plan fig. 257). The apsis, only visible inwards, seems to be a transition form between the usual half round apsis and the straight choir end. At least the choir had open roof-truss with interesting ornaments (fig. 260 and 261) of a kind known from other church in Blekinge as well as in the provinces Skåne and Östergötland. During the last period of the Middle Age a porch in the north was added and 1772 the sacristy on the northern side of the choir.

Amongst the fittings from the oldest period of the church must be observed a bishop statuett of wood (fig. 280 a, b). Nort French work about 1150/60. A Christ image of oak might have been manufactured about 1200. From an altar screen of late Gothic four wood statuett originate (fig. 274—277) Baltic work about 1500. About simultaneous are the two figures (fig. 278 and 279). Both Baltic or Swedish works. The pulpit with its rich ornamental and figurative adornments is a work from the end of the 17th century, 1684 and 1690, painted by C. de Gelliers see fig. 283—289). From same century come the pews, fig. 292 gives a sample of their painted and engraved adorning. An older pew ornament (end of 16th century) can be seen on fig. 291 and 297. An antemensale from same time is showed in fig. 273. The other fittings, as organ loft (fig. 270) and altar ornament (fig. 271) are works from the 18th century, the latter made 1745 by the sculptor Sven Segervall.

Fig. 300. Hjortsberga kyrka. Krönornament till predikstolen. 1684.

Aufsatz zur Kanzel. 1684.
Crown ornament of the pulpit.

Fig. 301. Edestads kyrka från sydost. Foto W. Anderson 1927.
Aussenansicht von Südosten. — Exterior from the south-east.

EDESTADS KYRKA

BLEKINGE, BLEKINGE LÄN, MEDELSTA HÄRAD, LUNDS STIFT,
MEDELSTADS KONTRAKT

TRYCKTA KÄLLOR: WILLIAM ANDERSON, Den äldre kyrkliga konsten i Blekinge, Lund 1922, s. 23 f, 33, 37 och fig. 24—26, 38, 41, 49. — Kyrkor i Blekinge, i Svenska Turistföreningens Årsskrift 1925, s. 119—136. — ANDERSON, HELGONKULT, s. 13 ff. — KLING, M., s. 16. — SJÖBORG, s. 269.

HANDSKRIVNA KÄLLOR OCH AVBILDNINGSSAMLINGAR: I Bl. M.: 2 blad avb. av klockstapel och sigill av A. AAE 1899. — I B. St.: ritning till orgel och ny läktare, gillade 1874 och 1872.

KYRKANS ARKIVALIER: RÄK. 1662—nu; VIS.-PROT. 1775—till nu; SOCKENST.-PROT. 1808—21 och 1831—nu; KR.-PROT. 1852—nu.

Kyrkan med dess offerkälla, förr en av södra Sveriges berömdaste vallfartsorter, var troligen vigd åt Heliga korset. Ännu under 1500-talet och senare dyrkades här »det heliga korset», varmed torde avses triumfkrucifixet fig. 337. Detta kallades »Kornguden» och fördes på vanligt medeltida sätt i procession kring åkrarna för att främja årsväxten (ANDERSON, HELGONKULT). Tillströmningen av vallfarare och rikligt influtna offer förklarar kyrkans rikedom på medeltida träskulptur. Om kyrkans tillkomst berättas i orten flera sägner såsom att »kyrkan hade sjunkit två steg ned i jorden samt stått före syndafloden», eller att den var byggd på 300-talet. Det fanns inga fler kyrkor i dessa trakter mer än Edestads, varför man red hit ända från Öland för att kristna sina barn». Om offerkällan berättas följande:

Fig. 302. Edestads kyrka. Klockstapel.
Foto A. T. A.

Hölzerner Glockenturm, vielleicht aus dem 16. Jhd.
Belfry of wood, probably from the 16th cent.

»Det var under hednatiden och hungersnöd i landet. En kvinna i Edestad hade ingen mat att ge sin man, som väntades hem, hvarför hon tog sitt barn och kokte. När mannen kom hem var soppan färdig och han fick då se barnafingrarna sticka upp ur kitteln. Han tog då soppan och slog ut den bakom altaret i kyrkan, varvid det uppsprang en källa. Den murades igen och sprang då ånyo upp vid långhusets nordöstra fönster. Återigen blev källan tillmurad, varefter den sprang upp på den nuvarande platsen och blev då murad sådan den nu är». Omkring $\frac{1}{2}$ km söder om kyrkan finnes ytterligare en källa i en tidigare åker kallad »Killyckorna».

På nya kyrkogården stå tvenne tidigare kullfallna, men år 1927 åter uppresta bautastenar.

Av intressanta kulturhistoriska uppgifter i kyrkoräkenskaperna må nämnas att bl. a. 1707 utgives 12 sk. »För Kyrkians Majning och halm om Juletiden».

KYRKOgåRD, BOD OCH KLOCKSTAPEL

Edestads kyrkogård (fig. 303) har numera, efter utvidgningar 1893—94 och 1927 KYRKOgåRD sin största utbredning i öster. Den omgives av häck och trästaket samt i väster av en rest av den gamla gråstensmuren. I söder tvenne par ingångsgrindar av gjutet järn inom stenstolpar. På den västra av dessa inskr: »EDESTAD 1865». — Den gamla inhägnaden utgjordes av en gråstensmur i kallmur. I muren funnos 1665 trenne luckhus av trä (i S, V och N). Av dessa är ett numera använt som vedbod BOD vid den nära intill liggande folkskolan; ett annat till kyrkans bod. Denna, uppsatt

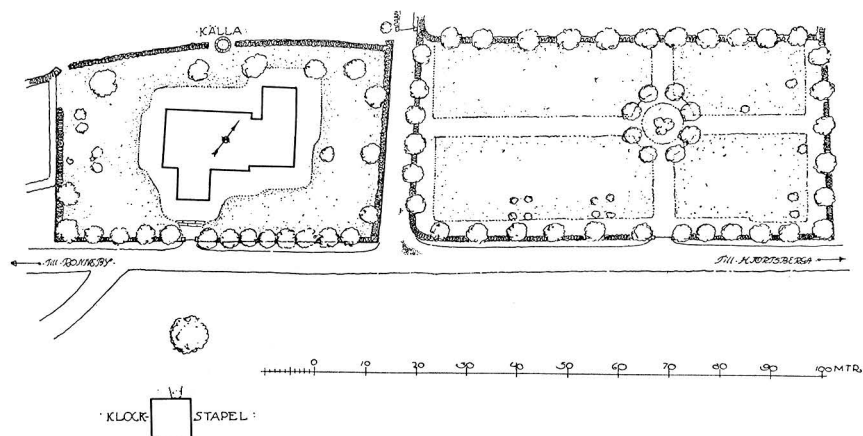

Fig. 303. Edestads kyrka. Situationsplan. — N. Grafström delin. 1920.
Lageplan. — Plan of situation.

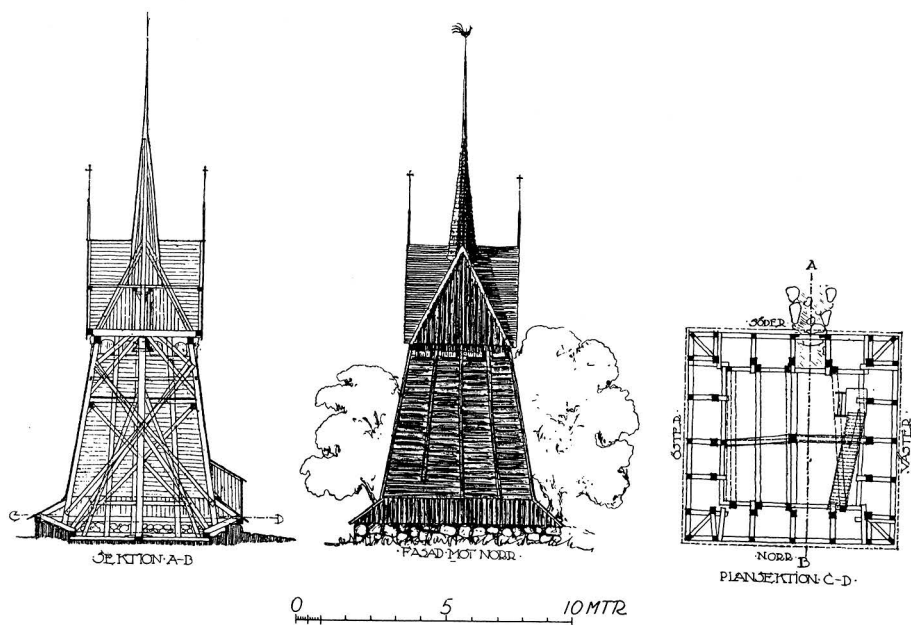

Fig. 304. Edestads kyrka. Snitt, fasad och plan av klockstapeln.
N. Grafström delin. 1920.

Schnitt, Fassade und Grundriss des Glockenturms. — Section, facade and plan of the belfry.

1899 öster om den utvidgade kyrkogården, är av trä, rödfärgad, med vita fönsterkarmar, tjärad dörr och papptak.

På en backe söder om kyrkogården står klockstapelKLOCKSTA-
PELn (fig. 302 o. 304), byggd i skiftesverk av ek, rödfärgad och tjärad, mittspiran har nederst fyra utskjutande prydnadsarmar, »drakar», av vilka 1915 endast en återstod (jfr Nättraby porthus, s. 187). På gavelröstena ornerade vindskivor, av vilka de södra nedtill sluta i gapande drak-huvuden: på östra röstet i trärelief en otydlig inskrift, som författaren 1915 läste: »1511». Tecknen kunna även läsas som rester av initialer, (t. ex. A H B L (?), möj-ligen från reparationen 1665. Enligt räkning reparerades stapeln grundligt 1665, och sedan ha under tidernas lopp företagits en del reparationer, t. ex. 1707, då av det gamla timret uppbyggdes ett stall »att brukas till probstens och sockenmännens hästar». Huvudformen och flera detaljer ha emellertid bibehållits. 1924 reparerades stapeln på nytt och tjärades och stenfoten putsades med cement (!). Tre av stommens strävor samt en del av spiran och alla dess drakar äro nya. Samtidigt ändrades ringsättet och klockorna hängdes i en svängel på kullager.

Utänför häcken på kyrkans norra sida en offerkälla vid vars botten funnos OFFERKÄLLA 1911 fyra nu (1924) försvunna, murade nischer, i vilka då voro inställda blom-

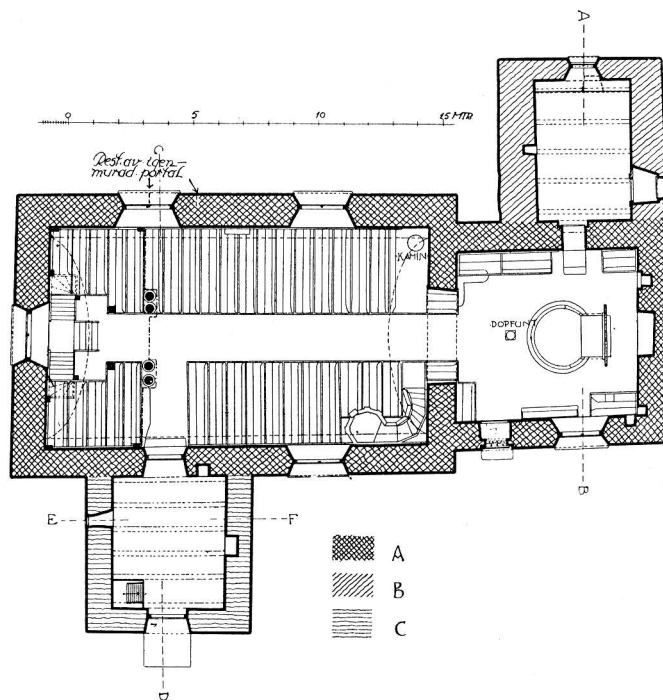

Fig. 305. Edestads kyrka. Plan. — N. Grafström delin. 1920.
Grundriss. — Plan.

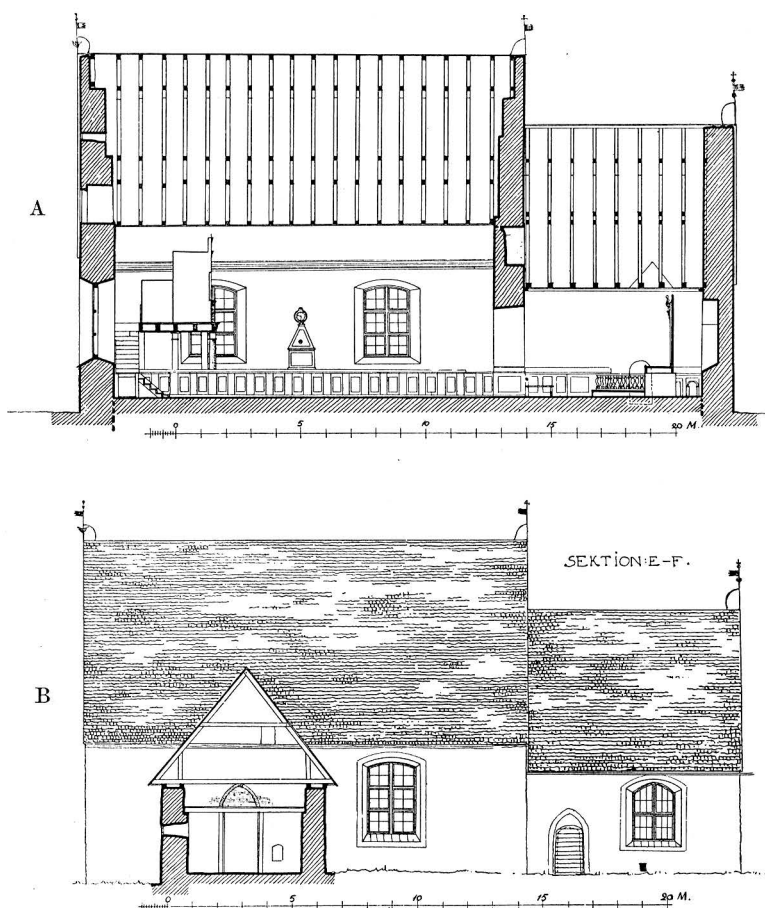

Fig. 306. Edestads kyrka. A. Längdsnitt mot norr; B. Kyrkans sydfasad med sektion av vapenhuset.

A. Längsschnitt gegen Norden. B. Südfassade der Kirche mit Querschnitt der Vorhalle.
A. Longitudinal section towards the north. B. South facade of the church with cross section of the porch.

stervaser av glaserat lergods. Källan försågs 1924 med nytt trätak. Här har bedrivits en livlig offerkult ända in i senare tider, fastän ett visitationsprotokoll från 1775 omtalar, att offrandet vid källan då hade upphört¹.

KYRKBYGGNADEN

är av den vanliga senmedeltida plantypen med rakslutet kor och tillagda vapenhus samt sakristia, allt av gråsten med något tegel, utvändigt spritputsad med släta hörnband och

¹ Jfr ANDERSON, HELGONKULT.

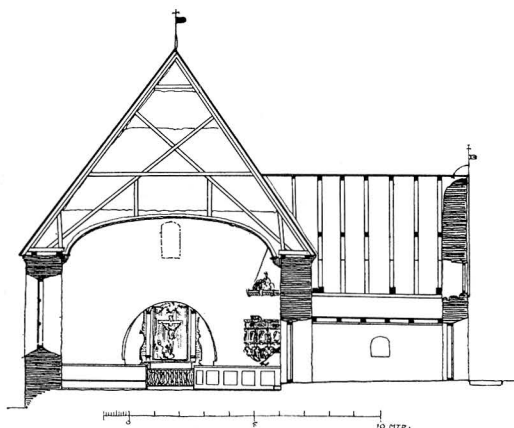

Fig. 307. Edestads kyrka. Tvärsektion mot öster. — N. Grafström delin. 1920.
Querschnitt gegen Osten.
Cross-section towards the east.

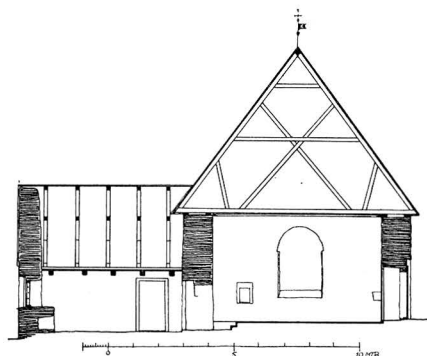

Fig. 308. Edestads kyrka. Tvärsektion mot väster. — N. Grafström delin. 1920.
Querschnitt gegen Westen.
Cross section towards the west.

omfattningar. På långhuset en taklist av putsat tegel (format 28—29 × 13 × 8—8,5). Från vapenhusvinden visar det sig, att långhusfasaden i äldre tid täckts av slät puts, men att tegellisten troligen framträtt i sin egen materialfärg (liksom ock portalens omfattning). Över sakristivinden synes en väl bibehållen del av korets nordfasad, med vit, slät puts, vilken under taksägget är dekorerad med en triangelfris (fig. 309). Mönstrets diagonaler äro ristade i putsen och de på avb. mörka trianglarna äro röda. Ingen sockel har iakttagits. Kanske döljes en dylik under kyrkogårdens påfyllning? — Yttertaket är belagt med tjärade ekspån, utom å sakristian som är tegeltäckt. Korets spån äro 45 L, 14 B. På åtminstone någon del av kyrkan har munktegel funnits. Två dylika äro nämligen tillvaratagna, nu i Bl. M., L. 46, B. överst 9, nerderst 13. 1665 var kyrkan överallt täckt med spån.

På långhusets tvenne gavelhörn väderflöjlar av järn med inskrift »1825»; på korets östra gavelhörn en dito med inskrift: »ANO 1718 MKB» samt på vapenhuset en med liknande utstyrsel och inskrift; nyligen (före 1915) uppsatt och kopierande den förra (!)

Fönstren äro stickbågiga med gråmålade träkarmar, blyspröjsar och grönaktiga glas. I solbänkarna svartmålade järnplåt (från 1853) utom vid sakristian, vars fönster ha gråmålade träluckor med järnöverslag samt fönstergaller. I vapenhusets södra röste ett litet rektangulärt fönster med träkarm, blyspröjsar, grönaktiga rutfönster och tvenne järnribbor. I långhusets västra röste överst en liten rektangulär vindsglugg; därunder

Fig. 309. Edestads kyrka. Målad dekore-ring på kormurens yttersida, synlig från sakristians vind. Skala 1:20.
J. Roosval delin. 1931.

Gemalter Fries an der Nordfassade des Chores, vom Oberboden der Sakristei sichtbar.
Painted frieze on the northern facade of the choir visible from the garret of the sacristy.

FÖNSTER

ett utvändigt rundtäckt fönster av samma material som vapenhusfönstret. Från vinden visar det sig att gluggen har rak överliggare av granit med tegelomfattning vid dageröppningen. Det har invändigt kunnat avstängas med en lucka och bom, ty i smygen finnes ett bomhål i vardera norra och södra muren och i den sistnämnda kvarsitter ännu en del av träbommen. 1665 hade kyrkan följande fönster: »it lidet i Sachristiet, it stort i Sanghuset Synden til, jt Synden til ved Predichestolen, jt norden til derimod er it stort Vestentil paa Gaulen». 1748 upptages fönstret

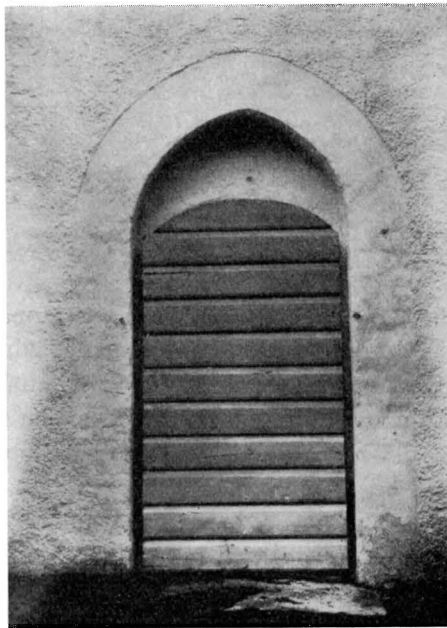

Fig. 310. Edestads kyrka. Korets sydportal.
Foto W. Anderson 1915.

Südportal des Chores. — Southern port of the choir.

vid predikstolen, 1763 vidgas det södra korfönstret, 1852 upptagas två fönster i norr och det gamla utvidgas, varjämte den »gamla fönstergluggen» i söder utvidgas. — Enligt SJÖBORG fanns på ett fönster inbränt ett krucifix. Nu förkommet.

INGÅNGAR

Ingångarna: till vapenhuset en stickbågig ingång med tvådelad dörr, målad i ekfärg. Härifrån leder till långhuset en liknande ingång, vilken ursprungligen varit spetsbågig med tegelomfattning (bågen synlig från vapenhusvinden fig. 306). De två ursprungliga dörrarna ligga nu (1930) på vapenhusvinden. Den mindre har troligen suttit inne i vapenhuset, den större har varit kyrkans egentliga ytterdörr (d. v. s. vapenhusets). Den är invändigt försedd med en järnbeslagen offerstock, vilket står i

Fig. 311. Edestads kyrka. Interiör mot öster. — Foto J. Roosval 1915.
Innenansicht gegen Osten mit der Kanzel. — The interior looking east with the pulpit.

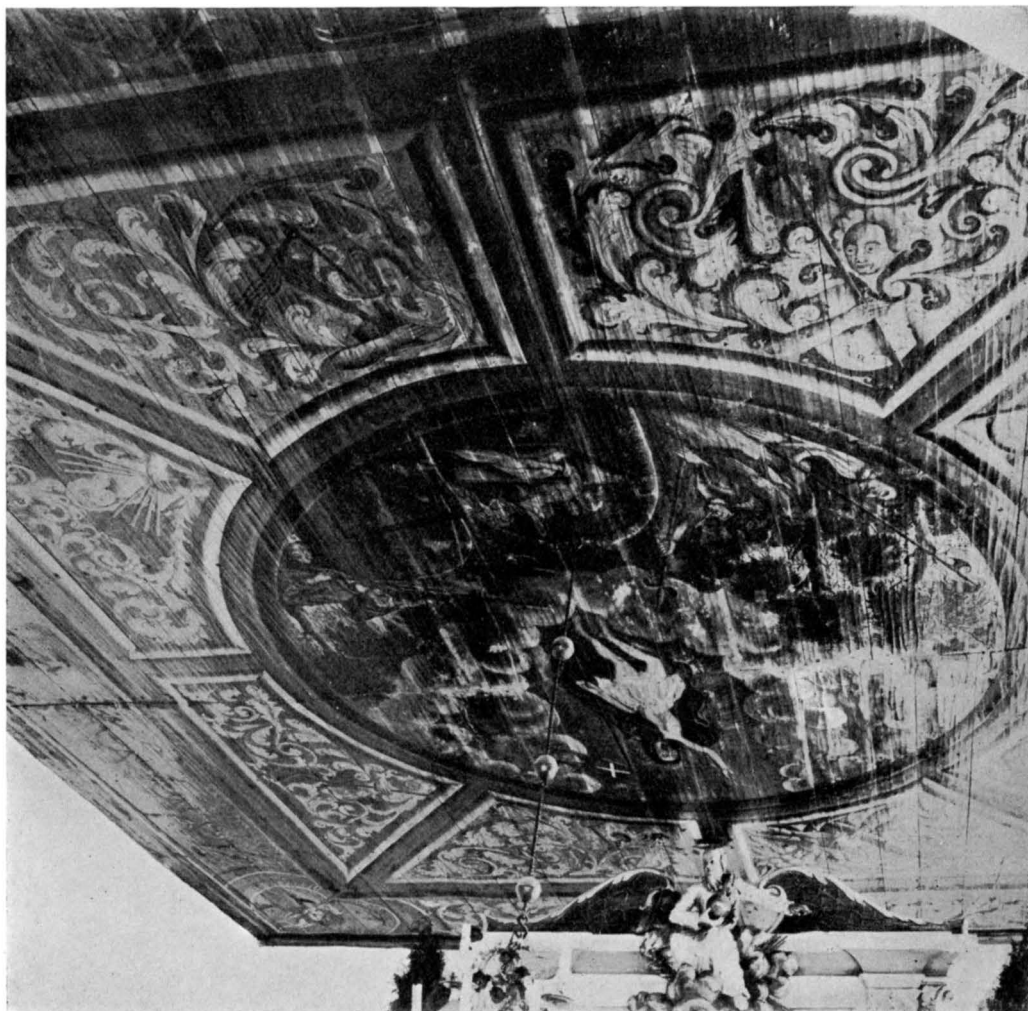

Fig. 312. Edestads kyrka. Kortaket med målningar av Lundberg 1730. — Foto Alfr. Edle 1930.
Die Chordecke mit Malereien von 1730. — The roof of the choir painted 1730.

förbindelse med offerkällan, »for hvis skyld paa kirchedörren er en Bloch med tre laase for, i hvilchen gifvis Penge, som indføres i kirchestolen till Blockepenge» (INV. 1665).

I korets södra mur en vitputsad tegelportal (fig. 310). Nischen innanför ytterdörren har på 1800-talet blivit avstängd med en inre dörr och bildar ett vindfång, vilket som tak har en märklig korstecknad gravhäll (jfr s. 312). Sakristian har åt öster en gammal ytterdörr. Dessutom synes å långhusets norra vägg en igenmurad portal. När putsen var bortfallen observerades, att den haft tegelomfattning. Den igenmurades 1675 (RÄK.).

Invändigt äro murarna slätputsade. I långhuset segmentvalv av vitputsat trä från 1852, i koret ett platt trätak, spikat på bjälkarnas undersidor. Å detta målning: i mitten inom en cirkel Kristus med korsfanan, i fälten omkring symboliska figurer och ytterst akantusmotiv (fig. 312). I hörnen änglar, blåsande i basuner. I väster inskrift: »DENA: PANELNING OCH: MÅLNING: ÄR: BESTÄLT: UT: AF: ÄRWÖRDIGE OCH WELÄRDE: HERR: MAGIS: TEREN: OCH: PASTOR: GUSTAF: ADOLPH: FULT: CHRISTI: BORD: ANO 1730:».

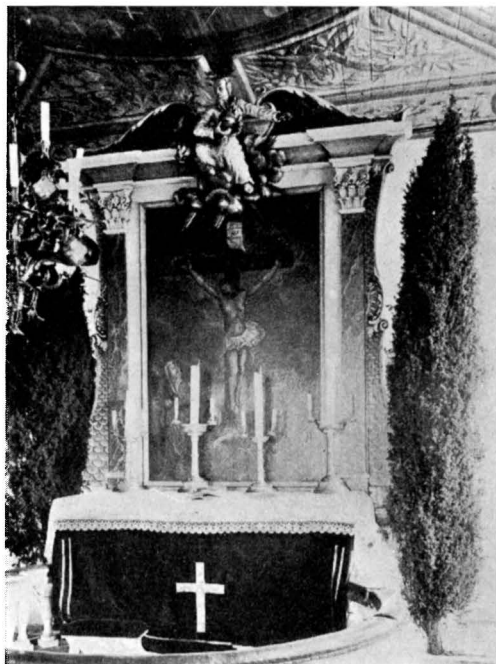

Fig. 313. Edestads kyrka. Altaruppsats från 1763. — Foto Alfr. Edle 1930.

Altaraufsatz mit Gemälde von I. I. Linnell 1763.
Altarpiece with painting by I. I. Linnell 1763.

1729 omtalas »nya panelningen» i koret och 1730 »Målaren Lundberg för nya panelningens öfverstråkande med oljefärg i Cortaket bekommit» 60 dlr. smt (RÄK). Några spår av valv äro icke iakttagna, men de medeltida takstolarna i koret äro helt bevarade och deras vårdade utförande tyder på att de varit synliga nedifrån kyrkan. De äro nämligen av samma typ som i Hjortsberga långhus, med åsen fasad mellan takstolarna och i mitten av varje dylik fasning tvenne kuber sparade i »diamant»-form. Också Edestads långhus har samma ålderdomliga takstolstyp, dock grövre arbetad än korets och utan dekorativ snidning av åsbjälken. Skurna märken i sparrarna synas gjorda för att fixera takstolarnas inbördes ordning, då de sattes upp.

Fig. 314. Edestads kyrka. Johannes och kvinnorna under korset, vänstra delen av corpus i ett altarskåp. Slutet av 1400-talet. Foto Alfr. Edle 1931.

Johannes und die beiden Marien unter dem Kreuze. Linke Hälfte des Corpus eines Flügelaltars. Ende des 15. Jhds.
St. John and the both Marien under the cross. The left half of the corpus in an altar screen. End of 15th century.

Här torde det ursprungliga innertaket varit spikat på tvärbjälkarnas undersidor. Dessa bjälkar avsågades 1852. »Himlingen udaf bielcher og bredder» omtalas 1665.

Från korvinden observeras i det östra långhusröstet en med sten igenfylld rundbågig

Fig. 315. Edestads kyrka. Hövitsmannen och krigsknektarna under korset. Högra delen av corpus i altarskåpet.
Foto Alfr. Edle 1931.

Der Hauptmann und die Kriegsknechte unter dem Kreuze. Rechte Hälfte des Corpus des Flügelaltars. (Vgl. Fig. 314.)
The Centurion and the soldiers under the cross. The right half of the corpus in the altar screen. (Comp. fig. 314.)

öppning med omfattning av tegel och gråsten (H. c. 150, B. c. 80 cm). Den sitter under nuvarande långhusvalvet och kan från långhuset svagt skönjas å putsen över triumfbågen. Genom denna öppning kunde man medels stege från koret gå upp till långhusets vind.

Fig. 316. Edestads kyrka. Detalj av fig. 315. — Foto Alfr. Edle 1931.
Vergrösserter Ausschnitt der Fig. 315. — Enlarged detail of fig. 315.

TRIUMFBÅGE Triumfbågen är bred samt har vid bänkarnas övre del en smal anfangslist. Bågen blev restaurerad 1778, då det heter »Hwalfvet af gammal mursten och gråsten förlagt, måtte såsom nedsunkit och ojämnt rifwas och uphöjas.»

I korets östra vägg en stor, rundbågig nisch med anfangsavsats, säkert ett igenmurat fönster. Norr om denna på samma vägg tre grova, delvis överputsade järnhakar, väl för nummertavla. Därunder en rektangulär nisch med murhorn och vars botten är träbeklädd. Dessutom i sydväst tvenne mindre nischer på var sin sida om hörnet. I norra muren en rundbågig ingång till sakristian. Öster i smygen ett litet hål (för bom?). Vitmålad 1700-tals dörr med beslag och ring av järn.

GOLV

Golvet av bräder. I koret under det nuvarande trägolvet ligga flisor av kalk- och gråsten. 1665 var golvet »mestendeel offuer alt lagt med muursten». 1778 synes man ha inlagt trägolv, ty då »muras pelare under balckar, hwarpå bråde golfwet hwilar». Slutligen 1853 lägges nytt brädgolv i långhus och kor, 6 tum högre än det gamla. Dessa golvhöjningar motsvaras av förut nämnda ändringar i högre belägna delar. 1778 års golvhöjning motsvarar bågens höjning 1778 och 1853 års golvhöjning motsvarar den höjning som d. å. skedde med taket då dess mittparti buktades uppåt.

Fig. 317 och 318. Edestads kyrka. Änglar från altarskåpets korsfästelsegrupp.
Foto Alfr. Edle 1931.

Blutsammelnde Engel von der Kreuzigungsgruppe des Flügelaltars. (Vgl. Fig. 314.) — Angels from the Crucifixion group of the altar screen. (Comp. fig. 314.)

Den typ av byggnad vi sålunda funnit, med blandning av rund- och spetsbågar i muröppningarna och med tegel använt i dekorativt syfte, tillhör övergångsstilen — omkr. 1220—60. Man jämföre Träkumla kor, Tingstäde torn, Hangvar kor, Stenkumla torn, Fardhems torn på Gotland, Lösen (sid. 120), Rinkaby och Nymö i Villands h:d, Skåne samt Ronneby södra korsarm och kor, där de 1930 framtagna rund- och spetsbågiga tegelportalerna ursprunglingen stått i sin naturliga röda färg lysande mot de vitputsade, glättade murarna. Det är visserligen egendomligt, att en så gammal form som den öppna takstolen bibehålles långt in på 1200-talet, men vi ha andra exempel från svenska landskyrkor, som visa att denna luftiga takform icke innebar något motbudande för dåtiden (jfr SVERIGES KYRKOR, UPLAND, Åkers skeppslag, Riala).

Säkert har den ungotiska kyrkan haft föregångare. Härpå tyda både gravhällen fig. 347 och krucifixet fig. 334, och troligen var denna av trä.

Ovisst när, men troligen under medeltiden tillbyggdes en sakristia vid korets norra mur. Den omtalas tidigast 1665 och då som »hualt inden i oc formalet». 1781 ombygges »den till undergång lutande sakristian af gråsten» (Inskrift: S I S 1781

SAKRISTIA

Fig. 319. Edestads kyrka. Den korsfäste Kristus från altarskåpets corpus.

Foto Alfr. Edle 1930.

Der Gekreuzigte. Vom Corpus des Flügelaltars.
The Crucified one. From the corpus of the altar screen.

Fig. 320. Edestads kyrka. Madonna med barnet. Trästatyett, sannolikt från en av altarskåpets flyglar. — Foto Alfr. Edle 1931.

Madonna mit dem Kinde, wahrscheinlich von einem der Altarflügel.
Madonna with child, probably from the wings of the altar-piece.

i ankarjärn å norra gaveln). Invändigt äro murarna slätputsade och oljemålade. Golvet och taket av grova, breda ekplankor. I väster och norr finnas nischer. I öster en gråmålad dörr till ett vindfång. I dettas smyggar hål för en bom, som invändigt förstärker ytterdörren.

VAPENHUS

Möjligen tillbyggdes redan under medeltiden vid långhusets sydvästra del ett vapen-

Fig. 321. Edestads kyrka. St. Olof, trästatyett, sannolikt från en av altarskåpets flyglar.

Foto Alfr. Edle 1931.

Der heilige Olof, Flügelbild des Schnitzaltars.
St. Olaf from the wings of the altar screen.

Fig. 322. Edestads kyrka. S:t Görän och draken. Trästatyett, tillhörande en av altarskåpets flyglar.

Foto Alfr. Edle 1931.

S:t Georg, Holzstatuette von einem der Flügel des Schnitzaltars.
St. Georg. Wooden statuette from one of the altar screen wings.

Fig. 323. Edestads kyrka. Aposteln Andreas. Trästatyett, antagligen från en av altarskåpets flyglar. — Foto Alfr. Edle 1931.

S: Andreas. Holzstatuette eines der Flügel des Schnitzaltars. Die Figur ist aus einem Stück hergestellt, auch das Kreuz.
St. Andrew. Wooden statuette from one of the altar screen wings. The figure is made out of one piece, also the cross.

hus, tidigast omtalat 1665. Invändigt äro murarna vitputsade. Innertak av trä, spikat på synliga, vitmenade bjälkar. Golvet av furu. I sydväst en avplankning av trä, bildande en liten redskapsbod, varifrån en stege leder upp till loftet. I boden äro murarna oputsade. I fogarnas puts sitta skärvor av munktegel; i väster ett litet runt,

UPPVÄRM-
NING

ALTARE

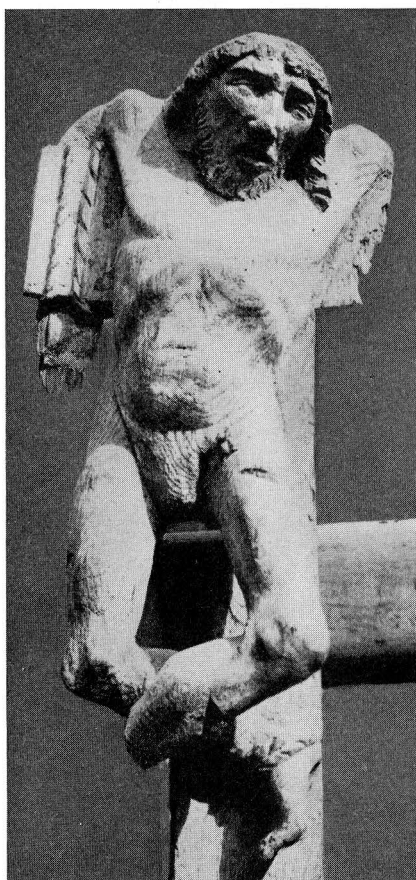
ALTAR-
SKÅP

Fig. 324. Edestads kyrka. Den botfärdige rövaren, trästatyett från altarskåpets corpus. — Foto Alfr. Edle 1931.

Der reuige Schächer der Kreuzigungsgruppe
des Schnitzaltars.
The repentant robber from the Crucifixion
group of the altar-piece.

utifrån osynligt hål. Vapenhuset har i väster ett litet kvadratisk fönster med träram. I norr t. höger om dörren en rundtäckt nisch nära golvet; i östra muren en liknande (gammal altarplats?) (fig. 307).

Kyrkan uppvärms av en i långhusets nord-östra hörn stående järnkamin, sakristian av en dylik.

INREDNING OCH LÖSA INVENTARIER

Det fritt stående, murade och vitputsade altaret, vilket ovanför är träbeklätt, är troligen icke ursprungligt, ty 1665 omtalas det »opmurat ved kirchegaulen». Marmorerad altarring med svarvade, gråmålade dockor från 1852. Altarprydnaden (fig. 313) utgöres av en skulpterad furuomramning i rokoko med (icke ursprunglig) målning och förgyllning kring en på duk målad framställning i olja av Korsfästelsen. Under denna ett fält med inskrift, att arbetet utfördes 1763 av I. I. Linnell. — Den gamla altarprydnaden, vilken 1665 omtalas såsom »en gammel dog kiön altertafle», utgjordes av ett medeltida altarskåp. Det torde ha bestått av corpus med två flyglar (flyglarnas ramar ligga nu på vapenhusvinden, H. 197 cm, B. 90 cm, Djup 13 cm).

Av skulpturerna är större delen bevarad, dep. i Bl. M. I corpus ha suttit följande, nu som lösa bilder eller reliefer bevarade delar (fig. 314—325): 1) Kristus på korset; H. 57, armar saknas.

2) o. 3) De två rövarna, vardera skuren i ett stycke med sitt kors; H. 56 o. 75.
4) o. 5). Två änglar, som i kalkar, vilka nu äro förlorade, mottagit Kristi blod; H. 30.
6) Vänstra hälften av folkscenen på Golgata, med Maria, stödd av Johannes, samt bl. a. Maria Magdalena, som kastande huvudet bakåt blickar upp mot korset, och den blinde Longinus, vilken understödd av en soldat riktar lansen mot Kristi sida; H. 86 B. 57.
7) Högra motsvarande hälft, vari en soldat med isopstången, Centurionen som vittnar, en man som skriver skylten till korset och två knektar, som draga lott om Kristi kläder; dessutom fyra åskådare, bland

vilka den hånfullt skrattande överst till höger är utförd med särdeles kraftig skildringskonst. I flyglarna ha troligen ursprungligen funnits 12 bilder, av vilka följande 7 äro bevarade: 1) Madonna med barnet på vänstra armen, samtliga extremiteter skadade; H. 59. 2) S. Petrus, med liten hårlock mitt fram på den kala pannan; h. hand, som väl hållit en nyckel, saknas; H. 60. 3) S. Andreas; märk att allt, även det smäckra Andreas-korset, är skuret i ett eckblock; H. 59. 4) S. Bartolomeus, en skäggig apostel med väske-formad bok och kniv; H. 57. 5) Skägglös konung, troligen S. Knut; H. 59. 6) Skäggig konung, troligen S. Olof, trampande på en drake; h. arm, v. fot samt större delen av draken saknas; här som i flera andra bilder ytterst djärva underskärningar; H. 60 7) S. Göran på draken; armarna saknas; den h. armen har varit upplyftad till svärdsving, den v. har förmodligen hållit en sköld instucken i drakens gap; H. 58. — All skulptur är utförd i tunna, baktill urholkade eckblock, med skarpskurna veckryggar, med ansikten i långt driven naturalistisk uppfattning. Av polykromin några få spår i rött och guld. Baltiskt-nordiskt, kanske danskt eller slesvigskt arbete från 1500-talets början.

Fyra altarskåpsfigurer (fig. 329—332), som traditionellt i Blekinge museum sammanförts med ovanstående, tillhöra en annan tid och konstnär. 1) S. Maria Magdalena med fritt hängande hår och tvåhornad huvudbonad; v. arm och h. underarm saknas; H. 60. 2) S. Elisabet, med dryckeskanna i v. hand; h. underarm och ansiktets övre del saknas; framskjutet fot med rundad sko; H. 59. 3) S. Barbara (?) med torn (skall kanske framställa en kyrka, då benämningen S. Barbara vore oriktig); ansikte saknas; H. 58. 4) S. Birgitta med bok och bläckhorn; h. underarm saknas; H. 60. Dessa fyra äro arbetade i en mera lugn stil än de oroliga skulpturerna, som nyss beskrivits. De bilda fylligare block, vecken äro bredare och enhetligare i riktningen. De erinra om mästare Stenrat's stil, som var verksam i Lübeck 1455—1484.¹

¹ Jfr HENRIK CORNELL, Några nya dokument till 1400-talets konsthandel. Konsthistoriska Sällskapets Publikation 1916. — W. PAATZ i Nordelbingen. Bd. 7, s. 57 ff.

Fig. 325. Edestads kyrka. Den obotfärdige rövaren, trästatyett från altarskåpets corpus. — Foto Alfr. Edle 1931.
Der unbussfertige Schächer der Kreuzigungsgruppe des Schnitzaltars.
The impenitent robber from the Crucifixion group of the altar screen.

Fig. 326. Edestads kyrka. Aposteln Bartolomeus, trästatyett från altarskåpets flygel.

Foto Alfr. Edle 1931.

St. Bartholomäus, Holzstatuette von einem der Flügel des Schnitzaltars.

St. Bartholomew. Wooden statuett from one of the altar screen wings.

Fig. 327. Edestads kyrka. Helig konung, antagl. St. Knut, flygelstatyett från altarskåpet.

Foto Alfr. Edle 1931.

Heiliger König (St. Knut?), Holzstatuette von einem der Flügel des Schnitzaltars.

Holy king (St. Canute). Wooden statuett from one of the altar screen wings.

Fig. 328. Edestads kyrka. Aposteln Petrus från en av altarskåpets flyglar.

Foto Alfr. Edle 1931.

St. Petrus, Holzstatuette von einem der Altarschreinflügel.

St. Peter. Wooden statuett from one of the altar screen wings.

Dessa bilder torde ha utgjort delar av ett altarskåp från denna tid. Då deras mått och antal möjliggör deras samverkan med förut beskrivna, är det tänkbart, att de tillsammans med dessa utfyllt två flygeldörrars ramverk. Endast en figur skulle då saknas. Kanske, i så fall samverkningen vore ett resultat av en 1600-tals restaurering; kanske,

Fig. 329. Edestads kyrka.
Maria Magdalena. Trästatyett från ett altarskåp omkring 1455—84.

Foto Alfr. Edle 1931.

Maria Magdalena, Holzstatuette von einem Schnitzaltar.
Um 1455—84.

Maria Magdalen. Wooden statuett from an altar screen.
About 1455—84.

Fig. 330. Edestads kyrka.
Den heliga Birgitta. Trästatyett från ett altarskåp omkr. 1455—84.

Foto Alfr. Edle 1931.

S. Brigitta von Vadstena. Holzstatuette von einem Schnitzaltar.
Um 1455—84.

St. Brigitta from Vadstena.
Wooden statuett from an altar screen.
About 1455—84.

Fig. 331. Edestads kyrka.
Den heliga Elisabet. Trästatyett från ett altarskåp omkr. 1455—84.

Foto Alfr. Edle 1931.

Die heilige Elisabeth von einem Schnitzaltar.
Um 1455—84.

St. Elizabeth from an altar screen.
About 1455—84.

att man vid beställning av det nya altarskåpet i början av 1500-talet låtit infoga bilder ur ett äldre altarskåp?

Helgonskåp av furu (fig. 340) med ekbild av en biskop; av skåpet är nu endast dorsalen, vänstra sidodörren samt något av taket kvar med framgavel i form av en

Fig. 332. Edestads kyrka. Kvinnligt helgon (S. Barbara?) från altarskåp omkr. 1455—84.

Foto Alfr. Edle 1931.

Eine heilige (S. Barbara?). Holzstatuette von einem Schnitzaltar. Um 1455—84.

A saint (Barbara). Wooden statuette from a sculptured altar screen. About 1455—84.

Fig. 333. Edestads kyrka. Madonna med barnet. Lübeckiskt arbete från 1400-talet senare fjärdedel. — Foto Alfr. Edle 1931.

Madonna mit dem Kinde. Holz. Lübecker Arbeit aus dem letzten Viertel des 15. Jhds. Madonna with child. Wood. Lübeck work from the last quarter of the 15th century.

klöverbladsbåge. Sidodörren är invändigt arkitektoniskt indelad i tvenne våningar med klöverbladsbågar med spår av förstörda figurmålningar. Dorsalen har ett inristat ruttmönster samt gloria. Polykromeringen är delvis mycket skadad. Skåpet i rött, brunt, blått och grönt. Förgylld gloria och mässhake med ljusblått foder. Vit dal-

Fig. 334. Edestads kyrka. Kristusbild från ett krucifix. Slutet av 1100-talet. Foto Alfr. Edle 1931.

Krucifixus, Holzskulptur. Ende des 12. Jhds. Crucifix. Wooden sculpture. End of 12th century.

Fig. 335. Edestads kyrka. Kristusbild från ett krucifix. Träskulptur i Henning von der Heides art. Senare hälften av 1400-talet. Foto Alfr. Edle 1931.

Der Gekreuzigte. Holzskulptur in der Art Hennings von der Heide. Letzte Hälfte des 15. Jhds. The Crucified one. Wooden sculpture. In the manner of Henning von der Heide. Late 15th century.

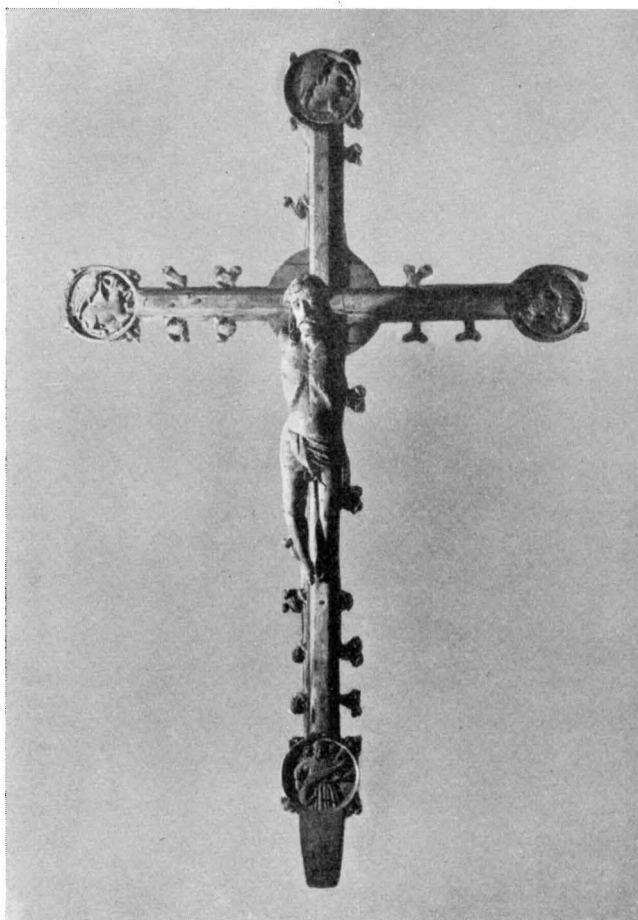

Fig. 336. Edestads kyrka. Samma Kristusbild som föreg., monterad på (antagl.) tillhörande kors. Blekinge Museum. Foto Alfr. Edle 1931.

Der Gekreuzigte, Fig. 335, an dem (wahrscheinlich) dazugehörigen Kreuze montiert.
The Crucified one, fig. 335, mounted on the cross (probably) belonging to same.

matika med nedtill en bård av blå och röda ränder. Grön underklädnad med förgylld bård. Röd stol. Omkring 1250. Dep. i Bl. M. under nr 1246. H. 146.

Madonna, sittande (fig. 338). Marias och barnets huvuden borta. Mycket skadad bild, all polykromi borta. Tillhör övergångsstilen 1220—60 och kan jämföras med en madonna från Hörsne på Gotland.¹ Dep. i Bl. M. under nr 1259. H. 68.

Madonna, stående (fig. 333). Madonnan är iklädd krona och bär på sin högra

² J. ROOSVAL. Medeltida skulptur i Gotlands Fornsal, Pl. XXX.

Fig. 337. Edestads kyrka. Kristusbild från ett krucifix. Antagl.
gotländskt arbete från förra hälften av 1300 talet.
Foto Alfr. Edle 1931.

Der Gekreuzigte. Holzskulptur aus der ersten Hälfte des 14. Jhds.
Wahrscheinlich gotländische Arbeit.
The Crucified one. Wooden sculpture from the first half of 14th century.
Probably work from Gothland.

arm det nakna Jesusbarnet, vilket i sin högra hand håller en fågel. Bilden något skadad, all polykromi borta. Framstående baltiskt arbete från 1400-talets sista fjärdedel i lybsk, om Hermann Rodes madonnor erinrande stil. Dep. i Bl. M. under nr 1576. H. 66.

Madonna, sittande (fig. 339) med barnet på sin vänstra arm. Underdräkten röd med svarta blommor, manteln guld med blått foder, på tronen brunt och blått. Trol. inhemskt arbete 1400-talets slut. Dep. i Bl. M. under nr 1247. H. 81.

Fig. 338. Edestads kyrka. Madonna med barnet.
Möjligen gotländskt arbete från tiden 1220 à 1260.
Blekinge Museum. — Foto Alfr. Edle 1931.

Madonna mit dem Kinde, Holzskulptur um 1220 bis 1260.
Wahrscheinlich gotländische Arbeit.
Madonna with child. Wood sculpture from 1220 to 1260.
Possibly Gothlandic work.

Helig biskop (fig. 342), stående mot en dorsal. Biskopen håller i sin vänstra hand en bok, i den högra har suttit en nu förkommen stav. Orangeröd (trol. urspr. grund för förgyllning eller förgyllningsersättning) mässhake, grön dalmatika med rött foder och därunder den vita alban. Håret ljus gröngult i lodräta ribbor. Överst på dorsalen en bård i brunt med svarta ornament. Polykromeringen mycket skadad.

Fig. 339. Edestads kyrka. Madonna med barnet. Svenskt arbete från slutet av 1400-talet. Blekinge Museum. — Foto Alfr. Edle 1931.

Madonna mit dem Kinde. Holz. Schwedische Arbeit aus dem Ende des 15. Jhds.
Madonna with child. Wood. Swedish work from end of the 15th century.

Trol. inhemskt, naivt stiliserat arbete, omkr. 1500. Dep. i Bl. M. under nr 1248. H. 103.

S. Martin (fig. 341), till häst, gossaktig och uppnäst, vänstra armen avslagen, den högra saknar det svärd, varmed han enligt legenden skar itu sin mantel, som han delade med en tiggare; ena foten avslagen och den andra skadad; hästen saknar båda

bakbenen. De befintliga frambenen äro dåliga reparationer. Polykromien alldeles förstörd; spår av grått å manteln med blått foder, dräkten röd med svarta bladmönster, hästen har varit prydd med seldon, troligen av läder, att döma av spikspår. 1500-talets början. Dep. i Bl. M. under nr. 1249. Hästens L. 100, H. (total) 125.

Kristusbild av ek (fig. 337). Intet spår av krona, håret faller korkskrusaktigt ut vid öronen, manteln faller i skarpa veck samt går ut vid vänstra sidan i en rakt nedhängande, rikt veckad knut; benen sammanhållna av en enda spik. Kanske gotländskt arbete. 1300-talets förra hälft. Dep. i Bl. M. under nr 1225. H. 182.

Kors till krucifix av ek. På armarnas ändar evangelisternas symboler. Från korsarmarnas kanter utgå små korsblommor. Polykromeringen alldeles bortfallen. 1400-talet. Dep. i Bl. M. under nr 1240. H. 193. Har kanske tillhört nästföljande, måtten passa.

Kristusbild av ek (fig 335), fötter och armar saknas. All polykromering förstörd. Baltiskt arbete. Huvudet erinrar om ett Johannes-huvud på fatet av Henning von der Heide, från Norrby, Uppland, nu i St. H. M.¹ 1400-talets senare hälft. Dep. i Bl. M. under nr 1260. H. 70.

Kristusbild av ek (fig. 334). Korset saknas. På huvudet har sannolikt suttit en mässingskrona; håret faller i raka nedtill tillspetsade stammar, stel hållning, plant bröst, fötterna ställda bredvid varandra. Armarna saknas och fötterna skadade. All polykromi förstörd. Trol. slutet av 1100-talet. Dep. i Bl. M. under nr 1239. H. 110.

Krucifix av trä, målat i blek karnation med förgyllt ländkläde, på svartmålat kors. Av samma mästare som de samtida krucifixen i Hjortsberga och Förkärla (jfr s. 230 o. 255). Enl. RÅK. 1717—19 »Nock för gåfwopenningarne låtit göra Christi Crucifix, hwarföre är betalt med måhlningen och förgylning »80 dlr. smt samt »För Måhlningen på väggen wid Crucifixet» 30 dlr. smt. Nu dep. i Bl. M. under nr 1226. H. 247.

PREDIKSTOL

Predikstol av ek och furu (fig. 343—345), skulpterad, målad och förgylld. Den femsidiga korgen uppbäres av Kristus med kors. Korgens bröstning indelas av 5 statyetter: Marcus, Johannes Döparen, Profeten Jona, Lucas och Johannes, vartill kommer Matteus å den del av korgen som bildar övergång till trappan. I de 6 fyllningarna, synas reliefer, framställande: Bebådelsen — Födelsen — Korsfästelsen — Gravläggningen — Uppståndelsen — Himmelsfärden. Baldakinen krönes av en på en båge sittande Kristus, dömande människorna. På hans högra sida de goda, som vandra in mot en strålände sol, på den vänstra de onda, som av svartmålade djävlar med röda gap drivas in i ett odjurshuvuds käftar. Mellan dessa båda huvudgrupper står i mitten en naken man, varom en ängel och en djävul strida. Ovanför står en man och en kvinna, omfamnande varandra och avvaktande domen. Kompositionen består av ett vimmel av nakna människokroppar. Män, kvinnor och barn, huvud vid huvud, trängas om varandra, där de obevekligt drivas in mot det röda avgrundsgapet av djävulens hantlangare, som än framdriva dem med eldgafflar, än bära dem på axlarna

¹ WALTER PAATZ. Die Johannesschüssel aus Norrby... i Fornvännen 1929, s. 155 ff.

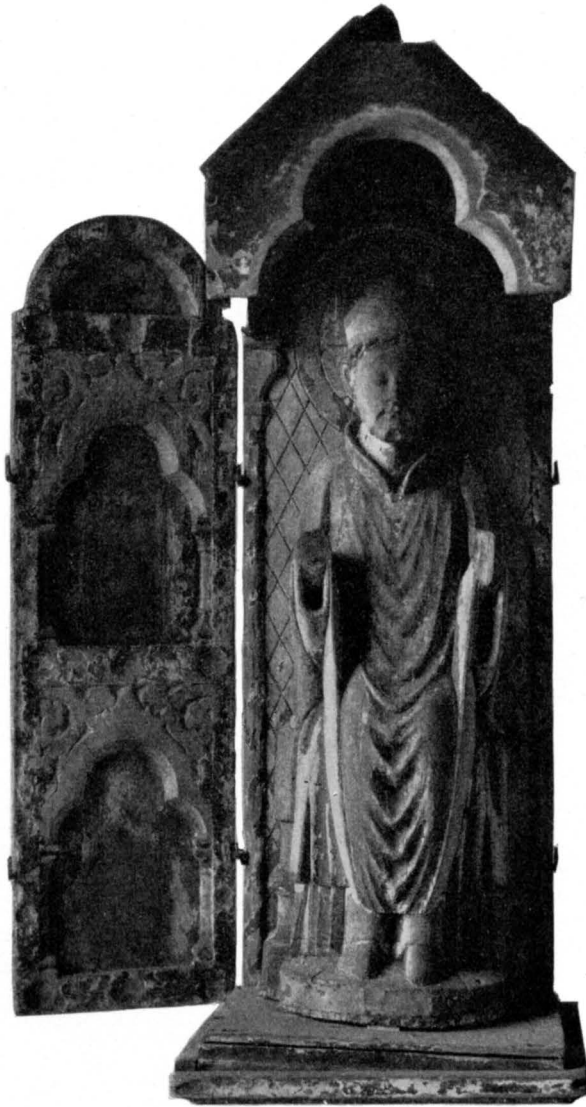

Fig. 340. Edestads kyrka. Helgonskåp med bild av
 helig biskop. Träskulptur från omkr. 1250.
 Blekinge Museum. — Foto A. T. A.

Heiliger Bischof in einem Schranke. Holzskulptur um 1250.
 Holy bishop in a screen. Wooden sculpture
 about 1250.

med deras huvuden hängande ned åt golvet. Ansiktenas karaktäristik är oftast klumpig; men den samlade bilden av rörelse och liv är utmärkt. Från taket nedhänger en förgylld duva. Till stolen leder en trappa med profilerad list och fyllningar med

Fig. 341. Edestads kyrka. St Martin. Träskulptur från början av 1500-talet. Blekinge Museum. — Foto Alfr. Edle 1931.

S. Martin zu Pferde. Holzskulptur aus dem Anfang des 16. Jhds.
St. Martin on horseback. Wooden sculpture from the beginning of the 16th century.

målade blommor. Predikstolens målning är icke ursprunglig (den renoverades 1852). I 1665 års inventarium omtalas den som ny »meget Zierlig oc konstig forarbejdet». Den målades först 1689 »med guldh och Sölff:r samt andra Fijne Ferger» för en

kostnad av 80 dlr smt. 1853 flyttas den 1 aln åt långhusets sydöstra hörn eller till den nuvarande platsen. — Enligt en i Karlshamns Allehandas Minnesalbum 1895 återgiven sägen härrör predikstolen från tvenne bildhuggare, vilka för något brott voro dömda till döden, men benådades sedan de arbetat var sin predikstol. Därtill åtgick en tid av tre år och den ena predikstolen hamnade här i Edestad, den andra i en kyrka i Uppsalatrakten (jfr sägen från Nättraby, s. 198). På predikstolen ett timglas av trä av enkel konstruktion, möjligen det som inköptes 1715. H. 22,5 cm.

Bänkarna äro av furu, slutna och gråmålade delvis med järnbeslag. 1665 omtalas de som nya och målade, men hava sedan blivit ändrade flera gånger. Nu, 1930, har å en bänkdörr den gamla färgen framtagits. På spegeln finns liknande inskrift som å Hjortsberga kyrkas bänkdörrar. 1853 förändras de västra bänkarna, så att stora gången kan framdragas till västra gaveln. Korets södra och nordöstra bänk har bibehållit sin ursprungliga ornering med bågfält i beslagsornamentik över pilastrar (fig. 346). 1714 omtalas skriftstolar; 1852 beslutar man borttaga skranket omkring den stora bänken i koret. — I koret dessutom en flyttbar bänk av gråmålad furu med å gavlarna fästade pilastrar med plattskärning. H. 103,5, B. 40, L. 232. I sakristian tvenne mindre bänkar av liknande typ och utseende, men utan ornering. H. 71, B. 38, L. 125.

I väster en gråmålad läktare (fig. 319), vilande på 10 pelare och 4 kolonner. Orgelfasad i blått och guld från 1872. 1866 hade orgeln en »olämplig plats vid uppgången till koret», varför den senare flyttades till läktaren.

1665 ägde kyrkan en dopfunt av malm, vilken 1813 omgöts till en klocka (jfr nedan s. 313). 1819 års inv. omtalar ett nu förkommet dopfat av mässing. Fragment av en medeltida dopfunt av kalksten, bestående av skål och fot. Skålen har uttömningshål och rester av godronnering. Diam. 60—63, H. 18—25, Fotens diam. 34. Äges nu av kyrkoherde A. Helgesson i Stehag, Skåne och står i Stehag

BÄNKAR

Fig. 342. Edestads kyrka. Helig biskop. Svenskt arbete omkr. 1500. Blekinge Museum. — Foto Alfr. Edle 1931.

Heiliger Bischof. Holz. Schwedische Arbeit um 1500. Holy bishop. Wood. Swedish work about 1500.

LÄKTARE

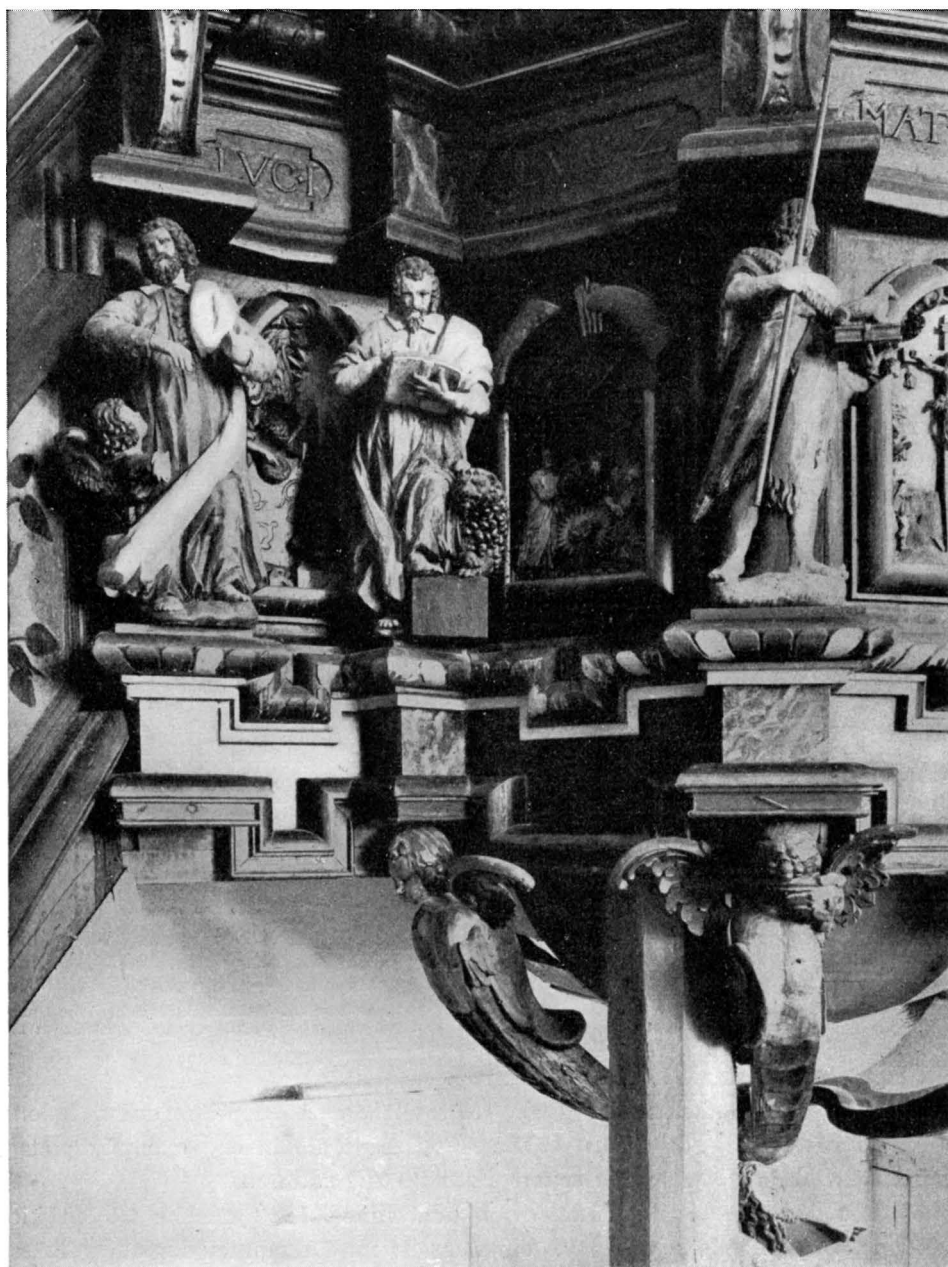

Fig. 343. Edestads kyrka. Detalj av predikstolens sniderier med evangelisterna Matteus och Marcus samt Johannes Döparens bilder på pilastrarna. 1665.

Foto Alfr. Edle 1930.

Ausschnitt von den Holzschnitzereien der Kanzel. An den Pilastrern die Statuetten der Evangelisten Mattheus und Marcus und Johannes des Täufers.

Detail of the wood carvings of the pulpit. On the pilaster the statuettes of the evangelists, St. Matthew and St. Marc, and of John the Baptist.

Fig. 344. Edestads kyrka. Detalj av predikstolens sniderier: Relieferna framställa korsfästelsen och Kristi gravläggning. På pilastrarna statyetter av Johannes Döparen och profeten Jona. — Foto Alfr. Edle 1930.

Ausschnitt von den Holzschnitzereien der Kanzel mit Darstellungen der Kreuzigung und Grablegung Christi.
An den Pilastrern Statuetten Johannes des Täufern und des Propheten Jona.

Details of the wood carvings from the pulpit presenting the Crucifixion and Entombment of Christ.
On the pilaster statuettes of John the Baptist and the prophet Jona.

kyrkas sakristia, men har enligt kyrkovaktmästare S. B. Zanders i Asarum uppgift troligen tillhört Edestads kyrka. 1200-talet. Nuvarande dopkärl moderna.

NATTVARDSS-
KÄRL

Kalk av silver, delvis förgylld. Inskr.: »EDESTAD. KYRCKA TILHÖRIG BESTÄLT. AF DES; BRUDE-KRONA ANNO 1804 VÄGER 47— $\frac{1}{8}$ LO, P+P.S.I.S.». Stämplars Karlskrona vapen — tre kronor — FAGER BERG — X2 (= 1804) — halvmåne H. 23, Diam. 12.

Patén av silver, ovan till förgylld. Inskr.: »EDESTAD KYRKA. TILHÖRIG RESTÄLT AF DES BRUDE KRONA ANNO 1804: 10 $\frac{1}{2}$ LOD. P.+P.S.I.S.» Stämplars som å kalken. Diam. 15,8. — Allt i en brunmålad trälåda. H. 28, B. 22,7.

Oblatask av grönmålat och förgyllt bleck, oval på tre fötter (lejonassar), 1800-talets början. H. 7,5 cm.

1662 ägde kyrkan en gammal kalk och patén av förgyllt silver samt en förgylld silverkrona. 1667 voro kalken och patén »Obrukkeliga», varför de sändes till Ole guldsmed i Ronneby att »omgiöras och förbättras». 1716 blevo dessa ånyo omgjorda och förgyllda jämte en silversked. 1731 köpes en oblatask av silver samt en dito för sockenbud och 1741 en silverkanna för 209 dlr., vägande 104,5 lod. 1795 $2\frac{1}{2}$ bortstulos kalk, patén och silverkanna, alltsammans värderat till 66,22,6 specie. Brudkronan, vilken bortlejdes till brudpar för 24 öre smt (RÄK. 1671), användes 1804 till den nya kalken och paténer. Dessutom omtalas en kalk med patén samt en ask av mässing (bortstulen $2\frac{6}{8}$ 1813) och 1668 utgives 12 öre smt till »Jören Kandestöbere I Ronneby for Tinflasken att låtha reparera».

LJUSREDSKAP

Ljuskrone av smitt järn, bestående av två över varandra hängande ringar med fastnitade, solformiga prydnader. Undre ringen med botten med 3 (ursprungligen 4) ljuspiggas, från botten nedhänger en snodd ring. Från kanten uppstiga även ljuspiggas, av vilka en del nu äro förlorade. Kronan hänger i fyra (nyare) kedjor. Sen Medeltid. Dep. i Bl. M. H. 66, Diam. 51.

Ljuskrone som ovannämnda, endast bestående av en enda krans samt defekt. Dep. i Bl. M. H. 75, Diam. 60.

Ljuskrone av malm, för 12 ljus. Profilerad mittstång, överst krönt av en pelikan, ned till avslutad av ett lejonhuvud, bitande i en ornerad ring. I armarna hänga fyra mindre samt åtta större sköldar av gotisk typ. I fem av de större följ. inskrifter: »HENDRE MONSØN H M-BONE + BØR N SØN — + MONS + SKRM N SØN — KRESTEN I E SPERSØN — ANDERS SKOMAG (på framsidan av denna en graverad slinga). Vackert arbete från 1500-talet. H. 78.

Ljuskrone av glas för 6 ljus med 8 mässingskransar. Omkring 1800. H. 90.

Ljuskrone av glas, lik föregående, för 7 ljus. H. 98.

Två par ljusstakar av malm med 2 järnarmar för 2 ljus; i mitten en järnpigg. På armarna mångkantade ljuspipor av malm med små baldakiner under. Den ena av dessa något defekt. Medeltidens slut. H. 51 resp. 57. — I inv. 1662 nämnes dessutom en nu förkommen ljusarm av mässing.

Ljusstav av ek för processioner, skaffet vridet, upptill följer en sexsidig

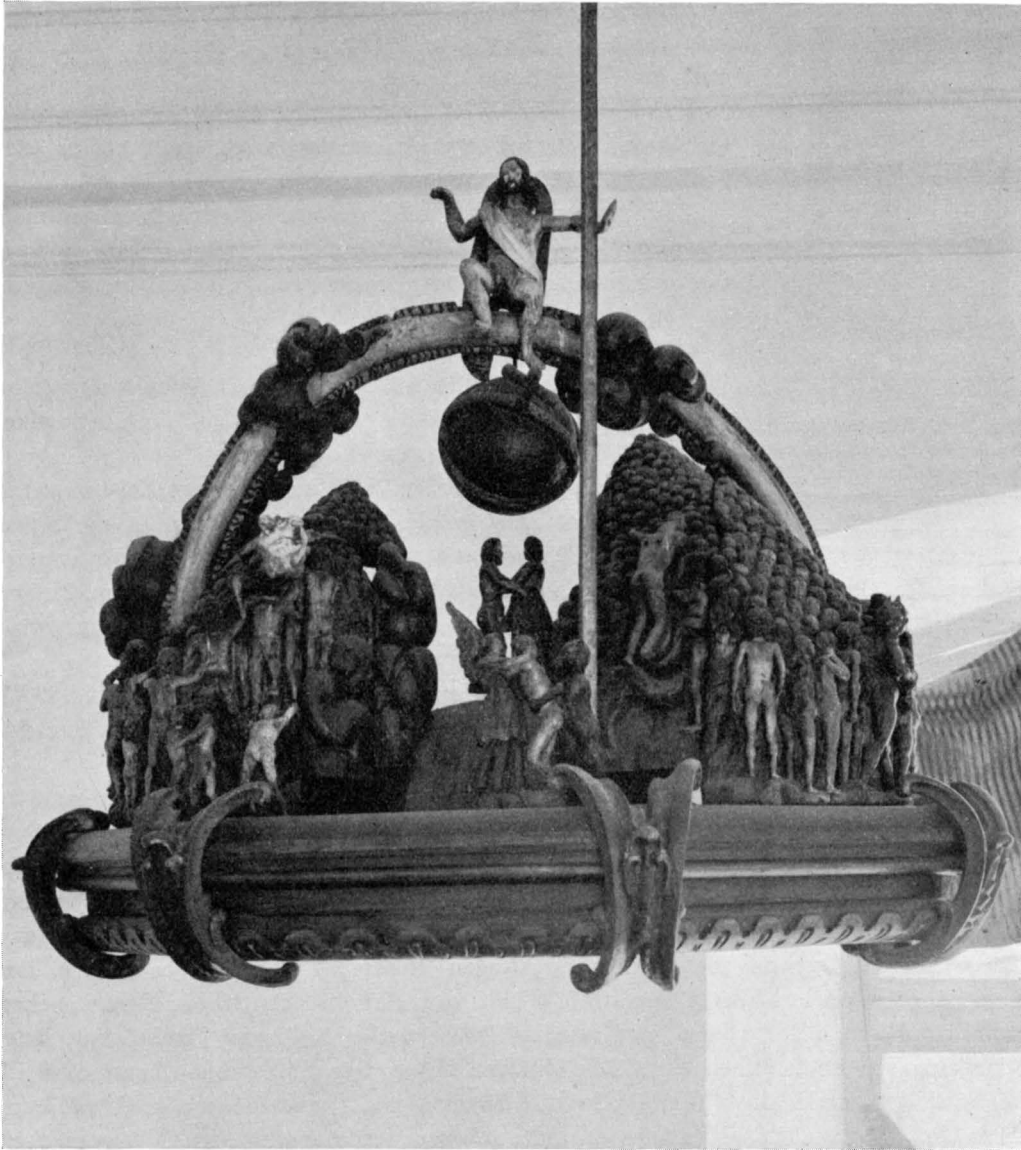

Fig. 345. Edestads kyrka. Predikstolens ljudtak med framställning av den yttersta domen.
Foto Alfr. Edle 1930.

Schaldeckel der Kanzel mit Darstellung des jüngsten Gerichts. — Sound roof of the pulpit representing
the last judgment.

hällplatta med spår av röd målning. Fullständigt förstörd av mask och i stort behov
av konservering. Dep. i Bl. M. Medeltiden. L. 317.

TEXTILIER

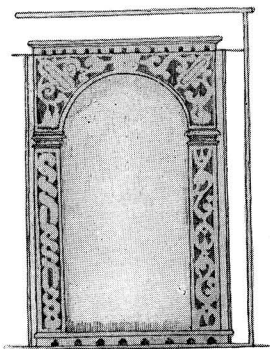

Fig. 346. Edestads kyrka. Bänkdörr fr. 1600-t:s mitt. N. Grafström delin. 1920. Schnitzereien vom Gestühl. Mitte des 17. Jhds. Carved ornaments of a pew door. Middle of 17th cent.

Altarduk av linne med bårder i blått, vitt, brunt, grönt och blått. Möjligen den i INV. 1665 nämnda av »blaat oc hvit drejelt». B. 171, L. 246.

Mässhake av svart sammet med å ena sidan kors med törnekrona och sol, å andra strålände sol, samt bårder, allt i silvergalon. Enl. RÅK. inköpt 1863. H. 112, B. 81.

Håv av svart lärft med galoner i silver och sammet. Pungens H. 20, Diam. 13, stångens L. 150. — Håv av brun sammet med silverbroderi. Pungens H. 19, Diam. 14, stångens L. 150.

1826 och 1833 inköptes nya håvar.

Av försvunna textilier må nämnas en mässhake av »grönt blommet flöjel med Crucifix paa» (INV. 1665) och ett »silkekläde til Brudekronan» (RÅK. 1743).

Fingerring av guld (fig. 349) med graverat Kristushuvud, omgivet av brunröd emalj. Funnen på Edestads kyrkogård omkr. år 1902, sydväst om kyrkan, då ringen bar spår av gammal emalj. Den nuvarande emaljen från senare tid. I Bl. M. Omkr. 1500. Diam. 2,3 cm.

Sigill av koppar (fig. 348), visande ett kors samt inskrift: »EDERSHAD · KIRCKKE», H. 3 cm. Diam. 3,5 cm. Å kanten otydlig runinskrift.

GRAVSTENAR Till överliggare över södra korportalen är inmurad en gravsten av granit (fig. 347); nu överkalkad. L. (yttersida) 111, innersida 118. B. 63 cm. Sannolikt har den varit längre samt avsmalnande mot fotändan. 1100-talet.

1862 $\frac{8}{3}$ såldes på auktion vid Hjortsberga kyrka bl. a. två gamla gravstenar för inalles 5 rdr, 6 öre Smt till förvaltare Mellén på Johannishus (LANDSKYRKOR).

TAVLOR Minnestavla av svartmålat trä med blåmålad ram. Inskrift: »År 1778 är denna Kyrcka med Högw:bor Herr Grefvens Majorens ock Riddarens T : G : H : C : Wackt. mästers Samtycke ock Kyrckoherden Herr Mag:r Sante Johan Santecons försorg samt öfverens kom.mande med Församlingen Reparerad till Gålf oc Stohlställnen, hvarvid Predikstolen blifvet uprest til $\frac{1}{2}$ al:n, och gålfvet förlagdt med Furuplanckor, samt upphögd till $1\frac{1}{4}$ al:n med murade Pelare under 6 längder Ekebolstrar, längs Kyrckan; och stohlställnen, samt Beklädnungen Kring väggarna, äfven i Choret, med tillhielp af det gamla, ånyo upprättades till 18 stohlstöd förmerade och med måhlning försedde. Detta alt på Kyrckans enskyлта kåstnad, undantagne några få Dagevercken, them gårdfolcket uthgiorde, samt måhlningen, then Tyondegifvarna efter matlagen be-kåstade». H. 88, B. 80.

Ett K. Mts. Tal $\frac{28}{11}$ 1817 inom ekram. H. 60, B. 56,5.

Fattigstock, profilerad fyrsidig pelare av ek med järnbeslag och järnlock. H. 76, Dep. i Bl. M. — 1744 uppsättes en ny stock vid landsvägen utanför kyrkan samt förses med tavla.

Kollektskopa av gråmålat trä med målning: å gavelns åtsida en tiggare i ett landskap, å frånsidan en rektangulär kyrka med klockstapel samt inskrift: »EDESTAD». På kanten förgyllt inskrift: »INGEBORG AMBROSIUS I RUN 1667 NABY CASPARSDOTTER». H. 22. B. 17,5, L. 27,5.

Vid långhusets norra vägg står ett gråmålat förgyllt golvur av trä. Inskr. å tavlan: »A. S. RYDBERG CARLSKRONA.» H. omkr. 240, B. 106.

I koret står ett gråmålat furubord på kryssfot. 1700-talet. H. 72, Diam. 40.

I sakristian finnes bl. a. följande möbler:

Väggskap av gråmålat furu med smidd nyckelskylt och beslag av järn. H. 189, B. 58, L. 184.

Ovalt bord av gråmålat trä. H. 80, L. 156,5.

Tre gråmålade stolar av furu. H. 103, B. 44,5. Möjligen äro dessa möbler de som omtalas som nyinköpta i RÅK. 1716.

1706 köptes från Kristianstad en ny kyrkokista av tjocka ekplankor, överdragen med järnplåtar samt försedd med beslag och tre låsar.

På vapenhusets sydöstra vägg är fästad en gråmålad solvisare av trä med visare av järn. Enl. RÅK. inköpt 1724. H. omkr. 50 cm, B. 30 × 30.

I stapeln hänga tvenne klockor. Den stora med inskrift: »I H S H:L:S. B:M:S I:A.S.» samt kring nedre kanten: »IN DVRO MONTE, EX PVRO I FONTE CREVI. SVECREVI, ET PRIMAM RIMAM SPREVI. DELEVI. NON TAMEN SPONTE CEV. PRIMA FRONTE. NEC MANY, LEVI FACTA SVMBREVI: ANNO 1688 C». H. 90, Diam. 90.

Enl. RÅK. utgavs 1688 till klockgjutaren Bengt Mårtensson i arbetslön 1 dlr för varje skålp. »Till dhen största Kläckan, som Helga Treefaldigheetdzaffton i dhetta året lyckeligen och wähl blef omstöpt.»

Den lilla klockan har å ena sidan inskr. ur Marc. 7, 14, å andra: »ÅR 1813 UNDER KÖNUNG CARL XIII REGERING DÅ H: GUST. V BRINKMAN VAR LANDSHÖFDING I BLEKINGE H: DOCTOR VILH. FAXE BISKOPP HANS THORN KYRKOHERDE I HIORTSBERGA OCH EDESTAD BLEF DENNA KLOCKA GIUTEN PÅ EDESTAD FÖRSAMLINGS BEKOSTNAD AF LARS ÖHMAN I CARLSKRONA» samt tvenne reliefer, den ena visande Kristus med världsklotet, upplyftande högra handen till välsignelse, den andra en kvinna, bärande vågskål och svärd, personifikation af Rättvisan. H. 75, Diam. 77.

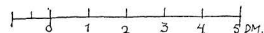
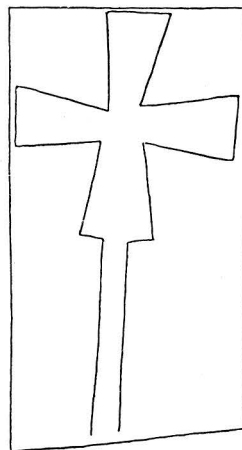

Fig. 347. Edestads kyrka. Gravsten av granit från 1100-talet. N. Grafström delin. 1920. Grabstein von Granit. 12. Jhd. Grave slab. 12th cent.

MÖBLER

KLOCKOR

Fig. 348. Edestads kyrka. Sockensigill från 1500-talet.

Mittelalterliches Siegel des Kirchspiels Edestad. 16. Jhd. Mediæval seal from Edestad's parish. 16th cent.

Enligt sockenstämmoprot. 1813 beslöts s. å. omgjuta två klockor och en gammal malmfunt till en klocka.

1665 fanns en »liten tincheklocke, som hos kircken er ubruglig. Præsten begierer den at faa for betaling efter Vurdering». Nu försvunnen, såvida icke härmed avses en i sakristian förvarad primklocka av mässing(?). H. 4, Diam. 4.

1662 års inventarium omtalar tre klockor, varav tvenne små.

SAMMANFATTNING AV EDESTADS KYRKAS KONSTHISTORIA

I. Troligen under 1100-talet uppföres en träkyrka, från vilken intet spår är bevarat. Av inventarier återstår en korstecknad gravsten och ett träkrucifix.

II. Under perioden omkring 1220—70 uppföres den nuvarande kyrkan av gråsten och tegel, med målad yttre ornering på koret, öppen takstol i koret, platt trätak i långhuset. Bilder för sidoaltaren: Jungfru Maria, gotländskt arbete och en biskop, båda från omkring 1240. Senare, omkring 1300, tillkommer triumfkrucifix.

III. Under senare medeltiden tillbyggdes sakristia och möjligen även vapenhus. En klockstapel uppföres; kyrkan får ett altarskåp m. fl. träskulpturer, malmkrona och malmljusstakar.

IV. Under 1600-talet tillkommer predikstol, bänkinredning m. m. Nordportalen igenmuras (1675).

V. Under 1700-talet ombygges sakristian, koret får platt trätak, ny altarpuppats tillkommer m. m.

VI. Under 1800-talet får långhuset ett välvt gipsat trätak. Kyrkogården utvidgas.

ZUSAMMENFASSUNG

Die älteste Kirche in Edestad war mutmasslich ein Holzbau. Sie ist jetzt verschwunden. Zu derselben gehörte das Krucifix Fig. 334 (12. Jhd). Die jetzige Wallfahrtskirche zum heiligen Kreuz, aus Feldstein und Ziegel, wurde ungefähr 1220—1270 erbaut (siehe Fig. 302, 305—308). Sie hat noch erhaltene äussere gemalte Verzierungen (weiss und rot) an der Nordseite des Chors (Fig. 309). Das Langhaus hatte ein plattes inneres Holzdach, der Chor offenen Dachstuhl. In dieser Periode ist die sitzende Madonne Fig. 338 hinzugekommen, wahrscheinlich gotländische Arbeit um 1240. Um 1300 wurde das Triumphkrucifix Fig. 337 hergestellt. Im späteren Mittelalter werden Sakristei und möglicherweise Vorhalle und Glockenturm von Holz angebaut (Fig. 304). Im 18. Jhd wird der Chor mit plattem Holzdach (Fig. 312) versehen, das Langhaus erhält im 19. Jhd ein flaches Gipsgewölbe. Von dem reichen Inventar sind vor allem die Reste eines Altarschreins zu bemerken, baltische, vielleicht dänische oder schleswigsche Arbeit aus dem Anfang des 16. Jhds (Fig. 314—25). Von einem etwas älteren Flügelaltar (gleich nach der Mitte des 15. Jhds) sind 4 Figuren übrig, jetzt im Blekinge Museum (siehe Fig. 329—332). Diese Figuren erinnern an den Stil des Lübeckers Meister Stenrat (siehe die Anm. 1 auf S. 295). Eine hübsche Arbeit vom Ende des 15. Jhds ist auch die stehende Madonna Fig. 333 in einem an denjenigen Hermann Rodes von Lübeck erinnernden Stil. — Das wichtigste Inventar aus neuerer Zeit ist die Kanzel (Fig. 343—345) angefertigt 1665. Der Altaraufsatz (Fig. 313) ist aus dem Jahre 1763.

SUMMARY

The most ancient church in Edestad was probably of wood. This has now disappeared. To the same belonged the crucifix fig. 334. (12th century). The actual church of gray stone and brick was erected about 1220—1270 (see fig. 302, 305—308). It has still the exterior painted

ornaments preserved (white and red) on the northern side of the choir (fig. 309). The nave had a flat interior wood ceiling and the choir an open roof-truss. Under this period the seated madonna fig. 338 has been brought, probably Gothlandic work from about 1240. About 1300 the triumph crucifix fig. 337 has been made. During the latter Middle Age the sacristy was added and possibly porch and belfry of wood (fig. 304). During the 18th century the choir was furnished with a flat wood ceiling (fig. 312), the nave gets a plain plastered arch during the 19th century. From the rich furnitures must at first be observed the remnants of an altar screen, Baltic, perhaps Danish or Sleswick work from the beginning of the 16th century (fig. 314—325). From a somewhat more ancient altar screen (soon after the middle of the 15th century) there remains 4 figures, now in Blekinge museum (see fig. 329—332). These figures remind of the style of Master Stenrat from Lübeck (see note 1 on page 295). A beautiful work from the end of the 15th century is also the standing madonna fig. 333, in a style reminding of Hermann Rode from Lübeck. — The foremost furniture from the modern time is the pulpit (fig. 343—345), manufactured 1665. The altar piece (fig. 33) is from year 1763.

Fig. 349. Edestads kyrka. Fingerring av guld med emalj-inläggning. Omkr. 1500.

Foto Ateljé Marino 1915. (Nära $\frac{3}{1}$.)

Goldener Fingerring mit Email. Auf dem Friedhof 1902 gefunden. Um 1500.

Golden finger-ring with enamel inlay. Found on the church yard 1902. About 1500.

FRIDLEFSTADS KYRKA

BLEKINGE, BLEKINGE LÄN, MEDELSTA HÄRAD, LUNDS STIFT,
MEDELSTADS KONTRAKT

TRYCKTA KÄLLOR: WILLIAM ANDERSON, Den äldre kyrkliga konsten i Blekinge, Lund 1922, s. 16 f. o. fig. 10 b. o. 11. — Kyrkor i Blekinge i Svenska Turistföreningens Årsskrift 1925, s. 119—136. — ANDERSON, HELGONKULT, s. 23. — BAGER, s. 37 ff. — KLING, M, s. 9. — SJÖBORG s. 293. — N. H. SJÖBORG, SAMLINGAR II, s. 76 ff.

HANDSKRIVNA KÄLLOR OCH AVBILDNINGSSAMLINGAR: CRONHOLM, s. 417. — LANDSKYRKOR. — I U. B.: W. 1153. — I B. St.: ritning (sydfasad o. plan) betecknad »Stockholm af Öfver Intendents Cont. d. 24 Juli 1779» (med vapenhus o. torn); ritning till ny orgelläktare, trol. fr. 1800-talets början; ritning till ny orgelfasad 1847; planritning med utvidgningsförslag »I enlighet med från orten insänd ritning af A. Pettersson 1849», gillad av ämb. 1849; ritning till altarprydnad af Ludvig Hedin, gillad 1862; uppmätning med ändringsförslag af Th. Wählin 1912.

KYRKANS ARKIVALIER: RÄK. från 1662—nu; Handlingar rörande kyrkobyggnaden 1740, 1763 o. 1784; ST.-PROT. 1740—66, -81 o. -92.

I L. A. K. förvaras ms till BAGER, tidigast nämnd i INV. 1834.

Om kyrkans uppkomst berättar BAGER en sägen, att kyrkan först skulle uppföras ONO om Ryds gård, men vad som uppbyggdes om dagen, nedrevs om natten. Omsider blev efter någons råd »som några mena en kvinnas», »sammanbundit i ett ok tvenne unga och otamda stutar, och låtit dem med oket begifva sig hvarde de ville, i det vissa hopp, att hvar de stannade sjelfvilligt, der skulle den plats vara, som Gud hade beskickat till sockenkyrka för folket. Ändtiligen skola de tvenne stutar hafva stannat der prestgårdet nu är: midt i gårdet håller jorden sig nedåt en dal och höjer sig åter igen till en liten kulle, på hvilket rum kyrkan är uppbyggd».

KYRKOgåRD OCH KLOCKSTAPEL

KYRKOgåRD Kyrkogården (fig. 351) omgives av en i kallmur lagd gråstensmur med gjutna järngrindar inom stenstolpar i nordost och väster. 1665 var muren murad samt försedd med 4 luckhus med tak av »Bord Weed» (INV.).

KLOCKSTAPEL Å kyrkogårdens nordöstra hörn står klockstapel (fig. 350) av resvirke på en hög, spritputsad gråstensfot. Karnisformad huv och däröver en avsmalnande spåntäckt spira, krönt av ett kors. Allt tjärat. Grå ljudluckor med vitmålade träomfattningar. — Kyrkans äldre stapel torde hört till Edestadstypen (se s. 281) och beskrives i 1665 års INV. sålunda: »Klockehuset er Ottekantigt opbyggt af Traewerk och Bord Weed,

ofwen til ere 4 kapper eller Qwister, paa hwer en liden Fløy. Midt paa er Spiret tagt med Spaan och en Fløy der ofwen paa.» Den stod enl. tradition (medd. av kyrkoherden) väster om kyrkan, på andra sidan vägen å en höjd som ännu kallas Klockbacken.

Ett gravkapell av reveterat trä med spåntak är nyuppfört i sydöstra hörnet av GRAVKAPELL kyrkogården.

KYRKOPYGGNADEN

Den tornlösa absidkyrkan (fig. 352—357) är en medeltida anläggning, som utvidgats och försetts med sakristia på 1700-talet.

Materialet är gråsten med tegel i västra röstet samt delvis i omfattningar. Långhusets östra röste är byggt av trä och rappat. — Absid, kor och långhus ha en enkel skråkantad sockel.

Fasaderna äro spritputsade med delvis slätputsade hörn och omfattningar.

Yttertaket av spån, delvis lagt i mönster. Spån omtalas som taktäckningsmaterial tidigast 1665. — Fönstren äro stora, rundbågiga i sen tid utvidgade, 1665 funnos 5 fönster, »det eena paa den östre gaufl det andet wed Degnestolen, Sönden til, Begge meget Smaa: Det tredie och fierde ere paa den Söre Side, midt j Kircken, och det femte er norden til paa Weggen midt j Kircken». Det ursprungliga, rundbågiga fönstret i absiden med sin huggna omfattning [av sandsten (?)] blev igenmurat 1862, men upptogs ånyo vid restaureringen

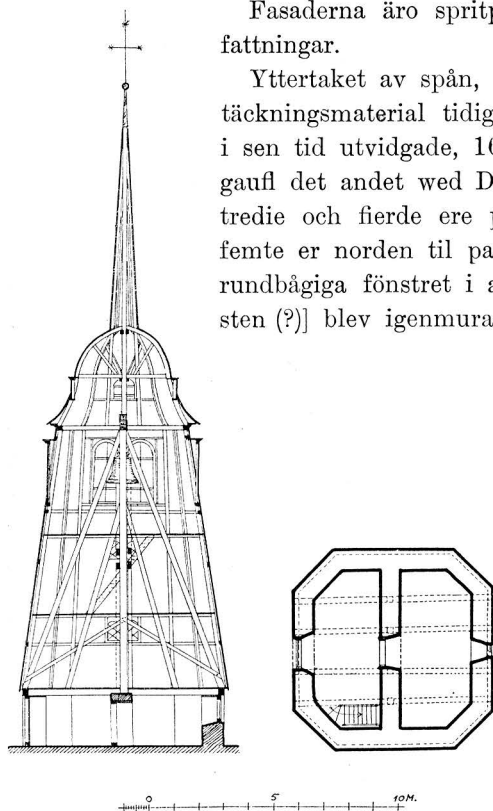

Fig. 350. Fridlefstads kyrka. Klockstapel.
Nils Grafström delin. 1920.
Hölzerner Glockenturm. — Belfry.

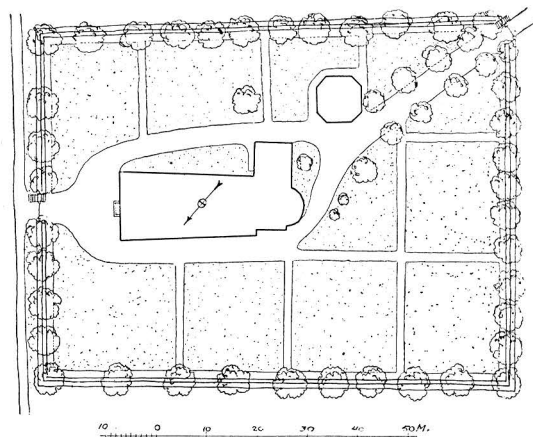

Fig. 351. Fridlefstads kyrka. Situationsplan.
N. Grafström delin. 1920.
Lageplan. — Plan of situation.

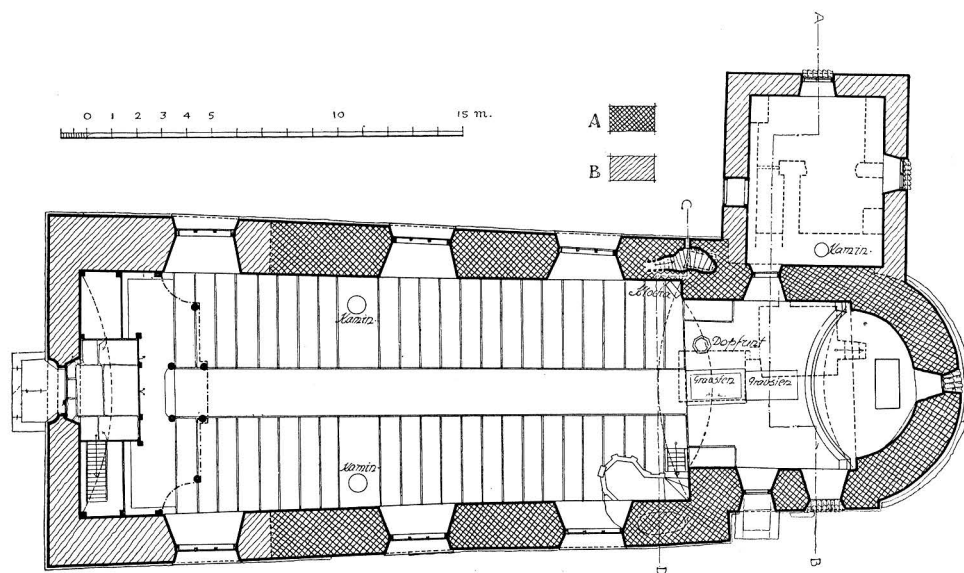

Fig. 352. Fridlefstads kyrka. Plan. — N. Grafström delin. 1920.
Grundriss. — Plan.

1914. I södra korfönstret en liten rund, blyinifattad ruta med glasmålning med kyrkoherde Bager och hans första hustrus vapen i gult och blått med svarta konturer. Inskrift: »H. ANDERS BAGER ANDERSON OCH HANS K. HUSTRO CICLE BAGES DACTE HAFVER TIL GUDZ ÆRE OCH HANS TEMPELS ZIRAT OCH PRYDELSE FORÆRET DETTA FENSTER T FRIDLESTED KIRKE. AAR 1667». — Enligt en anteckning i A. T. A. har kyrkan haft ytterligare en glasmålning, »en rund fenster glasruta. — — — —, 7 tum i diameter. Den är vackert målad med flera färger, föreställande en sköld med törnros uti och inskrift på danska att en Dygderik pige' Dorothea Mattes dotter skänkt något penningar till fenstret och att hennes lekamen ligger i denna kyrka begravven. Tyvärr har denna piece blivit sönderslagen sedan jag erhöill den av Bonden Lars Andersson i Pålycke 1840, så att största delen av skriften nu saknas, men vapnet är i behåll». Nu i St. H. M. under inv. nr 1452.

Ingångarna äro raktäckta, med gråmålade dörrar. Korets södra ingång troligen ursprunglig, men förändrad under senare tid. Märken efter en nu igenmurad rundbågig sydportal synas. En motsvarande nordportal kan skönjas å putsen. — På långhusets västra och östra rösterna krönande träspiror, den senare med en väderfföjel av järn med inskr.: »1781». På korröstet en träspira med kors. — Över västra ingången flisa av kalksten med inskr.: »KONUNG GUSTAF III VAR SVERIGES REGENT OCH LANDETS FADER DÅ DENNA KYRCKA BYGDES ÅHR 1781 PREDIK. BOK: 4. V. 17.»

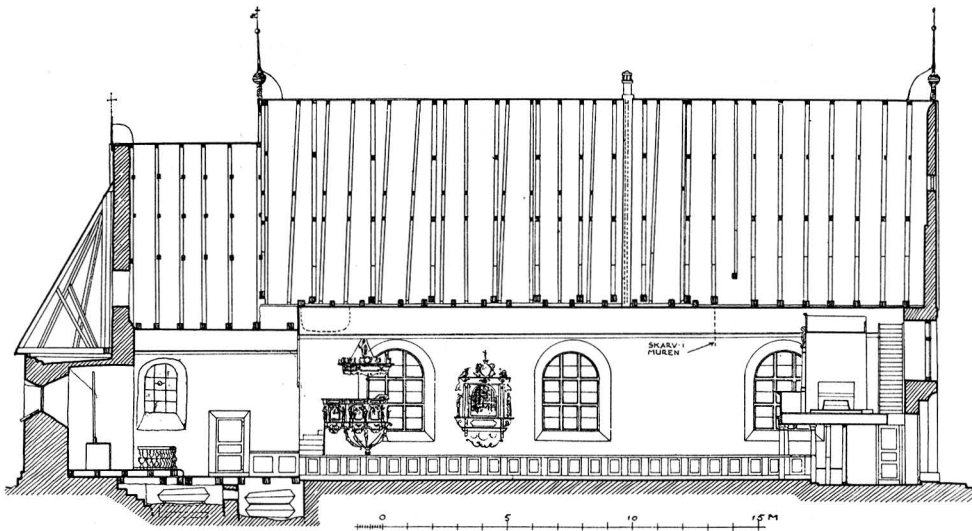

Fig. 353. Fridlefstads kyrka. Längdsektion mot söder. — N. Grafström delin. 1920.
Längsschnitt gegen Süden. — Longitudinal section towards the south.

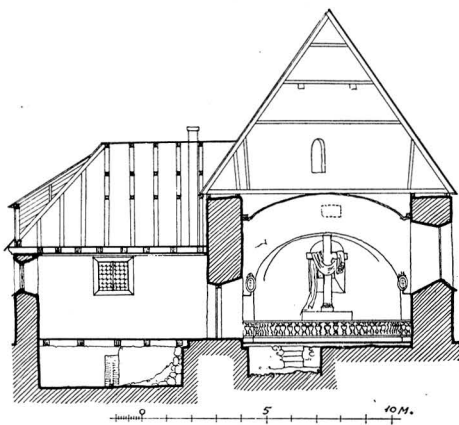

Fig. 354. Fridlefstads kyrka. Tvärsektion av koret mot öster.
N. Grafström delin. 1920.
Querschnitt des Chores gegen Osten.
Cross-section of the choir towards the east.

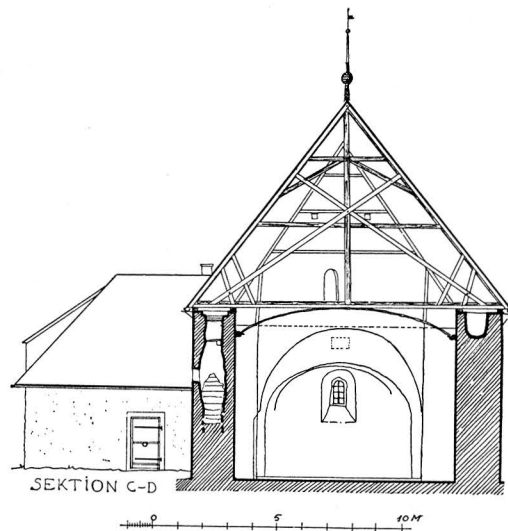

Fig. 355. Fridlefstads kyrka. Tvärsektion genom långhuset mot öster.
N. Grafström delin. 1920.
Querschnitt des Schiffes gegen Osten.
Cross-section of the nave towards the east.

Invändigt äro murarna slätputsade. — Innertaket ett gråmålat segmentvalv av trä över långhus och kor från 1838. — 1665 hade kyrkan plant trätak, påspikat under bjälkarna (spikar ännu synliga). — Takstolar över långhuset av tvenne former; i korets takstol delar av en äldre (se fig. 355). På långhusvinden visar sig västra

Fig. 356. Fridlefstads kyrka. Exteriör från sydost. — Foto W. Anderson 1915.
Aussenansicht von Südosten. — The exterior from the south-east.

röstet vara spritputsat. Korets väggar äro över valvet slätputsade. I röstet mot öster skrovlig, putsad mur. I denna en portalliknande öppning eller fönster c. 1,40 m H., 0,50 m B. med rak smyg och omfattning av putsat tegel (28,5 × 8 × 13). Under den nuvarande putsen döljer sig en äldre, svagt gul puts. Däröver tvenne små rektangulära öppningar, troligen bjälkhål. I korets norra murkrön mot väster en träskodd brunn-liknande öppning, som leder ned till en 70 cm bred trappa av granit, gående ned i långhusmuren belyst av en liten rektangulär ljusglugg. På mitten av trappan sitter en bränd träbjälke. Trappan, som kallas »munkgången» saknar utgång (spår av en rundbågig öppning skönjbar å murens puts). Sannolikt blev trappan avskuren 1837, då det nordöstra fönstret i långhuset upptogs.

Belägenheten av trappschaktets övre mynning gör existensen av ett särskilt östligt röste av sten för långhuset så gott som omöjlig. Ett dylikt röste skulle ha täppt till mynningen.

Översta delen av trappschaktet är möjligen en senare påbyggnad. Schaktet är nämligen i sin övre del fläckvis klätt med vitt bruk, under det att nedre

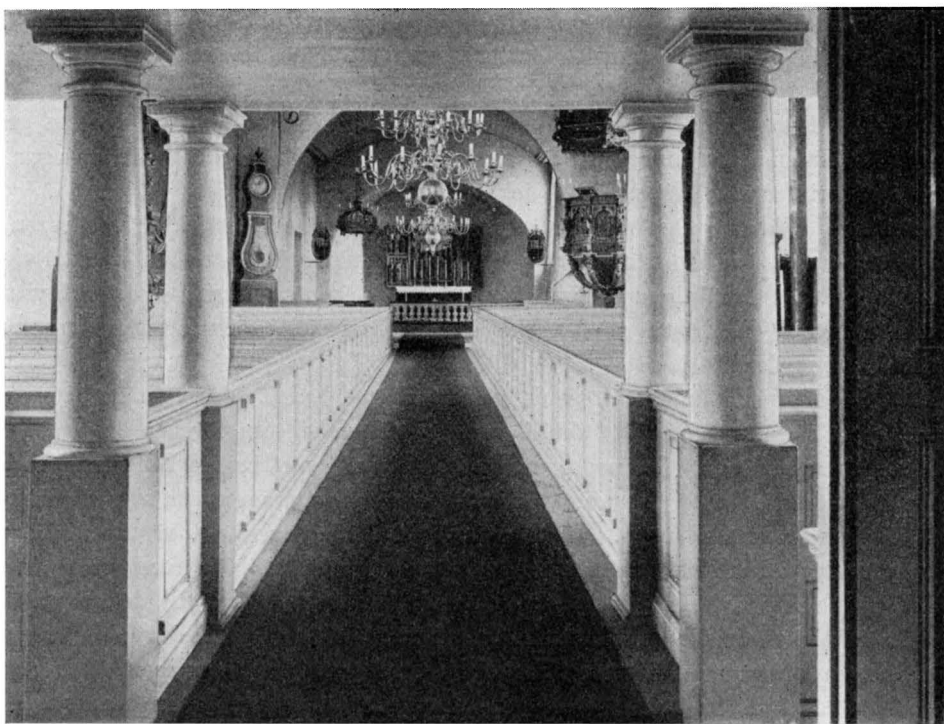

Fig. 357. Fridlefstads kyrka. Interiör mot öster. — Foto Alfr. Edle 1930.
Innenansicht gegen Osten. — The interior towards the east.

delens bruk är brungrått som lera. Är denna iakttagelse riktig, så skulle den översta delen av långhusmuren, så mycket som denna överstiger kormuren i höjd vara påbyggd.

Trappstegen i schaktet sluta f. n. långt nedanför mynningen (fig. 355) och kan svårligen användas annat än genom insättning av en liten stege eller med hjälp av en i takstolen fastgjord lina. Tänkes övre delen av brunnen avtagen, så blir uppstigningen lättare, men alltjämt mycket omständlig. Trappstegen bli nämligen smalare och smalare högre upp och sluta till sist med en bull-liknande sten mer än 1 meter nedanför den punkt, där vi föreställa oss den ursprungliga schaktmynningen ha legat. Emellan nämnda bull-sten och mynningen finns en utskjutande sten, lagom att sätta foten på för den som, med händerna vilande på mynningen, ville svinga sig upp ur schaktet. Kan denna anordning förklaras endast genom byggets primitivitet? Det ligger eljest nära till hands att häri se en försvarsanordning. Kyrkans vind skulle då varit en i ett plan liggande sammanhängande plattform, från vilken försvaret skedde. Här finnes en annan anordning, som talar om säkerhetsåtgärder. I långhusets södra

murkrön är en avlång, gropliknande fördjupning, med grovt putsade ytor. Djup 100 cm, B. 80, L. 180. Detta får kanske förklaras som ett depositorium, ett gömställe för dyrbarheter i krigstid. Om detta täcktes över med gråsten skulle det vara svårt att skilja stället från övriga delar av murkrönet. Emellertid befinner sig denna grop i den del av långhusets mur som kanske är påbyggd. Under den ovan antagna försvarskyrkans tid skulle gropen alltså icke funnits till.

Triumfbåge saknas. Den ersättes av en högt upp sittande stickbågigt skuren vitmålad träskärm, vilken fortsätter ovanför kyrkans nuvarande trätunnvalv. Från vinden synas där rester av målningar i limfärg med bruna konturer samt f. ö. gult, vitt och rött: i norr synes en Kristus med världsgloben (fig. 375), i söder ett manshuvud med röd mössa samt flera tält.

Endast med tvekan kunna vi av de gjorda iakttagelserna samla en helhetsbild av den ursprungliga kyrkan. Det skulle varit en byggnad som förenat en kyrkas och en fästnings funktioner. De nedre delarna, med små rundbågiga fönster, portaler å långhusets båda långsidor och korets sydsida tedde sig som en kyrka och var en kyrka av 1100-talets vanliga plantyp. Kanske ingick i denna också ett västtorn. Långhus och kor täcktes av ett platt trätak. Absidvalvets ovanligt platta form visar att man överallt ville begagna taken som plattform för försvaret. Upp till denna plattform förde en lätt försvarad upptill brunnslik murtrappa. Mellan absidvinden och stora vinden kommunicerade man endast medelst stegar upp till en tegelomfattad muröppning. Från absidtaget kunde man genom en nu igenmurad glugg behärska själva kyrkorummets. På murkrönen bör krenelering ha funnits, varav nu intet som helst spår är bevarat. Om ett västtorn funnits var detta fästningens starkaste parti, men fortifikationskyrkor kunna tänkas även utan torn och sådana ha funnits, t. ex. Svenngarn i Uppland, Hossmo vid Kalmar, även Fridlefstad kan ha varit en fast plats ehuru tornlös.

För förekomsten av västtorn tala de analogier som finnas mellan Fridlefstad och Nättraby (s. 192 f). Gemensamma drag äro grundplanen, sockeln, långhusportaler i norr och söder samt sydlig korportal. Därtill kommer att proportionerna äro helt eller nästan lika. Långhusets inre mått i Fridlefstad 16,70 m, L. \times 9—9,70 m, B., svarar mot Nättrabys 16,70 \times 9,10 m. Det ovanligt lilla koret i Nättraby, 4,80 m. L. \times 6,50—7 m B. svarar mot Fridlefstads 5,40 m L. \times 6,70 m B. Emot antagandet om väst-torn tala nybyggnadsförslagen av 1779 (se nedan s. 323). Möjligt, att västgaveln varit genombruten av arkader liksom i Nättraby; därom kunna vi icke få viss-
het, ty den ursprungliga västra gaveln revs ju 1781.

En skillnad mot Nättraby är absidens bredd. Dess diameter fyller nästan ut korets bredd. Detta kan tyda på en sen tillkomsttid för Fridlefstad, häri bestyrkas vi av teglets förekomst i röstet. Vi vinna således dateringen 1100-talets slut eller 1200-talets början, dock med uttrycklig betoning av att grunderna för våra beräkningar i detta fall äro ytterst osäkra.

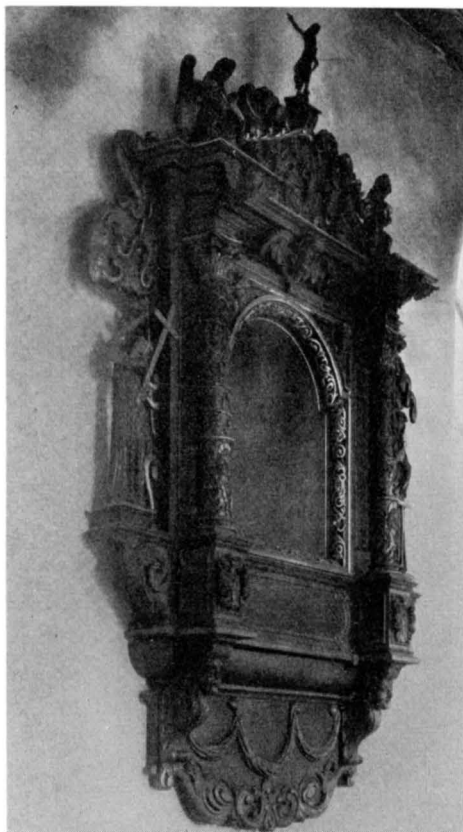

Fig. 358. Fridlefstads kyrka. Altartavla från år 1653. — Foto Alfr. Edle 1930.
Altartafel vom Jahre 1653. — Altar piece. 1653.

Enligt BAGER avbrände fienden (svenskarna) under sjuåriga kriget kyrkans tak och SENARE FÖR-
ÄNDRINGAR allt trävirket, så att endast den kala muren återstod. Från denna tid torde trä-röstet mellan kor- och långhus förskriva sig med ett »tralleverk», vars ena tvärbjälke ännu ses, avsågad, nederst i nuv. triumfskärmen. En given följd därav var även, att kyrkan kort efter skulle få nytt ytter- och innertak. — 1779 uppkommer ett förslag att tillbygga kyrkan med ett torn i väster och enl. VISIT.-PROT. hade man även lagt grundmurar till ett dylikt. Planen blev emellertid övergiven, och istället tillbyggdes långhuset i väster till sin nuvarande längd, varvid den gamla västgaveln raserades (färdigt 1781). Senare raserades vapenhuset (se nedan) och den södra portalen igenmuras. Slutligen 1914 genomgår kyrkans inre en grundlig restaurering enl. Th. Wählins förslag av 1911.

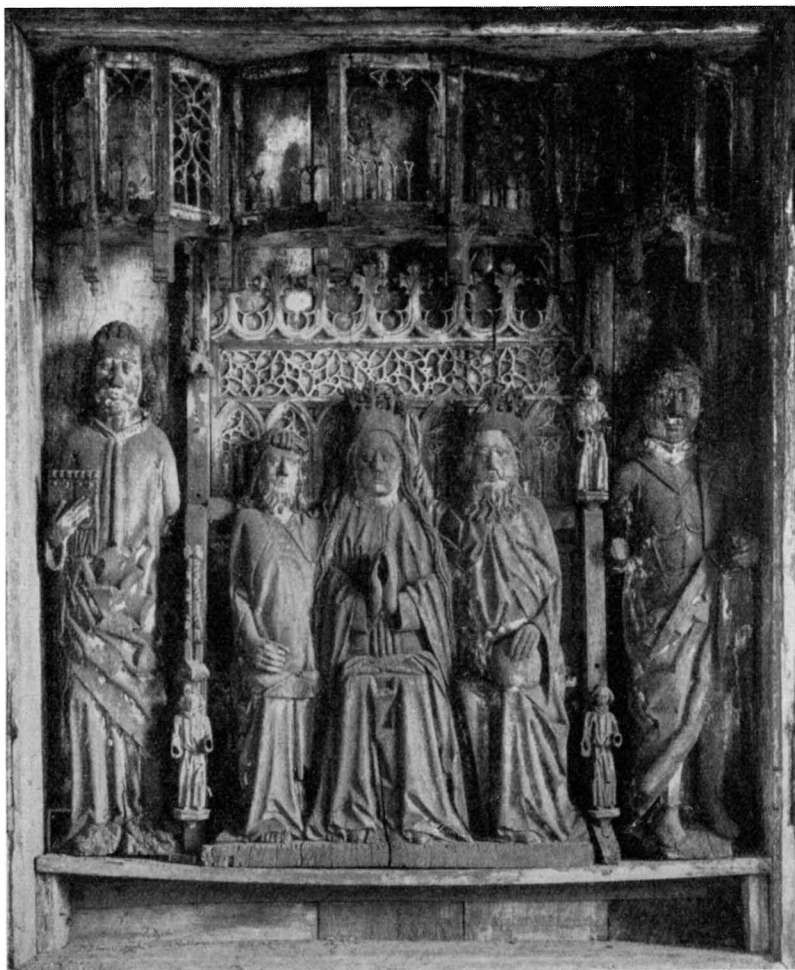

Fig. 359. Fridlefstads kyrka. Altarskåpets corpus. Antagl. svenskt arbete omkr. 1500, tillhörande Sillhövda kyrka. — Foto Alfr. Edle 1931.

Corpus des Schnitzaltars. Schwedische Arbeit um 1500.
Corpus of the altar-piece. Swedish work about 1500.

VAPENHUS Ovisst när tillbyggdes vid långhusets sydvästra del ett vapenhus av putsad gråsten, »Lagt med Loft och tegt med Spaan». Tidigast omtalat 1665. Det rives under 1800-talet.

SAKRISTIA År 1714 tillbyggdes vid korets norra del en sakristia av gråsten. Till denna leder från koret en rektangulär ingång med gråmålad dörr. Innertaket består av platt gråmålat trätak. Järngaller för fönstren. I väster en gråmålad, rektangulär dörr till ett

vindfång med yttre, järnbeslagen dörr upptagen 1862. Under sakristians golv äro synliga putsade granitmurar, säkert gravar (se planen fig. 354). Mot väster synes en tröskel av trä med vidsittande järnkrampa och golv av sten. Möjligen är detta rester av en äldre sakristia.

Från korgolvet leder en trappa med tre steg ned till ett gravkor (se planen fig. 353) med putsade murar. Detta är genom en mur avdelat i tvenne kammare, förbundna genom en rundbågig glugg. I östra gravkammaren, i vilken förvaras sju likkistor, en glugg mot norr och en mot öster. I västra gravkammaren förvaras tre kistor.

Långhuset uppvärms av två i dess mitt uppställda järnkaminer.

INREDNING OCH LÖSA INVENTARIER

Under 1600-talet hade kyrkan ett korskrank, varom BAGER skriver: »Mellanverket i kyrkan som åtskiljer långhuset och kyrkan, var tillföre efter sjuåriga kriget bygd med bräder från vinden till golfvet midtuti rundt som en båge, de två på sidorna, ned emot stolarna, på man- och kvinnoraden var ett öppet rum att se igenom, hvare var satt några små svarfvade pelare». 1675 uppsattes ett nytt korskrank av Anders Snickare i Ronneby, varpå det målas 1681 av mästern Petter Stark. Rester av den ursprungliga målningen synas ännu ovan innertaket (se s. 322).

Altare av trä, framtill marmorerat och vitmålat med inskr. »I H S». Det gamla altaret var 1665 »opmuret wed Kirekgaulen». — Altarring av vitmålad furu. — Altarprydnaden utgjordes ännu 1915 av ett vitmålat och förgyllt träkors med törnekrona och svepduk av linne, uppsatt 1878. 1925 uppställdes ett förut i Bl. M. (sedan 1902) från Sillhövda deponerat altarskåp (fig. 359—361). Det är snidat av ek. I Corpus Marie kröning omgiven av S. Lars och ett okänt helgon. I flyglarna 12 apostlar. Förmodligen inhemskt arbete

GRAVKOR

UPPVÄRM-
NINGKOR-
SKRANK

Fig. 360. Fridlefstads kyrka. Flygel till altarskåpet fig. 359. Svenskt arbete omkr. 1500. — Foto Alfr. Edle 1931.

Flügel des Schnitzaltars. Schwedische Arbeit um 1500.
Wings of the altar-piece. Swedish work about 1500.

ALTARE

omkr. 1500. Den 1700-talsartade blå målningen på flyglarnas yttersida tyder på att a. sk. varit i bruk under detta sekel — kanske i Sillhöfda. Man har förmodat att altarskåpet ursprungligen tillhört Fridlestad och stött detta bl. a. på den namnlösa helgonbilden vilken blivit tydd som S. Martin, enligt BAGER Fridlestad kyrkas patron. Emellertid är skåpet, som ej nämnes av BAGER, troligen identiskt med den altarprydnad, vilken omnämnes i Sillhöfda RÄK. för september 1776 såsom inköpt från Torhamns kyrka, och som »reparerades» 1778 av målaren Stendahl. Torhamns kyrka var ju vigd åt Magnus. Ridderhelgonet t. h. i skåpet skulle alltså vara Magnus, greve av Orkneyöarna, d. 1106, vilken å en kalkmålning i koromgången i Mariakyrkan i Hälsingborg är framställd i rustning, hållande i vänstra handen en yxa och i den högra ett svärd. Hans festdag inföll den $16/4$. — Den gamla altarprydnaden, som nu hänger på södra långhusväggen, utgöres av en uppsats av trä, skulpterad och förgylld. Mittpartiet utgöres av en på trä målad framställning av Nattvarden, omgiven av kolonner med slingrande vinrankor och som uppbära ett entablement. På sidorna vingar samt trästatyer av Tron och Hoppet. Däröver ett överstycke med tvenne änglar med palmkvistar; det hela krönt av en Kristus. Över Nattvarden inskriften: »S: HER MICHEL HANSSON COLDIG HAFWER PAA SIN OMKOSTNING LADET. DENE ALTER TAFLE OPSETTE. A:O 1653. MAEN I HER ANDERS BAGERS TID ER DENNE ALTER TAFLE BLEFVEN STOFFERET OCH FÖRGYLDET A:O 1671». Nedtill inskriptionsfält med Nattvarden instiftelseord. Enl. RÄK. fick 1671 »Mäster Daniel Måhlare aff Malmö för Alter Taflen At Stofero och för Gylla 50 Rdr.» (Fig. 358.)

SIDOALTARE Enligt BAGER fanns i början av hans tjänstetid ett mat-altare »af gråhall uppmuradt i rundelens mur». 1665 fanns vid sidan av dopfunten i sånghuset »et Ny Lidet Bord eller Mad Altere af Slet och ringe Snedkerwerk».

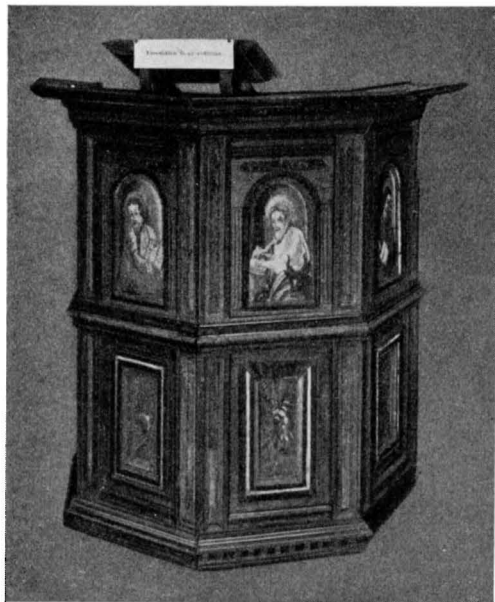
PREDIKSTOL Predikstol av ek (fig. 363—365) skulpterad och förgylld. Korgen indelas av sex Karyatider — Petrus, aposteln Jakob d. ä. med pilgrimshatt, Paulus med väldigt svärd, Kristus med kort skägg och världsglob, Gud Fader med gubbaktigt skägg, omgiven av Uppenbarelsebokens 7 lampor, Johannes Evangelisten, och en munk med bibel (Luther.) — i 6 fält. I dessas fyllningar framställningar i relief av Skapelsen (fig. 364) — Syndafallet — Syndafloden — Födelsen — Korsfästelsen — Himmelsfärden. Å frisen inskr.: »GUDI TIL ÄHRA ÄHR DENNA PREDIKESTOOL UTHI SL: HERR A:S B:S TIDH UPSATT OCH UTHI HERR MATTHIÆ COCCIJ TIDH STOFFERAT OCH FÖRGYL T FÖR KIÖRCKIANS MEDELL=.» Baldakinen är sjuksidig. Å överstyckena Karl XI:s namnchiffer samt inskr.: »ANNO — 1694 — d. 25 Majj». Från taket nedhänger en förgylld duva. Enl. RÄK. tillkom predikstolen 1692 för en kostnad av 217 dlr 20 sk. och 1694 utgives till »Måhlaren Mester Columbus för Prädikestohlens Måhlande effter Contract 119 Rdr». Predikstolens skulptör är samme som för Nättraby predikstol av 1693, och Hjortsberga av 1684, att döma av de båda verkens överensstämmande stil. Hans namn var kanske Åke Truedsson (jfr s. 169), en bildhuggare, som redan år 1687 — även då i samverkan med målaren Columba — levererar ett arbete åt Fridlestad kyrka, en nu förlorad brudstol. — Den gamla predikstolen stod enl. BAGER »på en stötta nedgrefvuet i jorden har förut stått

Fig. 361. Fridlefstads kyrka. Detalj av altarskåpet fig. 359, 360.
 Teilbild vom Schnitzaltar Fig. 359, 360. — Detail of the altar-piece fig. 359, 360.

under lecteret fram neder i kirken». Den var försedd med en baldakin som hr Michel (se s. 334) lät nedtaga, enär den skymde »vid det smala fönstret som då var». 1668 flyttades predikstolen upp mot sånghuset »paa den söre Side». 1671 målas predikstolen. År 1777 utlântes den till Sillhöfda kapell. Därifrån har den nu dep. i Bl. M. — Det som nu återstår av predikstolen (fig. 362) är en bröstning av furu, till planen en halv åttahörning, vars fyra faser indelas genom listverk. I de övre fyllningarna målade

framställningar av de fyra evangelisterna. I nedre våningens fyllningar målade blommor. Huvudfärgen är grönt med blått och rött å lister och i fyllningarna. Under dessa färger synas äldre sådana bl. a. blekt och lingonrött samt förgyllning. Av Bröstningens avslutningsytor är den högra (framifrån räknat) struken med den blekblå färgen, den vänstra är icke målad och där är märke av en snett nedåt gående spjåla. Här synes alltså en trappa ha funnits. Predikstolen kom alltså att, med trappsidan, bestå av fem sidor av

BÄNK-
INRED-
NING

Fig. 362. Fridlefstads kyrkas gamla predikstol, daterad 1575. Blekinge Museum. Foto Alfr. Edle 1930.

Die alte Kanzel. Datirt 1575. Jetzt im Museum zu Karlskrona.
The old pulpit, dated 1575. Now in the Museum in Karlskrona.

en åttahörning, den var öppen bakåt, endast en tvärslå skyddade prästen från att falla baklänges. Den nuvarande målningen är alltså icke ursprunglig. Senaste målning enl. RÄK. är från 1778. Predikstolen blev också målad 1671 av mästare Daniel målare från Malmö för 10 rdr 2 sk. Enligt BAGER var den ursprungligen målad i vattenfärg »med brunröde urtepotter och blommor udi ramerne» samt försedd med årtalet 1575. Den är alltså en av landets äldsta bevarade predikstolar från protestantisk tid. H. 128 cm.

Bänkarna äro slutna, gråmålade, av enkel form från 1856. Om de gamla bänkarna skriver BAGER: »Stolarna voro icke annorleder danade från den gamla tiden, efter sjuåriga kriget, än att läkten voro fästade i uppståndare, hvilka voro stälhyflade, och

mönstret således ». Ned emot jorden voro stockar och tjocka trä lagda att sitta på i stolarna.» »Men salig herr Nils Åkesson, min förman, sockenprest efter salig

LÄKTARE

hr Mickel, lät först yppsätta i sin tid, stolar med dörrar till på mansraden, från stora kyrkodörren till mellanverket vid sånghuset, såsom det nu befinnes». 1665 omtalas uti inv. alla bänkar såsom nya, både på mans- och kvinnoraden, arbetade av Jörgen snickare i Ronneby. — Dessutom fanns 1665 en degnestol i korets södra del samt en skriftestol, målad av Daniel Klud, målare i Malmö. En bänkgavel har nyligen från en bonde i socknen överlämnats till kyrkan, den är daterad 1671 och ornerad i plattrelief. H. 146.

I väster en vitmålade orgelläktare (fig. 353), vilande på träkolonner, enl. ritning, trol. från 1800-talets början. Orgelfasad i vitt och guld. — 1665 omtalas en ny läktare eller skunk »med tuende Rad Stoler, den eena ophöijet ofwer den anden, Staar paa 8 Ottekantige Pillere och Hafwer et udskaaret Forstykke med Behörige Lister».

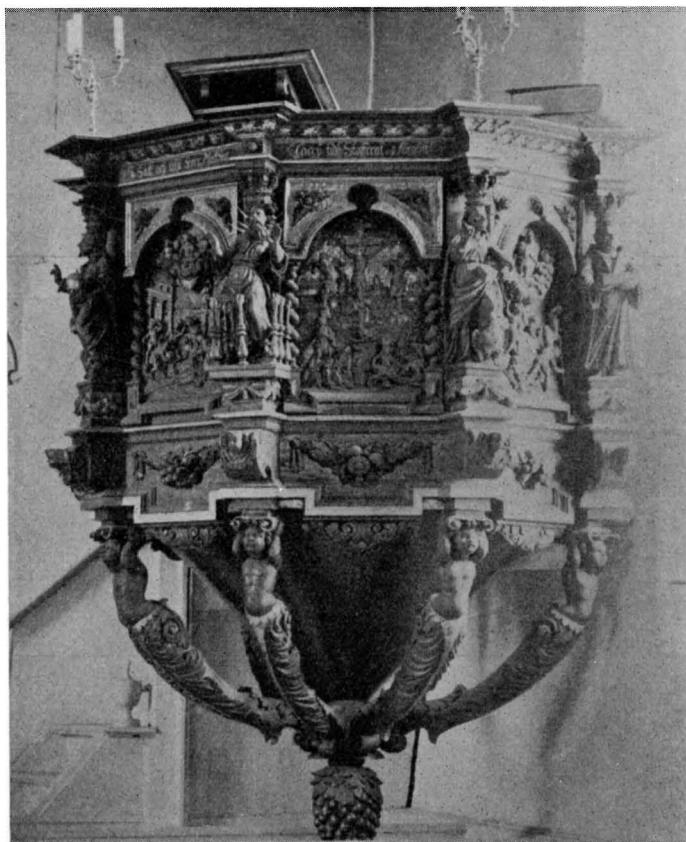

Fig. 363. Fridlefstads kyrkas nuvarande predikstol. Skulpterad 1692, målad 1694. — Foto Alfr. Edle 1930.

Die jetzige Kanzel, skulptiert 1692, gemalt 1694.
The present pulpit. Sculptured in 1692, painted in 1694.

Dopfunnt av ek (fig. 366), skulpterad och förgylld. Den sexsidiga skålen uppbäres av sju putti samt är ornerad med festoner och änglahuvuden. På frisen inskrift: »H:R ANDERS BAGER MED HANS I: HUSTRU CICELE BAGES DATER BEKOSTET DENĒ FONT 1682 OCH MED HANS (=2) HUSTRU CHRISTINA KNUDS DOTER LADET DEN STAFERE 1687»: Skulpturen av bildhuggaren Åke Truedsson i Jämshög. H. 87 cm., Diam. 68 cm. Däröver en baldakin (fig. 367) krönt av en Kristus med världsklotet. På överstyckena Bagers och hans hustrus namn och initialer. Under baldakinens tak en relief av Kristi dop. —

Kyrkans äldre funnt utlāntes 1777 till Sillhöfda kapell och står ännu i denna kyrka. Dopfunten (fig. 368) är av furu, betsad i ekfärg, mångkantig. Ovan och nedtill en tandsnittsfris, i mitten en rad fällverk. Fyllningarna begränsas av enkla ramlistor. Ovantill en urhålkning för dopskål. Enligt BAGER var den ursprungligen målad med

Fig. 364. Fridlefstads kyrka. Detalj av predikstolen med framställning av syndaflo den. I hörnen statyetter av Paulus och Kristus. — Foto Alfr. Edle 1930.

Detail von den Schnitzereien der Kanzel; Darstellung der Sündflut. An den Ecken Paulus (links) und Christus (rechts).

Details of the wood carvings of the pulpit: The deluge. On the corners St. Paul (left) and Christ (right).

Fig. 365. Fridlefstads kyrka. Detalj av predikstolen med framställning av Golgata. Till vänster Gud Fader, omgiven av Uppenbarelsebokens 7 lampor. — Foto Alfr. Edle 1930.

Detail von den Schnitzereien der Kanzel. Reliefdarstellung der Kreuzigung Christi. Links Gott Vater, von den sieben Lampen der Apokalypse umgeben.
 Details of the wood carvings of the pulpit. Relief representing the crucifixion of Christ. To the left God the father surrounded by the seven lamps of the Apocalypse.

NATTVARDSS-
KÄRL.

Fig. 366. Fridlefstads kyrka. Dopfund, skulpterad av Åke Truedsson i Jämshög 1682. Foto William Anderson 1915.

Hölzerner Taufstein, skulptiert vom Bildhauer Åke Truedsson 1682.
Wooden baptismal font sculptured by Åke Truedsson 1682.

blad. Inskr.: »FRIDLEFSTAD». Stämplrar: Karlskrona vapen — R — tre kronor — T (=1777) — fleuron. L. 13,2.

Kanna av silver delvis förgylld, ornerad med akantusslingor. Locket krönes av en fruktsmyckad knopp. Inskrift: »COPWERDIE MANN ANDERS LAGOMSTOR OCH DES: K: HUSTRU FÖRÄRAT 52 LOD SILFWER TILL DENNA KANNA: ALT DET ÖFRIGA, SAMT FÖRGYLDNINGEN, HAFWER FRIDLEFSTAD KYRKIA BEKOSTAT: ANNO 1755». Stämplrar: Karlskronas vapen — tre kronor — I BJÖRCK
MAN¹ — g (=1755) — fleuron. H. 32.

Sockenbudstyg i skinnfodral, bestående av: kalk av silver, förgylld. Inskr.: »TILLHÖR FRIDLEFSTADS OCH RÖDEBY FÖRS». Stämplrar: Karlskrona vapen — tre kronor — AGE A 4 (=1831). H. 13, Diam. 7,7. — Patén av silver. Inskrift som å kalken samt »4 1/4 LOD». Diam. 10,5.

¹ Jöns Björckman, mästare i Karlskrona ¹⁴/₁₂, 1750, d. 1763. UPMARK, KARLSKRONA GULD, s. 145.

vit och röd vattenfärg. Därjämte tillkom vid en målning 1671 blått och guld. Funten är en av landets äldsta från protestantisk tid, sannolikt tillkommen vid 1500-talets mitt eller senare hälft. H. 106 cm, Diam. 52 cm.

Dopfat av mässing. Å brättet en fris med akantus, hundar och hjortar. I botten en driven framställning av Syndafallet. Därunder inskr.: »N — P — R A — C — D». Skänkt av kyrkoherde A. Bager och hans hustru. Diam. 53 cm.

Dopfat av mässing. Å brättet en rad blomknoppar och 8-or. I botten två ringar majuskler som icke giva någon mening samt en driven framställning av Bebdelsen. Inskr.: $\frac{K-1}{8 \text{ o}}$ inom sköld. Diam. 50 cm.

Kalk av silver delvis förgylld. Foten sexpassformig. Inskr.: »INRI 16.94 TILLHÖR FRIDLEFSTADS KYRKA. 35 5/8 LOD». H. 21,3 cm, Diam. 11,2. — Patén av silver, ovan till förgylld. I botten: »TILLHÖR FRIDLEFSTADS KYRKA. 10 3/4 LOD. Diam. 15,4. — 1665 omarbetas en kalk av Oluf Guldsmeden i Ronneby. 1685 förfärdigar Olle guldsmedh i Lyckeby en kalk och patén i st. f. de som stultis.

Sked av silver förgylld med perforerat

Oblatask av pressat läder, rund. Diam. 9,7 cm. Vinflaska av tenn, å proppen: Karlskronas vapen — MR — fleuron. H. 12.

Brudkrona av silver, förgylld, av samma form som Rödebys (jfr s. 174) med två kransar samt besatt med röda, blå och gröna »stenar».

Stämplrar: Karlskrona vapen — NOVO SADI — V (=1720) — fleuron — ålder-mansranka.

Ljuskrone av mässing för 7+7 ljus, krönt av en fläckt örn. 1700-talets början. H. 50 cm. 1770 lagas ljuskrone av Israel Zerl i Karlskrona.

Ett par ljuskronor av mässing för 12+12 ljus. 1700-talet. H. 150 cm.

Ljuskrone av glas för 8+8 ljus. 1800-talet. H. 120 cm.

Ett par ljuskandelabrar av tenn 2-armade, 3-pipiga, ornerade. Inskr.: »SUPER FIN COM POSITION AF I. W. L. HALLRÄTT UTI NORRKÖPING 1802. H. 47 cm.

Tre ljusstakar av tenn, ornerade. I botten: »BERGMAN MALMÖ». Omkr. 1800. H. 31 cm. En ljusstake av tenn, ornerad som ovanstående. I botten: »Tre kronor — Berglund Malmö — Vapen (?) — ^{S B}L — T 3 (=1825). H. 31 cm.

Mässhake av svart sammet med kors och »1775», i silvergalon. Defekt. H. 120, B. 83. TEXTILIER

Håv av svart sammet med silverbroderi och »18 s 29» i silke. Pungens H. 18,5, Diam. 15, Stångens L. 151.

Håv av grön sammet med »1762» i silke. Pungens H. 18, Diam. 16. Stångens L. 149.

I stapeln hänga trenne klockor. Den stora gjuten 1732 av Andreas Wetterholtz i Malmö. H. omkr. 100, Diam. 85. — Den mellersta gjuten av d:o 1715. H. 100, Diam. 90 — Den lilla gjuten 1761 av Magnus Bergstedt i Karlskrona. H. 70, Diam. 70. — Enl. Amiralitetskollegii resol. 1732 ¹⁹/₅ försålles från Amiralitetskyrkan i KLOCKOR

Fig. 367. Fridlefstads kyrka. Baldakin till dopfunten fig. 366. — Foto W. Anderson 1915.

Baldachin zum Taufstein Fig. 366.
Canopy of the baptismal font fig. 366.

LJUS-
REDSKAP

Fig. 368. Fridlefstads kyrka. Dopfund från mitten av 1500-talet. Sedan 1777 i Sillhöfda kyrka.
Foto Ateljé Marino 1915.
Hölzernes Tauffass. Mitte des 16. Jhds.
Seit 1777 in Sillhöfda.
Wooden baptismal font. Middle of 16th century.
Since 1777 in Sillhöfda.

Fig. 369. Fridlefstads kyrka. Putto å epitafiet över A. Bager, d. 1691.
Foto A. Edle 1930.
Detail eines Epitaphium. Um 1691.
Detail of a wooden wall-table, about 1691.

Karlskrona till denna församling två små klockor (W. 1153). En liten klocka, bikupsformad, vilken tidigare hängt i annexförsamlingen Sillhöfda, förvaras nu i Fridlefstads sockenmuseum.

GRAVSTENAR Bland gravhällarna av kalksten märkes Michel Hansen Coldin's, »fordum sogneprest til Frillestaed och Rodeby sogne», d. 1654 (fig. 374, i koret) samt kyrkoherden Carl Bohm's, d. 1713 (i koret).

På kyrkogården låg enligt M. SÖDERSTRÖMS anteckningar i Bl M. 1833 en nu försvunnen gravsten (fig. 373) med avsmalnande fotända, visande ett stavkors på trappstegsformad bas, 3 aln. L., $\frac{3}{4}$ aln B. 1100-talet.

PORTRÄTT Fyra porträtt, oljemålning på duk inom förgylld ram. 1. Prosten och kyrkoherden Peter Muhrbeck (f. 1708, d. 1766), pekande i en psalmbok på Ebr. 3, v. 12, 13. Sannolikt kopia av M:s porträtt i Rödeby (jfr s. 177 f. o. fig. 190). H. 100, B. 77. 2. Okänd präst, kanske Gyllenskepp, kanske N. Åkesson? Prästen håller vänstra

handen på en bok, karnationsfärgen gulbrun, bakgrunden gulbrun. H. 90, B. 77. 1687 utbetalas 6 dlr smt till målaren Johan Columba »för dhen förre Kyrkio Heerdens H:r Nills Åkessons Contrafactur». 3. Kyrkoherde C. Bohm; håller en bok i vänstra handen; ljusbrunt hår och skägg. Inskrift i högra hörnet: »H. CARL BOHM. NATUS A:O 1663,

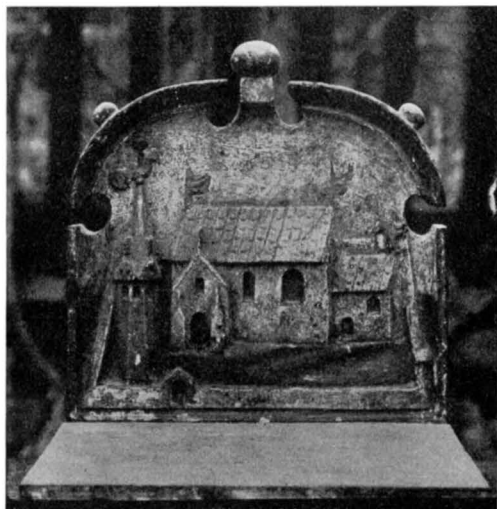

Fig. 370. Fridlefstads kyrka. Kollekttavla. 1682.

Foto Alfr. Edle 1930.

Kollektentafel mit Reliefdarstellung einer Kirche mit freistehendem Glockenturm. 1682.

Collection bag with relief representing a church with isolated belfry. 1682.

Fig. 371. Fridlefstads kyrka. Kollekttavla med framställning av den fattige Lazarus. 1682.

Foto Alfr. Edle 1930.

Kollektentafel mit Reliefdarstellung des armen Lazarus vor dem Hause des reichen Mannes. 1682.

Collection bag representing in relief the poor Lazarus in front of the rich man's house. 1682.

DE NATUS A:O 1713». H. 116, B. 90. 4. av den föregående hustru Elisabeth Rönnow. En ung kvinna håller i vänstra handen ett äggliknande föremål, den högra lekande med en liten hund. Svart dräkt med vita spetsar kring hals och armar, svart hatt med vit spets vid pannan, ringar på vänstra handen bl. a. på tummen, skärröd karnation; hunden vit med bruna fläckar. På innerramen är inbränt »ER». H. 115, B. 83,5.

På norra långhusväggen hänger Bagers epitafium (fig. 369) av ek, skulpterat och förgyllt. Mittpartiet upptages av kyrkoherden Anders Bagers och hans tvenne hustrurs målade porträtt inom en skulpterad eklövskrans. Därunder ett språkband med inskrift: WIJ TRENE I ETT HIERTE STÅR, TWÅ WÅRE FÖRST ETT HIERTE, SOM BITTRE DÖDEN SKILDE ÅTH, MED HIERTES STORE SMERTE, TWÅ ÄRE BLEFNE ETT IGIEN: WIJ TRIJ MED GUDHI BLIFVA: ETT, I DET HIMELS PARADIS, SOM HERREN OSS WILL GIFVA:» Vid sidorna trästatyer av t. v. Johannes Döparen, t. h. den törnekrönte Kristus. Däröver Bagers och hans hustrus vapen samt inskrifterna: »A B. C B D» och »C K D». Däröver inom

EPITAFIUM

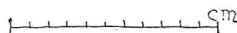
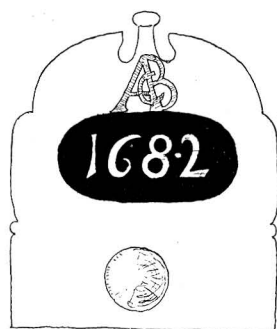
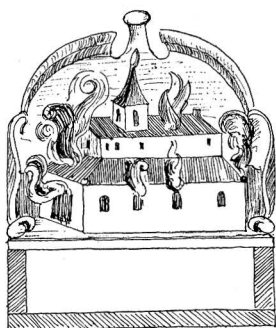

Fig. 372. Fridlefstads kyrka.
Kollektivtavla av trä, 1682.
N. Grafström delin. 1920.

Hölzerne Kollektentafel mit einer
brennenden Kirche. 1682.
Wooden collect table with a church
on fire. 1682.

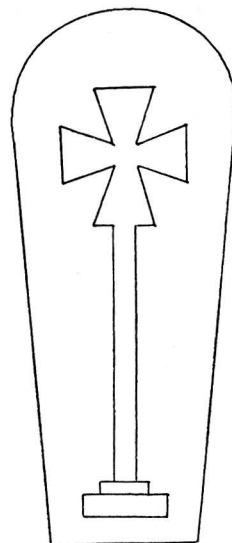

Fig. 373. Fridlefstads kyrka.
Gravsten från 1100-talet.
Skala 1:20.

M. Söderström delin. 1833.
Grabstein. 12. Jhd.
Grave slab from the 12th century.

en attika Kristus på korset, omgiven av Hoppet och Tron. Epitafiet krönes av den uppstående Kristus, trampande på en orm. Vid sidorna pyramid. Nedtill avslutas epitafiet av ett inskriptionsfält med Bagers biografi på latin.¹

Skulpturen är av samma hand som predikstolens, alltså kanske av Åke Truedson. Namnepitafium av vitmålat trä med svartmålad ram över Magnus Frodelius. H. 43, B. 29. Namnepitafium av bly inom glas och svartmålad träram över kyrkoherden i Fridlefstad och Rödeby J. G. Heerman, f. 1761, d. 1842. H. 51, B. 36.

Kollektskopa av grönmålat trä (fig. 372), å gaveln en skulpterad framställning av en brinnande kyrka. Målad inskr. å kanten: »ACB 1682 FRA ILD OCH BRAND FRELS HERRE GVD HVVS OC LAND». H. 17, B. 11, L. 35.

¹ Andreas Andræ Bager, f. $\frac{23}{10}$ 1628 i Kjøge på Sjælland, d. $\frac{18}{8}$ 1691; 1660 kyrkoh. i Fridlefstad och Rödeby. G. m.: 1. Cecilia Bages dotter, d. $\frac{29}{4}$ 1682; 2. Christina Knuts dotter Arbo.

Kollektskopa av blåmålat trä (fig. 370) framtill med en skulpterad framställning av en kyrka med långhus och kor samt klockstapel. Förgylld med inskr.: »1682 HR ANDERS BAGER ANDERS SÖN CICEL BAGES DAATTER». H. 19, L. 23,5.

Kollektskopa av trä, defekt (fig. 371). På baksidan röd målning och initialerna »ACB» och »1682», framtill en relief, Lazarus, vars sår slickas av hundar. H. 18, L. 28. Samtliga målade av målaren Petter Starck.

Mässbok, handskrift på papper i pergamentsband. 4:o. Enligt anteckning skriven 1631 av Budæus Petri, »degn uti Frillestedt oc Rödeby». I Bl. M.

Sigill av koppar, visande en man (den hel. Martin) till häst, vilken håller ena handen i sidan samt vänder sig mot en tiggare som uppsträcker sin hand. Inskr.: »S M» och inskr.: »SIGILLUM ECCLESIE FRILLESTE». — BAGER förutsätter som troligt är, att kyrkan varit invigd åt Martin samt fortsätter: »På hvilken dag (Mårtensdagen) ännu, om den infaller på söndagen, årlig kyrkomässa hålles allena med offer på altaret, eller på nästa söndag derefter, om Mårtensdagen faller in i veckan på någon annan dag emellan söndagarna — —»

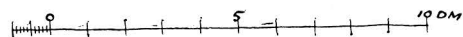

Fig. 374. Fridlefstads kyrka. Gravsten över kyrkoherden M. H. Colding, d. 1654.

N. Grafström delin. 1920.

Grabstein eines Pfarrers, gest. 1654.
Grave slab over a rector, d. 1654.

SAMMANFATTNING AV FRIDLEFSTADS KYRKAS KONSTHISTORIA

I. Under 1100-talets slut eller 1200-talets början uppföres Fridlefstads kyrka av gråsten, bestående av ett rektangulärt långhus, kor med ett åtminstone planerat torn och absid.

II. Ovisst när tillbygges vid långhusets sydvästra del ett vapenhus av gråsten.

III. Under 7-åriga kriget avbrändes ytter- och innertaket, varpå kyrkan under 1500-talets senare del får nya tak jämte inredning såsom predikstol och dopfont. Under 1600-talets senare hälft tillkomma altaruppsats, ny predikstol och dopfont m. fl. inventarier.

IV. Under 1700-talet tillbygges kyrkan i väster samt förses med en sakristia vid korets norra del. Norra långhusportalen tillmuras 1781.

V. Under 1800-talet rives vapenhuset och år 1914 genomgår kyrkan en inre restaurering.

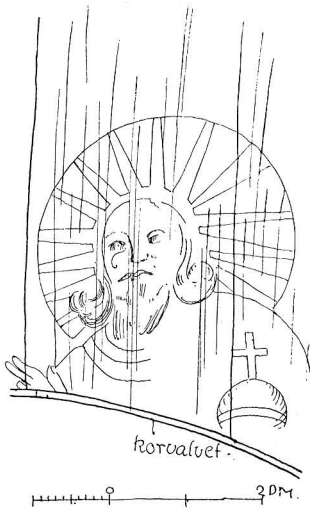

Fig. 375. Fridlefstads kyrka.
Målning å långhusets östra
vägg, sedd från vinden.
N. Grafström delin. 1920.

Mittelalterliche Malerei an der Ost-
wand des Langhauses, vom Oberboden
sichtbar.

Medieval painting on the eastern wall
of the nave, seen from the garret.

ZUSAMMENFASSUNG

Die ältesten Teile der Kirche Fridlefstad, Apsis, Chor und der grössere Teil des jetzigen Langhauses (siehe Grundriss Fig. 352) wurden gegen Ende des 12. oder Anfang des 13. Jhds aufgeführt. Das Material ist Feldstein. Gewisse Einrichtungen, z. B. eine Treppe in der Nordmauer (siehe den Grundriss Fig. 352) deuten daraufhin, dass die Kirche auch zu Fortifikationszwecken angewandt wurde. Mutmasslich hat auch ein Westturm existiert oder ist wenigstens geplant gewesen. — Eine Vorhalle wurde später an der Südseite des Langhauses gebaut; sie wurde im 19. Jhd abgebrochen. Im 18. Jhd wurde die Kirche im Westen angebaut und an der Nordseite des Chors mit einer Sakristei versehen (siehe Fig. 352). Von mittelalterlichen Inventarien ist ein Flügelaltar (Fig. 359—361) zu bemerken, mutmasslich schwedische Arbeit aus der Zeit um 1500. Aus der zweiten Hälfte des 16. Jhdts ist ein hölzernes Tauf Fass vorhanden, Fig. 368. Das prachtvollste Inventar aus neuerer Zeit ist die reich geschnitzte Kanzel (Fig. 363—372), und das Tauf Fass mit seinem Baldachin Fig. 366/67, verfertigt 1682).

SUMMARY

The most ancient parts of Fridlefstad church, apsis, choir and the greater part of the actual nave (see plan fig. 352) were erected at the end of the 12th century and in the beginning of the 13th. Material stone. Certain arrangements, f. i. a flight of stairs in the northern wall (see plan fig. 352) gives one the idea that the church has also been used for fortification purposes. Probably a western tower has also existed or at least been projected. — A porch was built later on the southern side of the nave; it was demolished during the 19th century. Under the 18th century, the church was enlarged westward and was provided with a sacristy on the northern side of the choir (see fig. 352). Amongst the mediæval movables is noticed an altar screen (fig. 359—361) probably Swedish work from the time about 1500. From the latter half of the 16th century there is a baptismal font in wood, fig. 368. The most splendid things from the modern time are the richly carved pulpit (fig. 363—372) and the baptismal font with its canopy (fig. 366/67) manufactured 1682.

SILLHÖFDA KYRKA

BLEKINGE, BLEKINGE LÄN, MEDELSTA HÄRAD, LUNDS STIFT,
MEDELSTADS KONTRAKT

ANNEX TILL FRIDLEFSTAD

TRYCKTA KÄLLOR: BAGER. — KLING, M. s. II. — SJÖBORG, s. 294 — SVERIGE I, s. 765. —
HANDSKRIVNA KÄLLOR OCH AVBILDNINGSSAMLINGAR: I B. St. ritning till orgel, gillad
25/5-1871. — I K. B.: GYNTHNER.

KYRKANS ARKIVALIER: RÄK. (med INV.) 1777—till nu.

I Fridlefstads socken, som intill 1915 jämte Sillhöfda och Rödeby bildade ett regalt pastorat, hade de i skogarna upp mot Smålandsgränsen boende invånarna tidigast flera mil att rida eller gå utefter obanade vägar till sin församlingskyrka i Fridlefstad. BAGER skriver i sina anteckningar från 1600-talets senare hälft, att i socknen hade fordom funnits två kapell av trä med kyrkogård inhägnad av gråsten, det ena vid Holmsjö, det andra vid Höryda. Enligt SJÖBORG voro rester av dessa, som torde förstörts under sjuåriga kriget, ännu synliga under 1700-talets senare hälft. Om kapellet vid Holmsjö berättar GYNTHNER att »Ruinerna äro få men de äro dock fridlysta 1846». Rester av murar äro ännu synliga på platsen, t. h. om vägen norrut från Holmsjö järnvägsstation. År 1766—68 uppfördes därpå ett kapell vid Sillhöfda, vari till en början predikades var fjärde söndag. Först 1869 blev Sillhöfda egen församling och annex till Fridlefstad och är så ännu, medan Rödeby sedan 1915 är eget pastorat.

KYRKOGRÅDEN

Kyrkogården (fig. 376) omgives av en jordtäckt gråstensmur i kallmur i senare tid fogad med cement, med ingångsgrindar av gjutet järn med inskrift 1883, inom stenstolpar i öster och söder.

I kyrkogårdens nordvästra hörn står klockstapeln (fig. 377) av rest trä (furu) från 1768, med spånklädd huv; allt tjärat. Vita ljudluckor och dörrar.

Söder om kyrkogården invid vägen kyrkans bod med kyrkstallar av rödfärgat trä och tegeltak. Kyrkoplatsen upptages dessutom av sockenhuset, en envåningsbyggnad av rödfärgat trä och tegeltak, i Carl-Johansstil, nu använt till småskola och kommunalsal, samt längst i SO, invid landsvägen folkskolan i två våningar, av gulmålat trä. Norr om kyrkan invid landsvägen till Holmsjö två kyrkstallar av rödfärgad furu med spåntak för Elmtamåla och Furs byar.

En gravsten av kalksten med årtalet: 1677, H. 212, B. 124, ligger som trappflisa utanför klockstapeln. Då kyrkan uppfördes först 1766—68, har denna sten troligen först legat vid det ovannämnda kapellet i Holmsjö.

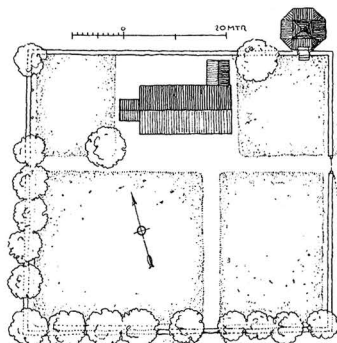

Fig. 376. Sillhöfda kyrka. Situationsplan.

N. Grafström delin. 1920.

Lageplan. — Plan of situation.

KYRKBYGGNADEN

Kyrkan (fig. 378—80) består av ett rektangulärt långhus med sakristia vid norra sidan samt i väster ett senare tillbyggt, lägre och smalare vapenhus.

Materialet är liggande furuplankor, fodrade med resta bräder. Östra och västra gavelröstena äro klädda med spån.

Utvändigt äro väggarna rödfärgade.

Taket på långhusets norra sida samt vapenhusets lagt med tunn, modern spån, eljest överallt med handkliven ekspån, vid takbrättet lagd i mönster.

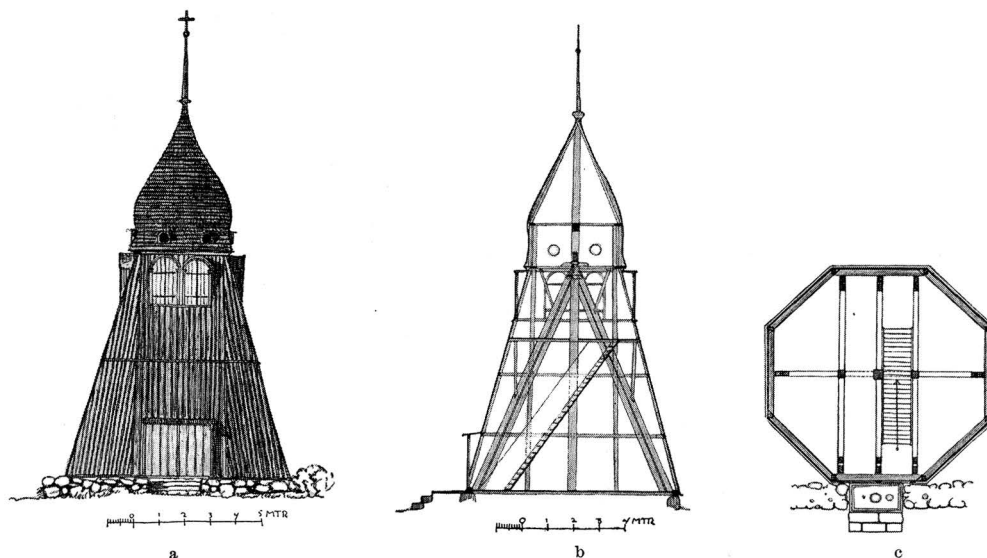

Fig. 377. Sillhöfda kyrka. Klockstapel: a. sydfasad, b. sektion, c. plan.
Hölzerner Glockenturm: a. Südfassade, b. Schnitt, c. Grundriss. — Belfry: a. south facade, b. section, c. plan.

Ingångarna raktäckta med vitmålade dörrar. Vapenhusets och långhusets södra dörr med invändigt synliga, vackra järnbeslag (fig. 382). I sakristian en dörr från senare tid.

Fönstren äro rundbågiga, vitmålade med träspröjsar.

Invändigt äro väggarna vitmålade. Taket vitmålat och svagt välvt. Golvet av trä. Långhuset uppvärms av två järnkaminer, sakristian av en kakelugn med gul glasyr.

INREDNING OCH LÖSA INVENTARIER

Altare och altarring av vitmålade furu med dockor.

Altartavla med en målad framställning av Korsnedtagningen. Därunder inskuret inskrifter: »GIFVEN AF J:FLYBERG ÅR 1847». En föregående altarprydnad, nu i klockstapeln, utgjordes av en uppbyggnad av trä, på vilken var fästade ett kors med svepduk på en strålande sol.

Ett altarskåp av ek har en tid prytt Sillhöfda altare, därifrån deponerats till Bl. M., varifrån det numer deponerats i Fridlestad (se s. 325 f.).

Kalk av tenn. Stämplor: Ängel (inom sköld) — IHB (inom cirkel) — Karlskronas vapen — N (= 1771). Diam. 11 cm.

Patén av tenn. Stämplor som å kalken. Diam. 15,2 cm.

Vinkanna av tenn Å locket initialer inom eklövskrans. Inskr.: »FRILLESTADH **

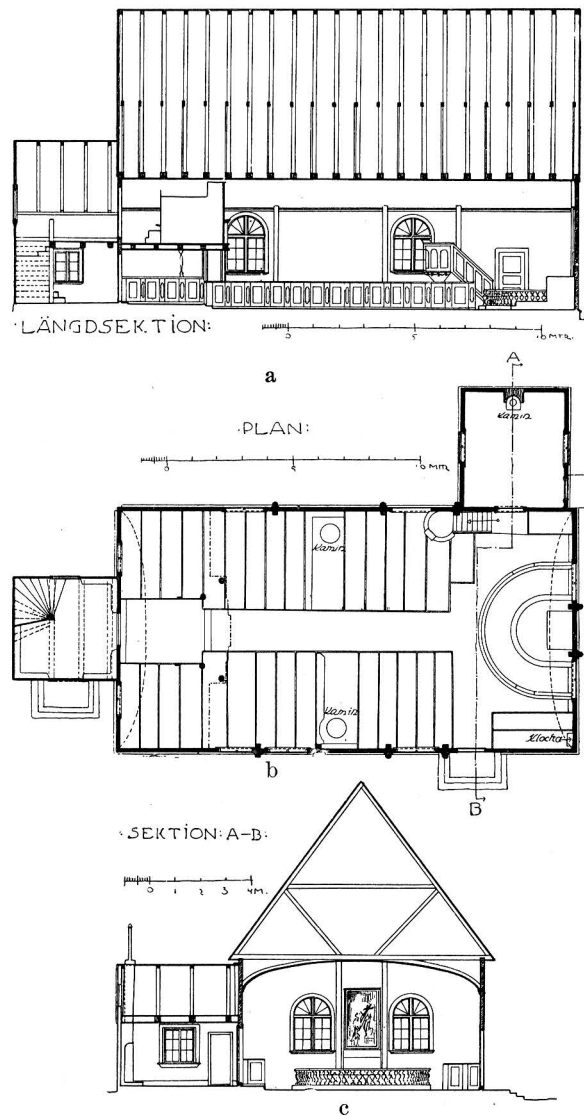

Fig. 378. Sillhöfda kyrka. a. Längdsektion mot norr, b. plan, c. tvärssektion mot öster. N. Grafström delin. 1920.

a. Längsschnitt gegen Norden, b. Grundriss, c. Querschnitt gegen Osten.

a. Longitudinal section towards the north, b. plan, c. cross-section towards the east.

Fig. 379. Sillhöfda kyrka. Exteriör från sydost. Foto W. Anderson 1927.
Aussenansicht von Süden. — Exterior from the south.

KIYRKIO * KANNA : : 1687». Stämplrar: Karlskronas vapen — HSP och bomärke inom sköld. År 1777 utlånt från Fridlefstad kyrka till Sillhöfda. H. 26 cm.

Två oblataskar av svarvat trä, resp. 3 och 10 cm.

Dessutom: kalk, oblatask och vinkanna, allt av nysilver.

Sockenbudstyg i träfodral, bestående av: kalk av silver. Stämplrar: L4 (=1841), TEL — tre kronor — Karlskronas vapen. H. 12,2 cm. Patén av silver. Inskr.: »14 LOD». Stämplrar som å kalken, Diam. 8,1 cm.

Predikstol, vitmålad och förgylld. 1800-talet.

En äldre predikstol, dep. i Bl. M., har ursprungligen tillhört Fridlefstads kyrka och utlāntes därifrån 1777. Se denna kyrkas beskrivning. Nummertavla, svartmålad, med skulpterad och förgylld ram. Rokoko. H. 120, B. 85.

Ett par nummertavlor, svartmålade, med förgyllda ramar, överst krönta av lyror. 1800-talets början. H. omkr. 125.

Bänkarna äro slutna, i ekfärg, samtida med kyrkan. Ursprungligen voro de målade i gråblått.

Vitmålad orgelläktare (fig. 380) utvidgad under senare tid, med orgelfasad i vitt och guld (ritn. av 1871). Under orgelläktaren och över densamma i långhusets tak äro fästade hatthängare av smitt järn.

Dopfundt av furu, lånad från Fridlefstad 1777. Se denna kyrkas beskrivning.

Dopfat av mässing (fig. 381). På brättet en hjortfris. I botten: fåglar och jägare.

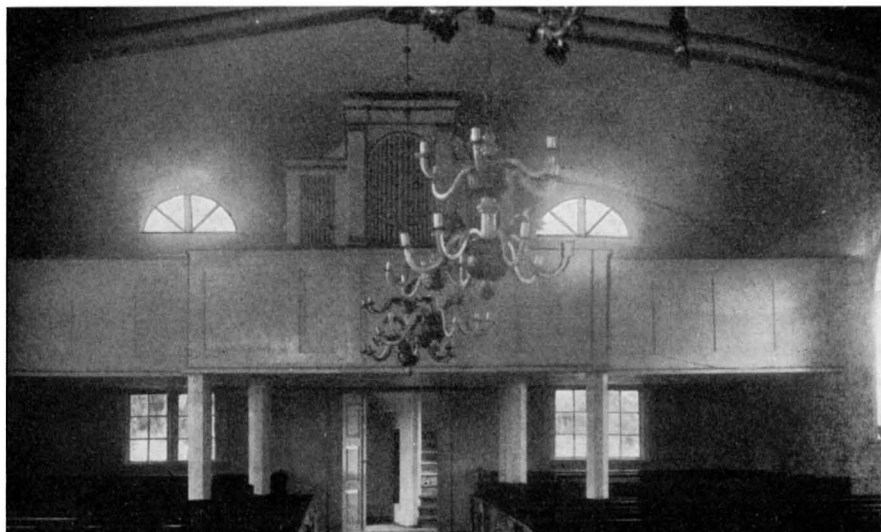

Fig. 380. Sillhöfda kyrka. Interiör mot väster. — Foto William Anderson 1915.
Innenansicht gegen Westen. — Interior looking west.

I kanten en mässingsring och spår av en nu försvunnen. På brättet en fastnitad mässingsplåt med inskrift: »SVEN HUMBLE SARA CATHARINA OLSSON GIFWIT TIL BAKAREBODA CAPELL DEN 25 AUGUSTI 1768 SAMMA ÅR DÅ DETTA CAPELL INWIGDES HERRANOM». Diam. 63 cm.

Dopskål av tenn med två handtag. Stämplor: Karlskrona vapen — M R. Karlskronaarbete från 1800-talets början. H. 6 cm, Diam. 20 cm.

Bland Ljusredskap märkas två ljuskronor av trä för 6 + 6 ljus. Allmogearbete. H. omkr. 90 cm och H. 50 cm. Inventariet 1848 upptager fyra ljuskronor av trä.

Ett par ljusstakar av tenn. Inskr.: i botten: »NILS JUSTELIUS EKESIÖ». Stämplor: tre kronor — L 3 (= 1817). I den andra även: NEI. H. 29,5 cm.

Två par ljuslampetter av förgyllt trä med spegelglas för 1 ljus. Rokoko. H 52 cm.

Ett par ljuslampetter av glas med söndriga speglar. Ljusarmarna avslagna. 1700-talets början. H. 44 cm, B. 13,5 cm.

Kalkduk av lilafärgat siden med silverspets och broderi i silke samt inskrift: »= M:H:F: 1817». H. och B. 57 cm.

Ett par håvar av brun sammet med mässingsbeslag; klocka och stång. H. 18 cm.

Stora klockan med inskrift å ena sidan: »När mitt ljud ditt öra rörer» etc. Å andra sidan: »ÅR 1830, DÅ CARL XIV JOHAN VAR KONUNG I SVERIGE OCH NORRIGE CARL GYLLENHAL LANDSHÖFDING I BLEKING WILHELM FAXE BISKOP I LUNDS STIFT I G HEERMAN KYRKOHERDE I FRIDLEFSTAD PETER SVENSSON I HUSJÖHL KYRKOVARD OCH

Fig. 381. Sillhöfda kyrka. Dopfat av mässing, skänkt 1768. — Foto W. Anderson 1915.

Taufbecken aus Messing. 1768 geschenkt.
Baptismal basin of brass. Presented to the church in 1768.

CARL PEHRSSON I HOLMSJÖ FÖRESTÅNDARE VID CAPELLET GJÖTS DENNA KLOCKA HOS E. LUNDQVIST OCH RÖNNBLOM I JÖNKÖPING». H. 83, Diam. 83.

Lilla Klockan med inskr. å ena sidan: »GIUTEN I JÖNKÖPING AF E: LUNDQVIST, A: M: RÖNNBLOM ÅR 1830». Å andra sidan: »NÄR DU HÖRER KLOCKANS LJUD VÄND DIN SUCKAN UPP TILL GUD NÄR DET TYSTNAR DETTA LJUD GLÖM EJ DÖDENS TYSTA BUD.» H. 60, Diam. 65.

Dessutom förvaras i Fridlefstads sockenmuseum en mindre klocka, vilken tidigare tillhört Sillhöfda kyrka.

En blåmålad kollektlåda. Sannolikt är det denna, som nu förvaras i B. M. under uppgift att den kommit från Fridlefstads kyrka. Den beskrives därför under denna (se s. 337).

Pliktpall av furu. L. 104, H. 95.

Golvur, vitmålat och förgyllt. Ingraverat å tavlan: »LANNER CARLSKRONA N:O 145». Rokoko.

ZUSAMMENFASSUNG

Die Kapelle in Sillhöfda wurde 1766—68 von Holz erbaut (Fig. 378—380). Aus derselben Zeit stammt der hölzerne Glockenturm Fig. 377. Die Ruine von einer älteren Steinkapelle befindet sich innerhalb des Kirchspiels. Die Inventarien sind alle einfache Arbeiten; der Schnitzaltar Fig. 359—361 hat ursprünglich Sillhöfda gehört. Interessant ist die messingene Taufschale (Fig. 381).

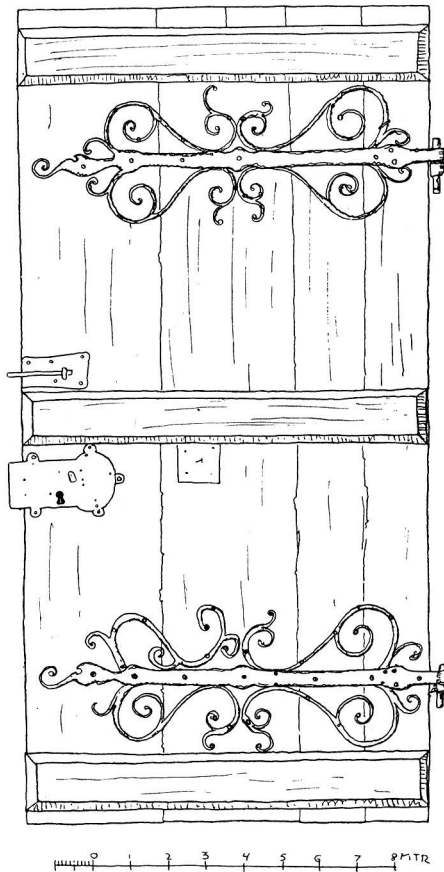

Fig. 382. Sillhöfda kyrka. Järnbeslag-
gen dörr. — N. Grafström delin. 1920.
Eisenbeschlagene Tür. — Iron-lined door.

SUMMARY

The chapel of Sillhöfda was erected in wood 1766—68 (fig. 378—380). From the same time comes the belfry fig. 377. In the parish exists a ruin of an older stone chapel. The furnitures are all simple works; the altar piece fig. 359—361 has originally belonged to Sillhöfda. Of interest is the baptismal font of brass (fig. 381).

TVINGS KYRKOR

BLEKINGE, BLEKINGE LÄN, MEDELSTA HÄRAD, LUNDS STIFT, MEDELSTADS KONTRAKT

TRYCKTA KÄLLOR: WILLIAM ANDERSON, Den äldre kyrkliga konsten i Blekinge, Lund 1922, s. 37 f och fig. 10, 51—52. — KLING, M. s. 13. — LUDVIG LARSSON, Runstenen i Växjö domkyrka — och Gunnar Gröpe (?) i Svenska studier tillägnade Gustav Cederschiöld den 25 juni 1914, Lund 1914, s. 129 ff. — SJÖBORG, s. 272. — SVERIGE I, s. 775.

HANDSKRIVNA KÄLLOR OCH AVBILDNINGSSAMLINGAR: I ATA: 2 teckningar (altarskåp och gravsten); beskrivning av kyrkan 1830. — I K. B.: GYNTHER. — CRONHOLM, s. 400. — LANDSKYRKOR. — I B. ST.: Laverad ritning till ny kyrka av C. STÅHL 1838; 2 ritningar till nytt orgelverk av J. F. ÅBOM 1844. — I U. B.: W. 205.

KYRKANS ARKIVALIER: I landsarkivet i Lund: RÄK. 1752—1831 LI; ST. PROT. 1780¹³/₁₂—1818. — I Pastorsarkivet: VIS. PROT. 1768—1884; handlingar från senare tid.

På den höga sandås, å vilken Tvings kyrka är byggd, låg under forntiden enligt sägen Sandkulla offerhöjd. Den konung som med vapenmakt tvingade folket i orten att antaga kristendomen, byggde en kyrka på offerhöjden och bjöd att platsen därefter skulle kallas Tving. Se även P. E. SKÖLD: Blekingsägner. Malmö 1917, s. 11 ff.

TVINGS GAMLA KYRKA

KYRKOGRÅRDEN

Tvings gamla kyrka omgavs av en kyrkogård, vilken 1821 omtalas såsom icke planterad. Den kringgärdades av en gråstensmur i kallmur, genom vilken ledde tvenne portar eller luckhus av trä, ett i norr och ett i söder. 1805 uppbyggdes de på nytt och 1806 uppsattes en ny likport.

På kyrkogården stod en klockstapel av trä, täckt av spån samt tjärad. Den omtalas 1730, 1793 beslutas att uppföra en ny stapel. 1821 beskrives den i VISIT. PROT. vara i dåligt stånd. Den revs sannolikt samtidigt med uppförandet av nya kyrkan.

KYRKOPYGGNADEN

Tvings gamla kyrkas plan är icke känd.

Materialet var gråsten. Utvändigt var kyrkan vitputsad. Taktäckningen utgjordes av tjärad spån (RÄK. 1768).

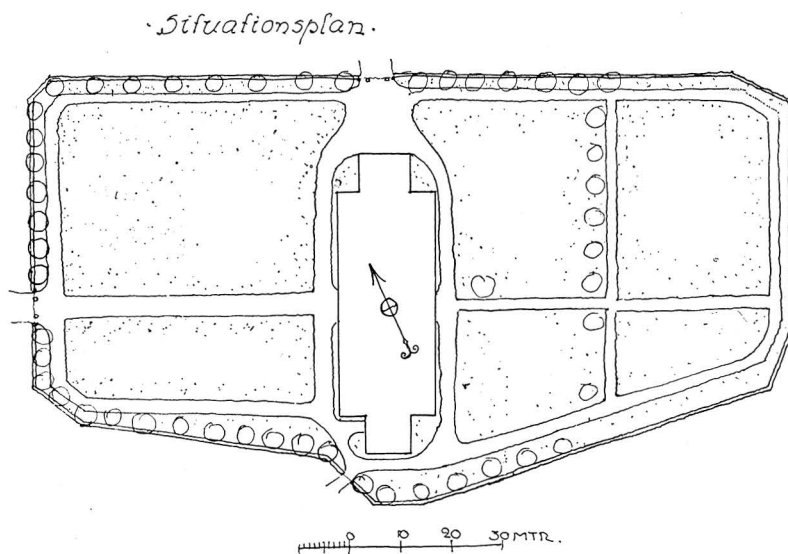

Fig. 383. Tvings kyrka. Situationsplan. — N. Grafström delin. 1920.
Lageplan. — Plan of situation.

Om ingångarna veta vi icke mer än att det fanns två dörrar. 1785 omtalas en ny dörr i koret. Fönstrens utseende okänt. 1779 omtalas ett fönster i korets södra mur; 1786 omnämnes »kyrkofönstret».

Invändigt voro murarna slätputsade, ty enligt SJÖBORG fanns på »norra Kyrkovägen» denna inskrift: »Anno Domini 1460 profesto S. Vilhaldi Nobiles princeps duxque illustris, Castellanus Silvitsburgensis, Otting, ad residentiam sacerdotatem in Tvingh illum fundum inter Höyesteen & Bredesteen & finitima ad mediumammem cum insula dicta Prästhholm cum dilazione in auditu omnium parochianorum dictae Ecclesiae dedit» = »Herrens år 1460 å S. Vilhaldi afton (d. v. s. aftonen före Vilhadi episcopi dag, d. 8 novemb.) skänkte den ädle fursten och berömde hertigen ståthållaren Otting å Sölvesborg i alla sockenbornas närvaro gården mellan Höyesteen och Bredesteen — — — — — jämte hela ön som kallas prestholmen — — till Tvings kyrka som prestgård.» »För flera år sedan», fortsätter SJÖBORG, »blefvo desse orden vid en reparation, af oförstånd och emot då varande Pastors vilje med kalk öfverstrukne». 1789 målad innertak och väggar med limfärg. Innertaket utgjordes troligen av ett platt trätak. Golvet var av trä.

1788 beskrives kyrkan som liten och trång, men inga medel voro ännu samlade i tillräcklig mängd för att kunna uppföra en ny kyrka (VISIT. PROT.) Genom k. bhdes utslag $\frac{31}{10}$ 1817 blev kyrkan utdömd och $\frac{7}{11}$ 1821 beslutades att uppföra en ny, varefter den gamla revs 1841—43.

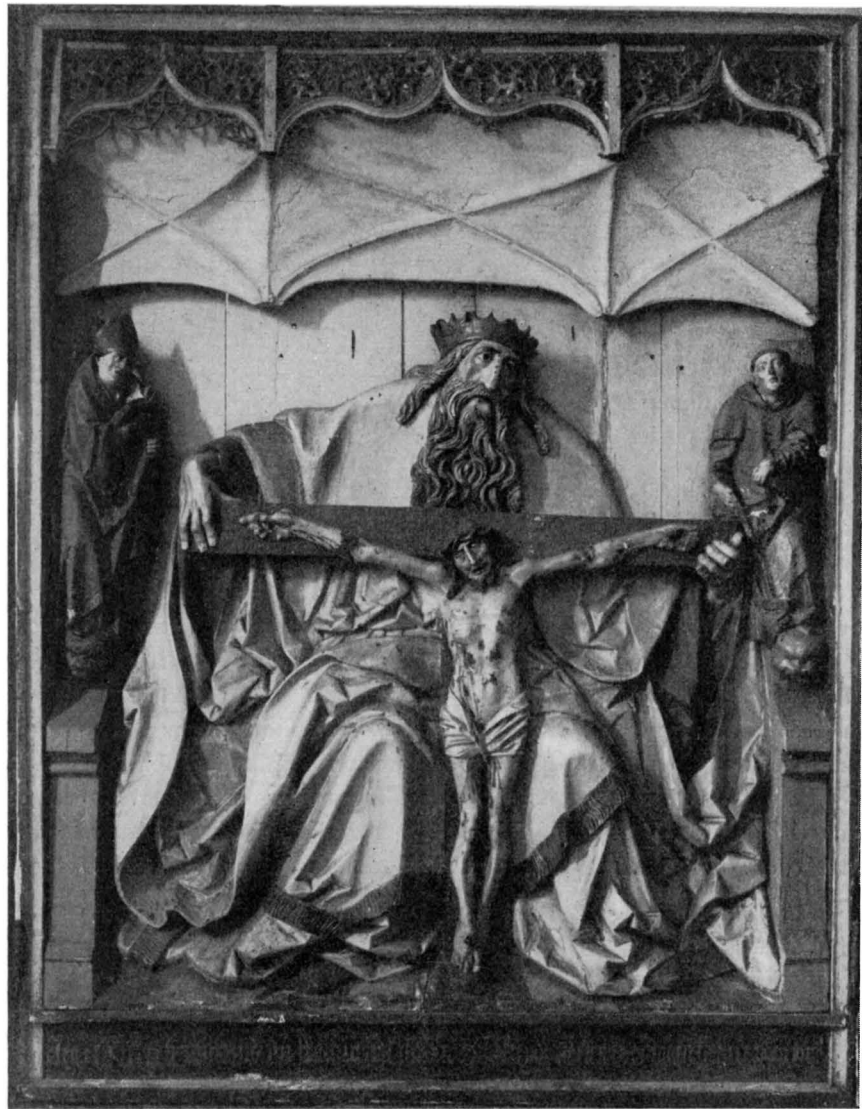

Fig. 384. Tvings kyrka. Altarskåp från 1510—1520. Nådestolen, corpus huvudscen. — Foto Alfr. Edle 1931.

Schnitzaltar. Gnadenstuhlbild. Hauptbild des Corpus eines Flügelaltars. Südkandinavische Werkstatt. Anfang des 16. Jhds.
Altarpiece. Throne of grace. Head image of the corpus from the altar wings. South Scandinavian workshop. Beginning of 16th century.

Fig. 385. Tvings kyrka. Kristus i Getsemane; från altarskåpets vänstra flygel.
Foto Alfr. Edle 1931.

Schnitzaltar. Christus betend in Gethsemane. Oberes Bild des linken Flügels.
Altar-piece. Christ praying in Gethsemane. Uppermost relief of the left wing.

VAPENHUS Vapenhuset uppfördes möjligen under medeltidens senare skede. I 1817 års VISIT. PROT. heter det, att vapenhuset »medelst sjunkning åstadkommit svåra sprickor i sidomurarna».

Enligt ovanstående, torftiga underrättelser torde planen utgjorts av ett långhus med särskilt kor — om med absid eller icke kan ej sägas — och med sekundärt vapenhus. Kyrkan var äldre än 1460.

INREDNING

ALTARSKÅP Altarprydnaden utgjordes av ett medeltida altarskåp av ek (fig. 384—388) med två flyglar, nu i nya kyrkans sakristia. Dess indelning framgår av nedanstående schema fig. 385 a, b. Under samtliga reliefer äro inskrifter i gult på svart botten från 1600-talet. Skulpturerna framställa (jfr schemats nummer 1—7):

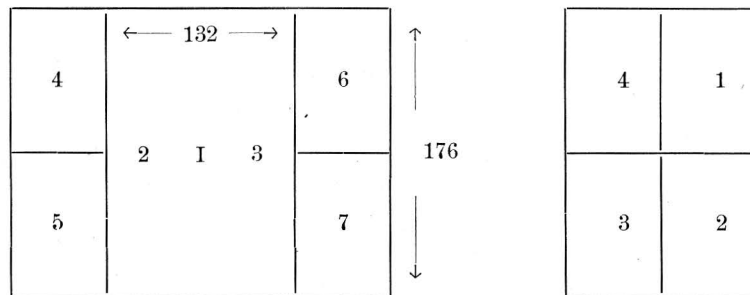

Fig. 385 a och b. Tvinga kyrka. Schema av altarskåpet fig. 393.
Schema des Schnitzaltars. — Scheme of the altar-piece.

- [Corpus] 1. Nådastolen (Gud Fader med den korsfäste Sonen).
2. Biskop, med förlorat attribut, läsande i bok.
3. S. Laurentius. Inskrift 1—3: Jeg er Herren din Gud, du skalt ingen anden Gud kiende uden mig, oc ingen frelsere uden mig allene.
4. Getsemane. Inskrift: Jeg hylet, men min hielp er langt borte.
5. Pilatus tvår sina händer. Inskrift: Jeg ehr een orm och intet menniske.
6. Judas förräder Kristus. Inskrift: Min Gud waer icke langt fra mig angist er nae.
7. Pilatus överlämnar Kristus att korsfästas. Inskrift: Menniskens spot folchenes för achtelse.

Å bakgrunden, som är övermålad i blågrönt, synes spår av guld. Gud Fader i vit mantel, röda ärmar, blått foder, förgylld krona. Kristus med skärgul karnationsfärg, vitt ländkläde, brun törnekrona, hår och skägg. Biskopen i röd mantel med blått foder, röd mitra med guld. Laurentius i ljusröd dräkt, krage och ärmar gula. I Getsemane blå bakgrund, grönt berg, Kristus i grå klädnad. Pilatus sitter på en hög, brunröd och förgylld tronstol. I denna och övriga reliefer gröna, röda och gulröda dräkter. Baldakinen vit med röda och gröna detaljer.

Fig. 386. Tvings kyrka. Judas förräder Kristus. Från altarskåpets högra flygel. — Foto Alfr. Edle 1931.

Schnitzaltar. Gefangennahme Christi. Relief im Oberteil des rechten Flügels. Altar-piece. Capture of Christ. Relief of the right wing.

Flyglarnas yttersidor bära målningar, enligt schema fig. 386 b, framställande:

1. Korsfästelsen. 2. Gravläggningen. 3. Uppståndelsen. 4. Himmelsfärden.

Färgerna grått, blått, mot vilka stå brunt, grönt, rött och gult. Under dessa färger synas karminrött, skärrött och vitt.

Å skåpets fränsida rödbrun färg, på gavlarna brunt med svarta mönster. På högra gaveln, upptill, är fästad en vriden järnbit, L. 30 cm, i en krampa. Skåpets nuvarande målning är icke ursprunglig, utan torde en övermålning ha ägt rum omkring

Fig. 387. Tvings kyrka. Kristus inför Pilatus. Relief i nedre hälften av altarskåpets vänstra flygel.

Foto Alfr. Edle 1930.

Schnitzaltar. Christus vor Pilatus. Relief der unteren Hälfte des linken Flügels.

The altar-piece. Christ before Pilat. Relief on the lower half of the left wing.

1600, varvid dock en del detaljer fått behålla sin ursprungliga färg (i corpus synes guld under senare gråblå färg). Samtidigt tillkommo inskrifterna och målningarna å flyglarnas yttersidor.

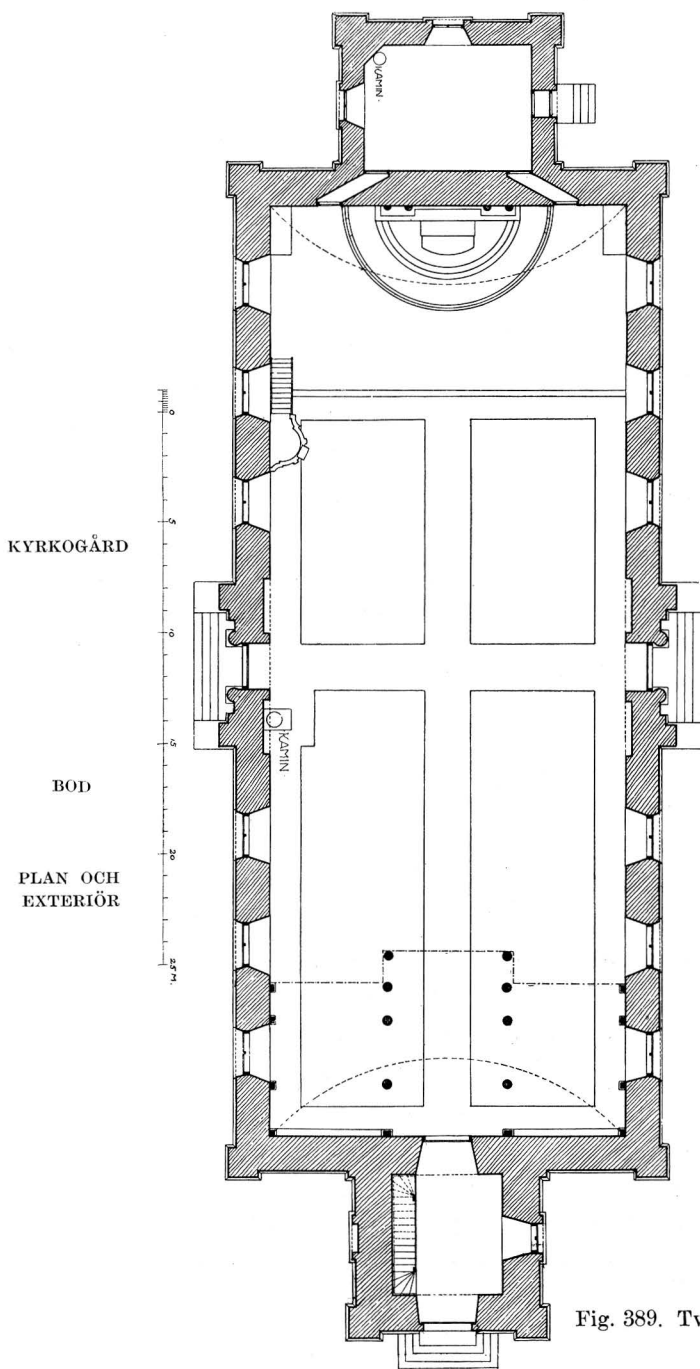
Altarskåpet, nu i nya kyrkans sakristia, är av samma (sydskandinaviska ?) verkstad, som altarskåpen från Ed, Småland från 1500-talets början samt från Katharinenkirche i Lübeck, nu i St. Annen-Museum. Omkring 1510—1520. H. 177, djup 31, B. (corpus) 133,5, total B. 266,5.

Fig. 388. Tvings kyrka. Pilatus utlämnar Kristus till att korsfästas. Relief i högra altarskåpsflygelns nedre hälft.
Foto Alfr. Edle 1931.

Schnitzaltar. Pilatus liefert Christus dem Volke aus. Relief der unteren Hälfte des rechten Flügels.
The altar-piece. Pilate gives out Christ to the people. Relief on the lower half of the right wing.

Senare torde en altaruppsats tillkommit, ty Beskr. 1830 omtalar ett skulpterat altare, visande Lammet med segerfanan, därunder två keruber och Förbundets ark. En rest av denna uppsats är möjligen följande. Den uppståndne Kristus (fig. 393), skulptur i målat trä, Kristus har skär karnation med grönt ländkläde och röd mantel. Draken målad i svart, grönt, rött etc. Förträffligt arbete från 1600-talets senare hälft, troligen av Åke Truedsson (s. 326). H. 62. Nu i Smålands Museum i Växjö, dit det inköpts 1886 genom landshövding Gunnar Wennerberg, under sign. M. 172.

Om predikstolens och bänkarnas utseende sakna vi kännedom, likaså om den år 1763 omnämnda läktaren. En präststol omnämnes 1785.

Rörande gamla kyrkans lösa inventarier se f. ö. under nya kyrkan (s. 355 ff.).

TVINGS NYA KYRKA

Från Tvings nya kyrka, belägen på ett backkrön öster om Nättrabyån, har man en vid utsikt över dalen.

Kyrkogården (fig. 383) inhägnas av en gråstensmur i kallmur med smidda järngrindar inom stenstolpar i öster, söder och väster. Mot norr är kyrkogården utvidgad under senare tid.

Utanför kyrkogårdsmuren i öster ligger en bod av trä, rödfärgad, med vita fönster och dörrömfattningar, tjärade dörrar samt tegeltak.

Kyrkan (fig. 389—392) uppfördes åren 1841—43 efter ritningar av C. Ståhl 1838. Murarna uppförda av gråsten och utvändigt spritputsade, ha slätputsade murhörn och omfattningar. Profilerad, slätputsad tegellist. Tak med tjärad papp, tidigast spån. Raktäckta ingångar, i väster med granitömfattning, i norr och söder omgivna av en fronton, en ståtlig sengustaviansk komposition. Gråmålade dörrar. Rundtäckta fön-

Fig. 389. Tvings kyrka. Plan. — N. Grafström delin. 1920. (Skala ej fullt 1:300.)

Grundriss. — Plan.

ster med gråmålade träspröjsar. I solbänkarna tjärad plåt (fig. 391).

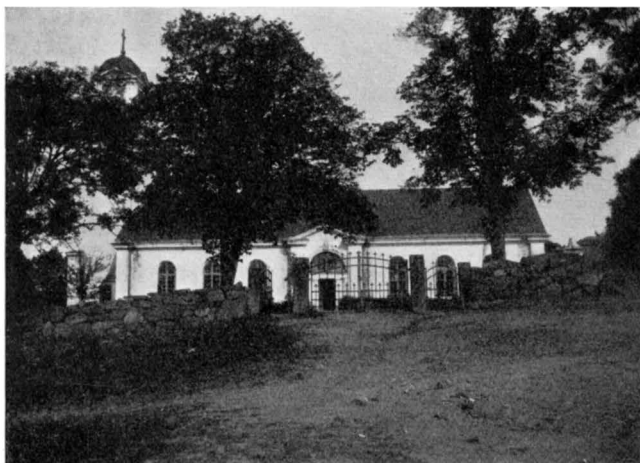
Över västra ingången en inskriftstavla av kalksten: »UPPBYGD UNDER KONUNG CARL XIV IOHANS REGERING ÅREN 1841—1843».

Invändigt äro murarna slätputsade.

Innertaket av vitputsat trä i segmentform, vilande på en profilerad, dragen list. Sakristian med platt, vitat trätak.

Golvet av trä.

Kyrkan uppvärmes av tvenne järnkaminer.

INSKRIFTS-
TAVLA

INTERIÖR

Fig. 390. Tvings kyrka. Exteriör från söder.
Foto W. Anderson 1915.

Aussenansicht von Süden. — Exterior from the south.

UPPVÄRM-
NING

INREDNING OCH LÖSA INVENTARIER

(Från gamla och nya kyrkan.)

Altaret, omgivet av joniska kolonner med förkroppat listverk, altarring och predikstol (fig. 391) samt läktare, buren av 2 rader toskanska kolonner, med orgel, allt vitmålat och förgyllt; ävenså de gråmålade bänkarna tillhöra kyrkans ursprungliga inredning. Mitt- och sidogångar kunna vid främre bänkskärmen avstängas genom skjutbara spjälgrindar, i mittgången prydda med tre lyror. Altarprydningen utgöres av en på duk målad tavla, framställande Nattvarden och signerad »S. ANDERSSON 1842». Därunder inskrift: »MINNE AF KAPTENEN OCH RIDDAREN WÄLBORNE HERR C; A; VON BOISMAN OCH DESS FRU ELISE DOROTHEA BOISMAN

ALTARE

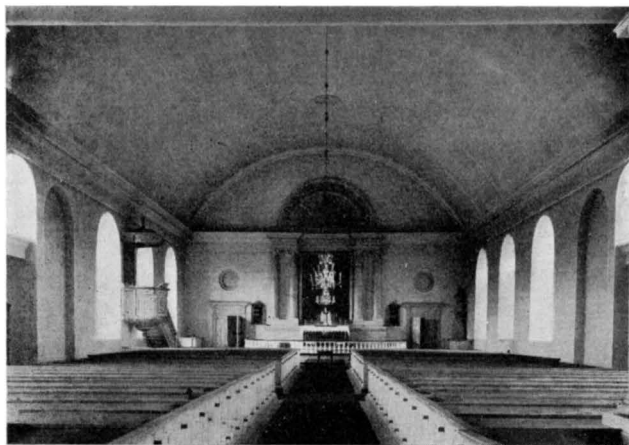

Fig. 391. Tvings kyrka. Interiör mot öster.
Foto W. Anderson 1915.

Innenansicht gegen Osten. — Interior looking east.

DOPFUNT

Fig. 392. Tvings kyrka. Sydportalen.
Foto Alfr. Edle 1930.
Südportal. — South doorway.

FÖDD BRASCH PÅ ALNARYD, SOM ANORDNAT DENNA ALTAR TAFLA TILL TVINGS KYRKA VID DESS OMBYGGNAD. ÅR 1843. Dessutom på altaret ett vitmålat träkors med svepduk av linne. Ett par nummertavlor av trä med förgyllda lyrkrönte ramar. 1840-talet. H. 132, B. 73.

Orgelfasad i vitt och guld från 1847 enligt ritningar av J. F. Åbom. 1844.

Dopfundt av ek och dopskål av pressad mässing, moderna (1915). Fyrkantig dopställning av marmorerat trä, samtida med kyrkan. H. 81 cm.

Kalk av silver, förgylld. Foten är sexpassformig och har graveringar med fågel-, blom- och fruktmotiv. På noden sex knappar med inskrift: · I · — · H · — · E · — · S · — · V · — · S ·. I botten: »60 10». Dansk renässansarbete från 1500-talet. H. 23, Diam. 12,5.

Patén av silver, ovan till förgylld. I botten: »1769 8 1/2 LO.» Stämplrar: Karlskrona vapen — NOVISADI¹ — L (= 1769) — fleuron. Diam. 14,6 cm. 1761, då paténe blivit bortstulen, brukades en nu försvunnen patén av tenn.

Man beslöt då att en patén av silver skulle anskaffas (VISIT. PROT.) Detta skedde 1770.

Oblatask av silver. Åttsidig. Stämplrar: Karlskrona vapen — (otydl.) — K (= 1768) — åldermansranka — 19 lod.

Kanna av silver (fig. 394), pipen i form av ett skäggigt manshuvud. Inskrift: »70 : 1/4 : LOD». Stämplrar: Karlskrona vapen — tre kronor — K (= 1768) — åldermansranka. H. 28.

Sockenbudstyg i skinnfodral, bestående av kalk av silver (fig. 341, d), delvis förgylld. I botten inskr.: »13 lod». H. 10,5, Diam. 6,8.

Patén av silver förgylld. Inskr. i botten: »SOCKNEBUDS KALK OCH PATÉN TILHÖRIG TVINGS KYRKA. GJORD 1596 I MÅRTENS TID OMGJORD 1693 I HINDRIK KOCKS TID-FÖRNÄD 1817 I SUNDH TID». Diam. 8,8 cm. Oblatask av silver. Stämplrar: Karlskrona vapen, — tre kronor — PRS — P (3 ?) (= 1821) — »3 LOD». H. 2,5, Diam. 4,6.

¹ Sigismundus Novosadi d. y. UPMARK, KARLSKRONA GULD, s. 149.

Brudkrona av silver, delvis förgylld. Med kransar. I den översta äro löv fästade. Besatt med mångfärgade »stenar». Inskrift: GIFVEN AF GULDSMEDE AXEL GABRIEL ESTBERG OCH DESS HUSTRU JOHANNA MARIA WAHLMAN I CARLSKRONA TILL TVINGS KYRKA D: 17 SEPTEMBER 1843». Stämplor: Karlskrona vapen — tre kronor — [AGS] — [C4] (?) (= 1833). Med vidhängande silverlänk. H. 13,5, Diam. 22. 1761 bortstals en brudkrona (visit. prot.)

Ljuskrone av mässing för 8 ljus. 1700-talet. H. 60.

Ett par ljuskronor av kristall för 6 ljus. 1800-talets början. H. 105 cm. Vid julfesten 1830 ²⁸/₁₁ skänkte bonden Sven Mårtensson i Måstad och hustru en kristallljuskrone och juldagen 1832 skänktes ännu en gemensamt av kyrkovärden Håkan Nilsson och nämndemannen Anders Abrahamsson i Tving samt nämndemannen Peter Jönsson i Gunnetorp och Nils Svensson i Björkaryd.

Ljuskrone av glas för 8 ljus. 1800-talet. H. omkr. 114 cm.

Dessutom två par ljusstakar och två par ljuskandelabrar av mässing, moderna.

Bland textilier, en mässhake av svart sammet med guldgäl. H. 120 cm., B. 87 cm. Troligen inköpt 1812.

Håv av brun sammet med stång. Pungens H. 15 cm.

Stora klockan med inskrift runt övre kanten: »ANNO 1709 DEO GLORIA REGI HONOR PATRIAE PAX GREGI SALUS», å ena sidan: »ME FECIT MARTIN WETTER HOLDS» (jfr Nätt-raby s. 205), däröver Karl XII:s krönte namnchiffer inom eklövskvistar, å andra sidan ett vapen i relief med underskrift: »H. M. K.» varå blommor under fallande vattendroppar — symbol för Guds välsignelse och nåd. H. omkr. 90, Diam. 100.

Lilla klockan med inskrift å ena sidan: »GUTTEN I CARLSKRONA AF LARS ÖHMAN ÅR 1814», å andra sidan i relief Kristus som världsdomare samt en genius. H. omkr. 70 cm, Diam. omkr. 80 cm.

Innanför södra längans dörrar en gravhäll av kalksten från 1720-talet, skulpterad med enkla emblem.

Fig. 393. Tvings kyrka. Den uppståndne Kristus. Träskulptur från 1600-talets senare hälft. — A. Blom 1927.

Der Auferstandene. Holzskulptur aus der späteren Hälfte des 17. Jhds.

The resurrected. Wooden sculpture late 17th century.

BRUD
KRONA

LJUS-
REDSKAP

KLOCKOR

Enligt M. SÖDERSTRÖMS anteckningar i B. M. fanns $\frac{6}{6}$ 1833 till »fotsten i luckan öfver dörren» i Tving's gamla kyrka en gravsten av gråsten med inhugget »kors omgifvet af en cirkel af 8 tums diameter», samt till fotsteg vid dörren till kyrkan en gravsten av granit ornerad med ett kors, därunder en sexuddig inskriven stjärna, 1100-talet. Båda nu försvunna.

GUNNARGRÖ-
PES STEN

Norr om kyrkan inom kyrkogårdens i senare tid utvidgade område står en rest sten av granit, som skulle kunna kallas Gunnar Gröpes sten. Om denna förmåler den lokala traditionen, att »för något tiotal år sedan påträffades ett stort kranium på denna plats och stenen skall ha rests över en småkonung Gunnar, efter vilken Gunnarstorp inom socknen fått sitt namn» (upplysning av kyrkvaktaren). Enligt en annan version heter det, att då kyrkogården utvidgades åt norr, hittades där en sten av märkligt utseende, utan alla inskriptioner. Denna sten som ansetts vara en gravsten över en landsflyktig prins (!) från Småland, vilken flytt därifrån för mord på någon av Smålands missionärer, är nu upprest å den nyintagna delen av kyrkogården. Tydliggen är det samma sten som enligt W. 205 stod i ena hörnet av kyrkomuren, H. $1\frac{2}{3}$ aln, B. 17 tum och som ansågs vara en bautasten. Vidare meddelas i en äldre uppteckning, att »uti Tving ligger Gunnar Grope eller Gropes begrafven, det var han som dräpte St. Sigfrids tvenne medhjälpare, som införde den kristna läran i Sverige och måtte derföre flykta till Bleking, som då låg under Danmark» (W 1153). — Om Gunnar Gröpe, den värendske stormannen och missdådaren, som skall ha varit ledare vid dråpet på St. Sigfrids systersöner Unaman, Sunaman och Vinaman berättar LAGERBRING att »Gunder Gruffeson bodde i Werinde, hand dref derudaf Kong Oluf, som S. Sigfred Christnede, och ligger Gunder Gruffeson begrafwit vid Tuing i Blegind i heden jord». I korets östra sockel i domkyrkan i Växjö är inmurad en runsten med inskrift: »Tobe Viking reste stenen efter Gunnar Grims son. Gud jälpe hans själ». Den dateras till 1000-talets senare hälft och anses av L. Larsson vara rest till minne av Gunnar Gröpe nära platsen för dennes ryktbara dåd.¹

Rund offerstock av trä, järnbeslagen. H. 80 cm, Diam. 17 cm.

Offerskrin av ek med enkla järnbeslag. 1700-talet (?). Dep. i B. M. H. 31 cm, B. 33 cm, L. 41 cm.

Kista av trä, fullständigt järnbeslagen. H. 55 cm, L. 92 cm.

Skåp av al, vitmålat. Inköpt 1812. H. 226 cm, L. 169 cm.

Golvur, vitmålat och förgyllt. I koret. Inskrift å urtavlan. »RINGIUS C:KRONA. N:R 266».

Sigill av mässing med träskaft. Inskrift kring en blomma: »TVINGS * SOCKEN * SIGILL * ». Inköpt 1787. H. 7,3 cm, Diam. 3,1 cm.

¹ Jfr. dock Hyltén-Cavallius—Fören. Årsbok 1927, s. 127, där E. ELGQVIST förmodar att Gunnar Gröpe är namnet på virdafolkets stridsgudinna »Gunnr den (grymma) hårdhänta».

SAMMANFATTNING AV TVINGS KYRKORS KONSTHISTORIA.

I. Under medeltiden uppfördes Tvings gamla kyrka av gråsten, bestående av ett rektangulärt långhus med lägre och smalare kor. Möjligen under medeltidens senare skede tillbyggdes ett vapenhus. Ett altarskåp från 1500-talet är bevarat.

II. Åren 1841—43 uppfördes den nuvarande kyrkan och den gamla raseras.

ZUSAMMENFASSUNG

Die ältere, aus dem Mittelalter stammende Kirche in Tving bestand wahrscheinlich aus rechteckigem Langhaus und Chor. Das Material war Feldstein. Von dieser Kirche stammt der Flügelaltar Fig. 384—388, südschandinavisches Werk vom Anfang des 16. Jhds. Die neue Kirche wurde 1841—43 aus Feldstein erbaut (siehe Fig. 389—392). Der grösste Teil der Inventarien stammt aus derselben Zeit. Von der älteren Kirche sind u. a. die Abendmahlsgeräte von Silber übernommen worden (siehe Fig. 394, vom Jahre 1768).

SUMMARY

The older church in Tving originating from the middle age was probably composed of a rectangular nave and a choir. The material was stone. From this church comes the altar screen fig. 384—388, south Scandinavian work from the beginning of the 16th century. The new church was built in gray stone 1841—43 (see fig. 389—392). Most of the fittings come from same time. From the older church amongst other things the communion silver has been taken over (see fig. 394 from year 1767).

Fig. 394. Tvings kyrka. Kanna av silver. 1768.

Foto W. Anderson 1915.

Silberne Kanne, Karlskrona 1768.

Silver can, Karlskrona 1768.

Fig. 395. Eringsboda kyrka. Exteriör från söder.
Foto W. Anderson 1915.

Aussenansicht von Süden. — Exterior from the south.

ERINGSBODA KAPELL OCH KYRKA

BLEKINGE, BLEKINGE LÄN, MEDELSTA HÄRAD, LUNDS STIFT,
MEDELSTADS KONTRAKT

TRYCKTA KÄLLOR: KLING, M., s. 13 — SJÖBERG, s. 272. — SVERIGE I, s. 776.

HANDSKRIVNA KÄLLOR OCH AVBILDNINGSSAMLINGAR: I B. ST.: ritning (fasad, plan, sektion) av J. A. HAWERMAN 1840; förslag till nytt orgelverk av F. R. EKBERG, gillat 1874.

KYRKANS ARKIVALIER: VIS-PROT. från 1817 intill nu; INV. från 1808 intill nu; Fullmakt av $\frac{3}{2}$ 1737 för Olof och Jonas Löf rörande kapellbyggnads uppförande; gåvobrev av $\frac{24}{3}$ 1775 av Olof Olofsson Löf, att han givit och planterat 15 st. lönnar på kyrkogården; Lunds domkapitels prot. av $\frac{17}{4}$ 1839 angående Eringsboda kapellags beslut att ombygga kyrkan; ritning till Eringsboda kyrka, gillad $\frac{23}{11}$ 1840.

Under 1730-talets förra del anhöllo de i norra delen av Tvings socken bosatta invånarna hos K. Befallningshavande att åt sig få uppföra ett kapell. Ansökningen tillstyrktes 1734 $\frac{25}{6}$ av konsistorium och 1735 $\frac{25}{8}$ gav K. bef. sitt tillstånd till kapellets uppförande. (Detta påbörjades år 1736 och invigdes 1738 $\frac{15}{10}$.) År 1870 resolverade K. Mt. ($\frac{31}{3}$) att Eringsboda skulle bilda egen församling. Från 1920 är Eringsboda eget pastorat.

ERINGSBODA GAMLA KAPELL

Nuvarande kyrkogården (fig. 397) tillhörde redan gamla kapellet. Där står i sydöst en klockstapel av trä (fig. 398 o. 400) rödfärgad, med profilerad, vitmålad gesims, upptill avslutad av en karnisformad huv, spånklädd och tjärad. Stapeln fick sin nuvarande form 1788—89.

Fig. 396. Eringsboda kyrka. Interiör mot öster.
Foto W. Anderson 1915.

Innenansicht gegen Osten. — The interior looking east.

Kapellet, som revs när den nuvarande kyrkan började uppföras 1847, bestod av ett rektangulärt långhus. — Materialet var furu. — Utvändigt voro väggar som tak klädda med ekspån. — Om den gamla inredningen sakna vi närmare kännedom. Byggnadstid 1736—38. Rörande lösa inventarier, se under nuvarande kyrkan.

ERINGSBODA NUVARANDE KYRKA

Eringsboda nuvarande kyrka ligger sannolikt invid platsen för det gamla kapellet.

Kyrkan (fig. 395—396 o. 399), som uppfördes 1847—49 enligt av J. A. Hawerman 1840 uppgjord ritning, gillad $28/11$ s. å., består av ett brett, rektangulärt långhus med sakristia vid dess norra del. — Materialet är liggande timmer. — Utvändigt äro väggarna panelade, indelade i pilastrar och vitmålade. I söder en fronton med strålände, gulmålade sol. Det hela krönt av ett kors. — Taktäckningen av spån. — Ingångarna raktäckta med brunmålade dörrar. — Fönstren rundbågiga, med träspröjsar.

BYGGNADEN

Invändigt äro väggarna målade i skärt. — Innertaket, vitmålat i form av ett segmentvalv. — Golv av trä. Se i övrigt fig. 396.

Kyrkan uppvärms av en järnkamin, sakristian av en kakelugn.

Altare av trä. Fönstret däröver omgives av en vitmålad rundbågsställning; på dennas pilastrar förgyllda grenar. — Altarprydnaden utgöres av ett förgyllt träkors med törnekrona. — Vitmålad altarring. — Predikstolen, enkelt snickeriarbete, vitmålad och förgylld, samt slutna bänkar i ekfärg, allt samtida med kyrkan. — I väster en orgelläktare på marmorerade kolonner. Bröstningen vitmålad och förgylld. Orgelfasad i vitt och guld från 1874 enligt förslag av F. R. Ekberg, gillat s. å.

INREDNING
OCH
INVENTARIER

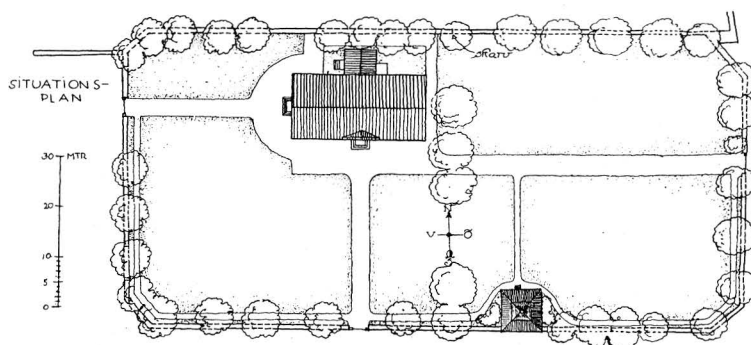

Fig. 397. Eringsboda kyrka. Situationsplan.
Lageplan. — Plan of situation.

Ett par nummertavlor, svartmålade, med förgyllda ramar, överst krönte av lyror. 1800-talets förra del. H. 120, B. 72,5. — Nummertavla svartmålad, med blåmålade ram, varå överst tvenne målade änglar. Blekingskt allmogearbete från 1700-talet. H. 55, B. 35.

Dopfont av trä, vitmålade och förgylld. Äldre dopställning av trä i form av en marmorerad pelare. Förkommet är ett dopfat av tenn (INV. 1808).

Kalk av silver, delvis förgylld. Å cuppan ett fastnitat krucifix. Stämplrar i botten: Karlskrona vapen — tre kronor — **A G ESTBERG** — A 4 (=1831) — 46 $\frac{1}{4}$ lod». H. 25,5, Diam. 11,5. — Patén till d:o av silver, ovan till förgylld. Stämplrar: Karlskrona vapen — tre kronor — **A G ESTBERG** — A 4 (=1831) — 10 $\frac{1}{2}$ lod». Diam. 15,7.

Sockenbudstyg i skinnfodral, bestående av: kalk av silver, invändigt förgylld. Stämplrar: Tre kronor — H — PR — H 5 (=1862). H. 10,5, Diam. 5. Patén av silver, ovan till förgylld. Stämplrar som å kalken. Diam. 6,8. — Dessutom vinkanna och oblatask av nysilver. — INV. 1808 upptager kalk och patén av tenn, båda försvunna.

Bland de många ljusredskapen märkas:

Ljuskröna av glas och mässing för 6 ljus. 1800-talets början. H. 80. — En d:o för 4 ljus. 1800-talets mitt. H. 80. — Ljuskröna av trä för 6 ljus, med 6 prydnads-
armar med vidhängande »löv». Målade i gult, rött, grönt och blått. Allmogearbete från 1800-talets senare hälft av den bekante blekingske träsnidaren, målaren och näverblåsaren Håkan Holmberg (»Håkan Målare») i Alfridsmåla, Tvings sn, nu 1915 över 80-årig och boende på Tvings fattiggård. H. 52.

Antependium och bokstöd av rött, broderat kläde samt mässhake av röd sammet med guldgälön, moderna. — Ett par håvar av brun sammet med guldgälön och stång. Pungens H. 16 cm. — Sköld till en korkåpa, se Torkö (s. 242).

Stora klockan gjuten 1880. — Mellersta klockan med inskr. å ena sidan ur I Cor. 13., gjuten 1768 av Magnus Bergstedt i Karlskrona. H. 60 cm, Diam. 70 cm. —

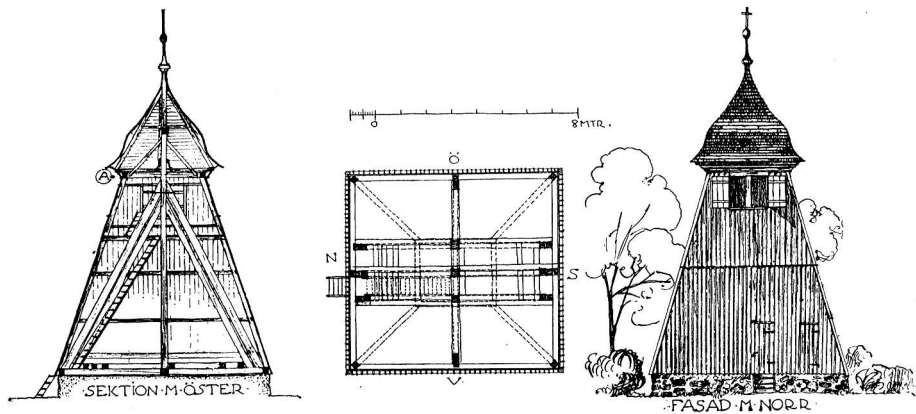

Fig. 398. Eringsboda kyrka. Klockstapeln: Snitt, plan fasad.
N. Grafström delin. 1920.

Hölzerner Glockenturm. — Wooden belfry.

Enligt INV. 1808 fanns i stapeln två klockor gjutna 1768 av ovannämnde Bergstedt, varför den största klockan tydligen är omgjuten.

Minsta klockan saknar inskrift. Runt övre kanten löper stiliserad akantus, på den ena sidan synes i relief ett blad med fint grenverk, däröver ett otydligt (klockgjutare?) märke, på andra sidan i relief en kvinna. H. 21,5 cm, Diam. 26 cm.

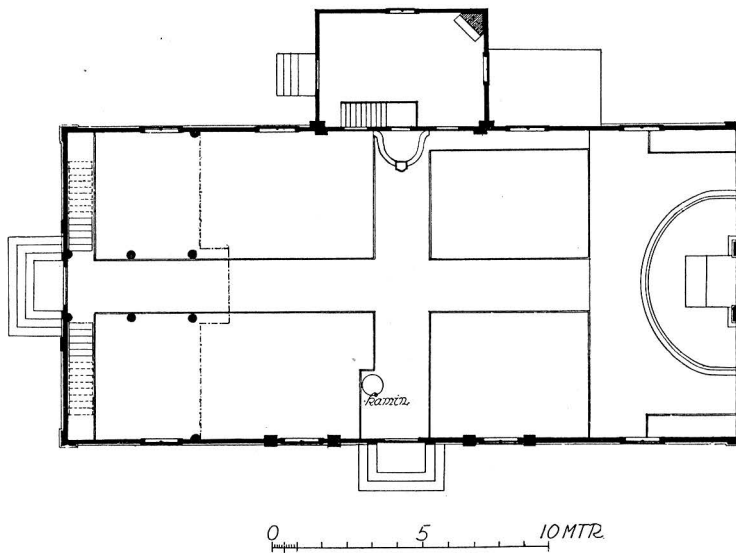

Fig. 399. Eringsboda kyrka. Plan. — N. Grafström delin. 1920.
Grundriss. — Plan.

Klocka med ett inskriftsband kring halsen: CRISTINA: STOLPE ANNO 1665. Därunder en bård av nedåtvända, spetsiga vinklar, i vilka äro blad och blommor. H. 34 cm. Skänkt till Bl. M. 1927 under inv. nr 10419.

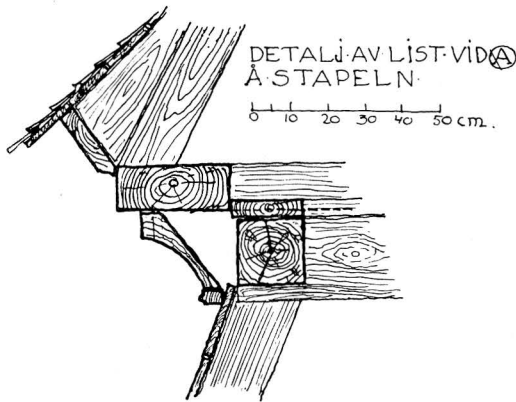

Fig. 400. Eringsboda kyrka. Detalj av klockstapelns taklist. — N. Grafström delin. 1920.

Detail von der Dachleiste des Glockenturmes.
Detail of cornice from belfry.

av trä, järnbeslagen. Å framsidan i järnet inskr.: »A:o 17 (. .)». (Det övriga dolt av beslag). L. 83 cm, H. 52 cm.

Porträtt av hattfabrikör Carl Andersson i Karlskrona, f. d. $\frac{9}{8}$ 1802, en av församlingens donatorer; akvarell inom förgylld ram. H. 47 cm, B. 39 cm. — Allmogemålning på väv inom ram av furu. T. h. synas tre män, som draga en kvinna iklädd röd kjortel, i ett rep; kring tavlan en bård av blommor. T. v. inskrift: »NÄR SATAN OCH KIÖTTET OCH WÄRLDENES FLÄRD THE DRAGA FAST VAR PÅ SIN SIDA», etc.

Golvur, vitmålat och förgyllt, skänkt 1873.

Karmstol (s. k. trebenastol), svartmålad. 1700-talet. H. 100 cm. — Kista

SAMMANFATTNING AV ERINGSBODA KYRKORS KONSTHISTORIA

I. Åren 1736—38 uppfördes Eringsboda gamla kapell bestående av ett enkelt rektangulärt långhus av trä. Under 1700-talets senare hälft tillkommo klockor och klockstapel av trä.

II. Åren 1847—49 uppföres den nuvarande kyrkan av trä och det gamla kapellet rives, varjämte kyrkan får sin samtida inredning

ZUSAMMENFASSUNG

Die alte Kapelle von Eringsboda wurde 1736—38 erbaut, einfaches, rechteckiges Gebäude von Holz. Die jetzige Kirche, auch von Holz (Fig. 395, 396, 399) ist 1847—49 erbaut. Die Einrichtung stammt aus derselben Zeit. Der aus der älteren Periode fortbestehende hölzerne Glockenturm (Fig. 398) erhielt sein jetziges Aussehen 1788/89.

SUMMARY

The old chapel of Eringsboda was erected 1736—38, a simple rectangular building of wood. The existing church, also of wood (fig. 395, 396, 399) is constructed 1847—49. The fittings come from same time. The belfry remaining from the older period (fig. 398) got its actual appearance 1788/89.

Fig. 401. Backaryds kyrka. Exteriör från sydost.
Foto 1918.

Aussenansicht von Südosten. — Exterior from the south-east.

BACKARYDS KYRKOR

BLEKINGE, BLEKINGE LÄN, MEDELSTA HÄRAD, LUNDS STIFT,
MEDELSTADS KONTRAKT

TRYCKTA KÄLLOR: WILLIAM KARLSSON, Från flydda tider, Ronneby-Posten 1924 $\frac{4}{3}$. — KLING, M., s. 41. — SJÖBORG, s. 261. — SVERIGE I, s. 777.

HANDSKRIVNA KÄLLOR OCH AVBILDNINGSSAMLINGAR: I K. B. CRONHOLM, s. 393. — I B. ST.: Projekt till förändring, gillad 1885; ritning till predikstol och sakristigavel; laverad ritning till nya kyrkan av E. G. HENSCHEN 1787; blåkopia av orgelfasad 1902.

KYRKANS ARKIVALIER: I Landsarkivet i Lund: RÄK. f. o. m. 1662— [jämte] INV. i L. I. 1—2; ST.-PROT. 1773—1815; Handlingar ang. en brudkrona 1714; O. 6; Beskrivning av gamla kyrkan $\frac{28}{8}$ 1782 av E. R. PALME i O. 7; Handlingar rörande nya kyrkan 1798 i O. 8.

Backaryd tillhörde ursprungligen Ronneby socken. 1630 lades, enligt SJÖBORG, grunden till Backaryds gamla kyrka eller kapell, som kallades Helga Trefaldighets kapell, sannolikt å samma plats, som nuvarande kyrkan. I detta predikades elva gånger om året, men likväl var »folket, som sällan eller aldrig hörde gudstjänst, värre än hedningar» (SJÖBORG). 1682 blev Backaryd eget pastorat, men förenades enl. k. brev 1771 $\frac{26}{8}$ åter med Ronneby.

År 1796 $\frac{1}{6}$ gav K. Mt. sitt tillstånd att församlingen finge skiljas från Ronneby, men avslog en framställning att den under byggnad varande nya kyrkan finge kallas Carls kyrka, enär den redan förut bar namnet Helga Trefaldighets kyrka.

BACKARYDS GAMLA KYRKA

KYRKOGRÅRD Backaryds gamla kyrkogård inhägnades av en gärdesgård av furuplankor. Genom denna ledde tvenne luckhus, även av trä. Ett gravkors av smidesjärn (fig. 410) med inskrift: »I H S. P I S. L B D * ANNO + 1707», är nu dep. i Bl. M. H. 132 cm. —

KLOCK-STAPEL Klockstapeln [av trä] (fig. 404) rödfärgad, med vitmålade hörn samt tjärade luckor och dörrar nämnes tidigast 1665. Det spånklädda takets fyra rösterna krönas av enkla järnflöjlar, mittspiran av en tupp.

Kapellet, som revs 1798 och flyttades till Ronneby brunn, kan man med hjälp av inventariet från 1665 med sannolikhet rekonstruera. Ursprungligen uppfördes 1630 ett rektangulärt långhus av trä, 18 aln L. och 12 aln B., vilket omkring 1683—90 utökades med en troligen korliknande byggnad åt öster. Tidigare tillbyggdes vid långhusets södra vägg ett vapenhus (omnämnt 1674); 1708—10 ett vapenhus i norr. Till koret fogades, okänt när, en sakristia i norr. Utvändigt voro väggarna omålade, invändigt målade. Yttertakets täckt med spån, innertaket platt med bräder under bjälkarna. Golvet av trä. Ingångar genom norra och södra vapenhuset samt södra korväggen. Enligt Sjöborg fanns vid östra dörren följande inskrift: »Efter Hans Kongl. Maj:ts nådiga förordning, är Backaryd til et Pastorat, och skedde i fordom Högvyrdige Herrens, salig Biskoppens Canuti Hahns tid, den förste Pastor var Herr Nils Cornerus, hvilken bestälte denne målning af Mester Johan Columbo, som skjedde Anno 1693».

Altaret var av trä med en »liden traecaltertafle och Crucifix». Av denne såväl som den snidade och målade predikstolen samt bänkar och läktare finnes nu intet spår. — Om gamla kyrkans lösa inventarier se under nuvarande kyrkans.

BACKARYDS NUVARANDE KYRKA

KYRKOGRÅRD Kyrkogården (plan fig. 403) är delad i tvenne hälfter, v. och ö. om landsvägen samt omgärdas till större delen av en i kallmur uppförd grästensbogård med tre par gjutna, moderna järngrindar inom stenstolpar samt tvenne trägrindar. SO om kyrkan ett bårhus av gulmålade trä, med tjärat papptak, SV om kyrkan står klockstapeln (se ovan).

KYRKAN Nuvarande kyrkan (plan fig. 405) uppfördes 1795—1799 enligt ritning av E. G. Henschen 1787, gillad $21/3$ s. å. och invigdes $29/9$ 1799 av superintendenten i Karlskrona A. Fahnehjelm. — Kyrkan (fig. 401 o. 406) är uppförd av liggande timmer, utvändigt spritputsad (1833) med slätputsade hörn, pilastrar och lister. Ingångarna raktäckta med gråmålade pilasteromfattningar och brunmålade dörrar. Fönstren stora raktäckta med grönmålade träspröjsar.

Fig. 402. Backaryds kyrka. Interiör mot öster. — Foto W. Anderson 1915.
Das Innere gegen Osten. — Interior looking east.

Invändigt (fig. 402) äro väggarna grå- och vitmålade. Mittskeppets tak, som höjer sig över de platt-täckta sidoskeppen genom ett rikt profilerat listverk, är svagt välvt. Till den enkla, nyklassiska interiörens högtidlighet bidraga kolonnerna, vilka äro av toskansk form och vitmålade. Vid reparationen 1885—86 borttogos två kolonner, en i vardera korsarmens skärningspunkt. — Taktäckningen utgöres å långhuset av tjärad spån, å sakristian av tjärad papp.

Sakristian tillbyggdes av spritputsat tegel 1886, då kyrkan genomgick en omdanande inre och yttre restaurering.

INREDNING OCH LÖSA INVENTARIER

(Från gamla och nya kyrkan).

Altare av trä. — Altarprydnaden utgöres av en enkel, marmorerad träomfattning kring en oljemålning på duk, Kristus Consolator, av L. Frid efter C. Bloch 1887. Gamla altarprydnaden, som nu hänger i hörnet mellan långhuset och södra korsarmen, utgöres av en uppsats av trä, skulpterad, målad och förgylld. I mitten ett krucifix,

ALTARE

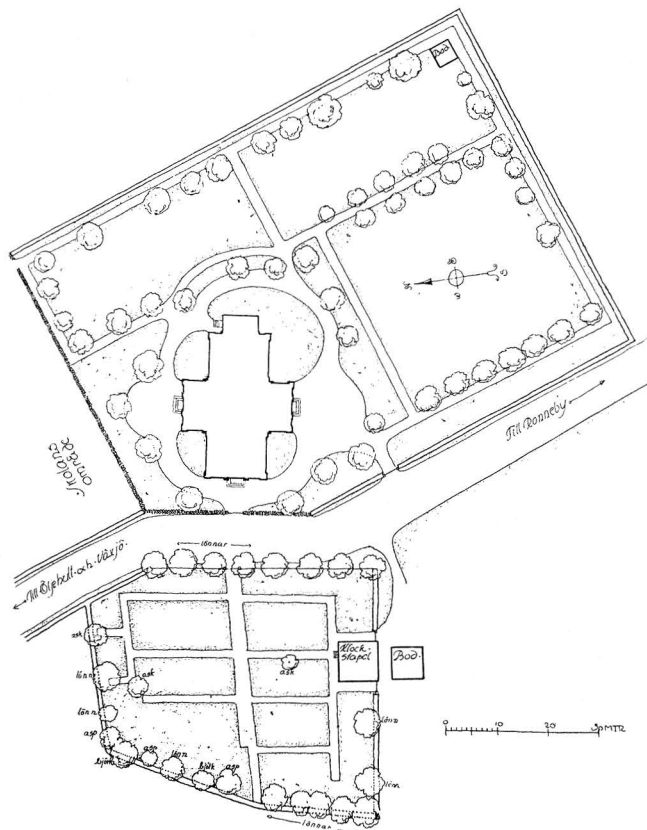

Fig. 403. Backaryds kyrka. Situationsplan.
N. Grafström delin. 1920.
Lageplan. — Plan of situation.

omgivet av en ängel och Moses; det hela krönt av tvenne änglar och Karl XII:s namnchiffer; allt skuret i trä. Nedtill inskriptionsfält med inskr: ur Matth. 26. v. 20 och »THENNA ALTARTAFLA ÄR GIORD ANNO 1713. PASTOR SAMUEL CORNERUS». Nuvarande målning icke ursprunglig. Kristus på korset, vid korsets fot en bedjande man och inom en kartusch inskr. ur Joh. I. 1. Oljemålning på duk inom svartmålad enkel träram.

Krucifix av gul metall, fäst på svartmålat träkors. 1700-talet. Omtalas 1800 som skänkt av fabrikör Morian. L. 29 cm. Det lilla korset återigen fäst på ett stort, förgyllt träkors, som nu hänger på norra långhusväggen vid predikstolen. 1859 omtalas det »upphängdt i fenstret vid altaret».

Altarring av furu med marmorerade balustrar; vitmålad och förgylld predikstol; ekmålade bänkar; marmorerad dopfunt samt ett par målade och förgyllda num-

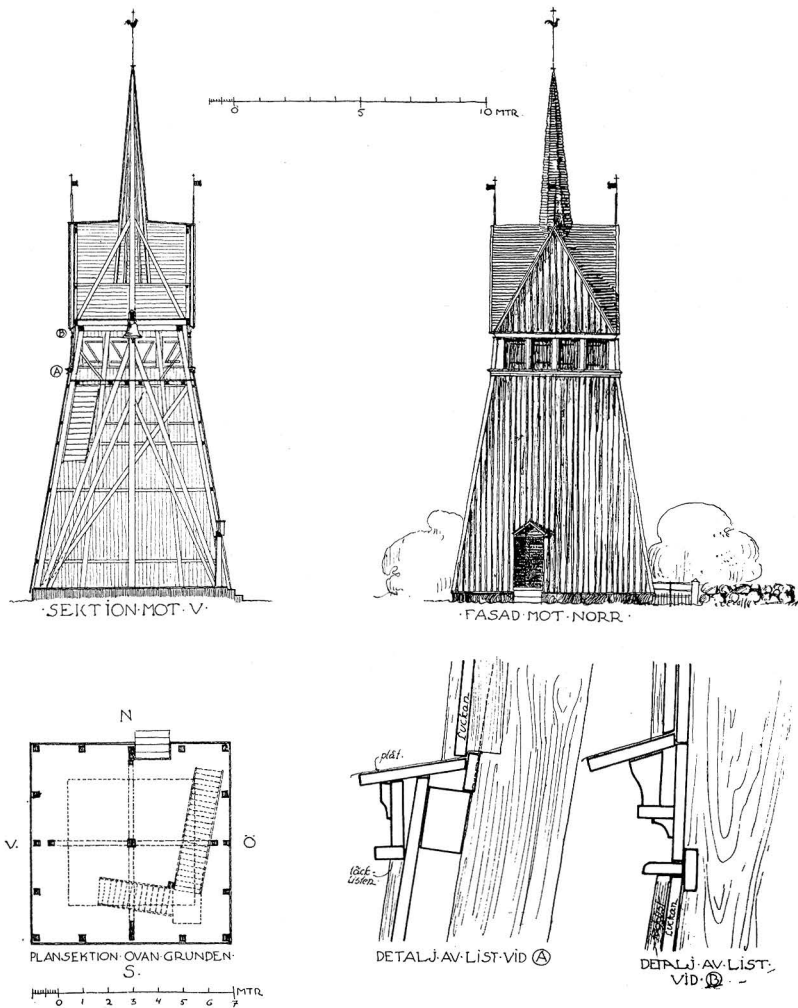

Fig. 404. Backaryds kyrka. Uppmätning av klockstapeln.
N. Grafström delin. 1920.

Der hölzerne Glockenturm. Schnitt, Fassade, Grundriss und Details von den Leisten.
Wooden belfry. Transversal of facade, plan and details of the cornice.

mertavlor, allt modernt. — Av föregående predikstol återstår nu en enkel, vitmålad och förgylld baldakin. — Vitmålad orgelläktare med orgelfasad i vitt, grönt och guld enl. ritning från 1902. 1842 fanns en orgel, tillhörig klockaren. 1885—86 bortogs tvenne läktare, en i vardera korsarmen.

Dopfund av röd kalksten (fig. 407), bestående av skål och fot med spår av grå färg å skålen. Har ursprungligen sannolikt tillhört Ronneby kyrka, nu på skolhusets vind. DOPFUNT

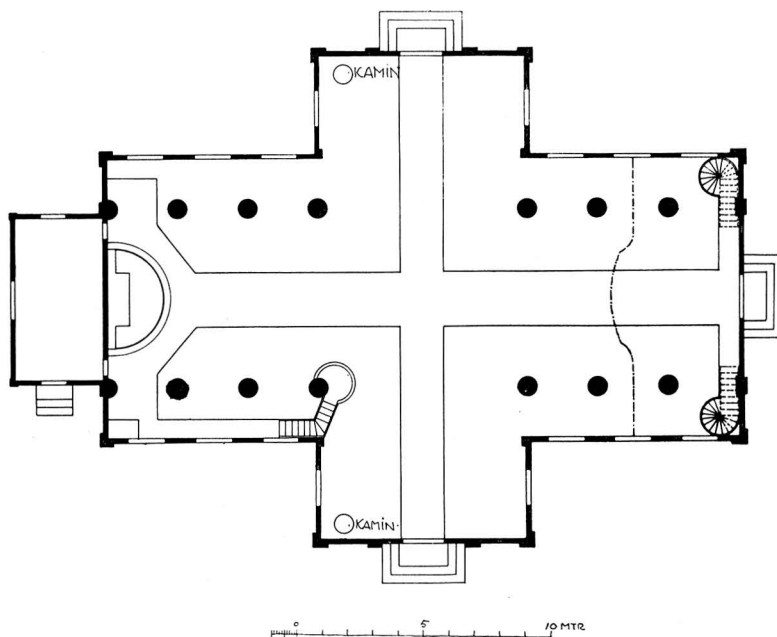

Fig. 405. Backaryds kyrka. Plan. — N. Grafström delin. 1920.
Grundriss. — Plan.

Kanske har ett mellanstycke — skaft — funnits, som nu förkommit. I så fall överensstämmer den med en vanlig gotländsk typ från 1200-talets senare hälft. (Liknande funtfot i Torhamn i Östra härad, s. 97.) H. 54 cm, Diam. 56 cm. — Dopställning av trä vitmålad, modern. Dopfat av trä, målat rödbrunt med blomsterdekor. Möjligen från slutet av 1700-talet. Diam. 57 cm. — 1665 omtalas ett nu förkommet mässingsbäcken i funten. Fat av tenn. Stämplor: N A S inom sköld — tre kronor — X 3 (= 1828) — w inom sköld. Diam. 16 cm.

Kalk av silver, invändigt förgylld. Inskr. å foten: »TILLHÖR BACKARYDS KYRKA 1881. VÄG. 132 ORT.» Stämplor: 3 — G A — tre kronor — Karlskrona vapen. H. 23,5 cm, Diam. 12,1 cm.

Patén av silver, förgylld. Inskr. som å kalken men »väg. 33 ort.» Stämplor J W HULTGREN — tre kronor — Karlskrona vapen — B? Diam. 16,5 cm.

Sked av silver, förgylld med perforerat, rektangulärt blad. Stämplor: I L — Sölvesborgs vapen — J 3 (=1815). L. 10,7 cm. — 1663, då kyrkans två kalkar sönderbrutits av tjuvar, repareras de av Oluff guldsmedh i Ronneby. Å paténer fanns 1817 följande inskrift: »Gaf till Hellig Trefaldigheds Kirke på Rundeby Skove en kalk och disk wog 23 lod Hvid Sölf anno 1609» (VISIT.-PROT.).

Oblatask av svarvat trä. H. 9 cm, Diam. 16,5 cm, oblatask av bleck. Dep. i Bl. M. H. 5 cm, Diam 6,5 cm. Dessutom en oblatask och två vinkannor av nysilver.

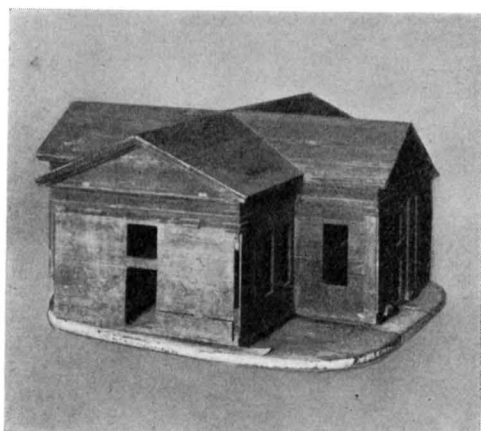

Fig. 406. Backaryds kyrka. Trämödel av kyrkan i Blekinge Museum.
Foto Affr. Edle 1931.

Holzmodell der Kirche. Im Museum zu Karlskrona.
Wooden model of the church. In the Museum
Karlskrona.

Fig. 407. Backaryds kyrka. Dopfont av kalksten. 1200-talets senare hälft.
Foto W. Anderson 1915.

Taufstein von Kalkstein, zweite Hälfte des 13. Jhds.
Baptismal font in limestone, second half
of 13th century.

Sockenbudstyg i skinnfodral, bestående av kalk av silver. Inskr. å foten: »DENNE KALCH ER GIORT PAA BAGERY KIRKES BEKOSTNING: ANNO 1659:» I botten: »IW». H. 10,1 cm, Diam. 6,7. Dessutom oblatask av vit metall och patén av silver. Diam. 8 cm. — År 1708 inköptes en brudkrona av silver, som blev stulen 1827. Samtidigt förlorades den gamla kalken och paténa.

Bland ljusredskap märkes ljuskrona av mässing för 8 ljus. Inskr.: ÅR 1757 ÄR DENNA LJUSCRONA. INKIÖPT. FÖR KYRKIANs MEDEL. TÅ ÄREVÖRDIGE OCH WÄLLÄRDE HERRN LARS SOMMAR WAR KÿRKIOHERDE WID BAKARY FÖRSAMLING: GIORD I CARLS CRONA AF MÄST:R ISRAEL ZERI». H. 70.

Ljuskrona av mässing för 8 ljus. Inskr.: »ÅHR 1757 ÄR DENNA LIUSCRONA HIT TILL BAKARY KIÿRKIA FÖRÄHRAD AF DANNEMAN I (. . .) KAREMÅHLÅ. ÄRLIG. OCH BESCHEDELIG MATS PÄRSON OCK DS K:RA HUSTRU. SEGRI ABRAHAMs DÅTTER.» H. 60.

Bland textilier märkas: Mässhake av vinröd sammet med guldgaloner nyinköpt 1863. H. 117, B. 97.

Kalkduk av silke, broderad på stramalj i gult, blått, grönt, rött och brunt zigzagmönster samt med virkad guldspets. Fodrad med grönt siden. Dep. i Bl. M. H. 55.

Håv av svart siden med påsytt blommönster i gult och rosa. 1700-talet. Med stång. Pungens H. 22. — Håv av röd sammet med broderi i guld och gult silke. 1800-talet. Med stång. Pungens H. 19.

Stora klockan enl. inskr. »OMGIUTEN I TÖNKÖPING AF M. A. RÖNNBLOM 1839». H. 65, Diam. 70.

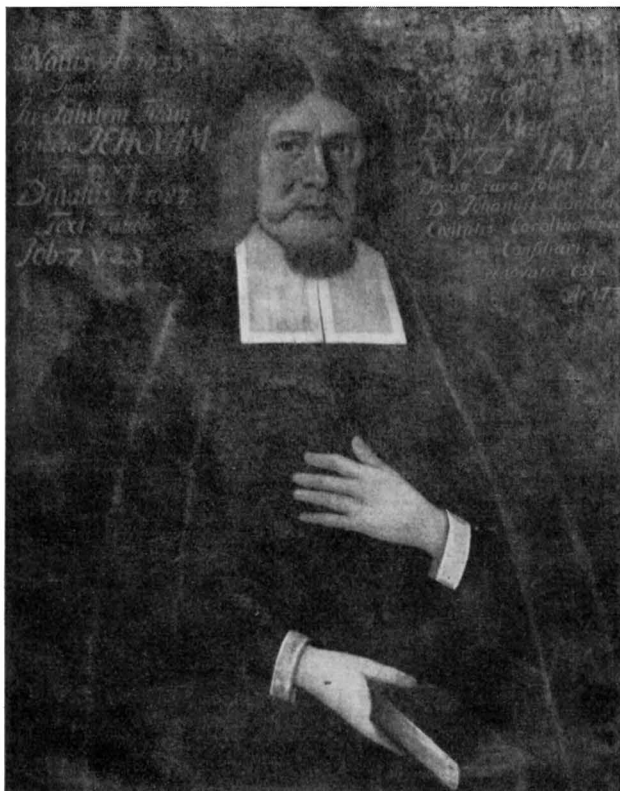

Fig. 408. Backaryds kyrka. Porträtt av biskop Knut Hahn.
Oljemålning från slutet av 1600-talet.
Foto Alfr. Edle 1930.

Bildnis des Bischofs Kn. Hahn. (1633—1687.) Ölgemälde auf Leinwand.
Portrait of the bishop Knut Hahn. Oil-painting. (1633—1687.)

Lilla klockan enl. inskr.: »GUT EN I C: CRONA ÅR 1794. HOS M: ÖFVERSTRÖM AF
L. OLSON.» H. 58, Diam. 64.

PORTRÄTT

Porträtt av kyrkoherden, sedermera biskopen Knut Hahn (fig. 408), oljemålning på duk inom förgylld träram, visande en man i svart prästdräkt hållande i högra handen en bok. Inskr.: »NATUS A:O 1633: SYMBOLUM IN SALUTEM TUAM EXPECTO IEHOVAM. GENI: 49. V. 18. DENATUS A:O 1687. TEXT: TUNEB: IOB. 7. V. 2, 3. HAEC EFFIGIES REVERENDISSIMI EPISCOPI BEATI MAG: CANVTI HAHN DENUO, CURA SOBRINI D:I IOHANNIS CORNERI CIVITATIS CAROLIHAMNENSIS CONSILIARII, RENOVATA EST. A:O 1732». H. 113, B. 87.

Porträtt av ovannämnda Hahns hustru (fig. 409), oljemålning på duk inom förgylld träram, visande en kvinna hållande i högra handen ett föremål, som liknar en dosa. Svart dräkt, grå ärmar och krage, gult halsband, skärröd karnation. Inskrift i vänstra hörnet: »ÆTATIS SVÆE 34. 1674.». H. 113 cm, B. 87 cm.

Fig. 409. Backaryds kyrka. Porträtt av biskop Hahns
gemål 1674. — Foto W. Anderson 1915.

Bildnis der Gemahlin Bischoffs Hahn. Ölgemälde 1674.
Portrait of the wife of the bishop Hahn. Oil-painting 1674.

Namnepitafium av tenn över gästgivaren Mans Tofvesson, f. 1751, d. 1799. H. 21 cm, B. 17,2 cm.

Åminnelsetavla över Karl XI:s begravning inom grön målad, kälad ram. Dep. i Bl. M. H. 104 cm, B. 74 cm.

Åminnelsetavla, »Klago Dickt Öfwer. Den Ährewördige och Wällärde: Herren: H:r Nicolaus Cornerus:» d. 1706; handskrift på papper inom förgylld, skulpterad träram. Enligt anteckning vid nedre kanten författad av Abraham Hahn, broder till Joh. Corneer. H. 72 cm, B. 48 cm.

Modell av furu (fig. 406), omålad, till Backaryds nuvarande kyrka. Dep. i Bl. M. H. 46.

Sigill av mässing (fig. 410) med träskaft, visande ett träd, däröver en strålände sol. Inskrift »BACKARY SOCKENS SIGILL». Dep. i Bl. M. H. 9,3.

Fig. 410. Backaryds kyrka.
Sockensigill. Dep. i Blekinge
Museum.
E. Andrén delin. 1931.
Siegel des Kirchspiels Backaryd.
Seal from Backaryd's parish.

Fig. 411. Backaryds kyrka.
Sigill, dep. i Blekinge
Museum.
E. Andrén delin. 1931.
Siegel, der Kirche Backaryd
zugehörig.
Seal from Backaryd's parish.

Sigill av mässing (fig. 411) med träskäft och Inskrift: »SANCTA. TRINITAS. MISERERE. NOSTRI + ». Dep. i Bl. M. H. 9,3.

Votivskepp av trä, målat, tacklat till fregatt. Inskrift: »FRÜCKTA GÜD OCK ÄRA KONÜNGEN ADAM JOH: BÄCK FÖRÄRT DÄTTA SKEPP REDLIGHETEN TIL BACKRYD KIÖRKA 1748.» Dep. i Bl. M. under nr. 4186. L. 118.

Kista av trä, järnbeslagen. Ingraverat å locket i järn: »BAKARÿ ANNO 168(0?)». L. 132 cm, B. 65 cm, H. 70.

Offerstock av ek, upptill järnbeslagen och locket av järn; med tre överfall. Dep. i Bl. M. H. 95.

SAMMANFATTNING AV BACKARYDS KYRKORS KONSTHISTORIA

- I. Ett rektangulärt långhus av trä uppfördes 1630.
- II. Senare på 1600-talet, men före 1674 tillbygges ett vapenhus vid långhusets södra del. Tvenne porträtt av sedermera biskopen H. Hahn och hans hustru äro bevarade från denna period.
- III. Omkring 1683—90 utökas långhuset men en troligen korliknande utbyggnad åt öster.
- IV. Ett vapenhus tillbygges 1708—10 vid långhusets norra del.
- V. Till koret fogas, okänt när, en sakristia i norr, allt av trä.
- VI. Den gamla kyrkan rives och den nya uppföres 1795—99 av trä med ett rektangulärt långhus och korsarmar i norr och söder.
- VII. En sakristia tillbygges i öster 1886.

ZUSAMMENFASSUNG

Die alte, 1795 abgebrochene Kirche in Backaryd wurde 1630 von Holz erbaut und in der zweiten Hälfte desselben Jahrhunderts und zu Anfang des 18. Jhd erweitert. Die jetzige Holzkirche ist 1795/99 erbaut und 1886 mit einer Sakristei versehen worden (Fig. 401, 402, 405). Der hölzerne Glockenturm gehört der älteren Periode an, erbaut um 1665 (Fig. 404).

SUMMARY

The old church in Backaryd, demolished 1795, was built of wood 1630 and enlarged during the latter half of same century and at the beginning of the 18th century. The existing wood church is erected 1795/99 and provided with sacristy 1886 (fig. 401, 402, 405). The belfry belongs to the earlier period, erected about 1665 (fig. 404).

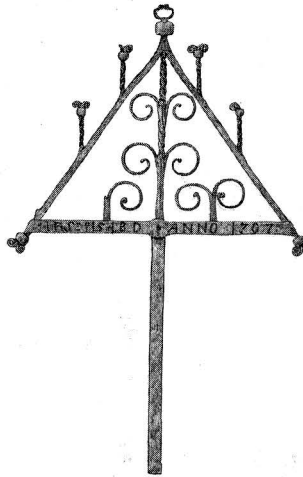

Fig. 412. Backaryds kyrka.
Gravkors av järn 1707.
Skala 1 : 40.
E. Stenfors delin. 1915.
Eisernes Grabkreuz 1707.
Iron monumental cross 1707.

TILLÄGG TILL SVERIGES KYRKOR, BLEKINGE. BAND I.

(s. 11 ff.) *Kristianopel*. Kyrkogården har 1924 utvidgats mot väster och den gamla västmuren (fig. 414), vilken följde den forna stadsgatan, har raserats. Ett å kyrkogården funnet bronsspjut förvaras i St. H. M. under inv. 10235.

(s. 41.) Gravstenarna 31—33 äro upptagna och inflyttade i kyrkan.

(s. 44.) Ny klocka, gjuten av M. & O. Ohlsson i Ystad, inköptes 1927.

Fig. 414. Kristianopel. Kyrkogårdens västmur, nurerad.
Foto W. Anderson 1918.

Westmauer des Friedhofs, im Jahre 1924 niedergebroschen. (Vgl. S. 11.) Part of the old walls of the churchyard, demolished in 1924. (Cf. p. 11.)

född i Gisslevik nära källan och som själv hämtat vatten från källan under sju veckors tid samt blivit frisk, observerade han såsom nioåring (alltså omkr. 1863) att en handelsman badade i källan samt offrade 2 kr. Invid källan stod förr en mycket gammal al, som ingen fick röra. Källan besöktes vanligtvis torsdagsmornar av kvinnor, vilka offrade pengar och hämtade vatten. Enligt sägnen var källan ursprungligen en grund håla; så kom en bräda, på vilken stod »Ste Måns», drivande ifrån sjön och flöt i land vid Gisslevik, och sedan kallades den St: Måns källa. Liknande sägner berättas om triumfkrucifixet från Mjällby, vilket skulle drivit i land från havet (ANDERSON, HELGONKULT), om triumfkrucifixet i Öja på Gotland (C. R. AF UGGLAS: Gotlands medeltida träskulptur s. 420) samt från Frankrike o. s. v. (MEINANDER: Medeltida altarskåp s. 341.)

(s. 93 ff.) Om den äldre altarpnydnaden, se Sillhöfda s. 341 o. Fridlevstad s. 325 f. Enligt meddelande av hemmansägare August Larsson ⁸/₇, 1925 hängde i långhuset ett votivskepp och i koret en skulpterad kvinnlig figur med »hästfot», kallad »Drottning Gåsfot» (möjligen en såsom dopängel använd galjonsbild). Nu försvunna.

(s. 105 ff.) *Sturkö*. Kyrkogården har 1931 utvidgats mot öster.

(s. 118.) *Tjurkö*. Ny kyrka uppfördes 1929—30. Predikstolen, som återfått sin gamla naturliga färg, har kompletterats och bonats.

(s. 51 ff.) *Jämjö*. Kyrkan restaurerades 1926, varvid bl. a. ex- och interiören vitades, innertak och bänkar, som ombyggt, målades, samt ny predikstol uppsattes vid södra väggen.

(s. 57.) Ny klocka, gjuten av M. & O. Ohlsson i Ystad, inköptes 1927.

(s. 80.) *Ramdala*. Till porträttet av talmannen Olof Håkansson i Lösen, vilken skänkt ljuskronan (s. 129) och den stora klockan i Lösen (s. 134) bör tilläggas, att H. är begravd i Riddarholmskyrkan i Stockholm.

(s. 90.) *Torhamn*. St: Måns (Magnus) källa. Enl. meddelande av torparen Lars Olsson 1925, då 71 år, vilken är

(s. 127 ff.) *Lösen*. Krucifixet (fig. 133) och dopfunten hava renoverats och kompletterats. Resterna av ljuskronan av glas från 1800-talets början (s. 130) hava 1928 på 10 år deponerats i St. H. M.

(s. 135 ff.) På kyrkogården upprestes 1928 en bautasten över hembygdsförfattaren, folkskolläraren Karl Nilsson (d. $14/_{11}$ 1926), prydd med en av Ivar Nilsson modellerad porträttmedaljong.

(s. 144 och 154.) *Augerum*. Å kyrkogården (Litt.: HJALMAR FALK: Blekingska kyrkogårdar I. Blekinge-Bygder 1925, s. 183 ff.), utvidgad mot öster 1926, står en gravsten av röd kalksten över den franske aktören Johan von Blanc, vilken 1779 uppträdde på Bollhuset i Stockholm. Blanc blev sedermera teaterdirektör och källarmästare i Karlskrona, där han avled $22/_{1}$ 1796.

(s. 144 ff.) Kyrkan restaurerades 1930 (Litt.: G. GRÖNQVIST i Lunds stifts julbok 1931), varvid bl. a. interiören putsades, de tvenne ovala fönstren i S. tillmurades, värmeledning med värmekammare under SÖ. rummet inlades, bänkarna moderniserades och målades etc. Vid de undersökningar, som i samband härmed företogs av författaren under januari och februari 1930, konstaterades, att den gamla kyrkan bestått av en 19 m L. och 10,90 m B. (yttre mått) rektangel av gråsten med huggna hörn, utvändigt täckt av ett fint glättat och skärt färgat putslager, ca 1 cm tjockt. Västportal med inåt skränande smyggar och huggen omfattning. De västra, södra och östra murarna äro inbakade i den nuvarande kyrkan till en höjd av 2,50 m över nuvarande golvet eller en totalhöjd av ca 3,10 m. Invändigt var kyrkan putsad och dekorerad med en enkel målning. Rester av en bladfris samt en 57 cm H. sakramentsnisch stå synliga å östra väggen. Nischen, som hade kalkstensomfattning, hade senare tillmurats med tegel (27—26 × 17—16 × 10—9,5 cm). Grunden till altaret invid östra väggen påträffades.

(s. 151.) *Vinkanna* av tenn. Cylindrisk mantel, nedtill bukig å vulstformad fot. Profilerat, vertikalt handtag och rörformad tut. Högprofilerat lock med uppstående kors vid ledet vid handtaget. Enligt inskrift skänkt av prosten och prostinnan Alexandersson (jfr s. 133 och 151) i *Lösen* 1822. H. 28 cm. I Kulturhistoriska Museet i Lund under inventarienummer 19019.

(s. 160.) *Lyckeby*. Till förtydligande av situationsplanen fig. 178 bifogas här en detalj, visande den raserade kyrkans grundplan (fig. 415).

(s. 181.) *Rödeby*. Kyrkan restaurerades 1927, varvid innerväggar putsats och innertaket klätts med plywood och vitmålats, korgolvet utvidgats fram till triumfbågens början, ångpannerum inretts under koret och värmeledning med lågtrycksånga installerats. Antikglas har insatts i korets fönster. Den i B. M. deponerade altarpupsatsen (s. 169) av Åke Truedsson har renoverats och uppsatts på en ny predella på nuvarande altaret. Bänkarna ha moderniserats samt nymålats jämte hela inredningen. Därjämte hava foten till gamla kyrkans dopfunt av kalksten samt dörrarna till huvudportalen och sakristian i gamla kyrkan påträffats.

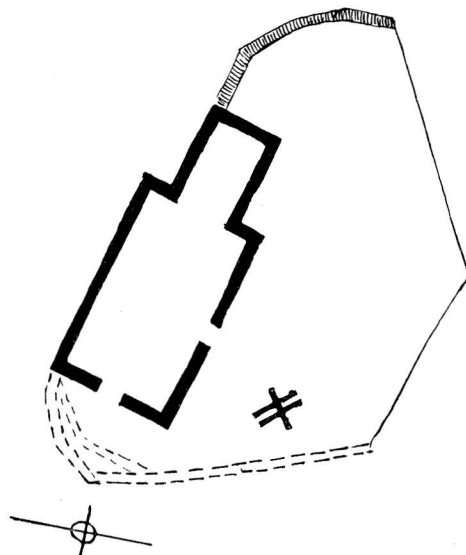

Fig. 415. Lyckeby kyrka. Plan. 1779.
Grundriss der alten Kirche Plan of the old church of
in Lyckeby. (Vgl. S. 160). Lyckeby. (Cf. p. 160.)

- (s. 212.) *Aspö*. Rad 3 nedifrån står nordvästra, skall vara: nordöstra.
- (s. 229.) *Förkärla*. Rad 16 uppfifrån står 1758, skall vara: 1858.
- (s. 334 f.) *Tving*. 1932 har kyrkan restaurerats.
- (s. 360 ff.) *Eringsboda*. 1932 har beslutats om kyrkogårdens utvidgning, kyrkans restaurering m. m.
- (s. 369 ff.) *Backaryd*. 1932 har beslutats bygga nytt orgelverk.
-

ORTSREGISTER.

	Sid.		Sid.
A akirkeby, Bornholm, välvning	69	G jöholm, gravkapell	219
Abrahamsäng, Kristianopels socken	21	Grav, Holl. befästningar	161
Altefähr, Rügen, klocka.....	101	H agby kyrka	69
Aspö kyrka.....	212—215	Halmstads kyrka, gravsten	8
Augerum, förslag om Lösens kyrkas flyttning till	123	Hangvar kyrka, kor	291
Augerums kyrkor, 51, 141—156, 377; Chap- mans grav, 192; textilier	174	Hasslö kyrka	216 f.
» socken	118	Hasslov kyrka, Jacobus Maior.....	253
Avaskärs kyrka.....	3, 5—8	Hjortsberga kyrka, 244—277; bänkdörr, 307; klocka, 101; klockstapel, 120; krucifix, 230, 304; predikstol, 326; takstolar, 193, 287; torn, 68	
Avaskär, stad.....	5, 69	» socken, tionde	162
B ackaryds kyrkor	365—375	Hoby	126
Bergen op Zon, fästningar	161	Holmsjö, kapell	339
Bornholm, försvarskyrkor	68	Hossmo kyrka	322
Brömseback	5	Hällaryd, predikstol	118
Brömsehus fästning, 69; försvunnen begravn- ningsplats	5	Hälsingborg, Mariakyrka, kalkmålning ...	323
C hartres, katedral, portalskulptur	254	Hörby, altarpopsats	128
D rottningsskär sjökastell.....	212 f.	Hörsne, madonna	300
E destad kyrka, 278—315; baldakin, 198; klockstapel, 120; krucifix, 230, 255, predik- stol 198, takstolar	193	Höryda, kapell	339
Eds kyrka, altarskåp	352	I nlängan.....	103
Enlang se Inlängan.		J ämjö kyrkor 48—58, 376; ritning.....	149
Eringsboda, kapell och kyrka, 360—364; korkåpa	242	K almar	12
F ardhems kyrka, torn	291	Karlskrona, 11; amiralitetskyrka, klockor, 334; befästningar, 161; eldsvåda 1790, 155, 177; K. Flottans högvakt, 51; Hedvig Eleonora kyrka, klockor, 44 f.; Helga Trefaldighets kyrka, klocka, 155; jordfynd, 177; sjömans- kårens kasern, 51; stadskyrka, 25; stads- kyrkogård, grindar, 106; Tyska förs., klocka	205
Fjärdsjömåla by, Augerums socken	157	Killemon, Sturkö	108
Flymens kapell	157—159	Korsaskär	8
Fridlefstad kyrka, 70, 221, 316—338; altar- tavla, 341; dopfont, 342; kollekt- låda, 344; korskrank, 170; natt- vardskärl, 174; predikstol, 259, 342		Kristianopel	161
» socken	339	Kristianopels kyrka, 3 f., 7—47; altarpopsats	71
» sockenmuseum, klocka.....	344	» kyrkogård 376; köping ..	5, 7, 35
Fågelmara gård,	30, 32, 35	» stad, 4 f., 8; befästning, 6, 8, 11; privilegiers upphörande, 11; sigill ..	*47
Föra kyrka, Östtorn	67	Kristianstad, Trefaldighetskyrkan ...	9, 17 f.
Förkärla kyrka, 228—238; krucifix....	255, 304	Kungsholmen	212
» socken	216		

	Sid.		Sid.
Kyrkohamn, Öland.....	67 f.	Ronneby kyrka, 4, 291; avgift till, 169; dop-	
»Käringkullen», lämningar av Kristianopels		funt, 369; skola, avgift till, 7, 49, 82; socken	365
kyrka	9	Rödeby kyrka, 165—182, 377; socken	339
Källa kyrka, välvning	69	Senoren	103
Köpenhamn, Vor Frue Kirke	149	Sillhövda kapell, 327; dopfunt, 329; kyrka,	
Ledja	165	339—345; altarskåp	325 f., 376
Linneslätt	108	Sinhorn hus	103
Listerby kyrka, 218—227; stol.....	235	Skärva, F. H. av Chapmans grav	154, 192
» socken, tionde	162	Stenkumla kyrka, torn	291
Lübeck, St. Annenmuseum, altarskåp	352	Stenkyrka kyrka, absid	252
Lyckeby kyrka, 160—164, 377; altarprydnad,		Storehedinge, absid	252
110; klocka, 134; nattvardskärl ..	129	Storkö hus	103
» källa	161	Stralsund, S. Jacobikirche, klocka, 101; me-	
» socken, 107; annex till Lösen, 162;		deltida skulptur	253
sammanslagning med Lösen.....	*62	Sturkö 103; kyrkogård	376
Lyckov Bykirke, Se Lyckeby kyrka.		» kyrkor, 105—117; altarskåp, 93, 109,	162
Lyckå län, 161; slott, 4, 9, 103, 161; stad	161	Svenngarns kyrka	322
Långemåla	165	Sölvesborg, 44; kloster, 240; kyrka	229
Lökaryd, Torhamns socken	167	Tingstäde kyrka, torn	291
Lösens kyrkor, 119—140, 291, 377; klocka,		Tjurkö, 108; kyrka	118, 376
161, 164; predikstol, 73, 94; sägen.....	125	Torhamns kyrkor, 89—102, 326, 376; altar-	
Malkvarn	108	prydnad 110; dopfunt, 370; predikstol, 128;	
Mjällby kyrka, torn 193; triumfkrucifix ..	376	pastorat	118
Mörbylånga kyrka, klocka.....	134	Torkö kapell, 239—243; korkåpa, 225, 242, *243,	362
Mörrum	126	Torups gård	4
Norrby, Johannes Döparens huvud	304	Träkumla kyrka, 123; kor.....	291
Nymö kyrka	291	Tvings kyrkor, 346—359; socken, 360; tionde	162
Nättraby (Netterbye)	12	Utclippan	103, 108
» kyrka, 70, 185—211, 221, 322; port-		Utlängans kapell	103 f.
hus, 281; predikstol ..	259, 307, 326	Utlängi, se Utlängan	
Nättrabyån, Moses-bild i strömmen	195	Vaksala kyrka, Transeheska familjegraven	167
Persnäs kyrka, välvning, 69; Östtorn	67	Vambåsa	126
Poseritz, Rügen, klocka.....	101	Visby Helgeandskyrka, absid	252
Ramdala kyrka, 4, 17, 21, 33, 58—88, 376;		Vissefjärda s:n, Kalmar län.....	97
predikstol, 94, 128; restaurering,		Voxtorps kyrka, Kalmar län	69
84 ff.; torn	252	Växjö, domkyrka, runsten, 358; Smålands	
» socken	5	Museum, altarskåp	353
Riala kyrka, takkonstruktion	291	Ysane kyrka	229
Rinkaby kyrka	291	Åhus, St. Annas hospital	240
Ronneby.....	126	Åryds kyrka, klocka	116
» brunn, kapell	366	Ås kyrka, östtorn	67
» St. Knuts gille	169	Öja kyrka, absid 252; triumfkrucifix	376
		Ölands södra fyr, »Långe Jan»	17

PERSONREGISTER.

	Sid.		Sid.
ABELIN, MATTHIAS JOH., kyrkoherde, 28;		BERGENDORFF, GUSTAF, guldsmed.....	28, 55
gravsten	39	BERGHOLTZ, K. G. & C:o, klockgjuteri 159, 179	
» ANNA, M. E. L. HALLÉNS hustru,		BERGSTEDT, MAGNUS, klockgjutare..	333, 362 f.
gravsten.	38	BERGSTRÖM, C. F., målare.....	56
» MICHAEL, rector Scholae	42	BERING, JÖNS ANDERSSON, komminister 199;	
ABORRE, E. C., komminister.....	98	grav.....	190
ABRAHAMSSON, ANDERS, nämndeman	357	BILLE, METTE ANDERSD. g. m. Nils Krabbe	26
» J., kyrkvård	108	BIRGESON, BONNE, kyrkvård, inskr.	221
ADLERSTEN, JÖRAN, landshövding.	90	BJELKE, TURE TURESSON, 242; donation till	
ADOLF FREDRIK, porträtt	207	franciskanerna	240
AFERMO, BERNARDO MORANDO, entreprenör-		BJÖRCKMAN, JÖNS, guldsmed.....	332
arbete	161	BJÖRKSTEN, C. byggmästare	110
AHLROT, ERIK, konstapel, gravsten	*214	BJÖRNSSON, HÅKAN, gravsten	116
AHLSTRÖM, CARL, kyrkoherde, prost....	28, 43	BLANC, JOHAN VON, aktör, gravsten	377
ALBIN, NICOLAUS, inskr.	257	BLOCC, C., målare	367
ALBRECHTSON, ALBRECHT, gravsten	38	BOHM, C., kyrkoherde, gravsten 334; porträtt	335
ALEXANDERSON, Aron, kyrkoherde, prost 151;		BOISMAN, C. A. kapten, gåva	355
grav	*133	» ELISE DOROTHEA, gåva	355
» C. M., prostinna, grav	133	BONDE, ION, inskr.	200
ANCKARKLO, JONAS, se DUFVA, JONAS.		BOSE, KÅBE-SVENS SON, runsten	103
ANDERS, snickare, arbete	325	BOTSAY, INGEBORG, gravsten.....	38
ANDERSSON CARL, hattfabrikör, porträtt ..	364	BRAM, TRÖLS, kyrkvård	84
» LARS, bonde	318	BRAUNE, murmästare	169
» OLLUF, gravsten	39	BRINKMAN, GUST., landshövding	313
» OLOF, i Kettelsbola, gravsten	56	BROCK, MALTE, kyrkoherde, porträtt.....	133
» OLOF, i Kråkerum	55	BROOMÉ, amiralitetskapten, grav.....	35
» S. målare, sign.....	355	BRUN, kyrkoherde, porträtt	225
» VITUS, bonde, gravsten	189	BRUNIUSSON, C. G., professor,	53 f.
ANNA KIERKEBYS, Gerdt Ludevighs hustru	36	BÅTH, MAGNUS, gåva	151
» MÅNSDOTTER, inskr.	200	BÄCK, ADAM JOH., gåva.....	374
ASPEGREN, JOHAN, bagaremästare	29		
» PETER	29	CARIN JACKOPSDOTTER, gravsten.....	41
		CECILIA BAGERSDOTTER, inskr.....	169
BACKELIN, handlande.....	4	CEDERSPARRE, överste, epitafium,	225
BAGER, ANDERS, kyrkoherde 166, 168, 318;		CEDERSTRAND, O. G., kyrkoherde, anteck-	
epitafium *334 f.; inskr. 177, 329,		ningar	257
337; manuskript 176; vapen.....	169	CHAPMAN, F. H. af, grav *153, 154, *156,	192
» CECILIA, gåva	175	CHRISTENSON, PEDER, bildhuggare och må-	
BARBRO (BARBOR) STYFFEN, Ion Rabbes hustru,		lare	73, 94, 127 f.
gravsten	37	CIMMERDAHL, WILH., kyrkoherde,	98, 112
BECKMAN, JOH. A., klockgjutare	57	CLERCQ, J. B. D. de, entreprenör	161
BEDIKER, POUL, försäljning av byggnads-		COLDIN, MICHEL HANSSON, sogneprest, dona-	
material	142	tion, 327; gravsten	334, *337
BELOW, HENRIK, länsman	34 f.	COLUMBUS, (Columba) JOHAN, målare 326, 335, 366	
BENGT Snickare, arbete	170	CORNERUS, J., pastor.....	374

	Sid.		Sid.
CORNERUS, NILS, pastor, klagodikt över 366,	374	FREIBERG, HANS van, byggmästare.....	8
» SAMUEL, pastor	368	FREIBÜRGER, se FREIBERG, HANS VAN.	
CRONSTEDT, C. O., amiral	35	FRID, LUDVIG, målare,	367
DAA, HILLEBORG, g. m. Jakob Grubbe....	28	FRODELIUS, MAGNUS, epitafium	336
DACKE, NILS, platsen för hans död	165	FRODELL, MAGNUS, mag. inskr.	169
DAHL, PETTER, målare	250	FROST, ANDERS, målare	222
DAM, CLAUS von, klockgjutare.....	116	» SVEN, inskr.....	164
DANIEL, målare, arb.....	326, 328	FULT, GUSTAF ADOLPH, pastor	287
DENNE, CLAUS, byggnadsföretag	240	FURSTENBACH, CHRISTINIA MARGARETA, h.	
DOROTHEA MATTESDOTTER, donation	318	till ARON ALEXANDERSSON.....	151
» TOLLESDOTTER, gravsten	38	FUST, F., överste, grav	188
DORTI, LARSDOTTER, gåva.....	151	FÅHRAEUS, majorska, gåva	30
DROYSE, DINNIES, klockgjutare i Greifswald	134	GEE, THOMAS, silvergåva till Lösen	129
DRYCLIERS, CHRISTIAN, målare, se Gelliens, de.		GELLIERS, CHRISTIAN de, konstnär, arbete,	
DUFVA, JONAS, kapten, begravningsvapen,		196, 198 f., 230, 259	259
*208; epitafium.....	206	GERDTEN, G. W. von, amiral, 32; begravnings-	
DUNCKER, ION, (kyrkoherde?)	101	vapen	41
DÜRER, ALBRECHT, Apokalyps.....	72	» G. von, kommandör, gravsten ..	*36
EBBELTOFT, ANDREAS, inskr.	164	GERSS, I. W., arkitekt, ritning, 51 f, 144,	149
EKBERG, F. R., ritning till orgelfasad	361	GERTTEN, ANNA MARIA von, fru, 29; gravsten	39
EKLUND, O. W. H., kyrkoherde, porträtt..	139	» GUSTAF WILHELM von, kommen-	
ELENA HÅKANSDOTTER, gravsten.....	189	dör, gravsten.....	39
ELISABET JACKOPSDOTTER, gravsten	41	GISE, ERIK, rådman	29
ELSA DANIELSDOTTER, gravsten	37	GOES, CASPAR, kapten, 33; inskr.	167
ELSE HANSESDOTTER, gravsten	38	GRAEEN, överste, grav.....	188
EMDEN, HANS van, se STENWINKEL, HANS		GRANATLO, ANDERS, kommandant, 43; be-	
van, d. ä.		gravningsvapen, *38, 41; gravtumba, 15,	
ENGELBERT ENNIKINI, prost.....	82	33 ff; svärd	42
ENGELHOLM, SOPHIA, kyrkoherde J. Peters-		GRUBBE, JACOB, länsman	28 f.
sons hustru, epitafium	78	» KNUD, länsman	8, 9
ERICKSSON, JENNS, kyrkoherde	82	» SIVERT	9
ERIKSSON, K. A., bildhuggare	139	GUNNAR GRÖBE, värendsk storman	358
ESTBERG, A. G., guldsmed 174, 268, 362; gåva	357	GUNERUS, BENGT, kyrkoherde, inskr.	221
FAGERBERG, JOHAN, guldsmed	130, 310	GUSTAF (II) ADOLF, intager Avaskärs fästn.,	9
FAHLSTEN, JOH., klockgjutare	134	GYLDENSTJERNE, HENRIK, länsman, 27; grav-	
FAHNEHJELM, A., superintendent	81, 366	sten.....	40
FAXE, VILH., biskop.....	56, 313 343	GYLLENHAAL, CARL, landshövding, inskr. 343	
FEHR, L., professor, teckning	151	GYLLENSKEPP, präst, porträtt	334
FERBER, JOHAN EBERHARD, stadsapotekare,		GYLLENSKRUF, kommandör	33
donation.....	143	GYLLENSTAKE, CHRISTINA, gåva	130
FISCHERSTRÖM, kapten, grav.....	188	GYSE, ERICH, se GISE, ERIK.	
FLYBERG, J., inskr.	341	GÖTHE, E. G., skulptör	52
FLYBORG, C. G., kyrkoherde, porträtt	181	GÖTHENSTJERNA, MARIA HELENA, vapen, 133, *134	
FOLQUART, PETER	29		
FORSBERG, I. P., klockgjutare	44	HAAN, HENDRIC, soldat	28
		HAGMAN, målare	22

	Sid.		Sid.
HAHN, ABRAHAM, klagodikt över J. Cornerus	374	HÅKANSSON, GUSTAF, fabrikör	130
» KNUT, biskop 366; porträtt	*372 f.	» JONAS, epitafium	79
HALDER, HANS, rådman	43 f.	» JÖRAN, silvergåva till Lösen	129
HALLANDER, kyrkoherde, porträtt	273	» MÅRTEN, kyrkovård	99
HALLÉN, ERIC LAURENTIUS, kyrkoherde, 13, 27, 31; gravsten	38	HÖÖK, PER LARSSON, befallningsman, grav- sten	272
HAMMARBERG, O., orgelbyggare	84	INGEBORG AMBROSIUS, inskr.	313
HANSEN, JACOB, pastor, epitafium	133	» BOTSÄV, gravsten	38
HANSSON, PETTER, handelsman, gåva	175	INGER, ANDERSDOTTER, inskr.	322
HARFVART, IACKOP, gravsten	38	INGRID HELLESDOTTER, gåva	175
HAUGAARDS, JENS PEDERSEN, kyrkoherde, prost	128, 133	JACOB, snickare, arbete	168, 172
HAWERMAN, J. A., arkitekt, ritn. 110, 231,	361	JACOBSSON, DANIEL, pastor, epitafium	133
HEDENGRAN, AMBROSIUS, kopparstickare, min- nestavlor	42, 163	» HENDRIC	32
HEERMAN, J. G., kyrkoherde, 343, epitafium	336	JACKOPSON, HANS, gravsten	41
HEIENS, OLUF MANSÉN, inskr.	27	» WILLOM, gravsten	41
HELENE, änka efter Esbern Snare	126	JEGERSCHÖLD, CHRISTER L., gåva	129
HELGESSON, A., kyrkoherde	307	JENS BROSTRUP, ärkebiskop	240
HELLBERG, kyrkoherde, porträtt	225	JENSON, MATS, biskop i Lund	123, 142, 162
HENNING von der HEIDE, bildhuggare	304	JOHANSON, S., guldsmed	232
HENSCHEN, E. G., ritning	366	JOHANSSON, AR., ritning	195
HENZIG, CATHARINA, gåva till Lösens kyrka	130	JOHNSON, CARL, ritn.	158
HINRICHSZON, HANS, gåvor	32, 100	JUEL (JUUL) MALTE, riksråd	27
HJELM, SVANTE, löjtnant, grav	188	JUSTELIUS, NILS, tenngjutare	343
» överstelöjtnant, grav	189	JÖNS, prost	82
HOJER, löjtnant-mekanikus, ritning	169	JÖNS BENGTSOON, ärkebiskop	240
HOLM, P.,	56	JÖNSSON, ANDERS, inskr.	200
» PETER, inskr.	270	» PETTER, nämndeman, gåva	357
» S. MAGNUSEN, anteckningar om Lis- terby	221	» ÅKE, gåva	224
HOLMBERG, HÅKAN, målare	362	JÖREN KANDESTÖPERE, arbete	310
HOLMGER, prost	82	JÖRGEN, snickare	328
HOLMSTRÖM, CARL, materialförvaltare	272	KARIN DANIELSDOTTER, gravsten	37
HOLTZ, CECILIA, fru, krav på äganderätt till gravplats	189	KARL XI, porträtt	273
HORN, grevinna, grav	188	KARLSSON, P.	11
HULTGREN, J. W., guldsmed	370	KATTE, ANDREVS, inskr.	269
HUMBLE, C. J., kommerseråd, gåva	195	KIHLGREN, MARIA, änkefru, gåva	201
» SVEN, gåva	343	KINGREN, SAMUEL, epitafium	56
HVITLOCK, JÖNS, skeppare, gravsten	*209	KIRSTIN INGADOTTER	100
HÅKAN, MÅLARE, se HOLMBERG, HÅKAN.		» TYGISDOTTER, gravsten	38
HÅKANSON, ANDERS AF, landshövding, grav *156; gravmonument *153 f; por- trätt 80, *83.		KJÄLLQVIST, J. P., kantor, anteckningar	120, 123, 135, 144
» OLOF, bondeståndets talman, 130, 154, 376; gåva 134; porträtt 80, *82		KLEMAN, JOHAN BERNDT, borgmästare i Karlskrona	224
		KLEYMAN, AREND, klockgjutare	45
		KLUD, DANIEL, målare	328
		KNUDSEN, AXEL, prästson, skrivelse	172

	Sid.		Sid.
KNUT hertig, kyrkovigning åt	169, 176 f.	LUTHER, MARTIN, porträtt	199
» LAVARD, se KNUT hertig.		LYKKE, FALK, länsman och militär 11, 20, 22, 25, 71, 73, 83, 121	
» VALDEMARSON, hertig av Estland . . .	126	LÖFVENSKIÖLD, H. AND., kammarråd, begravningsvapen	235, *237
KOCK, HENDRIK, inskr.	356	» HEDVIG APOLLONIA, inskr. 235	
KOLDING, ANDERS, kyrkoherde, grav . . .	190 f.	MADSEN, OLLUFF, byggmästare	9, 10
KRABBE, ERIK, länsman, vapen 24, 26 f, 44, 64, 72, 94, 121, 127 f.		MAENSEN, LORENS, inskr.	134
» NIELS, länsman	26, 176	MAGNUS, greve av Ockneyöarna	326
KRISTIAN IV, 6, 8, 20; befallning om kyrkoböckers förändring 1646	4	» den helige, kyrkovigning åt . . .	90, 326
KRUSE, MAREN MOGENSDOTTER, vapen 24, 26 f., 44, 64, 72, 94, 121, 127 f.		MANDELGREN, N. M.	73
KRUSENSTIERN, MAURITZ ADOLF VON, kommandörkapten, amiral 29, 32; gravsten *36, 39		MANDLING, C. G., bagare, gåva	207
KRÄGENFELT, ryttmästare, grav	235	MARANDA, J. B., entreprenör	161
KÅBE-SVEN, runsten	103	MARCKWARDT, ANDREAS, inskr.	30 f.
KÅHRE, JONAS, knekt, gravsten	213, *214	MAREN HANSDOTTER, D. Leppins hustru 30, 32	
LAGOMSTOR, ANDERS, gåva	332	MARGARETA DANIELSDOTTER, gravsten	37
LANGE, HANS, kapten, grav, 34 f.; svärd . .	42	» JACKOPSDOTTER, gravsten	41
LARSEN, LARS	30	MARGRETE CHRISTENSDOTTER, gravsten	39
LARSSON, AUGUST, hemmansägare	376	MARIA, PAGEL SCHÖNFELTS hustru, gravsten 38	
» MÅNS, snickare, arbete	143	MATSSON, PEHR, klockare	4
» SYEN, kyrkovärd, arbete	217	MAY, HANS, bildhuggare	20
LEPPIN, DANIEL, borgmästare i Kristianopol, 30, 32, 45; gravsten	*34, 37	MEDELFAHRS, ZIDRE, jordemoder	28
LILLA, A., guldsmed	113, 129	MEDELFAHRS, LAURITS JENSEN, byfogde	28
» C. F., guldsmed	98, 112	MEDELFAHRS, se MEDELFAHRS L. J:SEN	
LILLIENANCKAR, MATTHIAS, viceamiral, begravningsvapen	235, *236	METSCH, HENRIETTA PHILIPPA, grevinna, inskr.	234
LIMNELL, E., målare	56	» SOFIA DOROTEA VON, grevinna vapen	234 f.
LIND, CHRESTEN, gravsten	38	MIDDELFAHRS, se MEDELFAHRS, L. J:SEN.	
LINDBERG, klockare	4, 11	MOBÄCK, CHRISTOPHER, inspektör	130
» majör	76	MOGENS, ELLINE	82
» ADAM LEVIN, löjtnant, 33; grav 34		» den helige, se MAGNUS den helige.	
LO, POUL, båtsman	100	MOLIN, N., komminister	112
LOECK, FALCKE, se LYKKE, FALK.		MOLLERS, KRISTEN INGADOTTER, Hans Hinrichszons hustru	32, 100
LOVISA ULRIKA, porträtt	207	MORIAN, fabrikör, donation	368
LUDVIG, GERDT, 32; gravsten	36	MUHRBECK, L., superintendent	56
LUND, handelsman, gåva	204	» PETER, kyrkoherde, prost, porträtt,	*175, 177 f., 334
LUNDBERG, målare, arbete	169 f., 287	MUNCK, JENS, ämbetsman på Lyckå	103
LUNDGREN, O. C., urfabrikör, gåva	139	MYRLIN, BARBARA, epitafium	56
LUNDQVIST, E. och RÖNNBLUM, klockgjuteri 344		MÅRTENSSON, BENGT, klockgjutare	313
LUNDSTRÖM, YNGVE, konstnär	84	» SVEN, bonde, gåva	357
LÜNEUS, ANDREAS	55	NEOSTADIUS, SAMUEL, kyrkoherde, grav . . .	190
LUNNEUS, B. C.	56	NEYENDORFF, CARL ABRAHAM, guldsmed 76, 151	
LUNGE, VINCENTIUS,	29	NICKLASON, J., gåva	32

	Sid.		Sid.
NILSSON, ANDERS, gravsten	235	PERSSON, MÅNS, hemmansägare	225
» HOLGER, hemmansägare	56	PETERSSON, J., superintendent, epitafium 78, *81, 85	
» HÅKAN, kyrkovärd, gåva	337	» LARS, kyrkovärd	76
» IVAR, porträttmedaljong av Karl N:son	370	PETTERSSON, LUDV., ritn.	158
» K., folkskollärare, 115; gravsten 377; teckning av Torhamns gamla kyrka * 89; restaurering av tavla	154	PHALÉN, SAMUEL, guldsmed.....	55, 74
» NILS, kyrkovärd	99	PODEBUSK, LISBET CLAUDSDOTTER, g. m. Henrik GYLDENSTJERNA	40
» PÅLDA, kyrkovärd	221	POULSSON, BERTIL, kyrkoherde	242
NORDSTEN, SAMUEL, guldsmed	200	PUKE, JOHAN, generalamiral, gravkapell ..	219
NORLING, C. A., klockgjutare	117	PÅHLSON, BERTELL, inskr.....	221
NOVOSADI, (NOVISADI) SIGISMUND, d. y., guld- smed 29, 55, 174, 333, 356	356	PÅRSON, MATS, gåva	371
» » d. ä., guldsmed.....	201	RAAB, CLAES, JACOB, landshövding 81; grav	188
OATMAR, ruinskrift	132	RABBE, ION, NILSEN, gravsten	37
OFERSEN, PETER, inskr.	134	RAFN, JACOB CHRISTENSON, sogneprest 25; gravsten *34, 37, 39; porträtt	*42
OHLJN, PER, guldsmed	74, 174	RAINMOT, ruinskrift	132
OHLSSON, HÅKAN, kyrkorådsledamot	79	RAMMEL, ANNA, g. m. Nils Juel	27
OLDEVIG, JOH., gravvärd	190	RANDSOW, KJERSTIN	121
OLE, guldsmed i Ronneby	310	RANTZAU, FRANS	20
OLLE, guldsmed i Lyckeby	332	» KIRSTINE, vapen	20
OLLUFSSON, MOGENS, kyrkovärd	84	RAVN, JACOB CHRISTENSON, se Rafn, J. Chr:son.	
OLSON, ANDERS, skogvaktare, gåva.....	175	RAYALIN, landshövding	272
OLSSON, CATHARINA, gåva	343	» BARBARA LEONORA, Johan v. Raya- lins gemål	187
» L., klockgjutare	372	» JOHAN VON, amiral, grav.....	187
» LARS, torpare	376	» THOMAS VON, amiral, grav	187
» M. & O., klockgjutare	116, 376	REFF, OLLE, skeppare.....	30
» MÅNS, i Olsäng, kyrkovärd	32	RENSSTRÖM i Greby, J. P., räntmästare, gåva	201
» NILS, kyrkovärd, gåva	232	RINGIUS, urmakare	358
» OLA, dräng, gåva, 225; inskr.	232	RODE, HERMEN, konstnär	301
» PETER, gåva	150	RORUS, JOHAN, gåva	175
OLUFF, guldsmed.....	332, 370	ROSELIUS, GABRIEL, kyrkoherde, reparations- åtg. å Kristianopels kyrka.....	12
OLUFFSEN, LAURIS, pastor	134	ROSENFELT, WERNER, amiral, gåva.....	130 f.
OTTER, ANNA MARIA VON, friherrinna g. m. G. W. v. Gerdtén	32	ROSENKRANTZ, ANNA	20
OTTO, STADHIUS, bildhuggare	128	» METTE, g. m. Niels Krabbe	26
PALANDER, ARVID ADOLF, grav	154	RUBENS, P. P., målare	93
PARUP, JACOB, rådman, organist.....	4	RUD, LISBET CORFITSD., g. m. Niels Krabbe	26
PASCH, LORENZ, d. y., målare	80	RYDBERG, A. S., inskr.	313
PEDERSON, LAURITZ, kyrkovärd	84	RÖDIN, APPOLONIUS, kyrkoherde, reparations- åtg. å Kristianopels kyrka.....	12
PEHRSSON, CARL, kapellföreståndare	344	RÖNNBLOM, M. A., klockgjutare	371
PERSEN, BENGT, i Lyckeby, bildhuggare, arbete	172	RÖNNOW, ELISABETH, porträtt	335
» CRISTEN, gåva	151	SANDBERG, HELENA, gåva.....	175
PERSON, MÅNS, kyrkovärd	112	» J. G., målare, sign.	194
» SVEN, kyrkovärd	112		

	Sid.		Sid.
SANTESSON, SANTE JOHAN, kyrkoherde, inskr.	312	STURE, SVANTE, brev om Ramdala kyrkas belägring	69, 82
SARA MÅNSDOTTER, silvergåva till Lösen	129	STÅHL, C., ritningar	354
SCHARP, GUSTAF, gravsten.....	37	SVAHN, PETRUS, inskr. 222 f., 233; porträtt	225
SCHLYTER, ELSA	55	SVENSEN, ION, inskr.	200
SCHULTZ, HENRIC, överkrigskommissarie ..	33	SVENSSON, NILS, gåva	357
SCHVART, DIETRICH, guldsmed .. 129, 151, 268	224, 231	» PETER, kyrkovärd	343
» JOHAN HENRIK, guldsmed ..	224, 231	SÖDERBERG, A., logarvare	43
SCHÖNFELDT, PÅFVEL, kyrkovärd, gåva 33; gravsten	38	SÖDERGREN, PETER, skogvaktare, gravsten	38
SEGERWALL, SVEN, bildhuggare och målare	253	SÖDERSTRÖM, MOSES, apotekare, anteckningar och samlingar	163, 201
SEGRI ABRAHAMSDOTTER, gåva.....	371	TALL, ELISABET, gravsten.....	272
SEIR, VALDEMAR, besöker Lösen.....	126	» JONAS ISRAEL, kronobefallningsman, gravsten	272
SERGEL, J. T., bildhuggare	80	TEMPELMAN, O., arkitekt	51
SEURINSEN, JÖREN, pastor	101	THELANDER, S., gåva till Ramdala kyrka ..	77
SIGFRID, missionär och martyr	358	THORN, HANS, kyrkoherde.....	313
SIOMI, runinskrift	132	THORVALDSEN, B., Kristusstaty, kopia efter	111, 135
SJÖBERG, A. L. C., kyrkoherde i Ramdala	67	THULIN, kyrkoherde	96
SJÖGREEN, JONAS, löjtnant, grav	188	THÖRNQWIST, M., inskrift	11
SJÖHJÄRTA, ANDERS, kaptan, epitafium....	207	TIMELL, ANDERS, kyrkoherde i Vång.....	130
SKUNCK, NIKLAS, landsdomare, gåva	248	» BRIGITTA, Olof Håkanssons hustru	130, 134
SKYTTE, CARL GUSTAF, överste, vapen .. 257 f.	262	TOFVESSON, MONS, gästgivare, epitafium ..	373
» HÅKAN, landsdomare, donation....	262	TORUSON, ELIAS FRIES, klockgjutare	179
SMIDT, GERT OLUFFSEN, guldsmed 28, 129	21	TRANSEHE VON ROSENECK, MAGDALENA, g. m. Caspar Goes	33, 167
SMITT, MAGNUS, bagare	21	TROLIN, CATHARINA, porträtt	273
SNARE, ESBERN	126	TROMP, amiral, belägring av Kristianopol..	11
SOLBERG, löjtnant, grav.....	189	TRUEDSSON, ÅKE, bildhuggare.. 169, 198 f., 259, 326, 329, 336, 353, 377	132
SOMMAR, LARS, kyrkoherde	371	TUKA, runinskrift.....	132
SOPRA, CHOME, entreprenör, arbete	161	TURMAN, HANS, klockgjutare	101, 270
SPANBERG, JOHANNES, författare av postilla	43	ULDALL, F., anteckningar om Ramdala....	79
SPANCO, PETTER, båtsman.....	27	ULF, JÖNS, målare	199
SPARRE, CHARLOTTA REGINA, grevinna, g. m. Anton Johan Wrangel af Sauss ..	35	ULFELT, ANNA CATHARINA, vapen	257 f.
» E., greve, amiral	4, 11	ULRIKA ELEONORA, porträtt.....	225
» GABRIEL	4	UTFALL, JOHAN von, amiral, vapensköld 133, *134	132
STARCK, PEDER, målarmästare, arbete 170,	172, 325	WACHTMEISTER, A., grevinna, donation 265, 269	265, 269
STEENWINKEL, HANS d. y., arkitekt.....	18	» CARL HANS, amiral, vapen 234	234
» HANS d. ä. riksbyggmästare	8	» CAROLA, grevinna, donation	260, 268
STENBOCK, G. O., generalguvernör.....	4, 176	» T. G. H. C., major, inskr. 312	312
» ULRIKA MAGDALENA, grevinna..	234	WAHLBECK, SVEN, gåva	57
STENDAHL, målare	326		
STENHOFF, J. F., komminister, 113; porträtt	115		
STENRAT, bildsnidare	295		
STERN, NELS, inskr.	27		
STIRM, H. N., sogneprest	28 f.		
STOLPE, CRISTINA, inskr.	364		
STRANDELL, pastor, porträtt	133		

	Sid.		Sid.
WAHLMAN, JOHANNA MARIA, gåva	357	WORG, JACOB, gåva.....	31
WAHLSTRÖM, T. Å., kyrkoherde	84, 219	WOYE, JACOB, arvingar, gåva	25
WALDAU, J. JACOB, bildhuggare, altarpriodnad	222	WRANGEL af SAUSS, ANTON JOHAN, amiral,	
WALL, JOH. ADAM, murare	17, 66	grav.....	35
WANKIF, NICOLAUS PETRI, kyrkoherde, inskr.		» BEATA SOPHIA, g. m. C. O. Cron-	
129, porträtt	*152, 154	stedt	35
WANKIJ, NILS, se WANKIF, NICOLAUS PETRI.		WULF, JÖNS ÅKESSON, målare	223
WAYEN, IACOP, gravsten.....	41	VÅGHALS, A. S:SON, se GRANATLO, ANDERS.	
WEIBULL, JOHAN CHRISTIAN, präst.....	99	WÄHLIN, TH., arkitekt	323
WENNERBERG, GUNNAR, landshövding	353	ZELBELL, MARIA, g. m. Michael Abelin....	42
WERNSTEDT, M., professor	84	ZELLERMAN, JURGEN, gåva till Kristianopels	
WETTERHOLST, MARTIN, klockgjutare, se		kyrka	31
WETTERHOLTZ, MARTIN.		ZERL, ISRAEL, mässingsgjutare	333, 371
WETTERHOLTZ, ANDREA, klockgjutare 45,		ZETTERWALL, HELGO, arkitekt.....	96
225, 233, 333, 357		ÅBOM, J. F., arkitekt, ritn.	220, 356
» MARTIN, klockgjutare 164,		ÅGREN, PETTER, snickare	27
225, 233		ÅKESSON, NILS, pastor, 328; porträtt	334 f.
» MÅRTEN, klockgjutare, se		» PETTER, torpare, gjorda fynd....	242
WETTERHOLTZ, MARTIN.		ÖDMAN, C. F., kyrkoherde.....	224
WICKMAN, ANNA MARGARETA, gravsten....	272	ÖFVERSTRÖM, LARS, klockgjutare.....	270
VIRÉEN, C., målare	96, 215	» MÅRTA C., klockgjuteri 81, 155,	372
VITUSSEN, POVELL, pastor. epitafium.....	206	ÖHMAN, LARS, klockgjutare.....	57, 313, 357
WOLFF, J. B., kyrkoherde i Tyska kyrkan i		ÖRNFELT, se SCHULTZ, HENRIC.	
Karlskrona.....	151		
WOLTER, FRIEDRICH, inskr.	174		

SAKREGISTER.

Abrahams offer	26	Altarskåpsfigurer....	253 f., * 258 *f., *292—*298
Absid, 64; inre	251, 252	Altarskåpsreliefer	*288 **f.
Adam och Eva.....	101	Altartavla	341
Altare	15, 19, 53, 70,	Altaruppsats	*73, 84, *168 f., 353
93, 96, 111, 137, 143, 149 f., 158, 162, 169,		Andreas, aposteln ..	199, 255, *267, *293, 295
194, 222, 229, 253, 294, 325, 341, 355, 361, 366 f.		St. Anna	253, *260
Altarmat	21, 170	Antemensale	229 f., 253, *257
Altarhall.....	165	Apostlar.....	195, *200, *201, 223, 325
Altarpriodnad	*20 f, 71, *73, 93, 96, 109,	Arkad	251 f.
126, 137, 162, 170, 194 f, 215, 222, 230,		Aron	195
253, *256, *287, 294, *323, 326, 355, 361, 367		Avlat	240
Altarring	19, *20, 53, 70, 96, 111,	Avlatsbrev 1474	162
137, 158, 170, 194, 222, 230, 294, 341, 355, 368		Baldakin till dopfunt ..	74, *79, 84, 329, *333
Altarskiva, 143; medeltida.....	*90, 93	S. Barbara	295, *298
Altarskrank	93, 170, 230	Bartolomeus	198, 295 *f.
Altarskåp	93, *109 f., 162,	Begravningsvapen.....	41 f., 235
195, 294 ff., *324, *f. *327, 341, *348—*353			

	Sid.		Sid.
Benhus	12, 90	S. Elisabet	295, *297
S. Birgitta	295, *297	Epitafier	41, 56, 77 ff, *81, 85, 133, 178, 337, 373; målade, 193, *196 *197, 206
Biskop	254, *264, 302, *307	Evangelister	94, 197, 304, *308, 328
Blockpengar	286	Evangelistsymboler	206
Blomsterkrona	45	Fattigbössa, -stock	44, *45, 81, 235, 312
Bod.....	60, 191, 216, 219, 279, 293, 339, 354	Fingerring	312, *315
Bogårdsplank	161	Fiskarekapell	103, 108
Bokstol	172	Flöjel 65, 81, 107, 191, 221, 249, 283, 318, 366	
Bokstöd	139, 152	Fortifikationskyrkor	68 ff., 322
Bord	313	Fröjdekväde, tillägnat Karl XI	178
Bredtorn	193	Fästningskyrkor	85
Brudbank	*170, 172;	Fönster	12 f., 53, 62, 91, 106 f., 121, 136, 142, 147, 158 161, 167, 192, 194, 213, 219 ff., 229, 246 ff., *251, 283 f., 290, 317, 322, 341, 347, 354 f., 361, 366
krona, 55 *f., 174, 333, 357; -stol, 80, *86,	275	Förbundets ark.....	353
Bårhus	187	Förhall	142
Bänkar	13, 23, *24, *25, 37, 43, 54, 73, 84, 94, 97, 110 f., 128, 137, 143, 150, 158, 162, 172, 198, 223, 231, 260 f., *270, *274, 307, *312, 328, 354 f., 361, 366, 368	Gamla Testamentet	81
Böcker: Altarbok, 176; Baggers bok, 176; Bibel, Karl XII:s, 43, 57, 81, 100, 115, 134, 152, 176; Weimarisk, 33; Biblia Emstina sive Norbergica, 43; Gra- dual, 134, 163, 176; Kyrkostol, 176; Mässbok, 337; Postilla, Johannis Spanbergi danska, 43; Psalmbok..	176	Gapstock	163
Caritas	22	St. Gertrud, kyrkoinvigning till	108
S. Clara	240	Glasmålning	*167, 318
David, konung	198, 207	Golgata	*288 *ff, 294, *331
Degnestol	176, 178, 317, 328	Golv, 13, 53, 64, 85, 91, 96, 107, 111, 121, 136, 148, 158, 162, 167 f., 181, 193, 213, 217, 220, 229, 249, 290, 292 f., 341, 347, 355, 366	
Dekorering, målad 158, 193, *250; yttre, målad*283		Golvur	225, 313, 344, 358, 364
Djävulen bindes	72, *77	Granithäll med inskr. om död och uppstån- delse	135
Dopbäcken, -fat,	27, 54, 74, *97, 112, 129, 162, 199, 223, 231, 268, 332, 370	Gravar	15
Dopfunt, *27, 54, 73 f., 84, *97, 112, *128, *149 f., 159, 162, 172, 199, 223, 231, 268, 307, 329, 332, *334, 342, *344, 356, 362, 368 f., *371		Gravhäll	291, 357
Dopfuntskrank	19	Gravkapell .. 6, 118, 181, 317; -kor 187 f., 325	
Dopskål	97, 138, *149 f., 172, 200, 231, 268, 343, 356	Gravkors.....	*87, 136, *140, 366, *375
Dopställ, 97, 112, *149 f., 268 *f., 356, 362, 370		Gravplatser, bestämmelser om	35, 190
Dopängel.....	54 *f., 172, 376	Gravstenar	*5, 7—*9, 13, 35 *ff., 56, 79 f., *87, 100 *f., 116, *131 ff., 163, 189 f., 206, 213, 235, 272, *274, 312 *f., 334, 339, 358, 376; med runskrift, *131, *132
Dubbelvapen	133, *134	Gravtumbor.....	33 f.
Dygderna	94	Gravvårdar	154
Döpselen	71	Grindar	6, 11 f., 49, 60, 96
Dörrar	66, 147, 284, 354; järnbeslagna, 222, *224, 341, *345	Grundmurar till försvunnen byggnad	67
		Gud Fader.....	326 *331
		Gudsfruktan, allegori av	71, 85
		Gueridon.....	201, *207
		St Görän och draken	*293, 295

	Sid.		Sid.
Hatthängare	342	Klockstapel.....	49, 60, 90, 106, 120,
Helga kors, kyrkvigning åt	278	142, 161, 166, 191, 219, 229, 245, *280 f.,	
Helgonskåp.....	297, *305	316 *f., 339 *f., 346, 360, *363, *364, 366, *369	
Herreläktare	42	Klockstol	16, 23
Herrskapsbänk	24, *26, 73, 199	Klokheten, allegorisk figur.....	71, 127
Hissinrättning för dopfuntslock	128	Klövsadelkyrka.....	68
Hoppet, allegorisk figur, 71, 93 f., 96, 326, *336		Kollekt-bössa, -låda, -skopa, -skål, -tavla,	
		151, 177, 207, 273, 313, *335, *336 f., 344	
Ingångar	13, 17 f., 62	Kopparstamp	176
*f., 107, 136, 142, 167, 192, 219, 229, 248,		Korngud.....	278
*252, *284 f., 318, 322 f., 341, 347, 361, 366		Korbänkar	261 f.
Inskriftstavla ang. pesten 1710--11	142	Korskrank	*19, 170, 250, 325
Inskriptionstavla.....	42 f., 147, 318, 355	Kristus: 199, 326, 329, 335 f.; Bebådelse, 54,	
Jakob d. ä.....	198, 253, 326	304, 332; Consolator, 367; De vise	
Jakobsstegen.....	86	männens tillbedjan, 195; dömes,	
Jele (läktare).....	172	350, *353; Födelsen, 168, 195, 197,	
Johannes	100, 110, 198, 294, 326	255, *266, 304, 326; förrådes, 350,	
Johannes döparen.....	21,	*351; gisslas, *124, 127; gravlägg-	
25, 127, 197, 253, *258, 304, *308 *f., 335		ning, *109, 304, 309, 351; Himmels-	
Johannes uppenbarelse	72	färden, 195, 198, 255, 304, 326, 351;	
Jona, profet	304, *309	i Getsemane, *125, 127, 270, *349 f.;	
Jordebok, Valdemars.....	103, 126	inför Pilatus, 350, *352; Korsfästel-	
Jordfynd.....	241 f.	sen, 71, 93, *125, 127, 169, 197,	
Jubelårstavla	134, 163, 178	255, *264, 270, 273, 294, 304, 309,	
Julhalm	186	326, 351, 368; Korsnedtagningen,	
Justitia	22	110, 341; Nattvardens instiftelse, 71,	
Järngrindar.....	135, 144, 157,	93, 195, 326, 355; Passionsbilder,	
180, 186, 216, 228, 245, 279, 316, 339, 354, 366		168; uppståndelsen, *126, 127, 169,	
Kakelugn.....	275, 341, 361	195, 197, *264, 304, 351, 353, *357;	
Kalkhus	12	som världsdomare, 357; tronande,	
Kammarorgel	158	*76; Vandringen till Emaus, *126, 127	
Karmstol	364	Kristusstatyer	169
Keruber	353	Krucifix	*21, 33, 42,
Kirckeloft	162	45, 54, 81, 84 f., 100, *122, 127, 222, 230,	
Kirmässa	169	*234, 255, *264, *265, 291, *299—*301, 304, 368	
Kista.....	44, 57, 80 f., 100,	Kväde till Karl XII	178
115, 153, 178, 208, 225, 274, 313, 358, 364, 374		»Kyrkfästning».....	69
Kjämning	219	Kyrk-modell	*108, *371, 373
Klockarestol.....	162, 172	Kyrkogångspall.....	115
Klockerhus, se Klockstapel.		Kyrkogård: 4, 6 f., 11 f., 49 f., 60, 90, 96, 103,	
Klockhus	142	106, 118, 120, 135, 142, 144, 157,	
Klockor	16,	161, 166, 180, 186, 212, 216, 219,	
44 f., 53, 57, 66, 81, 96, *100 f., 106, 111,		228 f., 245, 279 f., 316, 339, 346,	
116 f., *134, 137, 142, 155, 159, 163,		354, 360, 366; inhägnad av trä,	
179, 205 f., 225, 233 ff., 270, 272, *276,		161, 366; mur, 6 f., 11 f., 60, 90,	
281, 313 f., 333 f., 343 f., 357, 362 ff., 371 f., 376		96, 106, 120, 135, 142, 144, 157,	
		166, 180, 186, 213, 216, 219, 228,	

	Sid.		Sid.
245, 279, 316, 339, 346, 354, 365 f.; tak över, 11, 60; torv- täckning av, 166; portar 60, 90, *106, 120, 166		Milsten	163
Kyrkokäpp.....	45	Milvisare	163
Kyrkologehus	166	Minnessten	52
Kyrkomässa	167	Minnestavlor 42 f., 56, *58, 100, 163, 178, 312	13
Kyrkosigill.....	182	Monogram	13
Kyrkstallar	181, 339	Moses	21, 26, 195, *199, 368
Kyrkstöt	100, 134	Munktegel.....	7, 283
Kyrktagning.....	115, 218	»Munkkammare»	80
Kärleken, allegorisk figur	71	Murtrappa	320 ff.
Lammet med segerfanan	353	Myntfynd	86, 178 f.,
St. Laurentius	253, *259, 350	St. Måns källa	90, 376
Lazarus	337	Måttligheten, allegorisk figur.....	71, 127
Likbårar.....	19, 100, 178	Nattvardskärl	27, *28 ff.,
Likhus	19	54 f., 74, *98, 112, 118, 129, *150 f., 159,	
Likport	346	162 f., *172 ff., 200, *206, 217, 224, 231 f.,	
Ljudgluggar	66	268 f., 310, 332 f., 341 f., 356, *359, 362, 370 f.	
Ljudöppningar, se Ljudgluggar.		St. Nicolaus, biskop.....	254, *264
Ljusredskap	29, *30, *31, 55, 76 f.,	Nummertavlor, 27, 54, 73, 85, 96, *97, 111, 133,	
*98, *99 f., 114, *115 *116, *129 f., 151,		138, 150 158, 178, 223, 268, 342, 356, 362, 368	
159, 163, *173, *174 ff., 181, 201, *208,		Nådastolen	253, *258, *348, 350
217, 224 f., 232, 269, 310 f., 333, 343, 357, 362		Oblatjärn	45
Ljusstakar, de sju gyllene, apokalyptisk scen,	72, *75	Offerkyrka	108
Lockhäll, runristad	125, *132	Offerkälla	90, 278 f., 281 f.
Longinus	294	Offerskrin	358
Luckhus, 166, 187, 219, 228, 245, 279 346, 365		Offerstock (Peningstock; se även Fattig- bössa, -stock)	163, 177, 274, 358, 374
Lägte	172	St. Olof	253, *259, *293, 295
Läktare	13, 25—27, 53, 73,	Orgel, 25, 73, 84, 97, 110 f., 138, 150, 265, 307, 369	
84, 95, 110, 138, 143, 150, 172, 265, 307, 366		Orgelfasad, 25, 54, 199, 223, 231, 328, 342, 356, 369	
Länstol	*57	Orgelläktare	*54,
Madonna med barnet 71, *292, 295, *298, 300 f., *302, *303		97, 111, 158, 199, 223, 231, 328, 342, 361, 369	
Majning	4, 186, 245, 279	Pallar	43, 80, 178
Majringning	186	Paulus	110, 197, 326, *330
Maria, 198; i strålgans, 101; Marie kröning *324 f.		»Peningstock», se Offerstock.	
St. Martin	303 f., *306, 326	Petrus	255, *266, *267, 295, *296, 326
Maria Magdalena	294 f., *297	Pietà	253, *260
Maltare.....	143, 170, 222, 326	Plantering på kyrkogård 90, 120, 135, 144, 180	
Materialbod	181	Pliktvall	43, 57, 100, 134, 163
Matthias	198	Pliktstock	81, 275
Mellanverk	170	Portaler	67, 123
Merkuriestav	36	Porthus	142, *187
		Porträtt, 42, 56, 139, *175, 177 f., *274, *273, 334 f.	
		Porträttmedaljong	80
		Primklocka	32, 45, 178, 314

	Sid.		Sid.
Predikstol.....	*19, *22, *23, 53, 71, *74, *75 f., 84, *91, *92, 94, 96, *110 f., 118, *123—*126, 127 f., 137, 143, 150, 158, 162, 167, 170, 197 f., *202, *203, 223, *226, 231, *233, 255 ff., *263— *268, *277, 304 f., *308, *309, *311, 326 f., *328—*330 f., 342, 354 f., 361, 366, 368 f.		
Predikstolsdörr.....	*78	Skåp	100, 358
Processionskrucifix	254	Sockel	*68 70, 85, *191 f., 194, 229, 245 f., 251, 283, 317
Profeter.....	199, 255	Sockenhus	339
Prästgård.....	12, 166	Solvisare	81, 313
Prästbänk	25, 198, *204	Spegel.....	57
Prästgrav	190 f.	Sporrar	41
Präststol	143, 354	»Sprinkelverk».....	19, 27
»Pulpituet»	172	Spänklädnad å väggar	361
Putti	127, 196	Spögubbe	5
Påskmat	170	Staketwärc	143
Raphael och Tobias	26	Stapelverk, se Klockstol.	
Redskapsbod, se Bod.		Stolar ..	134, 153, 225, 235, 313. (Se även Karmstol och Länstol).
Redskapshus, se Bod		Straffstock	178
Ringkragar.....	100	Strävpelare	194, 221
Ringmur.....	49	Styrkan, allegorisk figur	127
Ruinsskrifter.....	131 f.	Ständaktigheten, allegorisk figur.....	71, 94
Runsten, Kåbe: Svens över sonen Bose ..	103	Svärd	*40, 42
Rökelse	56	Symphonium, se orgel.	
Rökelsekar	80, 201	Syndafallet	168, 197, 255, 270, 326, 332
Rövarne på korset	*294 *f.	Syndaflo den	255, *267, 326, *330
Sakristia	13, 16, 34, 64, 92, 111, 221 f., 229, 252, 274, 291 324 f., 367	Tak	13, 15 ff., 49, 53, 65, 67, 91, 96, 107, 111, 121, 123, 136, 152, 147, 158, 161, 166 ff., 181, 194, 213, 216, 219 ff., 229, 246, 250 f., 283, 287, 292 f., 317, 320, 322 f., 340 f., 346 f., 354 f., 361, 366 f.
»Segerverk» se Tornur.		Takkonstruktion	13, 15
Sidoaltare.....	21 f., 93, 170	Taklister	*250
Sigill	80, 100, *102, 163, 176, 225, 235, *238, 312, *313, 337, 358, 373 f.	Takmålning	107, 229, *286 f., 322, *338
Silverprydnader.....	*171, 178	Takstol	15, 65, 107, *191, 193, *249, *250 ff., 287, 291 320
Silverring	*172, 178	Tal: Gustaf III:s, 42, 57, 80, 100, 178, 225; Karl XII:s, 42, 154, 178; Kungl., 134; Kungl. Maj:ts 1817	312
Silverspänne	*130	Tapperheten, allegorisk figur	94
Själarängning, föreskrifter om	186	Tavlor	80, 115, 207, 225
Skapelsen	26, 197, 255, *265	Tennflaska	100
Skolhus	12	Tennskål	177
Skrank (se även korskrank och dopfunt- skrank)	19, 94	Terrassering å kyrkogård	135
Skrin	43, *44, 208, *210	Textilier	31 ff., 56, 77, 85, 98 f., 114 f., 130, 139, 151 f., 159, 163, *173 f., 181, 201, 234 f., 225, 232 f., 269 f., *271, 312, 333, 343, 357, 362, 371
Skriftstol ..	25, 162, 171 f., 199, 262, 307, 328	Thomas ..	198
Skunck (läktare)	172	Timglas	45, *151, 153, 163, 307

	Sid.		Sid.
»Tincheklocka»	314	Vapensköldar å Antependium	*33
Tionde för Lyckeby kyrkas byggande	162	»Vildman»	76
Torn	16 f., 49, 65, 251 f.	Votivskepp 45, 81, 100, 208, 215, 217, 235, 374, 376	
Torncell	66, 84	Väderstrecken, symbol av	134
Tornur	11, 45	Väggmålningar	91, 168 f., 220
Trabes	196	Väggnischer	290, 294
»Tralleverk»	323	Väggsåp	313
Trappor	16	Väggur	138
Triumfbåge	64, 290	Väktarekåpp	134
Triumfkrucifix (se även Krucifix) 196, *198, 278		Värjor	33, *40, 42, 81, 100
Tron, allegorisk figur.. 93 f., 96, 198, 326, 336		Västtorn	322
Trägrindar	213, 219, 366		
Uppvärmning	18,	Yttersta domen	255, *311
53, 70, 84, 96, 110 f., 136, 149, 158, 181,			
194, 215, 217, 220, 229, 294, 325, 355, 361		Åminnelsetavlor (se även Minnestavlor), *39,	
Vallfart	278	42, 80, 115 f., 178, 273, 373	
Valv	64 f., 91, 148, 162, 193, 216	Änglar 21 72, *76, 85, 127, 198, *291, 294	
Vapenhus.... 67, 92, 106 f., 123, 142, 166,		Östtorn	65—68, 252
169, 194, 221, 229, 252, 292 f., 323 f., 350, 366			

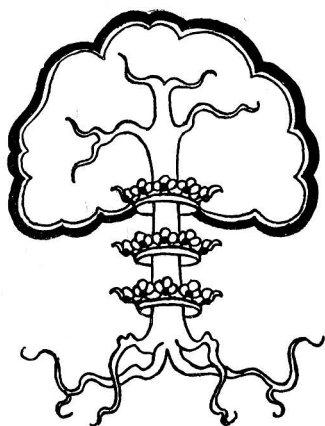
SVERIGES KYRKOR

KONSTHISTORISKT INVENTARIUM

MED STÖD AV K. VITT- HIST. O. ANT. AKAD.

UTGIVET AV SIGURD CURMAN

OCH JOHNNY ROOSVAL

BLEKINGE

BAND I

AV

WILLIAM ANDERSON

Svenska Bokhandelscentralen A.-B.

STOCKHOLM

CENTRALTRYCKERIET, STOCKHOLM 1932.

BLEKINGE

BAND I

ÖSTRA HÄRAD OCH MEDELSTA HÄRAD

AV

WILLIAM ANDERSON

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

	Sid.		Sid.
Förkortningar använda i band I.....	v	Aspö kyrka.....	212
Förord	VII	Hasslö kyrka	216
Östra härad		Listerby kyrka	218
Avaskärs och Kristianopels kyrkor	3	Förkärla kyrka	228
Jämjö kyrkor	48	Torkö kapell	239
Ramdala kyrka	59	Hjortsberga kyrka.....	244
Torhamns kyrkor	89	Edestads kyrka	278
Utlängans kapell	103	Fridlefstads kyrka.....	316
Sturkö kyrkor.....	105	Sillhöfda kyrka	339
Tjurkö kyrka	118	Tvings kyrkor.....	346
Lösens kyrkor	119	Eringsboda kapell och kyrka.....	360
Augerums kyrkor	141	Backaryds kyrkor	365
Flymens kapell	157	Rättelser och tillägg	376
Lyckeby kyrka	160	Register av fil. lic. S. Hedlund	379
Rödeby kyrkor	165	Ortsregister.....	379
Medelsta härad		Personregister.....	381
Nättraby kyrka	185	Sakregister	387

FÖRKORTNINGAR ANVÄNDA I DETTA BAND

- AHLSTRÖM=C. D. Ahlström, Christianopels Historia och Beskrifning, i W. Gynther, Samlingar rörande Blekinge län V. Ms. i K.B.
- ANDERSON HELGONKULT=William Anderson, Helgonkult i Blekinge, i Antikvarisk Tidskrift för Sverige 22, 3.
- ANDERSON, Kyrkklockor=William Anderson, Nordtyska kyrkklockor i Blekinge, i Sydsvenska Dagbladet ²⁸/₁ 1920.
- A. T. A.=Antikvariskt-topografiska arkivet, omfattande en avbildnings- och en skriftsamling; förvaras i Statens Historiska Museum.
- BAGER=Fridlefstad och Röeby Kalds Hofvet Jordebog — — — Anno 1666, Ms. i Landsarkivet i Lund av kyrkoherden i Fridlefstad och Rödeby, Anders Bager. Även delvis tryckt i Nyare Blekinge Läns Tidning 1876.
- BESKRIVNING=Beskrifning öfver Socknar å Blekingska landsbygden af J. P. Kjällqvist, i Nyare Blekinge Läns Tidning 1874 f: o. m. ⁴/₆.
- BL. M=Blekinge Museum i Karlskrona.
- BRUNIUS=C. G. Brunius, Korta anteckningar på en genomresa af Blekinge till Kalmar 1854, Lund 1859.

- B. ST.=Kgl. Byggnadsstyrelsens arkiv, Stockholm.
- CAWALLIN=S. Cawallin, Lunds Stifts Herdaminne, V. Lund 1858.
- CRONHOLM=C. L. Cronholm, Beskrifning om Blekinge. Ms. i K. B.
- ELERS=J. Elers Samlingar, Ms. i K. B.
- FAGERLUND=Edw. Fagerlund, Beskrifning om Lösens och Augerums socknar, Karlskrona 1865.
Dens. Beskrifning om Nettraby Socken i Blekinge, Karlskrona 1861.
- E. IX.=Engeströmska Samlingen IX, 1. 27. Ms. i K. B.
- FORTEGNELSE=Fortegnelse paa Kirckernis Capitaler wid Österherrit i Christianobels Leen fra
Philippi Jacobi dag 1635, til Aarsdagen nest efter 1636. Ms. i Svenska Jordebøger 41: a, 6.
Rigsarkivet, Köpenhamn.
- GYNTHER=S. W. Gynther, Blekings Fornminnen. Ms. i K. B.
- K. B.=Kgl. Biblioteket i Stockholm.
- K. B. K.=Det Kongelige Bibliothek i Köpenhamn.
- K. BREVB.=Kancelliets Brevbøger, utg. av Erslev, Mollerup m. fl., från 1535.
- KLING=A. J. Kling, De Nomarchia Orientali (Östra-Härad). Diss. Lund 1746.
Dens. De Nomarchia Medelstadii (Medelsta Härad). Lund 1748.
- LANDSKYRKOR=Räkenskaper för Blekinge Län; Landskyrkor: 1700—02, 1710, 1720, 1730, 1760
1770, 1783, 1790, 1800, 1810, 1820, 1830, 1840, 1850, 1856, 1862, i Kammararkivet i Stock-
holm.
- MANDELGREN, SAML.=N. M. Mandelgrens i Lunds universitet förvarade samlingar av teckningar
m. m.
- Ms.=Manuskript.
- N. 2=Nationalmuseets 2 Avdelning, Köpenhamn.
- PROT.=Vederbörande kyrkas stämmoprotokoll.
- R. A.=Rigsarkivet i Stockholm.
- R. A. K.=Rigsarkivet i Köpenhamn.
- RÄK.=Vederbörande kyrkas räkenskaper.
- SJÖBORG=N. J. Sjöborg, Utkast til Blekings Historia och Beskrifning, Lund 1792—93.
- ST. H. M.=Statens Historiska Museum i Stockholm.
- STYFFE=C. G. Styffe, Skandinavien under Unionstiden, 3:e uppl., Sthlm. 1911,
- SVERIGE=Sverige, Geografisk topografisk statistisk beskrifning, — — — utg. af Karl Ahlenius
m. fl. Första delen, Sthlm 1908.
- SYLVÉN=Carl Sylvén, Beskrifning öfver Christianopels Socken uti Blekinge län och Östra Härad
författad åren 1854—1855, Carlskrona 1857.
- U. B.=Uppsala Universitets Bibliotek.
- UPMARK, KARLSKRÖNA GULD=Gustaf Upmark, Karlskrona guldsmedsämbe 1695—1812, i Fata-
buren 1914.
- V. H. A. A.=Kgl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien.
- W. 1153=S. W. Gynther, Blekings Historia. Ms. i U. B. sign. W. 1145 a—1153.
- Ö. I. Ä.=Kgl. Överintendentsämbetets arkiv i Stockholm. (Efter 1918 Kgl. Byggnadsstyrelsen, B. ST).

F Ö R O R D

Första bandet av Blekinges kyrkoberskrivningar inom verket SVERIGES KYRKOR föreligger nu färdigt. Till författaren fil. lic. William Anderson, av vars hand manuskript även till samtliga övriga Blekingekyrkor sedan flera år föreligga färdiga, få utgivarna uttala ett varmt tack för hans tålmodiga och samvetsgranna arbete.

Beskrivningarna över kyrkorna i Östra Härad utfördes redan åren 1913—15. Medelsta härads kyrkor beskrevos år 1915. Före tryckningen har givetvis justering gjorts beträffande sådant, som förändrats efter beskrivningarnas första författande.

Till professor E. Wrangel, som välvilligt ställt materialet i Mandelgrenska Samlingen vid Lunds universitet till förfogande, uttala utgivarna sitt värdsamma tack liksom till alla de personer, som på olika sätt lämnat sin hjälp och sitt stöd åt författaren och utgivarna i deras arbete rörande Blekinges kyrkor.

Såsom här ovan nämnts, föreligga tryckfärdiga manuskript till beskrivningar över samtliga kyrkor i Blekinge. Frågan om deras mer eller mindre snara utkommande av trycket är i huvudsak en ekonomisk fråga. Bäst och mest i verkets anda löses denna fråga, om det nu publicerade bandet vinner en verkligt stor spridning inom landskapet och lockar till subskription på de båda återstående banden rörande Blekinges kyrkor. Utan stöd från landskapets sida i form av subskription och anslag är en snabb publicering tyvärr icke möjlig, huru önskvärd den än må vara ur alla synpunkter.

Band II är avsett att innehålla beskrivningarna över återstående landskyrkor i landskapet, fördelade på 2 häften, det första behandlande Bräkne härad, det andra Listers härad. Band III skall innehålla beskrivningarna över stadskyrkorna, fördelade på lämpligt antal häften.

En varm vädjan till alla blekingar att hjälpa utgivarna till en snabb publicering av hela landskapets kyrkor!

Stockholm i juni 1932.

SIGURD CURMAN.

JOHNNY ROOSVAL.

